

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI ASYA ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

**TÜRKÇE VE ÇİNCEDE YER ALAN ÖRTMECE
SÖZLERİN DİL BİLİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ**

**Hazırlayan
Canan CANDAN KANAR**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ**

Doktora Tezi

Ağustos 2024, KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİSİPLİNLERARASI ASYA ÇALIŞMALARI ANABİLİM
DALI

TÜRKÇE VE ÇİNCEDE YER ALAN ÖRTMECE
SÖZLERİN DİL BİLİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ
(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Canan CANDAN KANAR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ

Ağustos 2024, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Canan CANDAN KANAR

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Anabilim Dalı : **Disiplinlerarası Asya Çalışmaları**

Program Adı : **Doktora**

Tez Başlığı : **Türkçe ve Çince'de Yer Alan Örtmece Sözlerin Dil Bilimi Açısından Karşılaştırmalı Analizi**

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam **298** sayfalık kısmına ilişkin **26/07/2024** tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: **%5'** dir.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 26/07/2024

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ

Öğrenci
Canan CANDAN KANAR

KILAVUZA UYGUNLUK

“Türkçe ve Çince Yer Alan Örtmece Sözlerin Dil Bilimi Açısından Karşılaştırmalı Analizi” başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Canan CANDAN KANAR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ

Disiplinlerarası Asya Çalışmaları ABD Başkanı

Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ danışmanlığında **Canan CANDAN KANAR** tarafından hazırlanan “**Türkçe ve Çince Yer Alan Örtmece Sözlerin Dil Bilimi Açısından Karşılaştırmalı Analizi**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü **Disiplinlerarası Asya Çalışmaları** Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

12/07/2024

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ** .....

Üye : **Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH** .....

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIRIM** .....

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Lale AYDIN TUNÇ** .....

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Nuray PAMUK ÖZTÜRK** .....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2024

Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu tezin hazırlanmasında emeği geçen ve bana destek olan birçok kişiye teşekkür etmek isterim. Öncelikle, tez çalışma sürecinde beni destekleyen, yol gösteren, değerli önerileri ve bilgisiyle çalışmamı şekillendiren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ' e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, değerli tez komite üyeleri, Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH ve Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIRIM'a yapıcı eleştirileri ve geri bildirimleri için minnettarım. Onların değerli yorumları ve eleştirileri, tezimin kalitesini artırmamda büyük rol oynamıştır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde manevi desteğini esirgemeyen sevgili aileme en içten teşekkürlerimi sunarım. Annem ve babama, hayatım boyunca bana verdikleri sevgi, destek ve anlayış için minnettarım. Özellikle bu süreçte gösterdikleri sabır ve anlayış için değerli eşim Mesut KANAR'a ve sevgili oğlum Kaçan KANAR'a, her koşulda bana destek oldukları için bir kez daha teşekkür ederken, kendilerinden çalmış olduğum kıymetli zamanlar için de özür dilerim.

Son olarak, bu tezi, bütün zorluklara rağmen hayata karşı dimdik durması için ilham vermek istediğim sevgili oğlum Kaçan KANAR'a ithaf ediyorum. Yüzündeki gülümsemenin sonsuza dek sürmesi dileği ile...

Canan CANDAN KANAR, Kayseri, 2024

TÜRKÇE VE ÇİNCEDE YER ALAN ÖRTMECE SÖZLERİN DİL BİLİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Canan CANDAN KANAR

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Ağustos 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Feyza GÖREZ

ÖZET

İnsanın sosyal bir varlık olarak kendini ifade etme ve anlaşılır kılma ihtiyacı dil ile karşılanmaktadır. Kullanılan dil ve kelimeler, toplumun özelliklerini yansıtmaktadır. Dil hem güzel konuşma hem de olumsuzlukları anlatmada etkili bir araçtır. Örtmece sözler, yasaklı, korkulan ve olumsuz etki yaratacağı düşünülen durumları gizlemek için kullanılmaktadır. Bu şekilde tabular dolaylı yoldan daha kolay bir şekilde aktarılabilir. Örtmece sözler, toplumun kültürel, sosyolojik, dini inanışları, örf ve adetleri, hastalık, siyaset, ekonomi ve fiziksel özellikler gibi önemli kavramlar hakkında bilgi edinmemizi de sağlamaktadır. Bu sayede, örtmece sözler aracılığıyla bir toplum hakkında çok çeşitli ve derin bilgiler edinmek mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada, Türkçe ve Çince örtmece sözler semantik ve dil bilimi açısından incelenmiştir. Veriler literatür taraması ile toplanmış ve Çince, Türkçe ve İngilizce kaynaklar incelenmiştir. Örtmece sözlerin açıklanmasında dil bilimi yöntemi olarak Saussure'ün "art zamanlı" ve "eş zamanlı" yöntemlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca, örtmece sözlerin benzerlik ve farklılıklarını değerlendirmek için karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler neticesinde; Türkçe ve Çince örtmece sözlerin insanların düşünme biçimleri, ahlaki, sosyal ve dini değerleri, gelenek ve görenekleri üzerindeki etkileri ve bu sözlerin hangi alanlarda daha yaygın kullanıldığına dair açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, kapsamı açısından Çin ve Türkiye'de yapılan araştırmalar arasında bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Tez sonuçlarının, Türkçe ve Çince örtmece sözler üzerine gelecekteki araştırmalara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma, Türkçe ve Çince örtmece söz ve sözcüklerle sınırlıdır ve bu sözler kullanım yoğunluklarına göre belli başlıklar altında değerlendirilip açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: anlambilim, Çince örtmece sözler, dilbilimsel araştırma, euphemism, karşılaştırmalı analiz

A COMPARATIVE ANALYSIS OF EUPHEMISMS IN TURKISH AND CHINESE IN TERMS OF LINGUISTICS

Canan CANDAN KANAR

Erciyes University, Social Sciences Institute

PhD Thesis, August 2024

Supervisor: Assist. Prof. Feyza GÖREZ

ABSTRACT

Language fulfills the need for self-expression and understanding, reflecting societal traits. It serves both to articulate ideas eloquently and to convey negative concepts. Euphemisms help hide forbidden or feared situations, making it easier to discuss taboos indirectly. They reveal insights into a society's culture, beliefs, customs, health, politics, economy, and physical attributes, thus offering a comprehensive view of a society.

This study examines Turkish and Chinese euphemisms from a semantic and linguistic perspective. Data were collected through literature review, examining Chinese, Turkish and English sources. Saussure's "diachronic" and "synchronic" methods were utilized to explain euphemisms. Additionally, a comparative method was used to evaluate the similarities and differences between euphemisms. Based on the collected data, the study aimed to explain the impact of euphemisms on people's thinking patterns, moral, social, and religious values, traditions and customs, and which areas they are more commonly used in both Turkish and Chinese.

This study is unique in its scope among research conducted in China and Turkey. It is believed that the results of this thesis will significantly contribute to future research on Turkish and Chinese euphemisms. The study is limited to Turkish and Chinese euphemisms and words, which were evaluated and explained under specific headings according to their usage frequency.

Keywords: semantics, Chinese euphemisms, linguistic research, euphemism, comparative analysis

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE VE ÇİNCEDE YER ALAN ÖRTMECE SÖZLERİN DİL BİLİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Türkçede Örtmece Söz Kavramı	23
1.2. Türkçede Örtmece Türleri	31
1.2.1. Güzel Adlandırma (Euphemism)	32
1.2.2. Kötü Adlandırma (Dysphemism)	37
1.3. Türkçede Tabu Kavramı	47
1.4. Türkçede Tabu Türleri	54
1.4.1. İnanç Neticesinde Oluşan Tabular	55
1.4.2. Ölüm ve Hastalık Neticesinde Oluşan Tabular.....	57
1.4.3. Fiziki İhtiyaç ve Kadınlarla İlgili Oluşan Tabular	57
1.4.4. Rakam ve Semboller ile İlgili Oluşan Tabular	58
1.4.5. Hayvanlar ile İlgili Oluşan Tabular	59
1.4.6. Kişiler ile İlgili Oluşan Tabular	60

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Çince Örtmece Söz Kavramı	63
2.2. Çince Örtmece Türleri	69

2.2.1. Nezaket Özelliği	69
2.2.2. Maskeleye ve kaçınma özelliği	72
2.2.3. Eş seslilikten kaçınma – Homofon	75
2.2.4. Fizyolojik İhtiyaçlar Neticesinde Oluşan Örtmece Sözler	75
2.2.5. Fiziki Özellikler ve Rahatsızlıklar Neticesinde Oluşan Örtmece Sözler.....	75
2.2.6. Övgü ya da İltifat Durumunda Kullanılan Örtmece Sözler	77
2.2.7. 暗语 ^{àn yǔ} Kod Sözcükler	77
2.3. Çince Tabu Kavramı	78
2.4. Çince Tabu Türleri	81
2.4.1. Sözel Olmayan Tabular.....	82
2.4.2. Çince Karakterler ile İlgili Tabular.....	84
2.4.3. Sayılar ile İlgili Tabular	84
2.4.4. Sözel Tabular	85
2.4.5. Yaşlılık ile ilgili Tabular	86
2.4.6. Ölüm ile İlgili Tabular	87
2.4.7. Ünvan ve Hitap ile İlgili Tabular	90
2.4.7.1. On İki Hayvanlı Takvimde Yer Alan Hayvanların Anlamsal Özellikleri	91
2.4.8. Kişisel Mahremiyet ile İlgili Tabular.....	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Çince Yer Alan Örtmece Sözlerin Semantik ve Dil Bilimi Açısından İncelenmesi ve Türkçe ile Karşılaştırılması.....	96
3.1.1. İnanç, Yaşlılık ve Ölüm ile İlgili Örtmece Sözler.....	96
3.1.1.1. İnanç ile İlgili Örtmece Sözler	96
3.1.1.2. Yaşlılık ile İlgili Örtmece Sözler	99
3.1.1.3. Ölüm ile İlgili Örtmece Sözler	109
3.1.1.3.1. Kazara ve Beklenmedik Anda Ölüm	123
3.1.1.3.2. Duygu ya da Duygusallıkta Ölüm	124
3.1.1.3.3. Hastalık Neticesinde Ölüm	124
3.1.1.3.4. Savaş Neticesinde Ölüm.....	125
3.1.1.3.5. Teselli Kullanımında Ölüm.....	126
3.1.1.3.6. Aşağılayıcı Anlamda Ölüm.....	127
3.1.1.3.7. Aile Bireyleri İçin Ölüm.....	127

3.1.1.3.8. Genel Kullanımda Ölüm.....	128
3.1.1.3.9. İntihar Neticesinde Ölüm	130
3.1.1.3.10. Dini Alanda Ölüm.....	131
3.1.1.3.11. Vatan İçin Ölüm.....	135
3.1.1.3.12. Sosyal Kimlik Neticesinde Ölüm	136
3.1.1.3.13. Yaş Neticesinde Ölüm	138
3.1.1.3.14. Çince Ölüm Örtmece Sözlerinin Doğa ile Bağdaştırılması	140
3.1.1.3.15. Çince Ölüm Örtmece Sözlerinde Ölünün Defnedilme Şeklinin Etkisi	141
3.1.2. Evlilik, Hamilelik ve Doğum ile İlgili Örtmece Sözler.....	145
3.1.2.1. Evlilik	145
3.1.2.2. Hamilelik	152
3.1.2.3. Doğum	159
3.1.3. Cinsellik, Cinsel Organlar ve Fizyolojik İhtiyaç ile İlgili Örtmece Sözler	164
3.1.3.1 Cinsellik ve Cinsel Organlar.....	165
3.1.3.2. Fizyolojik İhtiyaç- Salgı ve Boşaltım.....	190
3.1.4. Hastalıklar ve Hastalık Adları, Anatomik ve Fizyolojik Engeller, Bedensel Özellikler ile İlgili Örtmece Sözler	213
3.1.4.1. Hastalıklar ve Hastalık Adları.....	214
3.1.4.2. Anatomik ve Fizyolojik Engeller.....	237
3.1.4.3. Bedensel Özellikler	247
3.1.5. Meslekler ile İlgili Örtmece Sözler	258
SONUÇ	289
KAYNAKÇA	295

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- DSÖ** : Dünya Sağlık Örgütü
- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- t.y.** : tarih yok
- vb.** : ve benzeri
- vd.** : ve diğerleri
- vs.** : versus

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1 .	Çince de Yaşlılık İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	104
Tablo 3.2.	Çince de Ölüm İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	115
Tablo 3.3.	Çince de Evlilik İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	146
Tablo 3.4.	Çince de Hamilelik İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	155
Tablo 3.5.	Çince de Doğum İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	160
Tablo 3.6.	Çince de Cinsellik ve Cinsel İlişki İçin Kullanılan Örtmece Sö zler.....	168
Tablo 3.7.	Çince de Cinsel Organlar İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	180
Tablo 3.8.	Çince de Fizyolojik İhtiyaç -Boşaltım İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	191
Tablo 3.9.	Çince de Fizyolojik İhtiyaç- Salgı İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	203
Tablo 3.10.	Çince de Hastalık ve Hastalık Adları İçin Kullanılan Örtmece Sö zler ..	216
Tablo 3.11.	Çince de Anatomik ve Fizyolojik Engeller İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	239
Tablo 3.12.	Çince de Bedensel Özellikler İçin Kullanılan Örtmece Sö zler.....	248
Tablo 3.13.	Çince de Meslekler İçin Kullanılan Örtmece Sö zler	260
Tablo 3.14.	Çince de İşsizlik İçin Kullanılan Örtmece Sö zler.....	284

GİRİŞ

Sosyal hayatta söylemesi zor ya da söylemekten kaçındığımız durumlar mevcuttur. Bu durumları daha uygun bir şekilde dile getirmenin kolay yollarından biri ise üstü kapalı olarak anlatma, yani örtmece sözleri kullanmaktır. Örtmece sözler, dil içinde gizlenen ikinci anlamları işaret etmektedir. Bu anlamlar çoğu zaman kötü olanı gizlemek olarak kullanılsa da yeri geldiğinde güzel olana vurgu yapmak için de kullanılmaktadır. Her toplumun gerek dil gerekse toplumsal ve kültürel farklılıklarından dolayı kullanmış oldukları örtmece sözler ve bu sözlerin anlamları farklılık göstermektedir.

Tabuların varlığı, örtmece sözlerin ortaya çıkışının temel nedenidir. Örtmece ve tabu, birbiriyle ilişkili olan iki kavramdır. Tabuların yasaklı duruşu, örtmece sözlerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Ancak, örtmece sözlerin ilk kullanıldığı şekilleri ile günümüzde hâlâ var olduklarını söylemek doğru olmayacaktır. Tabu inancı her ne kadar eskiden daha popüler olarak kabul edilse de günümüzde hâlâ tabu olarak sayılan durumlar yer almaktadır. Bunun neticesinde korkulan, çekinilen durumlar oluşmakta, temkinli yaklaşmak için de örtmece sözlere başvurulmaktadır.

Örtmece sözler zamana ve döneme göre değişkenlik gösterebilmektedir. Geçmişte örtmece söz olarak kullanılan birçok ifade, zamanla tekrar tabulaşabilmekte ve bu süreçte yeni örtmece sözler ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, örtmece sözler yalnızca geçmişin değil, günümüzün de sosyal normlarını yansıttığı için, toplumsal iletişimi daha nazik ve kibar bir şekilde sürdürmenin en kolay ve en güzel yoludur.

Bu nedenle, tabuların ve örtmece sözlerin dinamik yapısı, hedef dilin ve kültürün evrimine dair önemli detaylar sunmaktadır. Tabuların etkisiyle oluşan örtmece sözler, toplumların düşünce ve ifade tarzlarını da etkileyerek, daha anlayışlı bir dil oluşturmakta, kültürel yapılar dahi birçok alanda karşılıklı iletişimde kolaylık sağlamaktadır.

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Çalışmamızın konusu Türkçe ve Çince de yer alan örtmece sözlerin dilbilimsel açıdan araştırılmasından oluşmaktadır. Çalışmamız Türkçe ve Çince örtmece sözler ile sınırlıdır.

Yapılan literatür araştırması sonucunda, Türkçe ve Çince örtmece sözler üzerine bu denli kapsamlı bir çalışmanın olmadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle, bu tez çalışmasının bu alandaki ilk araştırma olarak özgün bir değer taşıdığı düşünülmektedir. Tez konusu gereği, örtmece sözlerin ele alındığı bu karşılaştırmalı dilbilim çalışmasının, her iki dili kullanan ülkeler arasında kültürel iletişimin ilerlemesine de katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Örtmece sözler aracılığıyla, iki ülke insanların düşünce biçimleri, ahlaki, sosyal ve dini değerleri, görüşleri, gelenek ve görenekleri hakkında açıklamalar yapılarak, aradaki benzerlik ve farklılıklar da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha önce yapılan araştırmaların ışığında daha kapsamlı ve spesifik bir araştırmanın ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Türkiye’de örtmece sözler üzerine yapılan araştırmalar son yıllarda daha fazla ilgi görmeye başlamıştır; ancak genel olarak yapılan bu çalışmalar ya tek başına Türkçe örtmece sözlerin araştırılması ya da Türkçe ve diğer Batı dillerinin dilbilimsel ve semantik açıdan kıyaslanması üzerine olmuştur. Çin’de yapılan araştırmalar ise yine Türkiye’de olduğu gibi genellikle Batı dilleri ve Çince arasındaki örtmece sözlerin karşılaştırılmasından oluşmaktadır. Türkçe ve Çince örtmece sözlerin birlikte ele alınarak yapılmış olan kapsamlı ve sistematik herhangi bir çalışma bulunamamıştır. Bu tez çalışmasının amacı, Türkçe ve Çince örtmece sözler alanında yapılan araştırmalara dilbilimsel yönden yaklaşarak farklı bakış açısı sunmaktır. Bu farklı bakış açısı her iki dilde de aktif olarak kullanılan örtmece sözler ile sağlanacaktır. Bu doğrultuda, Türkçe ve Çince de yer alan örtmece sözlerin dilbilimsel ve semantik açıdan benzerliklerinin ve farklılıklarının incelenmesi, çıkan sonuçlar doğrultusunda karşılaştırmalı analiz yapılması amaçlanmaktadır. Bu sayede her iki dilde yer alan örtmece sözlerin hangi alanlarda daha sık kullanıldığını ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Tez çalışması neticesinde çıkacak olan sonuçların, Türkçe ve Çince alanında örtmeceler ile ilgili yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Örtmece sözler, insanların duygu ve düşüncelerini dolaylı olarak ifade etme aşamasında ortaya çıkan, sadece bir dil olayı olmamakla beraber kültürel değerlerin de içinde gizli olduğu bir yansımadır. Bu bağlamda, Türkçe ve Çince yer alan örtmece sözlerin kullanım şekilleri ve alanları, bu iki kültür arasında var olan etkileşimin ve ortak noktaların da bir göstergesidir.

Örtmece veya güzel adlandırma bir dil ve kültür çeşitliğidir. Herhangi bir dilde örtmece sözlerin varlığı ve kullanımı ile karşılaşmak tabiidir; ancak her dilin kendine ait yapısı ve kültürel özellikleri olması örtmece sözlerin şekillenmesini de sağlamaktadır. Bu tez çalışmasında, Çince ve Türkçe örtmece ifadelerinin her iki dilde nasıl yer aldığını, dilbilimsel açıdan nasıl oluştuklarını, anlam bilimsel ve pragmatik işlev açısından örneklerle birleştirilmiş olarak karşılaştırarak incelemiştir. Örtmece sözlerle ilgili daha önce yapılan Türkçe ve Çince çalışmalar incelenerek ve ayrıntılı okuma yapılarak veri alt tabanı oluşturulmuştur.

Bu çalışmada örtmece sözlerin çoklu veri analizi şeklinde araştırılması ve neticesinde yorumlanabilmesi amacıyla nitel araştırma ve dil bilimi yöntemleri kullanılmıştır. Her iki dilde yer alan örtmece sözlerden elde edilen sonuçlar neticesinde hangi alanlarda yoğunluk gösterdikleri ortaya konulmuştur.

Örtmece sözler bir dil parçası oldukları için zaman içinde değişime uğramışlardır. Yaşanılan bu değişimlerin nasıl ve ne şekilde olduklarını anlamak için yapısalcı dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün ikilikleri içinde yer alan “art zamanlı” ve “eş zamanlı” yöntemlerden faydalanılmıştır. Ferdinand de Saussure, konuşmanın önemini vurgulayan, dile önem veren, dil ile toplumu ayrılmaz bir bütün olarak kabul eden bir dilbilim kuramcısıdır. Art zamanlı araştırma, kelimelerde gerçekleşen değişimi zaman içerisinde incelerken; eş zamanlı araştırma ise kelimeler üzerindeki değişimi zamana bağlı kalmadan günümüz hali ile incelemektedir (Aksan, 2015, s.38). Bu yöntemler sayesinde, her iki dildeki örtmece sözlerin zaman içindeki değişimleri incelenmiş ve anlamsal olarak değerlendirilmiştir.

Örtmece sözlerin tasnif edilmesi aşamasında, gündelik hayat sosyolojisi temel bir rol oynamıştır. Bu sayede, örtmece sözlerin toplum içindeki kullanım şekillerinin daha iyi anlaşılmasıyla, dilin sosyokültürel açıdan nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur.

Art zamanlı ve eş zamanlı yönetime bir örnek, tez araştırma konusunun anlaşılması için verilen örneklerden biri olan fiziki rahatsızlıklar başlığı altında verilmiştir. “Özürlü” kelimesi daha önce örtmece söz olarak kullanılırken günümüzde artık “engelli” kelimesi kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra verem hastalığının ifade edilmesinde kullanılan “ince hastalık”, kanser için kullanılan “kötü hastalık”, gebe yerine “iki canlı”, domuz yerine “pis hayvan” vb. örtmece kalıplar örnek olarak verilebilir. Örtmece sözlerin kullanımında meydana gelen bu değişimler “art zamanlı” ve “eş zamanlı” yöntem kullanılarak incelenmiştir.

Çalışmamızın birincil kaynakları Türkçe ve Çince sözlüklerdir. Zhang (1996) Çince örtmece söz sözlüğü (^{hàn yǔ wēi wǎn yǔ cí diǎn}汉语委婉语词典), Wang (2005) Pratik örtmece sözlüğü (^{shí yòng wēi wǎn yǔ cí diǎn}实用委婉语词典) ve Wang (2011) Örtmece sözler sözlüğü (^{wēi wǎn yǔ yìngyòng cí diǎn}委婉语应用辞典) adlı sözlükler Çince birincil kaynakları oluşturmaktadır. Türkçe örtmece sözlerin derlenmesinde ise TDK tarafından yayımlanan ve online olarak kullanılan Türkçe sözlük ve derleme sözlüğü (1-6), Ömer Asım Aksoy’un Atasözleri ve deyimler sözlüğü, Hulki Aktunç’un Büyük argo sözlüğü (tanıklarıyla) gibi kaynakları birincil kaynak olarak kullanmış Türk dili uzmanlarından faydalanılmıştır. Bu eserlere dair detaylı bilgilere literatür taramasında yer verilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın yöntemi ve literatür değerlendirmesi yer almaktadır. Birinci ve ikinci bölümde Türkçe ve Çince yer alan tabu ve örtmece kavramları ve türleri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkçe ve Çince yer alan örtmece sözlerin dil bilimi açısından incelenmesi yapılmıştır. Bu inceleme esnasında örtmece sözler günlük hayatta kullanım alanlarına göre tasniflenmiştir.

Literatür Değerlendirmesi

Söylemez'in (1993) "Euphemism, as a reflection of culture on language" başlıklı İngilizce yüksek lisans tezi Türkiye'de örtmece alanında yazılan ilk akademik çalışma niteliğindedir. Yazar örtmece sözleri "edebi kelam" olarak tanımlamaktadır. Örtmece sözlerin kullanımını toplumsal değerlerle birleştirmekte ve bu doğrultuda kültürel değerlerin örtmece sözler üzerindeki etkisini incelemektedir. Yazar, elde edilen veriler doğrultusunda örtmece sözlerin hangi alanlarda yaygın olarak kullanıldığına dair bir sınıflandırma yapmaktadır. Ayrıca kültürün dil üzerindeki etkisi neticesinde aynı zamanda kelimeleri nasıl kullanılacağına dair yönlendirme yaptığını da vurgulamaktadır. Yazar çalışmasında dilbilimsel yöntemlerden olan toplumbilim, anlambilim ve biçembilim yöntemlerini kullanmaktadır. Yazarın çalışmasında kullanmış olduğu dilbilimsel araştırma yöntemleri bu tez çalışmasına öncülük etmiştir.

Zhang (1996)'ın genel yayın yönetmenliğini yapmış olduğu "Örtmece söz sözlüğü (汉
语委婉语词典)" adlı sözlük ayrıca üç yazar tarafından da desteklenmiştir. Sözlük; ölüm ve cenaze, hastalık ve özürlü olma durumu, salgı ve boşaltım, seks ve cinsellik, vücut organları ve fizyolojik değişiklikler, suç ve ceza, savaş ve felaket, aile ve evlilik, kişiler arası ilişki ve unvan, meslek ve koşullar, para ve ekonomi, kalite ve mizaç, hayvan ve bitki isimleri olarak toplam 13 bölüme ayrılmıştır ve yaklaşık 3000 örtmece sözü içermektedir. Ana başlıklar altında yer alan örtmece sözler yine kendi içlerinde alt başlıklarla tekrar ele alınmış ve örneklendirilmiştir. Verilen örnekler tarihi kitaplar, edebi eserler, televizyon programları, gazeteler vb. kaynaklarda yer alan örtmece sözleri içermektedir. Tez çalışması sırasında oldukça faydalı olan bu sözlük aynı zamanda Çince'de yer alan örtmece sözlerin nasıl kullanıldığını da gösteren önemli bir kaynaktır.

Wang'ın 2002 yılında yapmış olduğu "英汉委婉语比较研究" (İngilizce ve Çince örtmece sözler üzerine karşılaştırmalı bir çalışma) adlı tez çalışması, Çince ve İngilizce örtmece sözlerin dilsel ve kültürel özelliklerinin sözel ve sözel olmaya yönlerle karşılaştırılmasını içermektedir. Wang'ın tezi toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Çince ve İngilizcede yer alan geleneksel örtmece sözlerin kapsamaları incelenmektedir. Bölüm sonunda çıkarım olarak örtmece sözlerin sözel yönlerinin

yanında sözel olmayan kullanım şekilleri olduğuna da değinilmekte ve bu durum hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. İkinci ve üçüncü bölümde, Çince ve İngilizce örtmece sözlerin karşılaştırılması yapılmaktadır. İkinci bölümde bu karşılaştırma morfoloji, kökenbilim, anlambilim, dilbilgisi ve pragmatik yaklaşımlar kullanılarak yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise İngilizce ve Çince örtmece sözlerin altında yatan kültürel, dini ve sosyal değerler incelenmiş ve bu durumlara örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Dini değerler bakımından yapılan inceleme İngilizce örtmece sözlerdeki Hristiyanlık inancının, Çince yer alan örtmece sözler için ise çok dinliliğin ele alınmasından oluşmaktadır. Ayrıca bu bölümde örtmece sözlerin oluşmasında etken rol oynayan tabular da incelenmektedir. Dördüncü bölümde, İngilizce ve Çince örtmece sözleri sözel olmayan yönleriyle karşılaştırması yapılmaktadır. Yazar, sözel olmayan örtmece sözlerle anlatılmak istenenin simgeler, resimler veya işaretler gibi olgulardan oluştuğunu belirtmektedir. Beşinci bölümde, kültürlerarası iletişimde örtmece sözlerin durumu tartışılmaktadır. Bu bölümde ayrıca kısa bir anket yapılmış ve sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca yazar örtmece sözler için üç farklı çeviri yönteminden bahsetmektedir. Bunlar; üstü kapalı olarak, orijinal anlama sadık kalarak ve her iki yöntemin birlikte kullanılmasıdır. Yapılan tez çalışması sayesinde Çince yer alan örtmece sözlerin tarihi, gelişim süreçleri, sözel ve sözel olmayan durumları, yapısal özellikleri hakkında bilgi edinilmiştir.

Li (2004) “^{guān yú wēi wǎn yǔ de dìng yì}关于委婉语的定义” (Örtmece tanımı üzerine) adlı makalesinde, Çince örtmece sözlerin sosyolojik alt yapılarını ele almaktadır. Örtmece sözlerin hümanist özelliklerini vurgulamak için pragmatik tanım ve yöntemlerini incelemektedir. Modern dilbilim teorisine dayanan bu makale, pragmatik tanımlama yöntemini kullanmaya çalışmakta ve mevcut örtmece tanımını birleştirerek bilimsel bir örtmece tanımı vermeye çalışmaktadır. Makale ayrıca örtmece üzerine çalışan bazı araştırmacıların Çince örtmece sözlerinin anlamları hakkında getirmiş oldukları farklı tanımları ve yapılan bu tanımlamalara dair yorumları içermektedir. Örtmecenin Çince tanımı açısından farklı yorumların incelenmesi önem arz etmektedir. Yazar örtmece sözlere pragmatik açıdan yaklaşmaktadır. İlk olarak “^{wēi wǎn}委婉 üstü kapalı” ve “^{wēi wǎn yǔ}委婉语 örtmece söz” terimlerinin farklılıklarına değinmektedir. Retorik fenomen ve dilbilimsel fenomen olarak iki farklı

tanım getirilmektedir; ancak sonuç olarak ^{wéi wǎn yǔ} 委婉语 tanımının daha uygun olacağını ve zaten içerisinde retorik fenomen olan ^{wéi wǎn} 委婉 kelimesini de içerdiği belirtilmektedir. İkinci olarak, örtmece sözlerin oluşmasında tarihsel, kültürel ve sosyal değerlerin yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca örtmece sözlerin ortaya çıkmasında günlük hayatta sözlü iletişim esnasında oluşan engeller ve kısıtlamaların etkili olduğuna değinmektedir. Üçüncü olarak ise, örtmece sözlerin sosyal ve kültürel psikolojiyi ortaya koyarken aynı zamanda dili kullanan kişinin düşünce yapısının ne olduğunu da ortaya koyduğunu belirtmektedir. Makalenin son kısmında ise örtmece sözlerin anlambilimsel çalışması yer almaktadır.

Wang tarafından 2005 yılında yayımlanmış olan ve Çince örtmece sözleri içeren “Pratik örtmece sözlüğü (^{shí yòng wéi wǎn yǔ cí diǎn} 实用委婉语词典)” adlı sözlük, 425 sayfadan oluşmakta olup yaklaşık 5100 adet çeşitli örtmece sözleri içermektedir. Bu sözlükte ele alınan örtmece sözler farklı içerik ve kullanım ihtiyaçlarına göre düzenlemiştir. Sözlükte örtmece sözler toplam 12 bölüme ayrılmış ve her bölümde yer alan ana başlıklar 120’den fazla alt başlıklarla zenginleştirilmiştir. Yer alan 12 ana başlık örtmece sözleri saygı, övmek ve cesaretlendirmek, olağan durumlar, tavsiye veya eleştiri, yaş ve yaşam, duygular, ilişkiler, beden, meslekler, kusurlar, karakter, yargılamak ve taktir etmek, saygı ile selamlamak ve baş sağlığı dilemek gibi konularda sınıflamıştır. Ana başlıklar altında verilen alt başlıklar da kendi içerisinde başka alt başlıklara ayrılmıştır. Ayrıca Wang, 2005 yılında yayımlamış olduğu sözlüğü 2011 yılında Örtmece sözler sözlüğü (^{wéi wǎn yǔ yìng yòng cí diǎn} 委婉语应用辞典) başlığı ile yeniden yayımlamıştır. İçerik olarak değişiklik yapılmamıştır. Çalışma kaynaklarının daha güncel tutulmak istenmesi nedeniyle kaynak başvurusunda 2011 yılında basılan örtmece sözlük ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Gecekuşu (2006), “Güzel adlandırma” başlıklı yüksek lisans tezinde, Türkçede yer alan örtmece sözleri konu almaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde “güzel adlandırma” başlığı altında örtmece sözlere açıklama getirilmiş, farklı araştırmacılar tarafından yapılan tanımlara yer verilmiş ve çalışma boyunca güzel adlandırma kullanımına sadık kalınmıştır. Birinci bölümde ayrıca güzel adlandırmanın ortaya çıkmasında toplumun değer yargılarının ve tabuların önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Araştırmacı yapmış olduğu çıkarımlar neticesinde güzel adlandırmanın oluşum yolları ile ilgili

örnekler vermekle birlikte, Anadolu'nun hangi şehrinde kullanıldığına dair bilgi de vermektedir. İkinci bölümde güzel adlandırma ve argo birlikte ele alınmış, aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara değinilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde güzel adlandırmanın oluşum, yapısal ve anlamsal özelliklerine dair açıklamalara yer verilmektedir. Sonuç bölümünde ise güzel adlandırmaların hangi olgularda daha sık kullanıldığına dair bilgiler sayısal verilere dayanılarak verilmektedir. Kapsamlı yazılmış olan bu yüksek lisans tez çalışması, Türkçede var olan örtmece sözlerin neler olduğu, Anadolu'da nasıl ve hangi durumlarda kullanıldığına dair bilgi edinilmesi açısından oldukça kıymetlidir. Ayrıca tez çalışmasının en son kısmında yer alan örtmece sözler sözlüğü de değerli bir kaynak olmuştur.

Güngör (2006) yazmış olduğu "Tabu-örtmece (euphemism) sözler üzerine" adlı makalesinde, tabu ve örtmece sözlerinin terim ve terminoloji konusunda var olan sorun ve olguların açıklamasını yapmaktadır. Yazar tabu ve örtmece sözleri birlikte ele alarak değerlendirme yapmıştır. Her iki terim için de Türkçe, İngilizce, Polinezya dili, Kırgızca ve Yakut dillerinde yer alan tanımlamalara yer vermiştir. Ayrıca yazar çalışmasında hem Türkiye'de hem de yabancı ülkelerde tabu ve örtmece sözler üzerine yapılmış olan çalışmaların neler olduğuna ve konuyu hangi açıdan ele aldıklarına dair bilgiler de vermiştir. Çalışmanın devamında tabu ve örtmece sözleri ayrı başlıklar altında tekrar ele alıp ayrıntılı açıklamasını yapmış, kullanım alanlarına göre sınıflandırmıştır. Son olarak ise kötü adlandırma hakkında bilgi vermiş ve makalesini sonuçlandırmıştır.

Ahmet Güngör yapmış olduğu bu çalışmasında tabu ve örtmece sözleri iç içe işlemiştir. Tabu kelimelerini ve durumlarını "Tabu türleri" başlığı altında incelemiştir. Yapılan bu araştırmadan faydalanılarak örtmece ve tabu sözler arasındaki ilişki incelenmiş, her iki terimin oluşum ve kullanım aşamaları hakkında bilgi edinilmiştir.

Demirci (2008) "Örtmece (euphemism) kavramı üzerine" adlı makalesinde, örtmece kavramını tanıtarak, Türkçe ve İngilizcede yer alan örtmece sözlerin anlamsal ve oluşum yönlerine dair bilgi ve örnekler sunmakta, örtmece ile tabunun ne olduğuna dair de bilgi vermektedir. Yazar, ünlü psikanalist olan Sigmund Freud'un kuramı olan "id, ego ve süper ego'nun örtmece sözler üzerindeki etkisine değinmekte ve bu sayede örtmece sözlerin toplum, dil ve birey ile olan ilişkisine açıklama getirmiştir. Freud'un kuramından yola çıkarak çıkarımlarda bulunmaktadır. Bunlardan biri örtmece sözlerin toplumun

sosyolojik ve psikolojik durumunu yansıtması, bir diğeri ise süper egonun dile yansımaları ile örtmece sözlerin oluşmasına etkisidir.

Yazar örtmece sözlerin güzel anlamda kullanım yolları ile kötü adlandırma olan disfemizm hakkında da bilgi vermiştir. Bu sayede kötü adlandırmanın kullanımında küfürle olan ilişkisine de değinmektedir. Örtmece sözlerin analizi üzerinde farklı bir yöntem kullanılarak yazılmış olan bu makale, çalışmamız için önemli bir kaynak olmuştur.

Üstüner (2009), “Örtmece sözlerle ilgili terimler” adlı makalesinde örtmece sözlerin meydana gelişinde tabuların da etkisi olduğunu belirtmektedir. Örtmece sözlerin bir retorik olduğunu ve edebi sanatlarda genellikle “edeb-i kelim” olarak kullanıldığını belirtmektedir (s.168).

Örtmece sözlerin ilk kullanım amacı her ne kadar hoş olmayan, çekinilen ya da korkulan bir durumu naif bir şekilde anlatmak olsa dahi bir diğeri kullanımı ise aldatmaca, kötüye kullanma şeklindedir. Yazarın belirttiğine göre Batı kökenli araştırmacılar bu durumu *açık ve gizli euphemism* olarak ikiye ayırmaktadır. Gizli euphemism daha çok siyasi ve ticari alanlarda kullanılmaktadır. Bu duruma örnek olarak Bilginer’den alıntı yapılarak Bosna savaşı sırasında yapılan katliamın Sırp tarafından *etnik temizlik* olarak adlandırılması örneği verilmiştir. (Bilginer, akt. Üstüner, 2009, s.168).

Makalenin geneli örtmece sözlerin iyi ve kötü kullanımı hakkındadır. Örtmece sözlerin asıl anlamında kullanılmasına *güzel adlandırma* kötü anlamda kullanılmasına ise *kötü adlandırma* terimleri getirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Örtmece sözler alanında daha önce yapılan çalışmalardan da kısaca bahsedilmiş ve aynı zamanda kötü adlandırma terimini kullanan araştırmacılara ve bu konu hakkındaki düşüncelerine de yer verilmiştir. Türkiye’de örtmece sözler ile ilgili yapılan araştırmalar genel olarak aynı metotla işlenmiştir. Bu araştırma da onlardan biridir. Bu araştırma sayesinde örtmece sözlerin kötü kullanım şekli olan *dysphemism* hakkında yapılan çalışmalar ve tanımlar incelenmiş, tezin yazım aşamasına oldukça katkı sağlamıştır.

Guo (2010) “Cultural differences in Chinese and English euphemisms, cross-cultural communication” adlı makalesinde İngilizce ve Çince yer alan örtmece sözlerin

karşılaştırmasını ele almaktadır. Her iki dilde yer alan örtmece sözleri hem dilbilimsel hem de kültürel özellikleri açısından incelemektedir. Ayrıca dil eğitimi konusunda örtmece sözlerin oldukça faydalı olacağı belirtilmektedir.

Yazar örtmece sözleri ilk önce geleneksel ve biçimsel, bilinçli ve bilinçsiz, durağan ve sürekli örtmeceler olarak sınıflandırmıştır. Daha sonra örtmece sözlerin oluşum ilkelerini incelemiştir. Bunlar; mesafe ilkesini, ilişki ilkesi ve hoşnutluk ilkesidir. Mesafe ilkesini açıklarken tabuyu ele almış ve tabuların sonradan örtmece sözler olarak değişmesine değinmiştir. İlişki ilkesinde ise önceden kullanılan örtmece söz ile sonradan değişmiş olan ancak kullanılmaya devam edilen örtmece sözler arasında bir bağlılık olduğuna dikkat çekmiştir. Hoşnutluk ilkesinde ise kelimenin hoşnutluk uyandırmasından kastının kelimenin kulağa değil akılda uyandırdığı hoşnutluk hissidir. Oluşan örtmece kelimenin, tabunun vermiş olduğu etkiden sıyrılarak daha güzel bir çağrışım yaptığına dikkat çekmiştir. Bu duruma örnek olarak; “sıska” yerine “ince”, “çöpçü” yerine “temizlik mühendisi”, “sakat” yerine “fiziksel engelli”, “NATO işgali” yerine “insani yardım” gibi örtmece söz kalıpları vermiştir (s.137). Yazar son bölümde ise İngilizce ve Çince de yer alan örtmece sözlerin benzerlik ve farklılıklarına değinmiştir. Bu makale her ne kadar İngilizce ve Çince örtmece sözlerini karşılaştırıyor olsa da karşılaştırma yaparken örnek metot olarak oldukça faydalı olmuştur.

Koç (2010), “Hastalık isimlerinde örtmece” adlı makalesinde Türkiye Türkçesinde hastalık konusunda kullanılan örtmece sözleri incelemiştir. Hastalıkların ifade edilmesi ölüm gibi ifade ediliş ve anlatış bakımından çekinilen bir durumdur. Kültürümüz gereği bir hastalıktan bahsetmeden önce korunma amacı taşır gibi “düşman başına”, “üzerinize afiyet”, “evlerden irak” gibi örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır. Yazarın hastalık konusunda olan araştırması da sıklıkla kullanılan örtmece sözler üzerinedir. Hastalıkları incelerken alt başlıklarla çoğaltarak tedavisi uzun ve kısa süren hastalıklar, batıl inançlara dayalı hastalıklar, toplum tarafından uygunsuz veya ayıp olarak adlandırılan hastalıklar vb. konular ele alınarak incelemede bulunulmuştur. Makalenin sonunda hastalıklarla ilgili oluşturulan örtmece sözlük bulunmaktadır ve hastalıklar konusunun Çince ve Türkçe örtmece sözler içinde de yer alması nedeniyle oldukça faydalı bir kaynak olmuştur.

Çelik (2011), hazırlamış olduğu “Türkiye Türkçesinde örtmece sözler” adlı başlıklı yüksek lisans tezinde, tabu ve örtmece söz tanımına, tabunun kökenine ve türlerine,

örtmece sözlerin özelliklerine yer vermiştir. Daha sonra örtmece sözleri Türkiye Türkçesi sınırları içinde ölüm, hastalık, din, Allah, peygamber, cin, şeytan-peri gibi çeşitli alanlarda tasnifini yapmıştır. Örtmece sözlerin oluşum yollarına, yapısına ve anlam özelliklerine de açıklama getiren Çelik, en son olarak ise tezin son kısmında ise örtmece sözler sözlüğünü vermektedir. Tezin son bölümünde bulunan bu sözlük, çalışma sırasında sıklıkla başvurulan bir kaynak olmuştur.

Türkçede yer alan örtmece sözler ile ilgili yapılmış olan bir diğer karşılaştırma çalışması ise Ferhat Karabulut ve Gulmira Ospanova (2013) tarafından “Örtmece sözlerin mantığı: Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde karşılaştırmalı model analizi” başlığı adı altında yapılmıştır. Araştırmacılar örtmece sözlerin aslında bir sosyo-psikolojik alt yapısı olduğunu öne sürmekte ve ortaya çıkış nedeninin toplumun kendi kendine belirlemiş olduğu sınırlamalardan yani tabudan meydana geldiğini belirtmektedirler. Araştırmacılara göre “...daha çok ölüm, hastalık, doğüstü varlıklar, vücut organları, boşaltım sistemi, cinsellik, küfür, alt kültür / kimlik, diğeri / öteki vs. söz konusu olduğu zaman ortaya çıkan örtük anlatımlar, hayatı daha yaşanabilir hâle getirmek için insanın keşfettiği dil alanıdır.” (s. 124) Dilin değişimi var olduğu kültürün psikolojik ve sosyolojik yapısıyla ilgilidir ve bu değişim dolayısıyla insanın elindedir. Karabulut ve Ospanova’ ya göre kuralları belirleyen toplumun yani insanın kendisidir ve bu kurallara uyacak olan da dildir (s. 128). Örtmece sözler de bu kurallara uyarak zaman içinde değişen dil yapılarından biridir. “Şişman” kelimesi yerine kullanılan “aşırı kilolu”, “çiş yapmak” kelimesi yerine kullanılan “lavaboya gitmek”, “sakat” kelimesi yerine kullanılan “engelli”, “çöpçü” kelimesi yerine kullanılan “temizlik işçisi” gibi örtmece söz yapıları bu duruma örnek olarak verilebilir.

Araştırmacılar yazmış oldukları makalede örtmece sözler hakkında bilgi vermeden önce tabunun dil ve örtmece ile olan ilişkisine de değinmektedirler. Yazarlara göre tabu, başka araştırmacılar tarafından din ve ahlak ile daha çok bağdaştırılsa da asıl olayın kişinin kendi kendine getirmiş olduğu kısıtlamalardan meydana geldiğini belirtmektedirler (s. 129).

Makalenin devamında ise örtmece türlerinden olan güzel adlandırma ve kötü adlandırma arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. Bu duruma vermiş oldukları örneklerden birkaçı şu şekildedir;

Türkiye Türkçesinde cinsilatif, “güzel cins” olumlu anlama sahipken, eksik etek, saç uzun aklı kısa, boğaz düşmanı olumsuz çağrışımlara sahiptir.”, “Türkiye Türkleri arasında karşı tarafa küfretmek, muhatabı aşağılamak veya dışlamak için Moskof, Ermeni dölü, Yunan tohumu gibi adlandırmalar da kullanılmaktadır.”, “Türkiye’de kullanılan anladysam Arap olayım, Arap saçına döndü, Olaya Fransız kaldım ifadeleri başka milletten olan insanlara dönük kötü adlandırma örnekleridir. (s. 132-3)

Bir diğer ele alınan konu ise örtmece ve mecaz arasındaki ilişkidir. Mecazın ve örtmece sözlerin iç içe geçmiş olabileceği belirtilmektedir. Örtmece kelimelerin mecaz olup olmadığı sorusunun sık sık dile getirildiğini ve hatta mecaz yapılarının en sık kullanıldığı deyimlerin bile örtmece sözlerden oluşup oluşmadığına dair tartışmaları gündeme getirilmektedir. Mecaz alanında önemli çalışmaları bulunan Lakoff ve Johnson’ın yaşamın her alanında mecaz olduğunu ve bununla birlikte yaşadığımızı belirten açıklamalarından yola çıkarak örtmece sözlerin de bir mecaz olduğu belirtilmektedir; ancak aradaki tek fark, mecazın herhangi bir baskı ve yasaklama sonucunda ortaya çıkmadığıdır. “En kısa tabirle ‘aslında her örtmece bir mecazdır, ancak her mecaz bir örtmece değildir’ denebilir”. Bu savın desteklenmesi açısından “iyi ve kötü adlandırma (euphemism-dysphemism), mecaz adlandırmalardır veya en azından mecazın özel bir durumu olarak kabul edilebilir (Bolinger, 1982: 149)” ... “Tıpkı mecazlarda olduğu gibi örtmece de (güzel adlandırma-kötü adlandırma) kavramsal ağın birer parçasıdır (Pfaff ve Gibbs, 1997: 72)” şeklindeki doğrudan alıntılara da yer verilmiştir (s. 135).

Bir diğer bölümde ise örtmece sözleri oluşturma yolları incelenmiştir. Bu bölümde ilk olarak örtmece sözlerin oluşumunda semantik açıdan ele alınabileceği belirtilmiştir. Burada bahsedilen yapılar kelimenin zıt anlamı, mecaz anlamı, benzetme anlamı, küçümseme gibi farklı açılardan yaklaşılarak oluşturulduğudur. Bir diğer yöntem ise Warren’ın oluşturmuş olduğu 4 temel esastır. Bu esaslara dayanarak hem Türkçede hem de Kazak Türkçesinde yer alan örtmece kelimeler örnek olarak verilmiştir. Bunun yanı sıra Uygur Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Rusça, İngilizce dillerinden de örnekler verilmiştir.

Son olarak ise örtmece sözlerin *değişebilirliği* ve *değişemezliği* ele alınmıştır. Araştırmacılara göre örtmece sözler değişkenlik içerisindedirler. Tabudan kaçarak oluşturulan örtmece sözler zaman içinde yeniden değişime uğramakta ve yeni örtmece sözlere dönüşebilmektedir. “Kesin tabu olan cinsellikle ve ölümle ilgili güzel

adlandırmaların çok olması, bunların sıkça değiştiklerini ve insanların bilinenlerden farklı yeni örtmece sözler oluşturduklarını gösterir.” (s. 139)

Bu makale sayesinde tabu, örtmece sözler, örtmece sözlerin oluşum şekilleri, mecaz ile olan bağlantısı, değişebilirliği hakkında oldukça geniş ve kapsamlı bilgiler edinilmiştir.

Ospanova'nın (2014) “Türkiye Türkçesinde örtmeceler” adlı doktora tezi, Türkiye Türkçesinde bulunan örtmece sözlerinin oluşumu, kullanım alanı, yapısal özellikleri ve anlambilim açışından değerlendirmesini içermektedir. Ayrıca bu tezde örtmece sözlerin oluşmasında etkili olan sosyal ve psikolojik faktörleri de bulmak mümkündür. Araştırmacı sadece örtmece sözler üzerinde durmamış, aynı zamanda argo, deyim ve mecaz anlamlarla arasındaki bağlantısını da incelemiştir. Çalışma toplam yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde örtmece sözlerin sınıflandırılması ve oluşum sürecinde altında yatan sosyo-psikolojik etkenlerin neler olduğuna dair açıklamalar getirerek başlamış, daha sonra alt başlıklar altında örtmece sözlerin kullanıldığı durumlar hakkında ayrıntılı açıklamaya yer vermiştir. İkinci bölümde örtmece sözleri anlam ve yapı bakımından ele almıştır. Üçüncü bölümde örtmece ve deyim, dördüncü bölümde örtmece ve mecaz, beşinci bölümde örtmece ve argo sözcükler arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Altıncı bölümde, örtmece sözlerin edebi sanatlar ile arasındaki bağlantıyı incelemek için benzetme, deyim ve ad aktarması gibi dilbilim olaylarından faydalanmış ve bu durumların örtmece sözlerin oluşumundaki etkilerini incelemiştir. Son olarak yedinci bölümde ise örtmece sözlerin bir diğer kullanım şekli olan kötü adlandırmayı değerlendirmiştir. Bu bölümde kadınlar ve diğer milletler için kullanılan kötü adlandırmaların neler olduğuna vermiş olduğu örneklerle açıklama getirmeye çalışmıştır.

Yapılmış olan bu tez alışması, Türkiye Türkçesinde var olan örtmece sözlerin incelenmesi açısından kapsamlı bir kaynak niteliğindedir. Tezin içerisinde yer alan örtmece sözlerin dilbilimsel açıdan incelendiği bölümler ve en son bölümde yer alan örtmece sözler sözlüğünün çalışmamıza oldukça büyük katkı sağlamıştır.

iftöğlü abuk (2015) “Türkçede örtmece sözlerin oluşum yolları” başlıklı makalesinde, örtmece sözlerin anlam ve tanımlarından ziyade örtmece sözlerin nasıl oluştuklarına yoğunlaşmıştır. Giriş bölümünde örtmece sözün Türkçe ve diğer dillerde olan karşılıklarına ve daha önce Türkiye Türkçesinde ve Türk lehçelerinde yapılan

çalışmaların neler olduğuna dair kısa bir bilgi verilmiştir. Yazar, örtmece ile tabu ve argo kelimelerini de ele almış, aralarındaki bağlantıya açıklama getirmeye çalışmıştır. Yazar, “Türkçedeki örtmece sözlerin oluşum yolları” adlı başlığın altında daha önce yapılan çalışmalara değinmiş ve bu çalışmaların ışığında örtmece sözlerin oluşum yollarını gösteren bir şema hazırlamıştır. Hazırlanan şemanın başlıkları “şekle dayanan örtmeceler”, “anlama dayanan örtmeceler” ve “ödünçlemeler” dir. Makalenin devamında bu şema başlıkları kendi aralarında tekrar gruplandırılmış, açıklamalar yapılmış ve örnekler verilmiştir. Yazar sonuç olarak Türkçede örtmece sözlerin daha çok anlamsal olarak oluştuklarına ve oluşum sırasında deyim aktarması kullanılmasının diğerlerine göre daha çok olduğu sonucuna varmıştır. Örtmece sözlerin oluşum yollarına dair verilen bu bilgiler sayesinde Türkçede var olan örtmece sözleri anlam bilimsel olarak incelemek ve kullanmak daha kolay olmuştur.

Liu (2016) “Analysis on the comparison between English and Chinese euphemisms”, İngilizce ve Çince de yer alan örtmece sözleri karşılaştıran bir çalışma yapmıştır ve bu çalışma sayesinde örtmece kavramının kökenine dair bilgiler edinilmiştir. Liu, Çince de yer alan örtmece sözlerin tanımında birden fazla tanımlama yapıldığını ve ayrıca özellikle Çinli bilim adamlarının örtmece sözler için “doğrudan konuşulmayan, incelikli bir konuşma şekli” (2016, s.1824) tarzında bir yorum belirttiklerini de ifade etmektedir. Yazara göre örtmece sözlerin ortaya çıkmasında sosyal hiyerarşinin de etkisi oldukça fazladır. Buna örnek olarak kral ve kraliçeye hitapta kullanılan ekselansları kelimesini göstermektedir. Ayrıca ırk ayrımında kullanılan “Afrikalı Amerikalılar” örtmece sözünün ise siyah insanlar, zenciler ve köleler gibi tabirlerin yerine kullanıldığını da belirtmektedir. Çince ünvan için kullanılan örtmece sözler ise İngilizcede var olan kullanıma göre daha karmaşıktır. Çince de ünvan için kullanılan örtmece sözler kullanım alanına ve şekline göre onur, mütevazı ya da aşağılayıcı terimler içermektedir. Yazar bu durumun İngilizcede kullanım şekillerine göre kıyasla daha karışık olduğunu belirtmektedir. Li, Antik Çin’de imparatorların “cennetin oğlu” olarak adlandırıldığını; ancak kendileri için “^{āi jiā} 哀家” ve “^{guǎ rén} 寡人” gibi terimleri de kullandıklarını belirtmektedir (s. 1824)

哀家 ^{āi jiā} örtmece sözü kocası ölmüş imparatoriçe için kullanılan bir kelimedir ve “yaslı” veya “yas evi” anlamına gelmektedir. Bu örtmece söz daha çok tarihi dizi ve edebi eserlerde kullanılmaktadır; ancak tarihsel gerçeklikte imparatoriçeler kendileri için bu hitabı kullanmamışlardır. 寡人 ^{guǎ rén} örtmece sözü ise “dul” veya “yalnız” anlamına gelmektedir; ancak kullanım açısından genellikle imparatorların kendilerini mütevazı bir şekilde ifade etmeleri aşamalarında “ben, kendim” anlamında kullandıkları terimdir. Antik Çin’de imparatorlar “cennetin oğlu” olarak görülür ve ilahi bir varlık olarak kabul edilirdi. Yaptıkları veya yapacakları her hareket, davranış ve yaşayış şekilleri oldukça önemli sayılır, yapılacak olan her hareketin olumlu veya olumsuz sonuçlarının devleti ve halkı etkileyeceği düşünülürdü. Alçak gönüllüğü, mütevazılığı ve hiç evlenmemiş anlamı içeren bu ünvan Antik Çin tarihinde birçok hanedanlıkta kullanılmıştır (“Guaren ai jia”, 2021).

Liu, Han ve Zhang (2016) tarafından yazılmış olan ^{yīng hàn wēi wǎn yǔ duì bǐ yán jiū} “英汉委婉语对比研究” (İngilizce ve Çince örtmece sözler üzerine karşılaştırmalı bir inceleme) adlı kitabın ana konusu İngilizce ve Çince de yer alan örtmece sözlerin karşılaştırılmasından oluşmaktadır. İki farklı dil içinde yer alan örtmece sözlerin karşılaştırılması anlambilimsel, tarihsel, kültürel ve sosyopsikolojik açıdan ele alınıp değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Aynı zamanda Çince ve İngilizcede yer alan örtmece sözler için iletişimsel karşılaştırma da yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmalar neticesinde örtmece sözler kullanım amaçları doğrultusunda övgü, örtbas etmek, tabu, mizahi anlayış gibi durumlar altında daha detaylı şekilde tartışılmaktadır. Ayrıca, her iki dilde yaygın kullanım alanları olarak görülen ölüm, yaşlılık, hastalık ve fiziki rahatsızlıklar, evlilik, doğum, fuhuş ve fahişelik, salgı ve boşaltım, meslek ve işsizlik vb. alt başlıklar altında konuya açıklama getirilmiştir.

Kitabın editörlüğü Çinli üç öğretmen tarafından yapılmıştır. Bu yüzden örtmece sözlerin öğretim yöntemleri hakkında da fikirler sunulmaktadır. Örneğin, İngilizce örtmece sözleri öğrenmek için mutlaka Çince örtmece sözlerin de bilinmesi gerektiği belirtilmekte ve bu sayede anadil içinde yer alan örtmece sözlerin yabancı dil içinde yer alan örtmece sözlerin mantığını kavramada kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Kitapta örtmece sözlerin incelenmesi için “art zamanlı” ve “eş zamanlı” yöntem kullanılmaktadır. Ayrıca örtmece

sözlerin sosyokültürel bir fenomen olmakla birlikte aynı zamanda sosyopsikolojik bir fenomen olduğu da ifade edilmektedir.

Çince ve İngilizcede yer alan örtmece sözler üzerine yapılan incelemeyi içeren bu eser, dilbilim alanında önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu eser sayesinde Çince de yer alan örtmece sözlerin oluşum ve kullanım şekilleri hakkında bilgi edinilmiştir.

Shao (2016) tarafından Çince örtmece sözlerin araştırılması üzerine yazılmış olan “
wēiwǎn yǔ yánjiū
委婉语研究” (Örtmece söz araştırması) adlı bu kitap, dilbilimsel açıdan yapılacak olan çalışmalar için oldukça değerli bir kaynak niteliğindedir. Yazar çalışması boyunca örtmece sözlerin neler olduğu, nasıl meydana geldiği, hangi durumlarda ve neden kullanıldığı gibi temel sorular üzerinden giderek açıklama getirmeye çalışmıştır. Çince de yer alan örtmece sözlerin incelenmesinde dilbilimsel analiz, gösterge, dil karşılaştırması ve corpus metod kullanmıştır. Bunu yanı sıra örtmece sözlerin karakteristik özelliklerini semantik ve pragmatik açıdan incelemiştir. Yapılan incelemeler ve çıkan sonuçlar neticesinde örtmece sözlerin günlük kullanım alanları ile ilgili sınıflandırmalar yapmış ve örnekler vermiştir. Çince de yer alan örtmece sözleri farklı dillerde yer alan örtmece sözler ile kıyaslayıp altta yatan kültürel özelliklerin neler olduğuna dair bilgi de vermiştir. Son olarak ise örtmece sözlerin kötü kullanım alanları hakkında bilgi vermiş ve yazısını sonlandırmıştır. Yazar bu kitap sayesinde örtmece sözler alanında daha bilimsel ve detaylı bir araştırma ortaya koymaktadır.

Uçmağa Varmak Kitabı'nın hem editörü hem de “Türklerde ölümün algılanışı 'ölmek' karşılığı kullanılan kelimelerden hareketle” bölümünün yazarı olan Sağol Yüksekaya (2018), ölüm anlayışının toplumsal değerlendirmesini yapmakta ve ölümden bahsedilirken kullanılan örtmece kelimelerin neler olduğuna değinmektedir. Ölüm ile ilgili çok farklı açıklamalarda bulunan yazara göre ölüm olgusu, kimi zaman arzu kimi zaman ise kaygı duyulan bir durum olmuştur.

Ölümün algılanışı insanın hayata akış tarzına, inancına, yaşadığı hayatın şartlarına ve içinde bulunulan duruma göre değişiklik gösterir. Ölüm karşısında korkak ve karamsar olunabileceği gibi ölüm bir kurtuluş olarak görülebilir, hatta arzu edilebilir. Bazen de "bir avuç toprak olmak", "yok olmak" ve "çürümek" olarak nitelendirilerek ölüme isyan

edilir. Bazen ise ölüm, uzun bir rüyaya dalmak veya ebediyen uyumak olarak değerlendirilebilir. (s.5)

Ölümü uzaklaştırmak ve yönünü değiştirmek için yapılan bazı ritüellerden bahsetmektedir. Bu ritüellere örnek olarak, mahalleden cenaze aracı geçerken uyuyan kimseyi uyandırmak, su kaplarının boşaltılması, cenazenin yıkanması için su ısıtılan araç gereçlerin ters çevrilmesi gibi durumları vermektedir. Yine aynı şekilde ölümü uzak tutmak adına evde yapılan birtakım işlerden de bahsetmektedir. Kaygı duyulması durumlarında insanların ölümden uzaklaşma çabaları içerisinde çocuklarına verdikleri isimler de yer almaktadır. Duran, Durmuş, Dursun, Yaşar gibi isimlerin ölüm kaygısından dolayı verildiğini belirtmektedir. Ölümün getirmiş olduğu ciddiyetin daha yumuşak anlamda aktarılması için örtmece sözlerden faydalandığını belirtmektedir. Kimi zaman ise söze bile ihtiyaç duyulmadığını sadece el, kol işaretleriyle bile durumun açıklanabildiğini söylemektedir. Ölüm için kullanılan örtmece sözlere örnek olarak “hayata gözlerini yummak, sizlere ömür, son uykusuna yatmak, vefat etmek, irtihal etmek, emri hak vuku bulmak, merhum olmak” gibi söz kalıplarını vermiştir. (s.3-5)

Yazar kitabın devamında ölümün nasıl algılandığına dair yok oluş, uykuya dalma, Yaradan’a kavuşma, kader, cezalandırma gibi çeşitli alt başlıklar içinde inceleyerek açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca argoda ölümün algılanış şekline de yer vermiştir. En son olarak ise ölümün olumlu ve olumsuz algılanış nedenlerine değinmiş ve örnekler vermiştir. Açıklamalarına eski Türk edebiyatçıları, şairleri, ozanları, dervişleri ve daha önceden yapılmış çalışmalarda geçen ve ölüm ile ilgili kullanılan kelimelerden örnekler vererek devam etmiştir.

Yazarın alt başlıklar halinde ele almış olduğu ölüm ve ifade edilmesi durumları arasından belki de en güzeli ölümün *uçmak* olarak algılanmasıdır. Yazara göre “ruh kuştur, ölmek ise uçmak, yani göğe yükselmektir” (s.12). Yazar, kitabın başlığında da yer alan uçmak kelimesinin ölüm olgusu için kullanılmasına Orhun Abidelerinden itibaren karşılaştığını ve ayrıca İslami metinlerde de yer aldığını belirtmektedir (s.13).

Bu kitap ve içinde verilen bilgiler adeta bir sözlük niteliğinde olup tezde Türkçede yer alan ölüm ile ilgili örtmece sözler bölümünde kullanılmıştır.

Aslan (2019), “Derleme sözlüğündeki örtmece kelimeler üzerine bir inceleme” başlıklı yüksek lisans tezinde Anadolu ağzında sıklıkla kullanılan örtmece sözlere yer vermiştir. Aslan, tez çalışmasının birinci bölümünde tabu ve örtmece kavramlarına açıklık getirmiş, örtmece ve tabu arasındaki ilişkiye değinmiştir. İkinci bölümde ise, derleme sözlüğünde geçen örtmece sözleri on iki farklı başlık altında sınıflandırmıştır. Aslan, yapmış olduğu çalışmanın neticesinde en çok ahlaki ve betimleyici değerlerle ilgili örtmece söz kullanımının yaygın olduğunu belirtirken, yiyecek, içecek ve beddua ile ilgili örtmece sözler kullanımının az olduğunu ifade etmektedir.

Şentürk (2019), “Derleme sözlüğü’ndeki örtmeceler üzerine dilbilimsel bir inceleme” başlıklı yüksek lisans tezini yapısal dilbilim kuramcısı Ferdinand de Saussure’ün ikiliklerini temel alarak incelemiştir. Tabu ve örtmece sözlere açıklama getiren Şentürk, derleme sözlüğünden elde etmiş olduğu örtmece sözleri amaçları, oluşum nedenleri, çeşitleri, türleri, örtmece sözlerin bir gösterge olarak kullanımı, örtmece sözlerin zaman için değişimini, örtmece sözlerin yazı ve konuşma dilinde var olan farklılıklarını incelemiştir. Ortaya çıkan örtmece sözleri semantik açıdan tasnif etmiş ve bu tasnif sonucunda örtmece sözlerin konularına, buldukları coğrafi konumlara dağılım oranlarını tespit etmiştir. Gerek örtmece sözlerin sınıflandırılması neticesinde elde edilen bilgileri gerekse tezin yöntemi olarak ortak paydaya sahip olunan bu tez, oldukça faydalı bir kaynak olmuştur.

Yang (2019), yazmış olduğu “A Study into the translation of Chinese euphemism from the intercultural perspective” adlı makalesinde, Çince örtmece sözlerin çevirisi sırasında dikkat edilmesi gereken hususlara değinmektedir. Kültürlerarası iletişimde örtmece sözlerin araştırılmasının ve çevirisinin önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Çin’de örtmece alanında yapılan daha önceki çalışmaların tek eksikliğini kültüre değinmemeleri olduğunu vurgulamaktadır. Yang’a göre örtmece sözler sadece bir dil olayı değil aynı zamanda bir kültürün aynası niteliğindedir. Bu yüzden Çince örtmece sözlerin çevirisi yapılırken sadece hedef dile göre uyarlama yapılmasının örtmece sözlerin tam anlamını vermeyeceğini belirtmektedir. Yazara göre hedef dilin kültürünün bilinmesi yapılacak olanın çevirinin de yapısını değiştirip asıl anlamın verilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle “Kültürlerarası Perspektiften Çince ve İngilizce Örtmece Sözlerin Farklılıkların Analizi” başlığı altında örtmece sözler politik çevre, dini inanışlar,

düşünce tarzları, duygu ve değer yönelimlerine göre dört alt başlık altında derlenmiş ve açıklanmıştır. Son olarak ise Çince örtmece sözlerin çevirisi üzerine strateji yöntemleri vermektedir. Vermiş olduğu çeviri stratejilerini ise birebir çeviri, serbest çeviri, ekleme ve çıkarma olmak üzere üç alt başlık altında açıklamıştır. Yazar bu makale sayesinde kültürlerarası iletişime katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma sayesinde Çince de yer alan örtmece sözlerin çevirisinde gözden kaçan hangi hususlar olduğuna ve çeviride kültürel öğelere nasıl dikkat edilmesi gerektiği hakkında bilgi edinilmiş ve bu sayede Çince örtmece sözlerin mantığı daha kolay anlaşılmuştur.

Baykara (2020) yapmış olduğu “Yeni Uygur Türkçesinde örtmece sözler” başlıklı doktora tez çalışmasında, Uygur Türkçesinde yer alan örtmece sözlerin genel olarak hangi alanlarda kullanıldığını, kullanım gerekçelerini ve zaman içinde geçirmiş oldukları değişimleri ele alarak açıklama getirmeye çalışmıştır. Örtmece sözlerin tanımını yaparken hem Türkçe hem de Uygur Türkçesindeki yerini birlikte ele alarak açıklama yapmıştır. Yazar, tabu hakkında da bilgi vermiştir. Örtmece sözlerin tabuları saklama için kullanıldığını ve bu durumun zamanla kendini tekrarladığını ve başa sardığını belirtmiştir. Yazar ayrıca tabu konusuna açıklama getirirken Uygur Türkçelerinin benimsemiş oldukları bazı dini inanışlara da yer vermiştir. Yazar örtmece sözleri olumlu-olumsuz düz, olumlu-olumsuz ters örtmeceler şeklinde dört farklı açıdan ele almış ve bunlara açıklama getirmiştir. Daha sonrasında örtmece sözler alanında yapılmış olan çalışmaları makaleler ve tezler olarak ikiye ayırmış, her iki alanda da oldukça geniş çaplı literatür değerlendirmesine yer vermiştir. Yapılan tez çalışmasının devamında yazar, Uygur Türkçesinde yer alan tabu ve örtmece sözleri farklı alt başlıklar altında sınıflandırmış, örnekler vermiş ve bu örnekleri yapı ve köken açısından incelemiştir.

Zirak Ghazani (2020), “A comparative study of taboos and euphemisms in Turkish and Iranian-Azeri languages” adlı çalışmasında, İran-Azeri ve Türk toplumunun kullanmış olduğu tabu kelimeler ve bunun neticesinde oluşan örtmece sözleri incelemektedir. Yazar ayrıca her iki toplumda da kullanılan tabu kelimelerinin oluşum nedenlerini ve altında yatan sosyokültürel etkileri de incelemektedir. Araştırma soruları; 1-Her iki kültürde yer alan tabu ve örtmece kelimeler arasındaki benzerlikler nelerdir? 2- Kullanım şekli olarak nasıl farklılıklar göstermektedirler? 3- Örtmece sözler neden meydana gelmiştir? 4- Örtmece sözleri kullanmanın nedenleri nelerdir? şeklindedir. Yazar makalesinin bir

bölümünde, “Dilbilimsel tabular üzerine literatür araştırması” başlığı altında, Çin’deki tabu anlayışı hakkında önemli bir bilgi vermektedir:

Dil tabuları, yaratılışlarının ortaya çıkışını açıklamak için Çin dilinde sosyo-kültürel bir bakış açısıyla incelmekte ve araştırılmaktadır (Guisen ve Hongxu, 1990). Batıl inançlar, gelenekler ve güç ilişkileri ile ilişkilendirildiler. Çinliler için tabular iki kategoriye ayrılır, makro dilbilimsel ve mikro dilbilimsel. Makrodilbilimsel tabular, bir topluluktaki hemen hemen tüm dil kullanıcılarının anlayabileceği terimleri ifade eder ve genellikle seks ve ölüm gibi küçümsenen ve müstehcen anlamları ifade ederler. Diğer kategori, yalnızca belirli bir bağlamla ilgili olarak tabu olarak kabul edilen belirli sözcükleri ifade eder. Çin tabularını sınıflandırmak için Guisen ve Hongxu (1990), kayıt ve muhataplar gibi değişkenlere atıfta bulunan bir “makro bağlam”, yani sosyal değişkenler gibi ve “mikro bağlam” içeren bir kavramsal yapı önermiştir (s. 66). Bu yapı, “mutlak tabu, yarı tabu ve tabu olmayan” gibi çeşitli tabu çeşitlerini beraberinde getirmektedir. (Zirak Ghazani, 2020, s.49)

Yazarın vermiş olduğu bu bilgi tez çalışmamızın yer alan “Çince de tabu kavramı” başlığının açıklanmasına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Yazarın vermiş olduğu bu bilgiler haricinde Batı kökenli araştırmacıların da yapmış olduğu araştırmalar ve getirmiş oldukları tanımlar, fikirler de makalenin devamında yer almaktadır. Türk araştırmacılarından ise Çelik (2011), Erol (2002), Hazır (2015) ve Özden’in (2014) araştırmalarına yer vermiş ve kaynak olarak faydalanmıştır.

Uzdu Yıldız (2021), İngilizce olarak yazmış olduğu “Use of euphemisms in youth language” adlı makalesinde, Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin günlük yaşamlarında örtmece sözleri nasıl ve neden kullandıklarına dair bir anket çalışması yapmış ve neticesinde ortaya çıkan verileri paylaşmıştır. Araştırmada yer alan örtmece kelimelerin betimlenmesi örtmece kelimelerin dilsel oluşturma becerilerine göre şekillendirilmiştir. Araştırmanın içeriğini oluşturan örtmece kelimeler tuvalete gitmek, kilo almak ve ölüm haberi durumlarında kullanılan örtmece sözlerden oluşmaktadır. Araştırmanın neticesinde gençlerin tuvalete gitmek ile ilgili söylemiş oldukları örtmece sözlerin *metonimi* yani durumun doğrudan anlatılması yerine bağlantılı anlatılması, ölüm haberi için kullanılan örtmece sözlerin *metafor* yani mecazi anlamlarıyla anlatılması, kilo almak için kullanılan örtmece sözler için ise *sezdirimsel* yani ima etme yöntemi ile kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda ise Türkçede yer alan örtmece sözlerin oluşumunda edim bilimsel yapının etkin olduğu çıkarımına varılmıştır (s. 1128).

Yazara göre örtmece sözler tabu ile ilişkilidir. Ayrıca örtmece sözler dilsel bir durum olduğu için dilbilimin birçok alanı ile bağlantılıdır. Anlamsal özellikleri bakımından anlambilim, kültürel olgu olması bakımından toplum dilbilim, sözlü iletişim unsuru olduğu için de edim bilim ile ilişkilidir. Yazara göre örtmece sözlerin kullanıcıya göre değişiklik göstermesi onun sürekli değişebilir olduğunu da göstermektedir (s. 1118).

Yazar araştırmasında yer alan örtmece sözlerin tanımını dilbilimci Warren tarafından tanımlanan ve literatürde kabul edilen örtmece sözlerin dilsel oluşumlarına göre yapmıştır. Ancak yazarın elde etmiş olduğu en önemli sonuçlardan biri, üniversite öğrencilerinin örtmece sözlerin kullanımda genellikle “retorik sorular” ve “benzer, gibi” kelimelerin oldukça sık kullanılmasıdır. Bu durumun önemli olmasını ise Warren’ın tasnifleri arasında böyle bir verinin bulunmamasına rağmen yapmış olduğu çalışmada ortaya çıkması şeklinde belirtmektedir. “Bu kullanımlar, farklı bağlamlarda yeni oluşum biçimlerinin tüm dillerde benzer şekilde üretilebileceğini göstermektedir.” (s. 1125). Bu farklılığa örnek olarak “lavaboya gitmek” örtmece sözünün gençler tarafından çoğunluk olarak “hemen geliyorum, iki dakikaya gelirim, hemen döneceğim, birazdan geliyorum” ifadeleriyle değiştirilmesini vermiştir ve bu kelimelerin kullanılmasıyla örtmece sözlerin “kısa süreli bir eylem” olarak nitelendirildiğini belirtmektedir (s. 1123). Bir diğer ölçüt olan ölüm durumunda ise gençler çoğunluk olarak “vefat etmek” yerine “hayatını kaybetmek” örtmece sözlerini kullanmaktadırlar. Kilo durumunda ise “Daha fazla kilo almak istemiyorum. Fark edersen beni uyar.”, “Geçen tartıldım, baya kilo almışım, birlikte spora gidelim mi?” gibi cümle kalıpları kullanılmıştır (s.1124).

Özgün Değer

Literatür değerlendirmesinin özeti olarak, yukarıda verilen kaynaklar ve literatür taraması içerisinde verilen kaynaklar örtmece sözler ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarını göstermektedir ve tez çalışmasında da bu kaynaklardan faydalanılmıştır. Yapılan literatür araştırması sonucunda Çince ve Türkçe örtmece sözler üzerine herhangi bir çalışmanın olmadığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda tez çalışmasının, özgün değer olarak, bu alanda yapılacak ilk araştırma olma niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Tez konusu gereği örtmece sözlerin ele alınmasıyla yapılacak olan bu karşılaştırmalı dilbilim çalışması sayesinde her iki dili kullanan ülkeler arasında kültürel iletişimin de ilerlemesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Örtmece sözler sayesinde iki ülke insanların düşünme

biçimleri, ahlaki, sosyal, dini değerleri ve görüşleri, gelenek ve görenekleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar açıklanmıştır. Bu çalışma bundan sonra sosyal bilimler ve dil bilim alanında yapılacak olan diğer çalışmalara da referans olma niteliği taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Türkçede Örtmece Söz Kavramı

Dil insanlar arasındaki iletişimi sağlamakla birlikte kültürlerin aktarımını da sağlayan bir araçtır. Dil kültürün bir parçası ve taşıyıcısıdır. Dil insanlar arasındaki bağı birleştirir, kuvvetlendirir, duygu ve düşüncelerin aktarımında kolaylık sağlar. Dil düşüncelerimizin, kültürel özelliklerimizin, yaşayış şekillerimizin, değerlerimizin, inançlarımızın kısacası hayatta var olan tüm özelliklerimizin yansımada ihtiyaç duyduğumuz önemli bir araçtır. Ünlü düşünür Konfüçyüs, dilin önemini şu şekilde vurgulamaktadır:

Bir memleketin idaresini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç şüphesiz dili gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, kelimeler düşünceyi ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilmezse, vazife ve hizmetler gerektiği gibi yapılamaz. Vazife ve hizmetin gerektiği şekilde yapılmadığı yerlerde âdet, kaide ve kültür bozulur. Âdet, kaide ve kültür bozulursa adalet yanlış yönlere sapar. Adalet sistemi bozulursa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir. (Yazoğlu, 2005, s.124)

Dil yalnızca nereden geldiğimizi, neyi benimsediğimizi ve kime ait olduğumuzu bildirmekle kalmaz, aynı zamanda, kendi bireysel, cinsel ve etnik haklarımıza sahip çıkıp yatırım yapmamız, toplumun talepleri arasında yolumuzu bulmamız ve başkalarına ne istediğimizi ve istediğimizi hayata nasıl geçireceğini bildirmemiz gibi konularda taktik ve stratejik olarak kullanılır. (William C. Agosta; akt. Fischer, 2020, s. 173)

“Dil, asırların tecrübelerinden geçmiş, eski insanların dünyasından izler taşıyan bir varlıktır” (Türkmen, 2009, s. 139). Dil ve kültürün bir ilişki içinde olması sonucu örtmece sözler ortaya çıkmış ve bu sayede dile ait toplum hakkında bilgiler edinmek mümkün olmuştur. Örtmece sözler ile dini inanış, örf adet, korku, endişe, dünya görüşü, ahlaki kurallar gibi önemli normlar hakkında bilgi edinmek mümkündür. Geçmişte kullanılan örtmece sözlerin günümüzde incelemeye tabi tutulması ise art zamanlı bir inceleme

neticesinde ortaya çıkmaktadır. “Bir toplumun kültürel arka planını ve değerlerini bilmeden o kültür ortamında yer alan kelimeleri doğru bir şekilde anlamak, yorumlamak ve aktarmak mümkün değildir” (Condon, akt. Ospanova, 2014, s. 43).

“Tabu ve örtmece sözlerin toplumun geçmiş hayatı ile sıkı bir ilişkisi vardır. Kişinin doğumundan ölümüne kadar toplum insanın neyi söylemesi, neyi söylemesi gerektiğini, neyin doğrudan adıyla, neyin örtmece adlarla söyleneceğini tanzim eder” (Laude-Tsirtautas; akt. Killi, 2006, s. 53). Bu tanım ile örtmece söz ve sözcüklerin kullanımıyla dilin toplum üzerindeki etkisi ortaya çıkmaktadır. Konuşulan dilin, söylenen sözlerin kültürden ayrı tutulması imkansızdır.

Örtmece söz için Türk ve yabancı araştırmacılar tarafından farklı tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlarla birlikte farklı sözcükler de kullanılmıştır. Bu bölümde örtmece kavramı ile ilgili yapılmış olan çeşitli kaynaklarda yer alan tanımlara yer verilerek örtmece kavramı açıklanmaya çalışılacaktır.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te örtmece sözün tanımı “Söylenmesi kaba, çirkin veya sakıncalı görülen nesnelere, kavramların, başka kelimelerle daha uygun ve edepli bir biçimde anlatılması, edebikelam; kandırma, gizleme” (Türk Dil Kurumu [TDK], t.y.) şeklinde yapılmıştır.

Örtmece sözcüğünün İngilizce karşılığı *euphemism*'dir (RedHouse, 1994, s. 130). Euphemism kelimesi İngilizceye Yunancadan geçmiştir. Kelimenin orijinal hali Yunanca “*εὐφημισμός euphemismus*” dur. “*Eu*” iyi, güzel; “*pheme*” konuşma yani “güzel konuşma” anlamına gelmektedir. (Aksan; akt. Çiftioğlu Çabuk, 2015, s. 136) Euphemism kelimesinin ilk olarak Antik Yunan'da M.Ö. 1650'li yıllarda kullanıldığı düşünülmektedir. Atinalılar uğursuz olarak nitelendirilen kelimelerin yerine daha olumlu anlamlar taşıyan kelimeler kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu durum dini törenler sırasında kötü alametleri işaret eden sözlerden kaçınmak olarak da yorumlanabilmektedir. Ayrıca o dönemde örtmece sözlerin kullanımında dini unsurların da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. “Buna örnek olarak Antik Yunan mitolojisinde yer alan Öfke ve İntikam Tanrıları için, anlamı yumuşatmak adına “iyi kalpli” veya “iyi mizahlı kadın” anlamlarına sahip Eumenides kelimesi seçilmiştir” (Samoskaite, 2011, s. 7). “Eumenides kelimesi “*eu*” ve “*menos*” kelimelerinin birleşmesi ile oluşmaktadır. “*Eu*” kelimesi iyi,

iyilik sever, “menos” kelimesi de ruh anlamı taşımaktadır (Online Etymology Dictionary, t.y.). Bu kelimenin kökünde bulunan “eu” kelimesi euphemism kelimesinin de kökünü oluşturmaktadır.

Örtmece söz Türkçede, Doğan Aksan’ın tanımıyla “kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayı”, “güzel, iyi adlandırma”dır (2015, s. 98). Yapılan tanımdan da anlaşılacağı üzere örtmece sözler insan iletişimini daha kolay ve etkili hale getirmek ve aynı zamanda iletişimde uyum sağlamak için kullanılmaktadır.

Berke Vardar “Açıklamalı dilbilim terimler sözlüğü” nde örtmece sözler ile ilgili olarak “Dolaysız biçimde söylenmesi uygun görülmeyen bir olguyu örterek dolaylı yoldan anlatma (örn. cinleri belirtmek için İyi saatte olsunlar demek)” şeklinde bir tanımlama yapmıştır (2007, s. 156).

Hengirmen tarafından yazılmış olan “Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü” nde örtmece sözler için *güzel adlandırma* tanımı kullanılmış ve “Anlamı ve çağrışımı korkulan, sevilmeyen, iğrenilen öğeler taşıyan sözcükler yerine, bu çağrışımları engelleyecek başkaca sözcüklerin kullanılması.” şeklinde açıklama yapılmıştır (2009, s. 199).

Holder, “How not you say what you mean- a dictionary of euphemisms” adlı örtmece sözlüğü kitabında birçok örtmece sözün çağrışım yoluyla oluştuğunu; ölümün “*uykuya dalma*” veya “*dinlenme*”, idrara çıkmanın “*yıkama*” ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Kullanılan örtmece sözlerin birçoğunun ise yabancı kaynaklar¹ aracılığı ile ulaştığı ve bu durumun genellikle askerler aracılığı ile oluştuğuna değinmiştir. Ayrıca yazar kafiyeli argo sözlerin bile örtmece söz olarak kullanıldığını belirtmiştir (2002, s. 7)².

Üstüner kaleme aldığı makalesinde örtmece söz için “Bilindiği gibi, anlamı ve çağrışımı sevilmeyen, korkulan, iğrenilen; toplum tarafından üzücü, kırıcı, çirkin ve kaba sayılan,

¹ Yazar yabancı kaynaklara örnek olarak Latince, Fransızca, Farsça, Japonca, Hintçe, Arapça, İtalyanca, İspanyolca, Almanca, Tagalogca (Filipin’ in resmi dili) ve Türkçeden de örnekler vermiştir.

² Verilen bilgi “Açıklama (An explanation)” başlığı altında yer almaktadır.

uğursuz kabul edilen varlık ve kavramları karşılayan sözcükler yerine, bu kötü çağrışımları engelleyecek başka sözcüklerin kullanılmasına güzel adlandırma veya örtmece söz adı verilir.” şeklinde tanım yaparken (2009, s. 167), Arık ise örtmece söz için “Örtmece, uygunsuz, sert, patavatsız ifadelerin daha yumuşak ve dolambaçlı olanlarla değiştirilmesi şeklinde açıklandığı gibi korku veren ve hoş olmayan konulardan kaçınmak için başvuru ya da tabu sayılan sözlerin yerine kullanılan kelime veya kelime gurupları şeklinde de tanımlanır.” şeklinde bir tanım yapmıştır (2010, s. 3).

Güngör’e göre ise “Tabu-örtmece sözler kültür ve dil kaynaklı etnolengüistik kavramlardır. Örtmece söz: dilbilimin yeni terimlerinden biridir. Çünkü yasaklanmış, söylenmesi uygun olmayan sözleri, bir başka ifadeyle dilbilimsel tabuyu değiştirmek için kullanılmaktadır” (2006, s. 89).

Leech’e göre “Örtmece/ euphemizm sayesinde insanlar, kendilerini iğrendirecek veya rahatsız edecek gerçekleri söylemeyi ve onlarla yaşamayı mümkün hale getirmişlerdir.” (akt., Arslan Erol, 2006, s. 36)

Kelimeler hem sözlü hem de yazılı anlatımda oldukça güçlü etkiye sahiptirler. Bazen kullanılan kelimeler anlatılmak istenen durum ya da olayın tam karşılığı olarak seçilmeyebilir, kullanılmayabilir. Bu tarz kelimeler yasaklamalarda, açıklanması hoş olmayan durumlarda, korkularda, kısacası hem kullananı hem de dinleyeni rahatsız edecek olumsuz durumlarda kullanılan kelimelerdir. İşte bu şekilde kullanılan kelime ya da sözcük gruplarına *örtmece- güzel adlandırma* denilmektedir. Örtmece sözlerin anlatımda yer almasının genel olarak amacı karşı tarafı rahatsız etmemek, korkutmamaktır. “Örtmece” kelimesinden de anlaşılacağı üzere aslında bir kapatma, gizleme, örtme, örtbas etme durumu söz konusudur. Bu kullanım sayesinde bireyler arasındaki iletişim, konu ne olursa olsun, daha da kolaylaşmıştır. Örtmece sözlerin kullanım nedenleri arasında dini inanışlar, gelenek ve görenekler, salgın hastalıklar, ahlaki düzen, fiziki rahatsızlıklar, siyasi durumlar, tabiat olayları gibi durumlar yer almaktadır. Bu gibi durumlarda anlatılmak istenen konuya sözlü olarak kısıtlama getirmek tabudan kaynaklanmaktadır. Tabu sayılan durumların dile getirilmesinde kolaylık olarak kullanılan yöntem ise örtmece sözler tarafından karşılanmaktadır. Bu sayede olayın ya da nesnenin anlatımında oluşabilecek olan karşı tepki önlenmiş olmaktadır. Çelik’e göre bu kullanım bir nevi *aldatmaca* görevi de içermektedir (2011,

s. 8). Örtmece sözlerin aldatmaca kullanımına dair bir diğer açıklama ise Üstüner tarafından gelmektedir: “Ancak örtmece ifadelerin bir kısmında toplumca benimsenmeyen bazı nesne, kavram veya davranışları karşılayan sözcüklerin yerine başka sözcükler kullanılırken insanları aldatma amacı ön plandadır” (2009, s. 169). Burada bahsedilen aldatmaca örtmece söz çeşitliliği bakımından kötü adlandırma olarak tanımlanmaktadır. Bu konu kötü adlandırma başlığı altında daha detaylı olarak incelenmiştir.

Örtmece sözler dilbilimi açısından önemli bir olgudur. Örtmece sözler var oldukları kültürleri yansıtmakla beraber aynı zamanda kültürler arası iletişimde de etken bir rol üstlenmektedir. Örtmece sözler, orijinal anlamın saklanması ve daha hoş anlamlar içermesi nedeniyle güzel söz söyleme sanatı olarak açıklanan *retorik* (Üstüner, 2009, s. 168) olarak da kabul edilebilmektedir. Bussman da örtmece sözü *retorik kinaye* olarak değerlendirmiş ve aşağılayıcı anlam taşıyan kelimeler yerine güzel anlamlar taşıyan kelimelerin kullanımı olarak tanımlamıştır” (akt., Demir Öztürk, 2021, s. 3).

“Euphemismus³” kavramı, insanlığın varoluşuyla var olmuştur ve değişik boyutlarda her toplumda o toplumun hayat anlayışına bağlı olarak yaşamaya devam etmiştir” (Karabulut & Ospanova, 2013, s. 124). Batı dillerinde örtmece sözlerin tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. İlk olarak George Blunt sayesinde örtmece sözler İngilizcede yer edinmiştir. Araştırmacı örtmece sözleri “*kötü bir kelimenin yerini alan iyi bir kelime*” olarak tanımlamaktadır. Amerikalı dilbilimci Menken ise yüzlerce örtmece sözü incelemiş ve Amerikan dilinde yer almasına ve popüler olmasına katkı sağlamıştır. (Zheng & Zhang, s. 169)

Örtmece sözlerin kullanımı yeni ortaya çıkan bir durum değildir (Ospanova, 2014, s. 9). Örtmece sözlerin varlığının eskilere dayanması ve kullanım sıklığı beraberinde çeşitliliği de getirmektedir. Öyle ki örtmece sözlerin yerini aldığı tabular sayesinde değişimi oldukça fazladır. “Dil art zamanlı bir boyutta oluşmuş ve kesintisiz bir değişim süreciyle özdeşleşmiştir” (Vardar; akt. Karabulut & Ospanova, 2013, s. 8). Örtmece sözlerin sürekli değişim halinde olması, kendini yenilemesi dil içinde kelime zenginliğini de beraberinde

---

³ Yazar örtmece kelimesini Yunanca karşılığı olan *εὐφημισμός* ‘euphemismus’ kelimesiyle ele alarak değerlendirme yapmaktadır.

getirmektedir. Geçmişten gelen ve günümüzde hâlâ kullanılan örtmece sözlerin varlığı, dilin canlı bir varlık olarak kabul edilmesi ışığında, gelecek nesillerde de hem sözlü hem de yazılı olarak devam edecek niteliktedir.

Dilin varlığı iletişimi ortaya çıkarmakta, iletişimin varlığı ise kelimeleri oluşturmaktadır. Örtmece sözler bir dil olgusudur. Bu doğrultuda örtmece sözlerin ortaya çıkışı ve kullanımının insanların dili bir iletişim aracı olarak kullanmaları ile eş zamanlı olabileceği varsayılmaktadır. Örtmece sözlerin ilk kullanımı ile ilgili olarak Ospanova;

Hayatımızın her anında ve her alanında sıkça kullanımından yararlandığımız örtmecelerin ortaya çıkışı, kökü çok eskiye dayanan ve “tabu” diye adlandırılan bir nevi yasaklar sisteminin yanı sıra, toplumsal değerlere, örf ve âdetlere, ahlaki kurallara dayanan sosyolojik, psikolojik ve dinî etkenlerden kaynaklanmaktadır. (2014, s. iv)

şeklinde açıklama getirmektedir. Ayrıca bu açıklamasını destekler nitelikte Hayriye Bilginer’den “*Kelimeleri içerik bazında güzelleştirme fikri yeni bir olgu değildir ve yüzyıllardır tüm dillerde rastlanmaktadır.*” şeklinde aktarma yapmaktadır (akt. Ospanova, 2014, s. 9).

Güngör’e göre;

Tabu ve örtmece sözler: dilin sözlüğünü, sözcüğü anlamsal açıdan zenginleştiren unsurlardan biridir. Onlar, sözlerin anlamını değiştirmede, genişletmede etkin rol oynamaktadır. Örtmece söz amacıyla kullanılan sözcükler genelde kendilerinin anlamlarını kaybedip başka bir anlamı yüklenirler. Dolayısıyla tabu, örtmece sözler eşanamlı ve eşadlı sözcüklerin oluşması ve yeni sözcüklerin yerleşmesinde büyük rol oynarlar. (2006, s. 90)

Yazara göre kimi araştırmacılar⁴ tabu ve örtmece sözleri yapısal ve anlamsal olarak eşdeğer kabul etmiştir. Bu alanda yapılan ilk çalışmaların ise iki farklı araştırmacı tarafından gerçekleştirildiğinden bahsetmektedir. Bu araştırmacıların ilki James Frazer’dir. Frazer tabu ve örtmece sözlerin kullanımını evrensel bir durum olarak benimseyip, altında yatan nedenleri, sonuçları ve türlerini ele alarak inceleme yapmıştır. Bir diğer araştırmacı ise Rus dilbilimci D. K. Zelenin’dir. Zelenin ise Frazer’in aksine

⁴ Burada bahsedilen araştırmacılar S. Davletov, C. Mukambayev, S. Turusbekov, T. Akmatov, S. Ömüraliyeva’dır.

konuyu evrensel olarak değil sadece Kuzey Asya ve Doğu Avrupa’da yaşayan halkın kullanmış olduğu tabu ve örtmece sözlerin araştırılması ile sınırlandırmıştır. Zelenin’e göre, tabu ve örtmece sözlerinin oluşumu avcılık ile başlamıştır. Av hayvanlarıyla alakalı olan inanç sistemine ve ardından da onlara verilen adların yasaklanmasıyla meydana geldiğini savunmaktadır (2006, ss. 71-72).

Arslan Erol makalesinde, tabu ve örtmece sözler ile ilgili yapılan ilk etnolinguistik çalışmanın Herder ve Humboldt tarafından 18. yüzyılda başlatıldığını belirtmiştir. Çalışmaların daha sonra Amerika’da dilbilimciler Worf, Boas ve Sapir tarafından devam ettirildiğine değinmiştir. Ayrıca Ahmetov’dan aktardığı bilgiler neticesinde A. Meye, Levi-Bryuldin, B. Steiner, T.V. Gamkrelidze, Frezer, Freud, V.İvanov ve D.K. Zelenin tarafından bu alanda araştırma yaptıklarından da bahsetmektedir (2006, s. 36).

Her toplumun kendine göre alışkanlıkları, gelenekleri, adetleri, inanışları, yasaları kısacası kültürel farklılıklarının olması örtmece sözlerin ve kullanım alanlarının da farklılık ve çeşitlilik göstermesi demektir. Örtmeceler atasözleri, deyim veya kalıplaşmış ifadeler gibi kültürel zenginliğin dile yansımış şekilleridir (Güven, 2015, s. 73).

Karabulut ve Ospanova’ya göre örtmece sözlerin tabu ile ilişkisi vardır. Tabu neticesinde örtmece sözlerin ortaya çıkmasında ise toplumun kendini sınırlama çabası yer almaktadır. Bu sınırlama genel olarak doğum, ölüm, hastalık, cinsellik, boşaltım, dini kavramlar, fiziki özellikler vb. durumlar söz konusu olduğu zaman oluşmaktadır. Bu tarz durumların ifade edilmesinde kullanılan örtmece sözler ise “insanın keşfettiği dil alanıdır” (2013, s.124). İnsan kendine ya da toplumuna getirmiş olduğu yasaklama ve kısıtlamaları kendi isteği ile gerçekleştirmektedir. Bu durumu hafifletmek adına yapılan yenilikler ise yine bireyin kendisi tarafından oluşmaktadır. Kısacası tabu ve örtmece sözler insanın kendi kendine oluşturmuş ve oluşturmakta olduğu iki kavram niteliğindedir. Sorunu oluşturan ile çözümü bulan yine aynı varlıktır, dil ise bu duruma ayak uydurmak zorundadır.

Karabulut ve Ospanova, örtmece ve mecaz arasındaki ilişkiden de bahsederek, mecazın ve örtmece sözlerin iç içe geçmiş olabileceğini belirtmektedirler. Örtmece kelimelerin mecaz olup olmadığı sorusunun sık sık dile getirildiğini ve hatta mecaz yapıların en sık kullanıldığı deyimlerin bile örtmece sözlerden oluşup oluşmadığına dair tartışmaları gündeme getirilmektedirler. Mecaz alanında önemli çalışmaları bulunan Lakoff ve

Johnson'ın yaşamın her alanında mecaz olduğunu ve bununla birlikte yaşadığımızı belirten açıklamalarından yola çıkarak örtmece sözlerin de bir mecaz olduğu belirtilmektedir; ancak aradaki tek fark mecazın herhangi bir baskı ve yasaklama sonucunda ortaya çıkmadığıdır. “En kısa tabirle ‘aslında her örtmece bir mecazdır, ancak her mecaz bir örtmece değildir’ denebilir”. Bu savın desteklenmesi açısından “iyi ve kötü adlandırma (euphemism-dysphemism), mecaz adlandırmalardır veya en azından mecazın özel bir durumu olarak kabul edilebilir (Bolinger, 1982: 149)” ...“Tıpkı mecazlarda olduğu gibi örtmece de (güzel adlandırma-kötü adlandırma) kavramsal ağın birer parçasıdır (Pfaff ve Gibbs, 1997: 72).” şeklindeki doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. (s. 135)

Dil, sözlü anlatımda koruyucu özelliklere de bürünmektedir. Örtmece sözlerin bu kullanımı oldukça yaygındır. Türkmen'e göre örtmece sözlerin kötü olgulara karşı koruyan tılsım etkisi de vardır (2009, s. 139). Sözlerin ifade özgürlüğünün yanında simgesel olarak da kullanılan bazı eşyalar bu koruyuculuk özelliği sağlamaktadırlar. Özellikle Türkiye coğrafyasında oldukça yaygın olan ve Türkiye'nin de simgesi haline gelen nazar boncuğu bu duruma örnek olarak verilebilir. Nazar boncuğunun yanı sıra kıtmir ya da at nalı kolyesi gibi bazı simgesel göstergeler de yer almaktadır. Örtmece söz kullanımındaki en yaygın nedenlerden biri elbette tabu olarak görülen ve korkulan, yasaklanan, çekinilen durumun gizlenmesidir. “Örtmece kullanan insanlar kendilerini güvende hissederler” (Çolak Çelik, 2018, s. 3).

Genel olarak örtmece söz için yapılan bütün tanımlar aynı noktada birleşmektedir. Yapılan tanımların genel anlamı kötü ya da olumsuz olarak algılanan durumların kelimelere dökülmesi aşamasında değişime uğrayarak daha yumuşak anlamlar içermesidir. “...Yani örtmece, *anlam değişmediği halde algılamayı değiştirmeye yönelik bir anlatım tarzıdır*. Buna bir tür üslup demek yanlış olmasa gerektir” (Demirci, 2008, s. 22).

Karabulut ve Ospanova'ya göre (2013) “...daha çok ölüm, hastalık, doğaüstü varlıklar, vücut organları, boşaltım sistemi, cinsellik, küfür, alt kültür / kimlik, diğeri / öteki vs. söz konusu olduğu zaman ortaya çıkan örtük anlatımlar, hayatı daha yaşanabilir hâle getirmek için insanın keşfettiği dil alanıdır” (s. 124). Dilin değişimi var olduğu kültürün psikolojik ve sosyolojik yapısıyla ilgilidir ve bu değişim dolayısıyla insanın elindedir. Örtmece

sözlerin kullanım alanlarının ve şekillerinin tespit edilmesi bahsi geçen toplum hakkında da oldukça faydalı bilgiler edinmemizi kolaylaştıracaktır. Hassasiyet gösterilen konuların neler olduğunu ve çözüm olarak nasıl bir yol izlediklerini de analiz edebilme imkânı doğmaktadır.

Örtmece sözlerin kullanım alanlarının çeşitlilik göstermesi yüzünden inceleme alanı bakımından sadece bir dilbilim konusu olarak ele almak kısıtlayıcı olacaktır. Örtmece sözler dilbilimin bir parçası olmakla beraber aynı zamanda sosyolojik, psikolojik, etnografik ve halk bilimi alanı için de oldukça zengin bir araştırma konusu niteliğindedir; ancak tez konumuzun kapsamının belirlemesi açısından bu çalışmada örtmece sözler sadece dilbilim alanı kapsamında değerlendirilecektir.

1.2. Türkçede Örtmece Türleri

“Yaşayan bütün diller sürekli değişim geçirirler” (Irene M. Pepperberg ve R.J. Bright, akt. Fischer, 2020, s. 174). Dil var olduğu günden bugüne kullanım gerekçeleri ve ihtiyaçlar neticesinde evrimine devam etmektedir. Dilin oluşturmuş olduğu kelimeler bu değişimin bir parçasıdır ve asla sabit olarak kalmamaktadır. Bu değişim ve gelişim dili kullanan topluluk ve kültürle de bağlantılıdır. Dilin seçmiş olduğu kelimeler toplumun kültürel, sosyal, dini, ahlak gibi temel unsurların ihtiyaçları neticesinde çeşitlilik göstermektedir.

Örtmece sözlerin kullanımı zamanla değişmekte ve yeni örtmece sözlerin oluşmasını sağlamaktadır. Kimi kelimeler yerini daha güzel anlamlara, kimi kelimeler ise daha kötü anlamlar içeren yeni kelimelere bırakmıştır. İlk etapta kullanılan kelime yerini daha geniş anlama sahip başka kelimelere verebilir. Değişime uğrayan kelimeler hem olumlu hem de olumsuz anlamlar içerebilir. Tabu olarak görülen ve söylenmesinde rahatsızlık yaşanan kelimelerin kullanımı için bu yeni kelimeler *örtmece* ya da bir diğer tabirle *güzel adlandırma* olarak tanımlanmaktadır. Bu kullanım kelimenin olumsuz anlamından kaçınılarak olumlu yeni kelime kullanım şeklidir. Bu durumun yanı sıra bir diğer kullanım ise olumlu durumu seçilen kelime yüzünden olumsuz yapma yani *kötü adlandırmadır*. Tanım olarak her ne kadar kötü adlandırma olarak yer alsada güzel adlandırma için kullanılan amaç kötü adlandırma için de geçerlidir. Her iki durumda da tabu sayılan durumu rahatsızlık vermeden aktarma çabası vardır. “Kelimenin anlam

boyutunda ortaya çıkan ve kullanımı hoş olmayan kelime veya kavramlar başka kelime veya kavramlarla yer değiştirir. Bu değiştirme sonucunda ise ortaya dil çalışmalarında örtmece, güzel adlandırma (bazen kötü adlandırma) olarak kavramlaştırılan dil alanı çıkar” (Karabulut & Ospanova, 2013, s. 123).

Örtmece sözler genel olarak iki bölümde incelenmeye çalışılmıştır; güzel adlandırma, kötü adlandırma. Araştırmalar sırasında bazı araştırmacıların bu iki başlığı *açık* ve *gizli örtmece* olarak da incelediklerini fark edilmiştir; ancak bu kullanım şekli güzel ve kötü adlandırma için aynı özelliklere sahip olduğundan ekstra başlık altında incelenmeyip konunun gidişatına göre araştırma içerisinde kısa kısa yer verilmiştir. Genel olarak kullanılan terimler ise tez konusu gereği *güzel adlandırma* ve *kötü adlandırma* olarak sınırlanmış, diğer tanımlamalar ise ya parantez içinde ya da diğer araştırmacıların yapmış oldukları farklı tanımlama kısımlarında yer almıştır.

1.2.1. Güzel Adlandırma (Euphemism)

Güzel adlandırma (euphemism), anlatılmak istenen durum, varlık ya da olay için seçilen örtmece sözlerin anlaticı için sıkıntı yaratmadan dinleyiciyi de ürkütmeden, utandırmadan kullanılan örtmece sözlerdir. Bu sözlerin yerine kullanılacak olan kelime veya kelime gruplarının açık ve net olması gerekmektedir.

Aksan’a göre güzel adlandırmanın kullanımında kibar ve terbiyeli olma durumu söz konusudur; “Terbiyelilik çabası da güzel adlandırmada olduğu gibi birtakım değiştirmelere yol açmakta, sözcüğün söylemesiyle dinleyende uyanacak kötü tasarım, izlenim ve duyguların giderilmesi amacına dayanmaktadır. Hemen her dilbirliğinde gözlemlenen bu çaba sonucunda, belli kavramlarda, eş anlamlı öğeler sayılabilecek karşılıklar, yerleşmiştir” (Aksan, 2015, s. 99).

Güngör güzel adlandırma için “... adlandırmanın yönü ‘pozitif, müspet, iyi’ ” şeklinde bir tanımlama yapmıştır (2006, s. 29). Aksan’ın da bahsetmiş olduğu gibi Güngör’e de göre örtmece sözlerin alt yapısında nezaket ve edep yer almaktadır: “Tabu- örtmece sözler dini inançlardan kaynaklanmakla birlikte toplumdaki ahlak, edep ve nezaket kuralları temelinde de oluşmaktadır” (s. 90).

Bilginer (2001), dünyayı anlamının ve algılamının kullanılan dilin izin verdiği ölçüde mümkün olacağını savunmaktadır. Condon'dan aktardığı “eğer dil alışkanlıklarımız olgunlaşmamış veya bozursa, davranışımız da olgunlaşmamış ve bozuk olacaktır.” söylemiyle güzel konuşan insanların güzel düşüncelere de sahip olacağını belirtmektedir. (s. 441)

Güzel adlandırma kimi araştırmacılar tarafından farklı tanımlarla karşılanmaktadır. Örneğin Bilginer'in de aktarımıyla Melenk, örtmece sözleri ikiye ayırmış ve “açık ve gizli *euphemizler*” olarak farklı başlıklar altında ele almıştır. Melenk, *açık euphememis* için kullanım nedeni olarak insanların herhangi bir durum ya da nedenden dolayı korkup ürkmemesi, *gizli euphememis* için ise yalan yanlış olayların anlatımı esnasında kullanıldığından bahsetmektedir. Ayrıca Bilginer'e göre de örtmece sözler iki grup halinde ele alınmalıdır. Durumun olumlu haliyle bahsedilmesi “güzel adlandırma”, olumsuz haliyle kullanımı ise “örtmece” olarak değerlendirilmelidir. “Bu nedenlerle her bilinçli dil kullanıcısının bu şekilde bir ayırma giderek “yalan yanlış örtmeceler” karşısında dikkatli ve seçici davranması gerektiği düşünülmektedir. Massignon'un da dediği gibi “kelimelere aldanmayalım, onları düzenleyen zihniyete bakalım.” (ss. 443-445).” Güzel adlandırma tabu olarak kabul edilen durumun dile getirilmesi esnasında, yine bir gizleme amacı olmakla beraber, oldukça anlaşılır ifadelerin kullanılması durumudur. Bu kullanım genel olarak anlatıcının karşı tarafa durumu anlatma ve anlaşılma esnasında *edepli ve kibar* olma durumunu da göstermektedir. Bu yüzden güzel adlandırma teriminin yanı sıra *açık örtmece* teriminin de kullanılması abes olmayacaktır (Osanova, 2014, s. 153).

“Çeşitli kültürlerde belli durumlar için söylenmesi yakışık almayan, kaba, çirkin ve hatta utanılacak ifadeler vardır. Bu ifadelerin yerine daha güzel ve uygun olanların seçilerek durumun ifade edilmesi, Türkçede “örtmece” kavramıyla karşılanır” (Arık, 2010, s. 1).

Yukarıda verilen bütün tanımları toparlayacak olursak, güzel adlandırma örtmece sözlerin genel kullanım şekliyle; bir durumun, olayın, nesnenin ya da varlığın anlatılması, ifade edilmesi durumunda yaşanabilecek olan çekinme, korkma, tereddüt etme, saygısızlıkta bulunma ya da kaba davranma olasılığına karşı var olan durumun daha hoş, nazik ve kibar bir şekilde anlatılabilmesi için başvurulan yöntem olarak ifade edilebilir. Örneğin ölümün genel olarak korkulan bir durum olması neticesinde ölümü anlatmak için birçok örtmece

söz kullanılmaktadır. Kullanılan örtmece sözler sayesinde ölüm gerçeğini kabulleniş daha kolay olmaktadır. Mevlâna Celaleddin Rumi'nin ölüm için “*sevgiliye varmak*” ve “*düğün gecesini*”, Yunus Emre'nin ise “*ecel şerbeti içmek*” (Bilginer, 2001, s. 445) ifadelerini kullanmaları ölüm için kullanılan güzel adlandırmaya örnek olarak verilebilir.

Ölüm ile ilgili kullanılan bazı güzel adlandırmalar şu şekildedir; “rahat döşeği”, “yalancı dünya”, “son göç”, “vakti gelmek”, “son”, “vefat etmek”, “Hakk’a yürümek”, “gözlerini yummak”, “rahmetli olmak”, “bizi bırakıp gitmek”, “hayatını kaybetmek”, “ışıklara gitmek”, “ruhunu teslim etmek”, “kalbinin durması”, “şehadet şerbetini içmek”, “ebedi sonsuzluğa ulaşmak”, “öteki dünyaya göç etmek”, “vadesi dolmak”, “kara toprağa girmek”, “can vermek”, “uçup gitmek”, “ahirete intikal etmek”, “yaşama/hayata veda etmek”, “aramızdan ayrılmak”, “fani dünyadan göç etmek”, “gözlerini yummak”, “yıldız kayması” vb. ölüm ile ilgili Türkçede oldukça fazla örtmece söz yer almaktadır.

Ölüm olgusunu ifade etmenin yanı sıra aynı zamanda taziye olarak kullanılan güzel adlandırmalar da mevcuttur. Bunlar; “başınız sağ olsun”, “Allah rahmet eylesin”, “Allah size ömür versin”, “makamı cennet olsun”, “kabri nurla dolsun”, “Allah günahlarını affetsin”, “melekler yoldaşı olsun” gibi güzel adlandırmalardır. Ölüm korkusundan kaynaklı olarak kullanılan güzel adlandırmalar için ise “yaşı benzemesin”, “evlerden uzak”, “Allah geçinden versin”, “Allah esirgesin” gibi güzel adlandırmalar örnek olarak verilebilir.

Sağol Yüksekaya, ölüm anlayışının toplumsal değerlendirmesini yapmakta ve ölümden bahsedilirken kullanılan örtmece kelimelerin neler olduğuna değinmektedir. Ölüm ile ilgili çok farklı açıklamalarda bulunan yazara göre ölüm olgusu, kimi zaman arzu kimi zaman ise kaygı duyulan bir durum olmuştur.

Ölümün algılanışı insanın hayata akış tarzına, inancına, yaşadığı hayatın şartlarına ve içinde bulunulan duruma göre değişiklik gösterir. Ölüm karşısında korkak ve karamsar olunabileceği gibi ölüm bir kurtuluş olarak görülebilir, hatta arzu edilebilir. Bazen de "bir avuç toprak olmak", "yok olmak" ve "çürümek" olarak nitelendirilerek ölüme isyan edilir. Bazen ise ölüm, uzun bir rüyaya dalmak veya ebediyen uyumak olarak değerlendirilebilir. (2018, s. 5)

Yazar ayrıca ölümü uzaklaştırmak ve yönünü değiştirmek için yapılan bazı ritüellerden de bahsetmektedir. Bu ritüellere örnek olarak, mahalleden cenaze aracı geçerken uyuyan kimseyi uyandırmak, su kaplarının boşaltılması, cenazenin yıkanması için su ısıtılan araç gereçlerin ters çevrilmesi gibi durumları vermektedir (s.3). Yazar ölümü ayrıca *uçmak* olarak tanımlamaktadır. Yazara göre “ruh kuştur, ölmek ise uçmak, yani göğe yükselmektir” (s.12). Yazar, kitabın başlığında da yer alan uçmak kelimesinin ölüm olgusu için kullanılmasına Orhun abidelerinden itibaren karşılaşıldığını ve ayrıca İslami metinlerde de yer aldığını belirtmektedir. (s.13).

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere ölümü anlatan güzel adlandırmalar kendi içerisinde de farklı başlıklar altında çeşitlenmektedirler.

Ölüm olgusunda olduğu gibi bireylerin dış görünüşleriyle de alakalı güzel adlandırmalar mevcuttur. Örneğin Türkçede kilolu insanlar için kullanılan “şişman” kelimesi saygısızlık olarak kabul edilirken, “tombik”, “patates”, “duba”, “yarım ay” vb. sözler de alaycı sözler olarak kullanılmaktadır. Bu sözler yerine “balık etli”, “etine dolgun”, “kalıplı”, “büyük beden” gibi örtmece sözler tercih edilmektedir. Kişinin kilo değişikliğinden bahsederken *şişmanlamışsınız* demek yerine *toplamışsınız* ifadesi yaygın kullanıma sahiptir (Aksan, 2015, s. 99). Kelimelerin özenle seçiminden de anlaşılacağı üzere amaç anlamsal olarak yaratması muhtemel olan olumsuz etkiyi en aza indirmektedir.

Hastalıkların ifadesi de anlatış bakımından çekinilen bir durumdur. Kültürümüz gereği bir hastalıktan bahsetmeden önce korunma amacı taşır gibi “düşman başına”, “üzerinize afiyet”, “evlerden ırak” gibi örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır.

Hatta, ölüm, hastalık veya kötü bir durumdan söz edilirken dinleyenlerin aynı durumla karşılaşmamalarını dilemek için elle kulak memesi çekilip taşa veya tahtaya vurulur ve bunun akabinde dağlara taşlara, şeytan kulağına kurşun gibi çeşitli ifadelerle başvurulur. Bazı yörelerde bu, tahtaya yapılmaz, tahtaya yapılırsa, bu uğursuzluğun başa geleceğine, geri döneceğine inanılır. (Koç, 2010, s. 78)

Hastalık adları ile ilgili olarak örneğin siroz için *Atatürk'ün hastalığı*; kanser için *incitmebeni, dokunmabana, yeyilme, yiyici yara*; tifo (kara humma) için *terecik, terleme, ter hastalığı, ağriter, yatalakterletme, yorgaca*; kolera için *çapıt hastalığı, içağrısı, kirli paçavra, çarık çıkartmaz, göğertme/gövertme, kusağ/kusah*; veba için *kara ölüm, kırnan,*

yumrucak, baba, cüzzam için baba, cudam, dönük, kötü yara, yenirce gibi adlandırmalar kullanılmaktadır. Tıp dilinde *variola* veya *smallpox* hastalığı halk arasında çiçek hastalığı olarak geçmektedir. Çiçek hastalığı için *donanma, bezeme, cıbar, çeçek* gibi terimler de kullanılmaktadır. Hastalıkların oluşmasında toplum tarafından kabul edilen bir yaygın inanış ise gözle görülmeyen varlıkların insanlara musallat olmasıyla meydana gelmesidir. Dini inanışların ve hurafelerin neden olduğu bu hastalıklara örnek olarak epilepsi yani sara hastalığı için *al basma, bayılma, cin çarpması, dışarlık, eser/eserge, koyanavrul, tatalga/tutak/tutalık/tutar/tutarak/tutarı/tutarık, uğrak, yellenme* gibi adlandırmaların kullanılması verilebilir (Koç, 2010, ss. 80-81).

Fizyolojik ihtiyaçlar ile ilgili oluşan durumların ifade edilmesinde de güzel adlandırmadan faydalanılmaktadır. Örneğin Türkçede yetişkinler arasında “*işemek*”, “*işemeye gitmek*”, “*çiş-kaka yapmak*” gibi kelimelerin kullanılması saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Bunun yerine “*su dökmeye gitmek*”, “*wc ye gitmek*”, “*ayak yoluna gitmek*”, “*küçük-büyük abdest yapmak*”, “*lavaboya/banyoya gitmek*”, “*makyaj tazelemek*”, “*yüz numara*” vb. örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır.

Uzdu Yıldız (2021) üniversite öğrencilerinin örtmece söz kullanımıyla ilgili yapmış olduğu araştırma neticesinde üniversite öğrencilerinin örtmece sözlerin kullanımında genellikle “retorik sorular” ve “benzer, gibi” kelimelerin oldukça sık kullandıkları sonucuna varmıştır. İnsanların fiziki ihtiyaçlar için kullanmış oldukları “lavaboya gitmek” örtmece sözünün gençler tarafından çoğunluk olarak “*hemen geliyorum, iki dakikaya gelirim, hemen döneceğim, birazdan geliyorum*” ifadeleriyle anlatıldığı ve bu kelimelerin kullanılmasıyla örtmece sözlerin “*kısa süreli bir eylem*” olarak nitelendirildiğini belirtmektedir. Bir diğer ölçüt olan ölüm durumunda ise gençler çoğunluk olarak “*vefat etmek*” yerine “*hayatını kaybetmek*” örtmece sözlerini kullanmaktadırlar. Kilo durumunda ise “*Daha fazla kilo almak istemiyorum. Fark edersen beni uyar.*”, “*Geçen tartıldım, baya kilo almışım, birlikte spora gidelim mi?*” gibi cümle kalıpları kullanılmıştır. (ss. 1123-1124)

Yukarıda verilen ölüm, fiziki özellik, boşaltım, hastalık gibi ihtiyaçlar neticesinde oluşan örtmece sözler ve dahası araştırmamızın üçüncü bölümünde daha detaylı olarak ele alınmış ve açıklanmıştır.

1.2.2. Kötü Adlandırma (Dysphemism)

Kötü adlandırma güzel adlandırmanın zıttı olarak kullanılmaktadır. Kötü adlandırma (gizli örtmece) ile ilgili yapılmış bazı tanımlar şu şekildedir:

Güngör, kötü adlandırma için “Dilde varlıkların (hayvan, eşya, insan vb.) ve hastalık adlarıyla ilgili olarak yukarıda verdiğimiz örneklerin tam tersine bir de ‘kötü adlandırma’ (Greek 'dys' δυσ= non and 'pheme' φήμη = speech, [From Greek dys- (bad) + -phemism (as in euphemism Dysphemism) vardır (2006, s. 88).” şeklinde tanım yapmaktadır.

Dilbilimci Arapova kötü adlandırma için “disfemizm, duygu ve üslup bakımından nötr olan kelimenin yerine daha kaba, küçümseyici vs. kelimeleri kullanmadır” şeklinde tanımlama yaparken, bir diğer Rus dilbilimci Ahmanova ise “Kötü adlandırma (disfemizm), belirli bir durumda herhangi bir varlığı daha kaba veya bayağı göstergeyle değiştirmeye dayanan retoriktir.” tanımını getirmektedir (akt. Ospanova, 2014, ss. 18-19).

Örtmece sözlerin bir çeşitliliği olarak ele aldığımız ve incelediğimiz kötü adlandırma ve güzel adlandırma için bazı araştırmacılar her iki kavramı da bir tutarak *neoloigism*⁵ (yeni sözcük, yenicilik) terimi altında *x-phemism* olarak birleştirmektedirler. Ospanova (2014) bu konuda Kröll’ün şu açıklamasını bizlere aktarmaktadır: “Güzel adlandırma (euphemism) ile kötü adlandırma (dysphemism) arasındaki sınır bazen bulanıktır. Bu nedenle bazen güzel adlandırma kötü, kötü adlandırma güzel adlandırma olabilir” (s. 243).

Araştırmacı Allan ve Burridge X-phemism kavramını oluşturmuşlardır. Bu kavram aynı nesneyi ifade eden fakat ona karşı farklı çağrışımlar içeren eş anlamlı kelimeleri karşılamak için oluşturulmuştur. X-phemism sözcüksel süreklilik içinde yer almaktadır.

---

⁵ “Neologism, Yunanca νέο-, néo- ‘yeni’ ve λόγος, lógos ‘söz’, ‘söylem’ kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş ve ‘yeni icat edilmiş’, henüz yaygınlık kazanmamış terim, kavram veya söz’ anlamındadır (Ospanova, 2014, s. 243).” *Yeni sözcük (Ing. Neologism; Alm. Neologismus, Neubildung; Fr. Neologisme)*: Dilin türetim kurallarını uygulayarak uydurma, eski yazılı metinlerdeki ölü sözcükleri canlandırma, ağızdan sözcük aktarma gibi yollarla ortak dile, ölçünlü dile tutunmak üzere sokulmuş sözcük. (Hengirmen, 2009, s. 426) *“Yenicilik (neologism)*: “Yeni ve henüz yaygınlık kazanmamış sözleri kullanmak veya mevcut sözleri henüz alışılmamış yeni anlamlarda kullanmak.” Bk. Günay Karaağaç, Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara 2013, s.866. (akt. Çolak Çelik, 2018, s. 32)

Euphemism (örtmece) güzel konuşma, disfemizm (kötü adlandırma) kaba konuşma ve ortophemism ise düz konuşma olarak her ikisinin ortasında yer almaktadır. Bu duruma İngilizcede yer alan *poo* (kaka) bir örtmece olarak, *shit* (bok) bir disfemizm olarak, *faeces* (dışkı) ise ortophemizm örnek olarak gösterilebilir (Marsen, 2008, s. 412).

Demirci, kötü adlandırma için dysphemism (disfemizm) teriminin yanı sıra cacophemism (kakofemizm) terimini de kullanmaktadır. “Yunanca ‘dys’ δυσ: hiç/kötü ve ‘pheme’ φήμη: konuşma ve ‘cacophemism’ ‘cacos’ κακός: kötü ve ‘pheme’ φήμη: konuşma kelimelerinden gelmektedirler.” Kötü adlandırma için kullandığı ikinci tanım olan kakofemizmin, disfemizden ayırmak adına, daha saldırgan bir tutumda olduğunu söylemektedir (2008, s. 29).

Araştırmacı kötü adlandırma için “*negatif, menfi, kötü*” tanımı yapmakla beraber aynı zamanda *alaycı* özelliği olduğunu da belirtmektedir. Kötü adlandırmada alaycı özelliğinin küfür ile bağlantısı olabileceğine de değinmektedir. Küfrün kullanımında dini olguların farklılığı ve bunun neticesinde küfür mahiyetinde örtmece sözler kullanıldığını söylemektedir. Bu bir nevi aşağılama, küçük görme durumu niteliğindedir.

Bu noktada küfür kelimesinden bahsetmek yararlı olacaktır. İngilizcede swearing kelimesiyle ifade edilen küfrün Arapçada ‘örtme ve gizleme’ anlamına da gelmesi (Devellioğlu 1984: 636) ilgi çekicidir. Örtme anlamındaki söz ‘küfretmek’ fiili şeklinde ‘kötü söz söyleme’ anlamına gelmiştir. Bilindiği gibi dinler arasında kendi inancını paylaşmayan taraf kafir (infidel) olarak adlandırılır. Tarih boyunca kendi dininden olmayan kişilerle fiziksel veya sözlü savaşlar olagelmiştir. Bu nedenle kendi dininden olmayan ‘kafir’lere dolaylı olarak ‘küfretme’ yollarından biri de örtmeceli kullanımlardır. (s. 29)

Ancak burada dini farklılık neticesinde karşı tarafı aşağılar şekilde kullanılan kelimelerin kullanımı örtmece tanımı ile pek uyuşmadığı kanaatindeyiz. O yüzden buradaki kullanım daha çok dolaylı olarak durumun anlatılması olarak tanımlanabilir; çünkü örtmece sözlerin çeşitleri olarak güzel ve kötü adlandırmaların kullanım gerekçeleri bahsi geçen ifadelerle çelişmektedir.

Örtmece sözlerin bir çeşidi olarak ele aldığımız kötü adlandırma, kullanım alanları olarak örtmece sözler ile aynı ölçüde değerlendirilebilir. Örtmece sözler genel olarak cinsiyet, cinsellik, ölüm, doğum, dini inanış, kültür, fiziki ihtiyaçlar ve rahatsızlıklar gibi alanlarda

etkili olmakla birlikte artık günümüzde siyaset, ticaret ve ekonomi gibi alanlarda da yaygınlık kazanmıştır. Rawson örtmece sözlerin bu denli yaygın kullanımını “from private pleasure to public pain” özel zevkten kamusal acıya şeklinde yorumlamaktadır (akt. Veisbergs, 2000, s. 773).

Dilin sürekli kendini yenileme halinde olması örtmece sözlerin de sürekli değişim ve gelişim halinde olması demektir. Örtmece sözün ilk ortaya çıkışında kullanılan kelime zamanla tekrar tabulaşabilmekte ve bu tekrarlama yeni bir örtmece söz oluşturma isteği uyandırabilmektedir. Örtmece sözün değişim durumu ile alakalı olarak Söylemez (1993) “Tiksindirici veya hoş olmayan ve bir düşünce için kullanılan güzel söyleme, geçici bir süre etkili olur. Çok geçmeden güzel söylem, kendisini selefinden uzaklaştıran bu ayıbı sahiplenir.” ifadesini kullanmaktadır (akt. Üstüner, 2009, s. 173). Örneğin, Türkçede “kötürüm”, “sakat” veya “özürlü” kelimelerinin yerine “engelli”⁶ örtmece sözcüğü kullanılmaktadır. Böylelikle ilk ortaya çıkışında olumlu anlamda kullanılan kelime zamanla olumsuz olarak kullanılmaya devam etmiş ve neticesinde yeni bir örtmece söz kullanılmaya başlanmıştır.

Bilginer’in (2001) aktarımıyla Melenk’in örtmece sözleri “açık ve gizli” olarak iki farklı başlık altında değerlendirdiğinden bahsetmiştik. Açık örtmece, bir diğer adıyla güzel adlandırmaların, kelimenin anlamından da anlaşılacağı üzere tabu yerine kullanılan örtmece sözlerin, her ne kadar arka planda bir anlam gizleme özelliği olsa dahi, anlam olarak oldukça basit sözlerden oluştuğu görülmektedir; ancak durum kötü adlandırma yani gizli örtmece için farklılık göstermektedir. *Gizli euphemism* özellikle siyasi ve ticari konularda tercih edilen, daha çok yalan ya da yanlış söylemlerde kullanılan örtmece türü olarak kullanılmaktadır. Bu kullanım genellikle kötü şekillerde kendini göstermektedir. Yazar bu duruma örnek olarak, Bosna savaşında Sırp tarafında Boşnaklara uygulanan katliamı “*etnik temizlik*”, Hitler zamanında yaşlılar evi için kullanılan ancak asıl gerçeğin yaşlıları zehirleyerek hayatlarına son verdikleri bir mekân olan “*imparatorluk yaşlılar yurdu*” terimlerini vermiştir (ss. 443-444).

---

⁶ 3 Mayıs 2013 tarihli Resmî Gazete ’de yayınlanan 6462 sayılı kanun ile “özürlü” kelimesinin yerine “engelli” kelimesinin kullanılmasına karar verilmiştir (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013-05/20130503-1.htm>).

“Toplumlar ayrıca, bir toplumun olgunlaşmaya doğru son derece yavaş ilerlemesini yansıtan yeniden değerlendirme sonucunda da söz dağarcıklarını değiştirirler. ‘Savaş’ sözcüğü bir zamanlar onuru anıştırırken, bugün genel bir tiksintiye neden oluyor” (Fischer, 2020, s. 177). “Bir toplum aynı zamanda dil aracılığıyla gerçekleri karartır, yalan söyler ve aldatır...Dilin böylesi bir kötüye kullanımı, hastalıklı bir toplumun belirtisidir” (s. 194). Fischer (2020), kitabının Propaganda ve Dil bölümünde, ABD’nin 19.yüzyılın ikinci yarısında Amerikalı yerlileri katletmesini ve topraklarını ele geçirmelerini “Manifest Destiny” (Pasifiğin ötesine yapılacak olan araştırmanın ABD için kaçınılmaz bir görevi ve kaderi olduğuna dair olan inanç) propagandasının arkasına sığındıklarını, 98 yılında yapılan bir radyo yayını sırasında radyocunun karşı tarafta bulunan kişiye “*siz Afrikalı Amerikalılar*”, muhatabı olan kişinin ise “*siz beyazlar*” olarak şeklinde hitap ettiğini, Vietnam savaşı sırasında ABD’nin “*birini dışarı çıkarmak*” ve “*temizlemek*” kelimeleri ile aslında “*katletmek*” ve “*öldürmek*” anlamlarında kullanıldığını; Pentagon’un Soğuk Savaşın ardından 20.yy. sonlarında bile hâlâ *bomba* için “*dikey olarak kullanılan anti-personel düzenekler*”; savaş sonucunda karşı taraftan ölen insanlar için “*ceset*” ifadesinin kullanıldığından bahsetmektedir (ss.194-196).

Kötü adlandırmanın yaygın olarak kullanıldığı alanların başında ölüm gelmektedir. Ölüm için güzel adlandırma bölümünde verilen örnekleri hatırlayacak olursak; “Hakk’a yürüdü”, “son yolcuğa çıktı”, “sevgiliye kavuştu” gibi olumlu kelimeler seçilerek durum anlatılmaya çalışılmıştır; ancak kötü adlandırmada durum tamamen olumsuz olarak değerlendirilmekte ve “öldü”, “geberdi”, “mort oldu”, “nalları dikti”, “tahtalı köyü boyladı”, “eşek cennetine gitti”, “postu deldirdi”, “bok yoluna gitti”, “iki seksen uzandı”, “pamuk tıkkattı”, “defteri dürüldü”, “kalemi kırıldı”, “teneşire geldi” gibi olumsuz anlam taşıyan terimler kullanılmaktadır.

Ölüm ile ilgili olarak kullanılan kötü adlandırma için farklı yorum yapan araştırmacılar vardır. Işıl İnce Özyıldırım, örtmece ve argo arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Araştırmacıya göre ölüm için kullanılan kötü adlandırma adı altındaki kelimelerin (örneğin; *gebermek*, *teneşire gelmek*, *kakırdamak*, *zıbarmak* gibi) örtmece sözler ile bir ilgisi bulunmamaktadır, çünkü buradaki amaç kötü çağrışım yapmaktan ziyade konuya daha çok dikkat çekmektir; ancak ölüm için kullanılan bazı argo kelimeler (örneğin; *tahtalı köye gitmek*, *cartayı/zartayı çekmek*, *öbür dünyayı boylamak* gibi) durumu daha

çok alay yoluyla anlattıkları ve dikkatleri başka yöne çektikleri için örtmece söz sayılabilmektedirler. Gülden Sağol Yüksekaya da argoda ölümü anlatmak için kullanılan sözlerin alay boyutundan dolayı ölüm olgusunun daha hafife alınabileceğinde aynı fikirdedir (akt. Çolak Çelik, 2018, s. 27).

Dini inanışlar, dini simgeler ve kişiler, o dini benimseyenler tarafından genel olarak tabu kabul edilen ve saygı duyulan olgulardır. Bir toplumun benimsemiş olduğu dine karşı, başka dine sahip olan toplumun olumsuz olarak yaklaşması saygısızlık olarak değerlendirilmektedir; ancak ne yazık ki günümüzde bu kötü hadise, geçmişte olduğu gibi, yaşanmaya devam etmektedir. Durumun hassasiyeti aktarım aşamasında olumsuz kelimelerin seçilmesine engel olamamaktadır.

Kötü adlandırmaya örnek olarak bu konuda Karabulut ve Ospanova;

Kötü adlandırmaya en çarpıcı örneklerden biri de Rusların, başta Müslümanlara daha sonra Rus olmayanlara ve Hristiyan olmayan diğer insanlara verdikleri mambet (erkekler için) / mambetka (bayanlar için) < mambet + ka⁷ adıdır. Müslümanların peygamberi Hz. Muhammed'in adından bozulma bir ad olan mambet adı kaba, cahil, bilgisiz, köylü, aşağılık insan anlamında kullanılan bir kötü adlandırmadır (2013, s. 133).

örneğini vermişlerdir. Demirci ise, Müslüman alemi için önemli bir insan olan Hz. Muhammed için kullanılan kötü adlandırmayı;

Bazı insanlar kendilerince gerçek din olan Hristiyanlık dışındaki dinlere inananları heathen (vahşi, putperest), payen (pagan), infidel (kafir) olarak nitelemişlerdir. Bilhassa Saracen (Arap) ve Mohammedan (Muhammed'e inanan, Müslüman) kelimeleri zenofobik (yabancı düşmanlığı) tarzda kullanılmıştır. Ses bakımından Muhammed kelimesini çağrıştıran, anlamca da düşmanlığı ifade edebilen kelimeler Muhammed sözcüğünün yerine kullanılmıştır. Orta Çağda kullanılan Mahounde 'şeytan', 'sahte tanrı', 'sahte peygamber', 'canavar' anlamındadır ve fonetik olarak Hz. Muhammed'i çağrıştırarak Müslümanlara hakaret etmek için kullanılan bir karakterdir. Mahound kelimesinin dışında ve muhtemelen bu kelimenin türediği ve onunla aynı anlamı taşıyan mawmet ve mawmetrie kelimelerinin kullanımı da 1205'lere kadar gider. (2008, ss. 29-30)

⁷ Dipnot kısmında -ka eki için "Rusçada -ka eki isme eklenerek dişilik ifadesi katar (s. 133)." açıklaması yer almaktadır.

şeklinde aktarmaktadır. Demirci'nin de aktarmış olduğu *kafir* kelimesi sadece Hristiyan toplumunun değil aynı zamanda Türk Müslüman toplumu tarafından da kullanılan kötü adlandırmadır. Bu tarz kullanım hem küfür hem de aşağılama içermektedir. Ospanova'ya göre "Kötü adlandırmanın oluşmasında genelde küfür, açık saçık konuşma dili, konuşma dilindeki kaba deyimler etkilidir" (2014, s. 18).

Dini inanış neticesinde olumsuz olarak kullanılan örtmece sözlerin yanı sıra ulusal kimlikler ile ilgili kullanılan kötü adlandırmalar da mevcuttur.

Türkiye Türkleri arasında karşı tarafa küfretmek, muhatabı aşağılamak veya dışlamak için Moskof, Ermeni dölü, Yunan tohumu gibi adlandırmalar da kullanılmaktadır... Türkiye'de kullanılan anladysam Arap olayım, Arap saçına döndü, Olaya Fransız kaldım ifadeleri başka milletten olan insanlara dönük kötü adlandırma örnekleridir. (Karabulut & Ospanova, 2013, ss. 132-133)

Güzel adlandırmada söylenmek istenen durumu yumuşatarak dile getirmekle beraber anlam olarak algıda sorun yaratmamaktadır. Anlatılmak istenen durum kullanılan kelime ile kolay bir şekilde anlaşılmalıdır; ancak kötü adlandırmada bu durum tam tersidir. Kötü adlandırmalar genel olarak siyasi ve ekonomik durumların aktarılmasında tercih edilen örtmece türleridir. Siyasi durumların acı gerçekleri seçilen örtmece sözler ile dile getirilmektedir. Seçilen kelimelerin naifliği insanların kandırılmasını da sağlayabilmektedir. Bu duruma daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi bazı devletlerin azınlık halkları için uygulamış oldukları "*etnik temizlik*" ifadesi, son zamanlarda neredeyse bütün dünyada baş gösteren savaşın "*barış harekâtı*" olarak tanımlanması, saldırı için "*sınır ihlali*", öldürmek yerine "*etkisiz hale getirmek*", NATO işgali yerine "*insani yardım*" şeklinde kullanılan kötü adlandırmalar örnek olarak gösterilebilir (Guo, 2010, s. 137).

Savaşın bu denli masumane ifade edilmesinde kullanılan bir diğer örtmece söze örnek olarak Amerika'nın Irak ve Afganistan'a işgali sırasında tepki çekmemek adına kullanmış oldukları siyasi slogan niteliğindeki örtmece sözler olan "*Irak'a özgürlük (Freedom of Irak)*" ve "*Afganistan'a özgürlük (Freedom of Afganistan)*" verilebilir (Karabulut & Ospanova, 2013, s. 133). Bu duruma başka bir örnek ise Amerikan silahları için kullanılan "barış koruyucusu" ifadesidir (John C. Condon; akt., Çolak Çelik, 2018, s. 35). Bu tarz

kötü adlandırmada amaç, halkın var olan kötü durum neticesinde ayaklanmasını önlemek, bu olayı sıradanlaştırarak yatıştırma politikasıdır.

Bir diğer örnek ise Eker'in ifadesiyle şu şekilde verilmektedir: "Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter yapısını değiştirmeye, topraklarının bir kısmını koparmayı amaçlayan bu yolda binlerce kişiyi katleden bölücü terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (pkk) adıyla emekle, iş ve işçiyle hiçbir ilgisi bulunmayan terör yoluyla sahneye çıkmıştır" (2006, s. 7). Terör örgütü PKK'nin sözde Kürt halkının haklarını savunduğunu iddia ederek yapmış olduğu saldırıları "*ulusal kurtuluş mücadelesi*", "*eylem*", "*barış için eylem*", "*savunma*", "*özgürlük harekâtı*", "*direnış*" gibi masumane terimler seçmesi; teröristlerin kendilerini ve askerlerini "*gerilla*"⁸ olarak tanımlamaları yine siyaset için kullanılan ve aynı zamanda şiddeti gizlemeye çalışan kötü adlandırmalara örnektir. Durumun gizlenmesinde kullanılan bu örtmece söz kalıpları ile aslında normalleştirme, doğal gösterme çabası vardır.

Ekonomik olayların aktarılmasında da aynı amaç yer almaktadır. Bazı finans kurumları "*faiz*" kelimesinin genel olarak Müslüman toplumlar tarafından uygun karşılanmaması neticesinde müşteri kaybını önlemek amacıyla "*kâr payı*" terimini kullanmaktadırlar. Zam için ise *fiyat ayarlanması* tabiri kullanılmaktadır (Üstüner, 2009, s. 169).

Kötü adlandırmaya örnek olarak verdiğimiz bu örtmece sözlerden de anlaşılıyor ki, kötü adlandırmada amaç dinleyicinin algısını olumsuz olan durum karşısında etkileyerek sanki sorun yokmuş gibi bir çıkarım yapabilmesini sağlamaktır. Bu yüzdendir ki kullanım alanları genellikle siyasi ve ekonomik konulardır. Kullanılan örtmece söz toplumsal algıda oldukça gizleyici bir anlam içermekte ve halkın algısını olumsuz yönde etkileyememektedir. Güncel hayatta yaşanan hızlı değişimler, yenilikler bu tarz örtmece sözlere maruz kalan kesimin sorgulamasını da önlemektedir. Bundan dolayıdır ki gizli örtmecelerin kullanımı günümüzde çok fazla dikkat çekmemektedir.

Kötü adlandırmanın kullanıldığı alanlardan biri ise çocuklara isim verme evresidir. Bazı toplumlar çocuklara isim verirken genel olarak sevdikleri, saygı duydukları insanların isimlerini seçerken, bazıları ise kötü varlık veya ruhların verilen güzel isimlerden

---

⁸ 1-Düzenli bir orduya karşı küçük birlikler hâlinde çatışan, hafif silahlarla donatılmış topluluk. 2-Bağımsız bir biçimde hareket eden çete. (TDK, t.y.)

kaynaklı olarak çocukları etkileyeceğinden çekindikleri için daha farklı isimler verme eğilimindedirler.

Örneğin Siyam'da, Tonking'de bu yüzden çocuklara, büyüüp de şeytanların artık onlar için bir tehlike olmayacakları yaşlara gelinceye kadar Domuz, Yaramaz gibi adlar verilir; Silezya'da da çocuk için güzel, şirin gibi sözlerin söylenmesinden kaçınılarak kaba ve çirkin birtakım sözcükler kullanılır. (Aksan, 2015, s. 115)

Türk kültüründe de benzer durum görülmektedir, bu yüzden verilen isimlerin genel olarak inanış ve kültürel olgularla şekillendiği söylenebilir. Öyle ki, evlat kaybı görmüş olan ebeveynler daha sonra dünyaya gelen yeni evlatları için aynı durumu tekrar yaşamamak adına Dursun, Dursune, Durdu, Duran, Durmuş, Durak, Durali, Yaşar, Dayandur, Ölmez, Turi, Turus, Turur, Turmuş, Satılmış, Satı, Yüzyaşar, Binyaşar, İtalmas gibi isimleri vermektedirler (Aksan, 2015, s. 120; Sağol Yüksekaya, 2018, s. 4). “‘Tozok’, ‘Kaçkın’, ‘İtbay’, ‘İtibay’, ‘İtalmas’, ‘Tezekbay’, ‘Yılan’, ‘Şeytan’, Manas Destanı’nda adı geçen ‘Bokmurun’ gibi kötü ad verme ve adlandırma Türk halklarında varlığını sürdürmektedir” (Güngör, 2006, s. 88). Kişi adları için kullanılan bu yöntem aslında yeni doğmuş bebekler ve küçük çocuklar için de kullanılmaktadır. Nazar değmesinden korkulduğundan genellikle bebek için “çirkin”, “tipsiz”, “pis”, “kokmuş”, “yaramaz” gibi kalıplar da kullanılmaktadır.

Kişi adları için kullanılan bu tarz kötü adlandırmalardan da anlaşılacağı üzere gerek tabunun etkisi gerek geçmişte yaşanan olumsuz durumunun tekrar başa gelmesini ya da korkulan şeyin onlarla bağlantı kurmasını engellemek adına başvurulmuş dilsel yöntem olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır; ancak bazı araştırmacılar insanlara bu amaç neticesinde verilen isimlerin kullanımı ile ilgili farklı düşüncelere sahiptirler. Örneğin Üstüner, kişi adlarının tabulardan çekinerek verilmesi durumunun bir güzel adlandırma olarak değerlendirilmesinin uygun olmayacağını belirtmektedir.

Kötü adlandırmaların “tabusal inanç ve yargılara dayanması”, (Güngör, 2006: 89) bu özel isimlerin örtmece sözle beraber ele alınıp incelenmesini gerektirmez. Özel isimlerin kötü anlamlı sözcüklerden seçilmesinin tabuya dayanması, onları güzel adlandırmalara yaklaştırmaktadır; ancak bu özel isimler o kişinin bir şekilde yakıştırılmış kalıcı isimleridir, örtmece söz sayılamazlar. (2009, s. 169)

Araştırmacıya göre dinsel tedirginliğin neticesinde verilen isimler örtmece sözlerin açıklamasında ve mantığında yer almamaktadır. Bu durum farklı bir hal olarak değerlendirilmelidir. Sonuçta kişiye verilen ad anlamı iyi ya da kötü fark etmeksizin herkes tarafından benimsenmiş ve güncel hayatta kullanılır durumdadır (2009, s. 170). Bu sebeptendir ki araştırmacı, euphemism kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “örtmece söz/sözcük” teriminin kullanılmasının uygun olacağını belirtmektedir. Bu tarz kullanım yüzünden kötü adlandırmanın başka bir örtmece şekli olarak kabul edilebileceğinden endişe duymaktadır.

Araştırmacıya göre güzel ya da kötü olarak ayırım yapılması bir ön yargı da oluşturabilir.

Ayrıca kötü adlandırma terimi, aldatmak amacıyla kullanılan bu örtülü ifadelerin, güzel adlandırmaların bir çeşidi olarak değil, güzel adlandırmaların dışında kalan bir ifade tarzının adınımış gibi algılanmasına yol açabilir. Bu ifadelerin tümüne güzel adlandırma dendiğine göre, adı söylenmek istenmeyen varlık veya durumun, inanca, tabuya değer yargılarına bağlı olarak daha kötü anlamlı sözcük veya sözlerle örtülü ifadesi de güzel adlandırmaların içerisinde yer almalıdır. Özel isimleri dışarıda tutarsak, güzel adlandırma ile, bunun zıddı olan kötü sıfatının yer aldığı kötü adlandırma terimiyle karşılanan örtülü ifadeler arasındaki temel fark amaçlarındaki farklılıktır. Yanıltma ve aldatmaya yönelik bu tür ifadeler de, sonuçta kötü olan, hoş olmayan bir şeyi örtülü ifadelerle dile getirdikleri için güzel adlandırmalardan ayrı tutulamazlar. Kötü adlandırma terimi, amaçları ve anlamları biraz farklı olan örtülü ifadeleri güzel adlandırmaların dışında bir anlatım tarzı haline getirmektedir. Pek tutarlı sayamayacağımız bu “kötü adlandırma” terimi, bir bakıma güzel adlandırma teriminin de bütün örtülü ifadeleri kapsayacak, uygun bir terim olmamasından kaynaklanmaktadır. Yanıltma ve aldatma amacı taşıyan örtülü ifadelerin “güzel” diye nitelendirilmesi bu isimlendirmeye karşı bir şüphe doğurmaktadır. Güzel adlandırma teriminin olumsuz bir yanı da terimin daha çok ve birinci planda insanların beklentilerinin, inançlarının ve değer yargılarının gereği olarak çocuklarına güzel isim verme anlayışlarını çağrıştırması, yani özel isimlerle ilgili görülmesidir. (s.175)

Bu sebeptendir ki örtmece sözlerin çeşitliliği için ise açık ve gizli örtmece terimlerinin kullanımının daha uygun olduğunu söylemektedir. Ve son olarak bahsedilen dil olayı için adlandırmadan ziyade gizli örtmece olarak tanımlanmasının daha anlaşılır olacağı kanatinde olduğunu belirtmektedir (s. 175).

Kötü adlandırma siyaset, ekonomi, kişi adları gibi konuların dışında hastalık ve hayvanlar için de kullanılmaktadır. Örneğin ince hastalık verem; kara ölüm: veba; kötü hastalık: kanser; tersi bozuk, motoru bozmak, sürgün, cırcır: ishal; şifayı kapmak ya da illet: hasta olmak, hastalık; inme: felç; tavuk götü: siğil vb. Fiziki rahatsızlıklar ile ilgil olarak ise ama, görme engelli: kör; özürlü ya da sakat: engelli; ahras: sağır ve dilsiz vb. örtmece sözler kullanılmaktadır.

Hayvanlar için örneğin pis hayvan, hıncır: domuz; kuyruklu ya da karadul: akrep; soğuk hayvan ya da kıvrık: yılan; merkep: eşek; kelp: köpek vb. terimler kullanılmaktadır. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bu örtmece sözler ürkme, çekinme, tikslenme ve korku neticesinde ortaya çıkmıştır; ancak hastalık adlarında kullanılan bazı terimler ürkme, tikslenme durumundan ziyade hastalığın kabul edilmesinde kolaylık sağlamak amacıyla da kullanılmaktadır. Böylece hem güzel adlandırma hem de kötü adlandırma iç içe geçmiş bir şekilde kullanıldığını söyleyebiliriz. Bahsi geçen örtmece alanlarının daha kapsamlı detayı üçüncü bölümde ele alınmıştır.

Halkın çocuklarına, hayvanlara, hastalık vb. varlık ve kavramlara kulağa ve duygulara hoş gelmeyen adları verme eğilimi Türk halklarının tarihi derinliklerinden beri gelen şamanist izlerin hâlâ toplumda yaşadığını gösteren kötü iyelerin, cin, albastı vb. gibi varlıkların kötülüklerinden korunmak için bir şekilde aldatmaya yönelik adlandırmalardır. Kötü adlandırmalar toplumun birtakım etik ve normlarından ziyade genel anlamda tabusal inanç ve yargılara dayanmaktadır. Dil de 'kötü adlandırma (dysphemism)' dilbilim ve etnolingüistik açıdan örtmece sözle beraber ele alınıp incelenmesi gereken bir konu olmakla birlikte diğer sosyal bilim dallarının da araştırma alanına giren bir konudur. (Güngör, 2006, s. 89)

Kötü adlandırma ile ilgili verilen tanım ve örneklerden yola çıkarak; kötü adlandırma (gizli örtmece), güzel adlandırma olarak kullanımı başlayan; ancak zaman içinde bu güzel anlamdan sıyrılıp yerini olumsuz anlama gelen ya da olumsuz anlamı çağrıştıran kelimelere bırakan bir dil olayı ve ifade biçimidir. Kötü adlandırma dinleyeni olumsuz olarak etkilemekte ve incitebilmektedir. Sosyal hayat içerisinde yaşanan ya da karşılaşılan durumlarda güzel adlandırma kadar kötü adlandırma da kullanılmaktadır.

Sonuç olarak kötü adlandırma, farklı araştırmacılar tarafından farklı tanımlarla ifade edilse de hepsinin ortak noktası kötü adlandırma için kullanılan örtmece söz veya sözcük

gruplarının olumsuz anlamlar içermesidir. Amaç, anlatıcının seçtiği örtmece söz ve sözcük grupları ile hem bahsedilen konu üzerinde hem de dinleyici üzerinde rahatsızlık, alay, korku, üzüntü, nefret ve öfke gibi olumsuz algılar yaşatmaktır. Kötü adlandırma da güzel adlandırma gibi zamanla yeni kelimeler edinerek örtücü özelliğini kaybedebilir, yerine yeni örtmece sözler kullanılabilir.

1.3. Türkçede Tabu Kavramı

Tabu inancının ilk olarak 1777 yılında Tongo Adası'nda James Cook tarafından keşfedildiği düşünülmektedir (Örnek, 2017, s. 207). Tabu kelimesi Polinezyaca bir kelimedir ve kendi dilinde “sıradan, bayağı” anlamına gelen “*noa*” sözcüğü ile ifade edilmektedir. Tabu kelimesinin asıl yazım şekli “*tapu*” şeklindedir. “*Ta*” kelimesinin anlamı işaretlemek, “*pu*” kelimesin anlamı ise insanı şaşırtan, olağandışı olandır (Güngör, 2006, s. 70). Romalılar tabu kelimesi için “*sacer*”, Yunanlılar “*avaz*”, İbraniler “*kodausch*” sözcüklerini kullanmaktadırlar (Freud, 2020, s. 53).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (1988) tabunun tanımı “1. Kutsal sayılan bazı insanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunacağı düşünülen dinî inanç. 2. Yasaklanarak korunan (nesne, kelime, davranış). 3. Tekinsiz.” şeklinde verilmiştir (s. 1398).

Günay Karaağaç Dilbilimleri Terimleri Sözlüğü'nde tabunun önemini ve dile katmış olduğu zenginliği şu şekilde açıklamaktadır: “Türkçe'nin söz varlığı üzerine yapılan art zamanlı incelemeler, sözlerin anlam alanlarının değişmesinde tabu'nun ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır” (akt., Çolak Çelik, 2018, s. 43).

Örtmece sözlerin oluşmasında tabuların önemi büyüktür. Örtmece sözlerin tam olarak nasıl oluştuğunu anlayabilmek için tabunun ne olduğu ve nasıl oluştuğunun da incelenmesi gerekmektedir. Çünkü tabu olarak nitelendirilen kişi veya nesnelere ifadesinde örtmece sözler kullanılmaktadır. Bu yüzden tabu ve örtmece sözler birbiri ile ilişkilidir. Kısacası “tabu örtmeceyi doğurur” (Palmer, akt., Ospanova, 2014, s. 4) (Arslan Erol, 2006, s. 36). Tabunun varlığı örtmece sözlerin de var olmasını sağlamaktadır.

Tabunun anlamına, oluşumuna, kullanım nedenleri ve alanlarına dair birçok araştırmacı yorum yapmıştır. Bu yorumların bazıları aşağıda verilmiştir.

Killi'nin aktarımıyla Kottak tabuyu "Kutsal ve sıradan insanlar için erişilmez sayılan, doğaüstü yaptırımlarla desteklenen yasaklamalar." şeklinde açıklamaktadır (2006, s.51).

Wundt tabuyu, "insanlığın yazıya geçmemiş en eski kodeksi (yasalar topluluğu) olarak tanımlamaktadır..Wundt'un dediğine göre, tabu, kütle ilintili belli objelere ya da bunlarla bağlantılı davranışlara karşı duyulan ürküntünün kendini açığa vurduğu bütün gelenek ve görenekleri kapsar" şeklinde değerlendirmektedir (Freud, 2020, ss. 54-59).

Üstüner'e göre; "Tabu, mensupları için zararlı olacağı veya töreleri bozacağı düşünüldüğü için kabul edilemeyen belli davranış biçimlerinden veya doğa üstü güçlerden kaçınmak amacıyla toplumun sığındığı değer yargılarıdır" (2009, s. 168).

Condon tabudan, bahsedilme esnasında yüzümüzü kızartan ve utanç hissiyatı veren, kimileri için kötü söz kimileri için ise çirkin kelimeler olarak kullanılan sözler şeklinde bahsetmektedir (2000, s. 91).

Baykara'ya göre;

Tabu; saygı uyandıran, korkulan kimi zaman tiksiniilen varlık, yer, kişi, düşünce veya eylemdir. Tabu düşünceler ve eylemler doğrudan ifade edilemez. Tabu sözler yerine ikame sözlere müracaat edilir. Bunlar örtmece sözlerdir. Örtmece sözler zamanla tabu sözlerle aynılaştır. Örtmece söz ile tabu söz eş anlamlı olmanın ötesinde eş çağrışımlı olur. Bu durumda süreç başa döner, yeni bir ikame söze ihtiyaç duyulur. (2020, s. 42)

Demir Öztürk'e göre; "Tabu bir toplumdaki dini ve ahlaki kısıtlamalarla desteklenen toplumsal ve kültürel yasaklamalardır. Dolayısıyla tabulardan kaçmak amacıyla insanlar örtmece kelimelere ihtiyaç duyarlar. Böylece bu iki kavramın birbiriyle doğrudan ilişki içerisinde olduğu söylenebilir" (2021, s. 4).

Arık'a göre;

Tabu ve örtmece terimleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Daha çok "yazısız halklar"ın inanışları söz konusu edildiğinde ilk akla gelen terimlerden biri, haram anlamına gelen, bir şeyin tabiatüstü ve tehlikeli gücünü belirten, Polinezyaca bir kelime olan "tabu"dur. Buna göre kabile reisleri, sihirbaz hekimler tabiatüstü güçlerinden dolayı kutsaldır ve dolayısıyla tabudurlar. (2010, s. 2)

Oyarkılıçgil'e göre tabu "mensupları için zararlı olacağı ya da töreleri bozacağı düşünöldüğü için kabul edilemeyen belli davranış biçimlerinden ya da doğaüstü güçlerden kaçınmak amacıyla toplumun sığındığı değer yargılar" dır (Çelik, 2011, s. 3) .

Laude-Tsirtautas'a göre;

Tabu sözler, çok derin bir geçmişte, insanın doğaüstü güçlere inancı ve bu güçlerden sakınmasından, belirli sözcüklerin, adların, çeşitli varlıkların ya da olayların adlarının telâffuzunun doğaüstü güçlerin öfkesini çekeceği ve konuşana herhangi bir zarar veya kayıp getirebileceği düşüncesinden ortaya çıkmıştır. (Killi, 2006, s. 53)

Freud'a göre tabunun genel olarak iki zıt kullanım şekli vardır. Birincisi kutsal, değerli ve önemli anlamda; ikincisi ise yasak, tehlikeli ve kötü anlamda kullanılmasıdır. Tabular, yani yasaklar ya da dokunulmazlığı olan şeyler, herhangi bir din kısıtlamasından doğmamaktadır. Tabuların oluşumunun dinlerin ve Tanrıların oluşumundan daha önceki zamanlara dayandığı düşünölmektedir. Yasaklama veya dokunulmazlık durumu kişilerin kendi kendilerine oluşturdukları bir sistemden oluşmaktadır. Din ya da ahlak yasaklarını oluşturan unsurlar tabular için geçerli değildir, var olmasına bir neden gösterilmez. Tabuları oluşturan kaynak belli değildir. Tabu onu kendi iç benliğinde yaşatan insanlar için çok sıradan bir durum gibi gözükse de bu sistemi benimsemeyen birçokları tarafından anormal bir durum olarak karşılanmaktadır (2020, ss. 53-54).

Tabuların yasaklı duruşu, örtmece sözlerin yumuşak üslubu ile bir araya getirilmiş ve kelimeler ilk anlamlarından çıkmadan kullanılmaya devam edilmiştir. Kelimeler arasındaki bu değişim anlamdan bir şey kaybettirmemiştir. Yapılan sadece zor olan durumun daha kolay bir şekilde ifade edilebilme çabasıdır. Tabu sözler yine tabu olarak kalmış, sadece söyleniş şekillerinde değişiklik meydana gelmiştir. "Bundan dolayı kötü olarak karşılanan durumlardan bahsetmek zorunda kaldığımızda onu en zararsız kelimelerle ifade yoluna gideriz. Buna bir tür sansürleme de denebilir" (Hughes, akt., Demirci, 2008, s. 23).

Frazer'e göre tabu, Okyanusya adalarında yaşayan Polinezya ve Melanezya toplumunun yaşamını dinsel, toplumsal ve siyasi yönden etkilemiştir. Bu etkilemeyle aslında yüksek mertebede olan kişilere ve özel mülkiyete yönelik batıl bir saygı duyulması hedeflenmiştir. Bilim adamına göre tabu aslında nerdeyse tüm toplumun benimsediği bir

çeşit batıl inanç sistemidir. Bu batıl inanç sistemi her toplumda farklılık göstermekte ve bu sayede toplumsal yapının oluşmasını sağlamaktadır (2022, s. 11).

Frazer'e göre tabunun meydana gelmesinde büyü önemli bir rol oynamaktadır. Büyü sadece canlı varlıklar değil aynı zamanda cansız varlıklar için de geçerlidir. Frazer büyüü iki gruba ayırmıştır. Birinci grupta büyü ve sihir yapmak yer alırken ikinci grupta tabular yani yasaklar yer almaktadır. Büyünün etkisi kişinin eylemlerine yansımaktadır. Bir hedefe ulaşmak için verilen talimatlarda ve izlenen yolda büyü kullanılırken, eylem sonucu doğacak kötü sonuçların önüne geçmek adına da tabudan faydalanılmaktadır (Arslan Erol, 2006, ss. 37-38).

Wundt'a göre tabunun oluşumunda toplumsal âdetler yer almaktadır. Âdetler beraberinde korkuyu, korku ise beraberinde saygıyı ve tapınmayı getirmektedir. Bunların sonucunda ise yasaklar oluşmaktadır. Yasakların içinde tabu sayılan olguya dokunmamak, kullanmak için almamak ve dile getirmemek yer almaktadır. Toplum tarafından konulmuş yasaklar o toplumun tümünü ilgilendiren bir olaydır, çünkü tabunun çiğnenmesinin sonucunda sadece birey değil bütün toplum etkilenmektedir (Killi, 2006, s. 51). "Tabu sözleri doğuran sebepler, dilin kendisine değil, o dili iletişim aracı olarak kullanan bireylere ve topluma dayanır" (Güngör, 2006, s. 80). Tabu ve tabusal yasaklar toplumun değer yargılarına göre oluşmuştur. "Yani tabu ve örtmeceler, insanların topluluktaki sosyal, medenî ve tabiat ile ilgili kalıplaşan inançlarının, geleneklerinin, prensiplerinin ve kurallarının dilde yer alan görünüşleridir" (Arslan Erol, 2006, s. 37).

Her bireyin kendi toplumsal değer yargıları vardır. Bu değer yargıları herkes tarafından kabul edilen genel kavramları içermektedir; ahlaki düzen, dini anlayış, siyasi ve ekonomik durum, ahiret inancı, hastalıklar, fiziki ihtiyaçlar ve rahatsızlıklar gibi. Toplumun kendi için oluşturmuş olduğu bu olgular bazı kuralları ve yasakları da beraberinde getirmektedir. Bu olguların içinde yer alan simgeler, yaşanan olaylar ve durumlar yine aynı toplumda sözlü aktarım esnasında engellemeler ile karşılaşabilmektedir. Bu engelleme tabu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabu sayılan nesnelere, kişiler, varlıklar, olaylar bulunabilmektedir. Toplumun oluşturmuş olduğu tabusal olgulardan bahsetmek anlatıcı ve dinleyici üzerinde korku, endişe, ürkme, tikslenme gibi olumsuz hissiyatlar doğurmaktadır. Tabunun var olmasını sağlayan birey ve toplumken kendine yasakları koyan yine birey ve toplumdur. Aslında tabu, tabuyu

oluşturanın kendi kendini sınırlama durumudur. Karabulut ve Ospanova'ya göre tabu, başka araştırmacılar tarafından din ve ahlak ile daha çok bağdaştırılsa da asıl olayın kişinin kendi kendine getirmiş olduğu kısıtlamalardan kaynaklandığını belirtmektedirler (2013, s. 129).

Tabu sözlerin kullanımı toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Qanbar'a göre tabu sözler, toplumsal geleneklere, dini ve metafiziksel inançlara ve ayrıca toplumun siyasi sistemine boyutlar katar. Wardhaugh'a göre ise bazı belli başlı şeyler konuşulmaz; ancak bu durum konuşulmadığı için değil insanların o konu hakkında bahsetmek istemedikleri için de olabilir ya da konunun dolambaçlı yollarla anlatıldığı için konuşulmaz (akt., Zırak Ghazani, 2020, s.48).

“Tabu-örtmece sözler kültür ve dil kaynaklı etnolengüistik kavramlardır” (Güngör, 2006, s. 89). Günlük hayatta konuşma dilinde gizlemek ya da değiştirmek istediğimiz durumlar vardır. Gizlemek istediğimiz bu durumların bazıları kötü anlam ve yergi ifadesi içerebilmektedir. Bu durumlarda kullanmak istediğimiz kelimelerin anılmasıyla korkulan olayın gerçekleşeceğine dair inanç oluşmaktadır. Bu gibi açıklamayı gizleme durumlarında tabular devreye girmektedir. Tabu ayrıca korkulan durumlar üzerinde de etkilidir. Bu olgular genel olarak bahsedildiği zaman zarar vereceğine inanılan durumlar üzerinde etkili olmaktadır.

Örnek (2007) tabunun *dinamizm* ve *mana* inancıyla bir bağlantısı olduğunu belirtmekte ve dinanizm için şu tanımları yapmaktadır:

Doğada varolduğuna inanılan, özellikle belli nesnelere, bitkilerde, hayvanlarda ve insanlarda daha belirgin olan, dinamik ve mistik kuvvetle yüklü bulunma inancına dinanizm denmektedir. Bu terimin aslı Yunanca dynamis= (kuvvet)' den gelmektedir. Dinanizm terimi ilkin, 1907 yılında Fransız folklorcusu A. Van Gennepp (1853-1957) tarafından kullanılmıştır. (Örnek, 2014, s.34)

Tabunun bağlantısı olduğuna inanılan bir diğer inanç ise *mana* inancıdır. Aslında dinanizmin yerel halk tarafından kullanılan kelime karşılığı *mana*'dır.

Bazı insanlarda, hayvanlarda, bitkilerde ve doğa unsurlarında alışılmışın dışında birtakım belirti ve fonksiyonlarla kendini gösteren doğaüstü kuvvetin Melanezya dilindeki

karşılığı mana'dır. Mana kelimesi, ilkin 1889 yılında R. H. Codrington tarafından bilim diline sokulmuştur. Mana inancının en yaygın olduğu yer Polinezya adalarıdır. (s.35)

Mana'nın güç özelliği olumlu yanını belirtirken, bir de olumsuz yanı vardır. Bu olumsuz taraf tabuların meydana gelmesini sağlamaktadır (s.37).

Günlük sıradan olaylar dışında gerçekleşen, doğa üstü güçlere sahip olduğuna inanılan, korkulan, çekinilen alışılmamış her şey tabu olarak kabul edilmektedir. Tabu sadece bir olay değil, bir varlık, bir kişi veya bir nesne de olabilir. Bazı durumlarda ise kişi ya da nesnenin adını dile getirmek hatta onu düşünmek bile tabu olarak sayılmaktadır. (Güngör, 2006, s. 73)

Mana inancından dolayı doğa üstü güçleri olduğuna ve tanrının soyundan geldiklerine inandıkları krallardan, kabile şeflerinden ve dahası büyücülerden, savaşçılardan, özel gününde olan kadınlardan, ölümlerden, sanatçılardan, avcılık yapan insanlardan, totem olarak kabul edilen hayvanlar ve bitkilerden, özel maskelerden tabu olarak kabul edildikleri için çekinilmiştir. Örneğin tören esnasında kullanılan araç gereçlere bakmak ve dokunmak kadınlar ve ergenliğe girmemiş (inisiye) çocuklar için tabu sayılan durumdur. Tabu olarak kabul edilmiş olan kişi ya da nesneyle temas eden birey de tabulaşmaktadır. Tabu aslında bu durumda "*Dokunma! Bana dokunmaya izinli değilsin*" anlamı taşımaktadır. Frazer tabu olgusunu "*süreklî*" ve "*geçici*" tabu olarak iki farklı şekilde değerlendirmektedir. Kabile liderleri, şefler, özel simgeler ve totemler "*süreklî*", bir kişinin kabile liderleri ve din adamları tarafından sadece belirli bir süreliğine ceza alması "*geçici*" tabudur (Örnek, 2007, s. 207). Geçici tabularla ilgili olarak bir diğer örnek ise yeni doğum yapmış lohusa kadınlarla özel gününde olan kadınlar, savaşa ve ava giden kişilerin bu süreç içerisinde uygulamış oldukları uygulamalar verilebilir (Güngör, 2006, s. 74).

Freud'de tabuları süreli ve geçici olarak ikiye ayırmıştır. Kabile reisleri, rahipler, ölümler ve onlara ait her şey süreklî tabudur. Kadınların özel günleri, lohusalık hali, bir savaşçının savaş öncesi ve sonrası durumu, balık ve başka hayvanların avı gibi durumlar ise geçici tabulardır. Genel tabu ise yıllarca aynı şekilde devam eden durumlardır (Freud, 2020, s. 56).

Tabular sadece dilsel bir durumdan oluşmamaktadır. Tabunun dilsel olması belli başlı varlıkların veya durumların adlarından bahsedilmesinin yasak olmasıdır. Ayrıca belirli bazı davranışlar, kişiler ve onlarla olan ilişkiler, nesnelere, yiyecekler, hayvanlar da tabu olabilmektedir (Kopilenko, akt., Killi, 2006, s. 51).

Tabu neticesinde oluşan yasaklar sıradan yasaklar değildir. Tabunun getirmiş olduğu yasaklar, kutsal sayılan olgunun çiğnendiği zaman ve bu durumun neticesinde meydana gelecek olan olumsuzlukların ve yaratacağı korkunun sonucunda oluşan yasaklardır. Böylelikle tabunun temelinde korku hakimdir demek yanlış olmayacaktır.

Güngör'e (2006) göre "Tabu sözleri doğuran sebepler, dilin kendisine değil, o dili iletişim aracı olarak kullanan bireylere ve topluma dayanır." Ayrıca araştırmacıya göre tabusal yasaklar din ve ahlaki değerler neticesinde oluşan yasaklardan farklıdır. Tabusal yasaklar kendiliğinden oluşmaktadır, bu yüzden neden yasak olduklarına dair mantıken bir neden gösterilemez. Tabusal yasaklar toplumda var olan bütün bireyler için geçerlidir. Tabu kurallarını kim çiğnerse kendisi de tabusal olguya dönüşebilmektedir, böylece kuralı çiğneyen kişiye karşı da yasaklar meydana gelmektedir. "Tabuyu çiğneyen, kendisini de tabu yapar(...). Bir tabuya aykırı davranıştan doğabilecek tehlikelerin, tövbe ve arınma seremonileriyle önüne geçilir" (Freud, 2020, s. 55). Tabunun getirmiş olduğu yasaklar sadece temas ile sınırlı değildir. Temas etmenin yanı sıra onunla ilişki kurmak, adını söylemek ve hatta düşünmek bile tabu sayılabilir. İlkel toplumlarda ortaya çıkan, günümüzde etkinliğini devam ettiren tabular ve yasaklar sosyal hayatın devamlılığı ve değişkenliği sayesinde her zaman varlığını sürdürmeye devam edecektir (Güngör, 2006, ss. 73-80).

Oyarkılıçgil Ateş'e göre "Tabu, toplumun belli tipteki davranış biçimlerini toplum üyeleri üzerinde zararlı olacağı ya da törel unsurları bozacağı nedeniyle kabullenemediği bir yol ya da doğüstü güçlerden kaçınmak amacıyla toplumun sığındığı bir değerdir" (akt., Ospanova, 2014, s. 8). İşte bu doğrultuda açıklanması güç durumlarda tabunun devamı niteliğindeki örtmece sözler kullanılmaktadır.

Tabular örtmece sözlerin oluşum kaynağı niteliğindedir. Korkulan, ayıp karşılanan, çekinilen vb. olumsuz olarak nitelendirilebilen durumlarda kullanılan kelimeler tabu kelimeler olarak yer almaktadır. Tabu kelimelerin kullanımı kişiyi ve dinleyeni rahatsız

edebilecek nitelikte olabilmektedir. Bu durumlarda tabu sözlerin daha yumuşak kelimelerle ya da hareketlerle ifade edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç neticesinde örtmece sözlerin kullanımı meydana gelmektedir. Tabudan kaçınılarak kullanılan örtmece sözler daha ılımlı yaklaşımı sağlamakla beraber olumsuz olarak anlaşılan durumun daha kolay kabul edebilmesini de sağlamaktadır. Oyarkılıçgil Ateş'e göre "Bir toplumda herhangi bir davranış tabu olduğunda bu davranışı ifade etmek için kullandığımız gösterge (sözcük) de tabu olur" (akt., Üstüner, 2009, s. 168; Çelik, 2011, s. 6). Tabu yerine kullanılan örtmece sözler de zamanla tekrar tabulaşma eğiliminde olabilmektedir. Bu döngünün sonunda yeniden örtmece kelimeler kullanılabilir. Aslında yaşanan bu döngüye bakarak tabuların tamamen ortadan kalkması ya da kaldırılması mümkün değil gibidir; çünkü sürekli bir yenilenme söz konusudur. Zamanla değişen örtmece kelimeler ise günün sosyokültürel, dini, gelenek-görenek gibi temel ihtiyaçlarına göre de şekillenmektedir.

1.4. Türkçede Tabu Türleri

Tabu genel olarak her toplumda var olan önemli bir olgudur. Tabuların var olması her toplum için aynı kişinin, nesnenin, eşyanın, varlığın, sembolün ya da söylemin bütün dünyada geçerli olduğu anlamına gelmemektedir. Bazı toplumlar tarafından tabu olarak kabul edilen durum başka bir toplum için sıradan bir durum olabilir. Tabuların eskiye dayanması, günümüzde varlığını sürdürmesi ve gelecekte de var olacağı muhtemeldir. Çünkü tabuların varlığı insanların varlığı ile eş orantılıdır. Tabuların var olmasını sağlayan, tabu olarak kabul edilen şeylerden korkan, çekinen, bunun neticesinde önlem olarak örtmece sözleri oluşturan yine insanın kendisidir.

Tabular kullanım alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Tabu çeşitliliği örtmece sözlerin çeşitliliği kadar çok değildir, çünkü tabu sözlerin yerine kullanılan örtmece sözler eş sesli, eş anlamlı gibi dilbilimsel özelliklerinden dolayı farklılık göstermektedirler. Bu yüzden ki tabu türleri konu başlığı olarak örtmece sözler kadar zengin değildir. Aslına bakılırsa her iki olgu da aynı durumu karşılamaktadır. Birinde (tabu) var olan olgunun ilkel hali, ilk aşaması yer almaktadır; diğeri (örtmece) ise ilkelliğin modernleşmiş halidir diyebiliriz.

Tabuların sözlü anlatımda yeri oldukça fazladır. Daha önce bahsettiğimiz gibi Frazer'e göre tabunun büyü ile ilgisi vardır. Tabuların büyü ile olan ilişkisi sözlü aktarımda daha net ortaya çıkabilmektedir. Arslan Erol'a göre Türkler sözün büyü olduğu inancına inanmaktadır (2006, s. 40). Bu yüzden dua ve bedduanın önemi toplum tarafından bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Güzel duanın muhattabı için iyilik, güzellik getireceğine, hayatında istediği şeyin gerçekleşebileceğine inanılırken; bedduanın kötülüğün, olumsuz sonuçların oluşmasına neden olacağına inanılmaktadır. Sözün büyü olduğu inancın insanlara verilen isimlerde kendini göstermektedir. Örtmece türlerinin incelendiği bölümde bu konu hakkında bahsetmiştik. Diğer kullanım alanları ise doğa üstü varlıklar, rakam ve semboller, hayvan adları, tabu sayılan kişiler, ölüm, hastalık, kadınlar ve özel durumları, lohusalık, cinsellik, fiziki ihtiyaçlar vb. durumlarda da kendini göstermektedir.

Güngör'ün (2006) aktarımıyla Ullman, tabuyu psikoloji ile ilişkilendirmiş ve üç başlık altında incelemiştir: Korkuyla ilgili tabular, üzüntüye sebep olan kavramlarla ilgili tabular, ayıp sayılan kavramlarla ilgili tabular (ss. 77-80). Bu çalışmada tabunun türleri aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir:

1.4.1. İnanç Neticesinde Oluşan Tabular

İnancın getirmiş olduğu en önemli olgular hiç şüphesiz saygı ve korkudur. Saygı, inanılan dinin, sembolün ya da varlığın insan dışı güce sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Güç saygıyı getirmekle beraber korkuyu da doğurmaktadır. İnanç neticesinde oluşan tabular sadece “Yaradan” algısından dolayı değil aynı zamanda doğaüstü güçlere ve enerjiye sahip olduklarına inanılan varlıklardan da kaynaklanabilmektedir.

“İnsanlar tarih boyunca kendilerinden daha büyük ve her şeyi kontrol eden doğaüstü varlıklara inanmışlardır” (Demirci, 2008, s. 24). Bu tür görülmeyen varlıklar insanlar üzerinde korku yaratmaktadır.

Türk Dünyasında en eski devirlerden itibaren “cin” ve benzeri varlıklara inanıldığı görülür. Şamanist dönemde “iye” olan bu varlıklar, İslamiyet ile birlikte tek isim altında “cin” olarak anılmaya başlamıştır. Cin sözcüğü, Arapça'da “göze görünmeyen” ya da “örtülü” anlamındadır. (Yeşil, 2011: s. 20). (Beyaz, 2018, s. 1)

İçinde var olduğumuz toplumda “cin” kelimesinin doğrudan söylenmesi rahatsız edici ve korkutucu bir durum olarak karşılanmaktadır. Bu kelimenin dile getirilmesindeki çekinme, varlığına inanılan bu olgunun isminin anılması durumunda çağrıldığına ve bu durum neticesinde geleceğine olan inançtan kaynaklanmaktadır. “Cin” kelimesi bu özelliği ile bir tabu niteliğindedir, bu yüzden “cin” kelimesi yerine “*üç harfli*” şeklinde örtmece söz kullanılmaktadır. Kullanılan bu örtmece sözün varlığı asıl kelimenin anlamında herhangi bir değişiklik oluşturmamıştır. Hissedilen korku ve endişe örtmece söz kullanılsa dahi hâlâ yerini korumaktadır. Bu örnek sayesinde tabu kelimelerin anlamlarında veya özelliklerinde herhangi bir değişiklik olmadığı, örtmece sözlerin kullanımının sadece ifadenin kullanılmasında kolaylık sağladığı sonucuna varılabilmektedir. “Kısacası örtmece, şekli değişmiş tabu veya doğrudan söylenmesi yasak olan anlamın görüntüsüdür” (Arslan Erol, 2006, s. 37).

“Cin” in yanı sıra “şeytan” ve “hayalet”lerden bahsetmek de insanlar üzerinde olumsuz hissiyatlar doğurmaktadır. Bu durumda yapılan bazı eylemler tabunun sadece sözsöz değil aynı zamanda eylemsel olarak da gösterildiğini kanıtlamaktadır. Bu olgulardan bahsedilirken oluşan korku neticesinde, bahseden kişi “şeytan kulağına kurşun” ifadesini sözsöz olarak dile getirirken aynı zamanda önce eliyle kulağını çekiştirip sonra tahtaya vurmaktadır⁹ (Zirak Ghazani, 2020, s. 35). Bu varlıkların isimlerinin zikredilmesi bireyde korku yarattığından cin için “*üç harfli*”, “iyi saatte olsunlar”, şeytan için ise “adı batasica”, “iblis”, “kötü melek” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır.

Türk inanış ve kültür özelliğinde bulunan “cin” olgusu Çin inanış ve kültürel özelliğinde de yer almaktadır. Çin’de var olan farklı inanç sistemi neticesinde cinlerin varlığına inanılmaktadır ve çekinilen bir durum niteliğindedir. Bu olguya karşı duyulan inanç ve çekinme durumu Daocu rahipler tarafından kabul edilmektedir. Rahiplerin bu durum karşısında almış oldukları korunma şekilleri arasında tütsü yakmak, okumalar yapmak, bedenlerinde ve yaşanılan mekânlarda tılsım taşımak yer almaktadır. Birçok din tarafından kabul edilen bu olgu Konfüçyüşçüler açısından kabul edilmemiş ve karşı çıkmıştır (Çağrı, 1993, s. 6).

⁹ Bu kullanımdan daha önce Güzel Adlandırma başlığı altında bahsedilmişti. Konu farklılığı farklı olsa da yapılan eylem aynıdır, amaç bahsi geçen durumdan kendini ya da karşı tarafı korumaktır.

Bir diğer korkulan durum ise “nazar” olgusudur. Nazar, insanların bakışlarından kaynaklı bir çeşit enerji aktarımıdır. Genel olarak bu enerjinin kötü olduğuna, etkisinin de zarar verici olduğuna inanılmaktadır. Nazardan korunmak için “maşallah”, “Allah nazardan saklasın”, “aman nazar değmesin” gibi koruyucu olduğuna inanılan kelime grupları tercih edilmektedir.

1.4.2. Ölüm ve Hastalık Neticesinde Oluşan Tabular

Ölüm ve hastalık genel olarak insanlık için bahsi zor olan konuların arasındadır. Her iki olguda da ya acı ya da üzüntü mevcuttur, bu yüzden bireyde veya karşı tarafta olumsuz duygular oluşturması muhtemeldir.

Ölüm her canlının bir gün yüzleşeceği bir gerçektir; ancak yaşamın vermiş olduğu zevkle kıyaslandığı zaman korkulan ve üzüntü yaratan bir durum olabilmektedir. Ölümün algılanışı bireylere göre farklılık gösterebilmektedir. Ölüm kimileri için güzel kimileri için ise kötü bir sonudur. Mevlana ve Yunus Emre gibi insanlar ölümü “sevgiliye ulaşmak”, “şehadet şerbeti” sözleriyle kucaklarken, kimi insanlar “Hakkı rahmetine kavuşmak”, “vefat etmek”, “son nefesini vermek”, “bu dünyadan göç etmek”, “hayata gözlerini yummak”, “vadesi yetmek” gibi örtmece söz kalıplarını kullanarak anlamda ve hissiyatta yumuşatma yapmaya çalışmaktadırlar. Bu tarz örtmece sözlerin kullanımıyla ölüm gerçeğinin daha kolay kabul edilmesi amaçlanmaktadır.

İnsanoğlu ölüm kadar hastalıktan da korkmaktadır. Bahsi geçen hastalığın hem kişinin kendi başına gelmesi hem de başkasının yaşaması üzüntüyle karşılanmaktadır. Bazı hastalıklar bahsedildiği zaman direkt adı kullanılmaz, onun yerine onu karşılayacak olan örtmece sözler kullanılmaktadır. Örneğin; verem hastalığı yerine “ince hastalık”, “kötü hastalık”, “kel hastalık”, “illet” vb.; kanser yerine “evlerden irak/uzak”, “pis hastalık”, “yemece”, “yeyilme” vb.; epilepsi için “peri hastalığı”, “albastı” vb. örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır.

1.4.3. Fiziki İhtiyaç ve Kadınlarla İlgili Oluşan Tabular

Fiziki ihtiyaçlar, cinsellik, organ adları, kadınların özel günleri, hamile olmak, lohusalık, ergenliğe giriş gibi durumların açık seçik konuşulması toplum tarafından ayıplanabilmektedir. Toplumun belirlemiş olduğu görgü ve nezaket kurallarının dışına

çıkılarak bu konuların anlatılması tabu olarak görülmektedir, o yüzden bu durumlar için kullanılan belli başlı örtmece söz ve sözcükleri mevcuttur. Örneğin fiziki ihtiyaç olarak boşaltım için “tuvalete gitmek”, “lavaboya gitmek”, “banyoya gitmek”, “makyajını tazelemek”, “abdesthane”, “kenef”, “yüz numara”, “ayak yolu”, “memişhane”, “oturak”, “gezinti”, “wc” vb. örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır.

Tabu sayılan olguların korkulan, çekinilen ya da saygı neticesinde uygulanan durumlardan ibaret olduğu daha önce belirtilmiştir; ancak bir diğer kullanım nedeni ise bahsedilen şey, kişi ya da nesnenin “pis” olarak algılanmasıdır. Condon buna örnek olarak sağ ve sol ele kullanım nedenleri bakımından farklı yaklaşıldığını, bunun nedeninin ise Müslüman ülkelerde sol elin tuvalet temizliği gibi durumlarda kullanıldığından dolayı sağ ele göre pis olarak algılanıp temkinli yaklaşılmasını vermektedir. Birleşik devletler için bir küfür işareti olarak kullanılan orta parmağın tekli gösteriminin Müslüman ülkelerde anlaşılmayacağından da bahsetmiştir; ancak günümüzde bu gösterim şekli Batı ya da Müslüman ülkesi olarak ayırım göz etmeksizin birçok toplum tarafından bilinen kötü bir işarettir (Condon, 2000, s. 91).

Müslüman toplumlarda kadınların özel günlerinde oldukları süreç tabu olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde olan kadınlar cami, mescit vb. dini ibadetin yapıldığı yerlere girmekten çekinirler, dini vecibelerini yerine getiremezler, cinsel münasebette bulunamazlar. Bu durum bedenın pis olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların özel günleri için âdetli demek yerine “halası gelmek”, “izine çıkmak”, “tatilde olmak”, “özel gün”, “akıntı”, “kirlı olmak”, “üstüne görmek” vb. örtmece sözler tercih edilmektedir. Doğum yapmaya hazırlanan kadınlar için ise “hamile”, “iki canlı”, “bebek beklemek”, “yükü/yükü olmak”, “gebe”, “anne adayı” vb. örtmece söz kalıplarının kullanımı tercih edilmektedir.

1.4.4. Rakam ve Semboller ile İlgili Oluşan Tabular

Japonca ve Çince de dört rakamının karşılığı “四” karakteri ile verilmektedir. Dört rakamı ölüm anlamına gelen “死” kelimesi ile sesteştir. Her iki kelimenin anlamı ve yazılışı farklı dahi olsa ses benzerlikleri yüzünden toplum tarafından tabu olarak karşılanmakta, kullanım aşamasında tedirginlik oluşturmaktadır. Bu yüzden ki genelde bina katlarında

dördüncü kat olmamakla birlikte, telefon numaraları ya da araç plakalarında dört rakamının olması tercih edilmemektedir.

Aynı durum bazı Batı ülkelerde de geçerlidir. Batı toplumlar tarafından on üç rakamı uğursuz olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni ise Hz. İsa'nın son yemeğinde masada toplam on üç kişinin bulunmasıdır. Binalarda bulunan katlar için numaralandırma işlemi yapılırken on üç sayısına yer vermeden direkt on dörde geçiş yapılmaktadır (Condon, 2000, s. 91). Asya ve Batı ülkelerinde görülen rakamlarla ilgili olan bu batıl inancın Türkiye'de çok sık rastlanmadığı görülmektedir.

1.4.5. Hayvanlar ile İlgili Oluşan Tabular

Türk toplumunda bazı yörelerde “baykuş” adı verilen kuş “*guguk kuşu*” olarak anılmaktadır. Bu kuşun sesinin duyulması ile, duyanların yakın etrafından birinin vefat edeceğinin habercisi olduğuna inanılmaktadır. Baykuşun sesi insanlara kötü çağrışımlar yarattığı için çok sevilen bir hayvan değildir.

Tabu olarak görülen bir diğer hayvan ise “kurt”tur. Kurt, Türk tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Kurt gücün ve savaşçı ruhun simgesidir. Aynı zamanda kurt, bazı toplumlara göre türeyiş ile bağlantılıdır. Hakaslara göre, “Sagay soylarından biri olan Çiti püür «yedi kurt» ün bir kurt tarafından beslenen erkek çocuktan türediğine dair bir efsane mevcuttur” (Killi, 2006, s. 56). Vahşi hayvan olarak kabul edilen ve korkulan kurt zamanla tabu olarak kabul edilmiştir. Eski Oğuz Türk ağzında ilk kullanımı *börü* kelimesiyle karşılanmıştır; ancak zamanla örtmece özelliğini kaybedip tekrar *kurt* olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Kurt kelimesinin yeniden kullanım sebebi ise sestesh özelliğinden dolayı solucan olarak da adlandırılan kurt/ kurtçuk ile benzetilme yapılması ve bu sayede vahşi ve korkunç anlamından sıyrılmasıdır (s. 52).

Günümüzde ise Anadolu'nun bir çok bölgesinde kurt demek yerine “canavar” kelimesi tercih edilmektedir. Arslan Erol'a göre “canavar” kelimesi Farsça'dan gelmektedir ve Türkmen çobanlar da örtmece olarak bu kelimeyi kullanmaktadırlar (2006, s. 40).

Bir diğer tabu olarak karşılanan hayvan ise “tavşan”dır. Tavşan, Aleviler için otemkinle yaklaşılmalı bir hayvandır. Tavşan etini yemezler ve tavşan kuyruğuna dokunmazlar. Hayvanların tabu olarak kabul edilmesi onların sadece sevilmemesinden kaynaklı

değildir. Bazı toplumlarda saygıdan dolayı da tabu olarak kabul edilen hayvanlar vardır. Hindistan ve ineğe olan yaklaşımları bu duruma örnek olarak verilebilir. İnek, Hindistan için kutsal bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Onlara dokunmak ve etini yemek yasaktır.

Tabularda pis anlayışı hayvanlar için de geçerli olabilmektedir. Müslüman inancına göre domuz haram bir hayvandır. Domuz kendi dışkısını yemesi, çamurda olması nedeniyle pis olarak kabul edilmektedir. Bu durumla ilgili bir çok hadis ve ayet mevcuttur¹⁰ ve Müslüman topluluklar bu ayetlere göre hareket etmektedirler. Domuzun yanı sıra tek tırnaklı hayvanların (eşek, katır vb.) yenmesi de İslamiyet inancına göre haramdır. Yahudilerde de aynı durum söz konusudur. Yahudiler de domuz eti yemezler, ölü domuza dokunamazlar. Kutsal kitapları Tevrat'ta da belirtildiği gibi, geviş getiren ve çift tırnaklı hayvanların (domuz, tavşan, deve gibi) etlerinin yenmesi haram olarak sayılmaktadır (Ataseven & Şener, 1994, s.507).

Bir diğer kullanım ise tabu sözlerin argo ile olan ilişkisi bağlamında gerçekleşmektedir. Bu kullanıma küfür olarak kullanılan “köpek” ya da “falancanın iti” şeklinde örnek verilebilir. Zira Ghazani'ye göre köpek kelimesinin bu şekilde kullanımının din ile bağlantısı vardır. Dini inanışa göre köpek pis olarak değerlendirilmektedir (2020, s. 53).

1.4.6. Kişiler ile İlgili Oluşan Tabular

Kralların ve hükümdarların Tanrı tarafından gönderildiklerine olan inanç onları tabulaşmış kişiler yapmaktadır. Polinezyalıların kralla aynı yerde bulunması, onunla beraber yemek yemesi, sohbet etmesi, aynı ortamda uyuması tabu olarak sayılmaktadır. Kralların yapmış olduğu bazı eylemler neticesinde yeni tabusal olgular meydana gelebilmektedir. Örneğin kralın başka evde yatması o evin tabu olmasına, birlikte olduğu kadınların da birer tabusal simgeye dönüşmesine neden olmaktadır (Hermann, akt., Örnek, 2014, s. 38).

---

¹⁰ Kur'an-ı Kerim: “Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilene haram kıldı” Bkn. el-Bakara 2/173; en-Nahl 16/115; el-Mâide 5/3; el-En'âm 6/145. (Ataseven & Şener, 1994, s.507)

Tabu kavramı her ne kadar tabu sayılan kişinin derecesini arttırmış olarak gözüke de bazen durum tam tersi olabilmekte, tabu olan kişiye zarar verebilmektedir. Örneğin;

1887 yılında Kamboçya Kralı arabasından yere düşüp bayıldığı zaman korkudan ve saygıdan hiç kimsenin krala yardım edememesi ve 1800 yılında Kore Kralının sırtında çıkan bir çibana aynı nedenle hiç kimsenin dokunmaya cesaret edememesi ve Kralın bu çibandan ölmesini gösterebiliriz. (Güngör, 2006, s. 75; Örnek, 2014, s. 39)

Kişiler ile ilgili oluşan tabular sadece yüksek düzeyde insanlarla alakalı olan bir durum değildir. Birçok ataerkil toplumda eşler arasındaki hitapta da tabular görülmektedir. Örneğin Anadolu'nun birçok bölgesinde, daha çok kırsal olarak sınırlanabilir, erkekler eşlerine isimleri ile seslenemezler. Bu durum yerine “avrat”, “karı”, “kadın”, “hatun” ya da varsa çocukların isimleri kullanılarak örneğin, “Ali'nin/ Ayşe'nin anası”; başkasının yanında aile fertlerinden bahsediliyorsa eğer “bizimki”, “bizim hatun”, “çocuklar” gibi hitaplar kullanılır. Tabu sayılan bu durumun nedeni etrafın tepkisi ya da bir başkasının eşinden doğrudan bahsetmesinin ayıp sayılacağından kaynaklanmaktadır. Türk toplumunda yaşanan bu durum Azeri kültüründe de görülmektedir. Zirak Ghazani, ataerkil Müslüman toplumlarda tabu olan bir kelimenin erkeklerden duyulmasının kadınlardan duyulmasına göre daha hoş karşılandığından bahsetmektedir (2020, s. 56). Kişiler arası ilişkilerde hitap şekillerinin yanı sıra eylemlerde de tabu görülmektedir. Genellikle bazı kesimlerde büyüklerin yanında çocuklar sevilemez. Bu durum günümüzde Anadolu'nun bazı kesimlerinde eskisi kadar yaygın olmasa da devam etmektedir.

Güngör'e göre, yukarıda bahsedilen tabu çeşitlerinden yola çıkarak bu durumu tekrar iki başlık altında değerlendirebiliriz; dil dışı göstergelerle ortaya çıkan tabu ve lengüistik tabu. Dil dışı göstergelerle ortaya çıkan tabulara örnek olarak krallar, rahipler, büyücüler, özel gününde olan kadınlar, inisiye olmamış çocuklar, hayvanlar, simgeler, yapılması yasak olan eylemler, dokunulması yasak olan av aletleri, nesnelere verilebilir. Lengüistik tabuda ise nesne ya da kişiyle yani göstergelerle bağlantısı olmadan sadece sözselle yasaklamalar dilsel tabu olarak sayılmaktadır. Bu duruma daha önce de bahsetmiş olduğumuz Çin ve Japon toplumu tarafından sesteş özellikleri bakımından benzer olan dört rakamı ve ölüm kelimesi; Batı ülkeler tarafından da batıl inanç olarak kabul edilen on üç rakamı örnek olarak verilebilir. Verilen bu örneklerin yanı sıra unutkanlığa neden

olacağı için mezarlıkta yatan meftunları ve mezar taşlarını parmakla göstermenin hoş karşılanmaması, yeni doğum yapmış lohusa kadınların albastı denen varlıktan korunmak için kırmızı örtü ya da kurdale takmaları, yeni doğan çocuğun sarılık olmasını engellemek adına üstüne sarı renkte örtü örtülmesi vb. durumlar da vardır.

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere örtmece sözler kullanım alanlarına göre çeşitlilik göstermektedir. Tabu olarak kabul edilen durumun dile yansımaları esnasında birden fazla örtmece söz eş anlamlı, eş sesli, çok anlamlı olarak kullanılmakta, böylece bir tabu olgusu birden fazla şekilde kolaylıkla açıklanabilmektedir. Örtmece sözlerin bu çeşitliliği aynı zamanda dilin zenginliğini de sağlamaktadır.

Yani, bir kelimenin tabulaşması veya başka bir kelimenin örtmece olarak kullanılması dil dışı faktörlerden kaynaklanmakta, fakat bunların dilde anlatım bulmasında dil içi faktörler devreye girmektedir. Ayrıca tabu ve örtmecenin eş anlamlılar/sinonimler, eş sesliler/homonimler ve çok anlamlılar/polisemiler üzerinde de etkisi görülür. (Arslan Erol, 2006, s. 53)

“Kısacası dilde eş anlamlı sözcüklerin artmasında, sözcüklerin çok anlamlı özelliğe kavuşmasında tabu ve örtmece sözlerin rolü büyüktür.” (Güngör, 2006, ss. 89-90)

Sonuç olarak geçmişi ilkel zamanlara kadar dayanan, batıl inanç ve kutsal sayılan kişiler, nesnelere, canlılar, eylemler ve yasaklar neticesinde var olan tabu, günümüzde hâlâ varlığını korumaktadır. Kutsal kabul edilen kişiler, durumlar, olaylar, nesnelere, hayvanlar, varlıklar neticesinde oluşan yasaklara tabu, tabuların dile aktarımı esnasında kullanılan yasaklı sözlere ise tabu sözler denilmektedir. Tabuların ve tabu sözlerin sosyal hayatta rahat bir şekilde ifade edilme tarzı ise örtmece sözler sayesinde olmaktadır. Bu yüzden ki tabu ve örtmece sözleri birbirinden ayrı değerlendirmek pek mümkün değildir; her iki olgu birbirine bağlı olmakla birbirlerinin devamlılığını sağlamaktadır. Kısacası Çelik’in dediği gibi tabu ve örtmece sözler “bir madalyonun iki yüzü” gibidir (2011, s. 7). Tabular, insanoğlu var olduğu sürece, hayatın getirdiği yenilikler, inançlar, endişeler, korkular, değer yargıları ile birlikte tekrar tekrar oluşacak ve varlığını sürdürmeye devam edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Çince Örtmece Söz Kavramı

Örtmece sözlerin genel olarak kullanım amaç ve nedenlerini Türkçede örtmece kavramını açıklarken belirtmiştik. Birçok dilde yer alan örtmece sözler Çince de yer almaktadır. Türkçede olduğu gibi Çince de genel kullanım nedenleri benzerlik göstermektedir, amaç söylenmek istenen sözün ya da anlatılmak istenen durumun dolaylı bir şekilde aktarılmasıyla dinleyiciyi utandırmamak, korkutmamak ve rahatsız etmemektir. Örtmece söz her ne kadar bir dil olayı olsa da aslında altında kültürel, tarihsel, siyasi, dini, psikolojik öğeleri ve bunlara ait özellikleri de barındırmaktadır. Hem rahat hem de saygılı bir anlatım tarzına sahip olan örtmece sözler sohbetin ve sohbet edilen ortamın daha ılımlı olmasını sağlamaktadır. Kısaca iletişimde örtmece sözlerin tercih edilmesi durumun stresini azaltması sebebiyle pratik bir yöntemdir.

Çince, Çin-Tibet dil ailesine ait olan ve alfabesi olmayan, heceler üzerine kurulu bir dildir. Çince de yer alan kelimelere hâkim olmak elbette dile hâkim olmanın bir göstergesi olabilir; ancak dil içinde yer alan bazı özel kullanımları da bilmek gerekmektedir. Çince de yer alan örtmece sözler de bu özel kullanım alanına girmektedir.

Çince de örtmece söz için “^{wēi wǎn yǔ}委婉语” terimi kullanılmaktadır. “Yeni yüzyıl Çince- İngilizce sözlük” te ^{wēi wǎn}委婉 kelimesi için “hafif ve dolambaçlı, düşünceli, ılımlı”, ^{wēi wǎn yǔ}委婉语 için ise “örtmece” tanımı yapılmıştır (Hui, 2002, s. 1674). Burada yer alan “^{yǔ}语” kelimesi tek başına “dil” anlamına gelmektedir. Huang, “Modern Çin standart sözlüğü” nde örtmece sözler için “kunt¹¹ olmayan dokunaklı kelimeler” şeklinde tanım yapmıştır (2018, s. 15).

---

¹¹ Ağır, kalın, dayanıklı ve sağlam. (Türkçe sözlük, 1988, s. 928)

Çincede örtmece sözünün anlamı için yaygın olarak şu iki tanım yapılmaktadır. Birincisi, “nahoş bir anlamı olan ve saygı içermeyen bir ifade yerine, hoş ve belirsiz bir ifade kullanmak”; ikincisi ise, “örtmece, bayağılık derecesini azaltmak için belirli gerçekleri veya düşünceleri incelikli ve nazik bir şekilde ifade etmek” (“Weiwan yü”, t.y.). Türkçe, Çince ve İngilizce tanımlardan yola çıkarak örtmece sözün tanımlanmasında benzerlikler olduğunu söyleyebiliriz. Amaç, kötü olanı doğrudan açıklamak yerine daha sade ve ılımlı bir hale getirerek tekrar ifade etmektir.

Li, yazmış olduğu makalesinde örtmece sözlerin aslında derin tarihsel, sosyal ve kültürel bir geçmişe sahip olduğunu ve sözlü iletişimde ortaya çıkan kısıtlamalardan meydana geldiğini belirtmektedir (2004, s. 164).

Örtmece sözlerin temelinde “tabu” ve “kültürel nezaket” vardır. Günlük iletişim esnasında, iletişimde mutsuzluğa neden olmamak ve iletişim baskısını hafifletmek için bireyler genel olarak belli başlı olay ve durumlardan doğrudan bahsetmekten kaçınırlar. Hassasiyet içeren bu durumlardan bahsederken dolambaçlı yollar kullanırlar ve kulağa belirsiz ve hoş gelen uygun kelimeleri seçerler. İşte bu durum dilsel bir fenomen olan örtmecedir. Örtmece sözler sosyal iletişimde bir köprü görevi görmektedir ve özel bir iletişimsel dil sanatıdır. Alan açısından sadece günlük iletişimde değil aynı zamanda ulusal politika, ekonomi, diplomasi gibi birçok alanda etkilidir (Liu vd., 2016, s.1).

Wang, Çin’de örtmece sözler alanında yapılan ilk çalışmanın “M.Ö. 11. yüzyıldan M.Ö. 6.yüzyıla kadar yazılmış Çin şiirlerini içeren “Şiirler kitabı¹²”nın içinde geçen örtmeceler ile alakalı” olduğunu belirtmektedir (2002, s. 4). Ayrıca Wang,

Han Hanedanlığı¹³ döneminde, imparatorun Ru¹⁴ okullarını öne çıkarması ve diğer okullara yasaklar getirmesi sonucu insanların düşünce özgürlüklerinde kısıtlamalara

¹² Shi Jing yani Şiirler Kitabı, İlkbahar-Sonbahar dönemi boyunca yaklaşık 500 yıllık süre zarfında yazılmış olan şiirleri kapsamaktadır. İçerik olarak orijinal halinde yaklaşık 3000 kadar eski şiir bulunmaktaydı ancak Konfüçyüs’ün derlemesinden sonra bu sayı 305’e düşmüştür. Bu özelliği sayesinde Şiirler Kitabı ilk Çin Şiir antolojisi niteliği taşımaktadır. Shi Jing ayrıca Ru Jia ekolü temsilcilerinin oluşturmuş olduğu Beş Klasik’ten biridir. Diğer klasikler ise; Yi Jing “Değişimler Klasığı”, Shu Jing “Belgeler Klasığı”, Li Jing “Törenler Klasığı” ve Chun Qiu “İlkbahar-Sonbahar Kayıtları”dır. Bu kitaplar daha sonraki dönemlerde ders kitabı olarak da okutulmuştur (Okay, 2017, ss. 44-48).

¹³ Han Hanedanlığı M.Ö. 206- M.S. 220 dönemleri arası hüküm sürmüştür (Yolaç, 2016, s. 83).

¹⁴ Ru okullarının temelini Konfüçyüs’ün Ru Düşünce Ekolü oluşturmaktadır. Bu ekole göre halk eğitilmeli ve bu eğitimler neticesinde başarılı olan kişilerin devlet bünyesinde görev almalarına olanak verilmelidir (Okay, 2017, ss. 19-20).

gidildiğini, konuşma ve eylemlere dikkat edilmesi gerektiğini, aksi takdirde cezalandırılacaklarını ve hatta idam bile edilebileceklerini ve bu yüzden örtmece sözlerin feodal toplum içerisinde geliştiğini ve yayıldığını' da belirtmektedir. (2002, s. 5)

Yukarıda verilen bilgiler neticesinde Shijing'de derlenen şiirlerin M.Ö. 11. yüzyıl ve M.Ö. 6. yüzyıl arasında yazılan şiirlerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda, Çincece örtmece sözlerin kullanımının oldukça eskiye dayandığını söyleyebiliriz.

Daha sonra ise örtmece söz alanında çalışma yapan ilk araştırmacı Chen Wangdao olarak kabul edilmektedir. Araştırmacı, "Retoriğe giriş" adlı eserinde örtmece söz için "örtmece bir tür söylemdir ve asıl anlam direk açıkça verilmez, ip ucu olarak zarif ve örtülü ifadeler kullanılır" şeklinde bir tanımlama yapmıştır (akt. Zhou, 2006, s. 4).

Hartmann (1981) örtmece söz için "hoş olmayan çağrışıma sahip ve saygısızlık içeren ifadelerin yerini, hoş veya belirsiz bir anlatım ile değiştirme durumu" şeklinde bir tanımlama yapmıştır (akt., Junhang, 2016, s. 13).

Junhang'a göre örtmece sözler retorik kavram ile bağlantılıdır. Örtmece sözlerin sosyal hayatta uyumlu ve hoş kullanımı retorik ile olan bağlantısını ortaya çıkarmaktadır. Örtmece sözler bir çeşit özel retorik stiller yani özel ifade biçimleridir. Bu yüzden retorik, sözlü iletişimin etkisinin artırılmasında kullanılan bir yol olarak kabul edilebilir (2016, s. 13).

Wang Xijie¹⁵ (1983) "Çin retoriği" adlı çalışmasında, örtmece söz için "doğrudan söylenmeyen ya da söylemekten kaçınılan, kaçamak konuşulan, dolaylı yoldan anlatılan, orijinal anlamla alakalı ya da ona benzer kelimelerle değiştirilen" tanımını yapmıştır. Böylelikle örtmece sözlerin tanımı daha bilimsel hale gelmiştir (akt. Yang Ru, 2019, s. 4).

Wu Jiazhen'e (1982) göre, belirli bir sohbet ortamında insanlar bazı konularda doğrudan konuşmaktan çekinirler, tahammül edemezler veya sakıncalı bulurlar; ancak konuşma esnasında kasıtlı olarak dolaylı anlatıma sahip yumuşak kelimeler ve ipuçları kullanırlar. Bu retorik söylem yöntemine ^{wǎn qū}婉曲 denilmektedir. Guo Xiliang, editörlüğünü yapmış

---

¹⁵ Yazarın ve eserin orijinal adı şu şekildedir: 王希杰 (1983) (汉语修辞学)

olduğu “Eski Çince” adlı eserde 婉曲^{wǎn qū} terimini kullanmaktadır (Liu vd., 2016, s.3). 婉曲^{wǎn qū} terimi 委婉语^{wēi wǎn yǔ} ile aynı anlama gelmektedir. 婉曲^{wǎn qū} için yapılan bir diğer tanımda ise ek olarak “讳饰^{huì shì} örtük anlam” kelimesi kullanılmaktadır. Cheng Wang Dao’ ya göre (1957) 讳饰^{huì shì}/ 婉曲^{wǎn qū}, kişinin asıl niyetini ifade etmeden, ip uçlarından yararlanarak ve nazik sözcükler kullanarak konuşmasıdır. Bir diğer terim ise 婉言^{wǎn yán}’dir. Yao Dianfang ve Pan Zhaoming’e (2001) göre 婉言^{wǎn yán}, bazı durumlarda asıl anlamın doğrudan ifade edilmemesi, onun yerine bilinçli olarak örtük ifadelerin kullanılması ve üslubun gevşetilmesi durumudur. Buna retorikte örtmece denilmektedir. Bir diğer tabir ise 婉转^{wǎn zhuǎn}’dır. 婉转^{wǎn zhuǎn} kelimesi Huang Borong ve Liao Xudong (2004) tarafından kullanılmıştır. Araştırmacılara göre örtmece söz, bir şeyi bilinçli olarak doğrudan anlatmamak, onun yerine bazı eşanlamlı kelimeleri ödünç alarak kullanmaktır (akt., Junhang, 2016, s. 14).

Liu ve diğerlerinin aktardığına göre, Tang Yue (1923) “Retorik” adlı çalışmasında örtmece söz için “微辞^{wēi cí} mikro kelimeler” tanımı yapmıştır. Wang Li (1962) tarafından düzenlenen “Eski Çince” adlı eserde örtmece söz, “Feodal bir toplumda, egemen sınıfı gücendirme ve sorun çıkarma korkusunun hâkim olması konuşmada tereddütte neden olmaktadır, bu nedenle konuşurken anlamı ifade etmek için genellikle dolambaçlı yol kullanılmaktadır.” şeklinde yer almaktadır. Ayrıca yazarlara göre örtmece sözlerin “关^{guān}爱^{ài}” ile ilişkisi vardır. 关爱^{guān ài} önemseme anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda genel olarak örtmece sözlerin iki görevi vardır. Birincisi rahatsızlığı engelleyerek insanlarda rahatlık hissi sağlamak, ikincisi ise kabalığın önüne geçerek kibarlığı ön plana çıkarmaktır. Bu sayede örtmece sözler insanları mutlu edebilmekte ve bireyler arasındaki iletişim sırasında “önemseme” duygusuna çağrışım yapabilmektedir (Liu vd., 2016, ss.3-7).

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere Çince örtmece sözler için temelde aynı açıklamalar yapılmaktadır. Kullanılan Çince karakterler son ekleri hariç aynıdır ve aynı anlama sahiptirler.

Wang Hai Ming'e (2001) göre örtmece sözlerin zevk ve fayda deneyimiyle yakından ilişkisi vardır. Örtmece sözler zevk ve fayda sağlarken aynı zamanda acı ve zarardan kaçmayı da mümkün kılabilirler. Acıdan kaçarak mutluluğu aramak, nefretten kaçarak sevgiyi aramak, örtmece sözlerin gerçek ve somut itici güçleridir (akt., Junhang, 2016, s. 19).

Xu Ping'e (1996) göre, insanlar tabu sayılan şeyler veya olaylar ile ilgili söylemedikleri durumları işaret ederek anlatmaları gerektiği zaman, dolambaçlı yolu tercih etmektedirler ya da ipuçları kullanmak durumunda kalmaktadırlar. İşte bu durumda kullanılan alternatif kelimeler örtmece sözler olmaktadır. Xia Xiufen'e göre örtmece sözler "rahat" ya da "dekoratif" kelimeler olarak yorumlanmaktadır. Bu yüzden Çince'de yer alan örtmece sözler genel olarak retorik bir araç olarak kabul edilmektedirler (akt., Hu, 2019, s.239).

Geng (2014) örtmece için "tarif edilemez saygısızlık ve hoşnutsuzluğu ifade etmek için hoş ve belirsiz bir yol kullanımı" şeklinde tanım yapmaktadır. Yazara göre Çince'deki örtmece sözlerin anlambilimi daha geniştir ve oluşturulmasında, orijinal anlamın örtük olarak ima edilmesi esastır. Ayrıca örtmece sözlerde, gerçek anlam ile içsel anlam arasında fark olduğunu ve daha dolambaçlı olduğunu vurgulamaktadır. Yazar bu durumu açıklamak için İngilizce'de yer alan örtmece sözlerin genellikle şefkat ve önemseme hissi içerdiğini ancak Çince'de yer alan örtmece sözlerde bu duyguların zaten var olduğunu ve bu duygularla sınırlı olmadığını da vurgulamaktadır. Yazara göre Çin örtmeceleri yalnızca üstü kapalı ve gizli ipuçları vurgulamaktadır (s. 30).

Junhang, örtmece sözlerin altı özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Bunlar; tipik, ilişkisel, sistematik, yenileyici, güncel ve yöreselidir. Ayrıca belirli yönler açısından örtmece sözlerin, anlambilimde dışlama, pragmatikte amaç çeşitliliği ve çokluğu, kabul edilebilirlik ve bağlam bağımlılığı özelliklerine sahip olduğunu da belirtmektedir. Yazara göre örtmece sözlerin bilimsel tanımı; insanların korku, endişe, utanç, özgüven eksikliği, suçluluk duygusu, rahatsız edici vb. olumsuz duygu ve durumlara karşı konuşan ve yazan kişi tarafından dinleyici ve okuyucuyu rahatsız etmemek adına kasıtlı olarak kullanılan bir sözlü ifade şeklidir (2016, ss. 19-20).

Yazar nefret ve sevginin örtmece ile olan ilişkisine değinmektedir. Nefretin örtmece ile olan bağından bahsederken ne kadar nazik ve kibar olursa da bazen karşı tarafın rahatsız

olabileceğine değinmektedir. Bu rahatsızlığın nefret duygusu ile de sonuçlanabileceğini söylemektedir. Bu bağlamda kendimizden ya da çevremizdeki insanların başarılarından, güzel özelliklerinden bahsederken dinleyicilerin kıskanmaması için daha mütevazı kelimeler seçilmesi gerektiğini söylemektedir. Örtmece sözlerin aşk ile bağlantısında da karşılıklı hissedilen duygulardan bahsetmektedir. Yazara göre aşk, sempati ve minnet duyma olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sempati ve minnettarlık duygusu, bu duyguları beslediğimiz kişilere karşı yapılan olumsuz durumların neticesinde ortaya çıkan acı ve üzüntü bizleri de etkilemektedir. Duygular ve duyguların var olduğu nesne birbiri ile bağlantılıdır. Bu yüzden bu tarz hassas durumlardan bahsedilirken dikkatli olmak gerekmektedir. Aynı hassasiyet karşı taraftan da beklenilmektedir. Bu duruma yazar hastalık, başarısızlık, yetersizlik, ölüm ve suç gibi durumları örnek göstermektedir. Hayatta bu olgular olduğu sürece örtmece sözlerin de var olacağını, örtmece söz kullanımı olmazsa her iki taraf için de acının hissedileceğinden bahsetmektedir. Bu yüzden iletişim aşamasında karşılıklı olarak olumsuz duygular neticesinde oluşabilecek hüznün ve intikam hissi yaşanmaması adına örtmece sözlerin kullanılması gerektiğini belirtmektedir (Junhang, 2016, ss. 24-27).

Sevdiğimiz kişi ya da kişilere karşı zamanla sempati duyarız ve yapılan hareketler neticesinde minnet duygusuna da sahip oluruz. Sevdiğimiz kişinin mutluluğu bizi de mutlu edecektir; üzüntüsü bizi de mutsuz edecektir. Hissedilen bu hisler her iki tarafı da etkilemektedir; bu yüzden seçmiş olduğumuz kelimelerin de duygularda olduğu gibi önemli etkileri vardır. Kullanılan örtmece sözler kasıtlı olarak hem mutlu hem de mutsuz edebilmektedir. Psikolojik olarak insanların mutlu ya da mutsuz olması söylenen sözler neticesinde derinleşebilmektedir. Bu yüzden sevdiğimiz insanlar için kullandığımız güzel ve anlamlı örtmece sözler önemli bir yere sahiptir. Kötü bir durum ya da olay anlatılıyor olsa dahi seçilen kelimeler ortamın havasını değiştirebilmektedir.

Aynı durum konuşmacının eksik ya da hatalı taraflarından bahsederken de geçerlidir. Aslında örtmece sözlerin kullanımı sadece karşı tarafı rencide etmemek için değil aynı zamanda bireysel olarak kendimizi korumak içinde kullanılan bir dil olayıdır. Bizim için hoş olmayan durumu anlatırken de karşı taraftan olumsuz tepki, yargılanma veya aşağılanma durumlarına maruz kalmamak adına kendimizi korumak için koruyucu bir bariyer gibi örtmece sözlere başvurabiliyoruz. Bu durumda bile konunun asıl anlamı

sabitken aktarım sırasında değişiklikler meydana gelebilmektedir. Yaşanılan olumsuz bir durumun etkisi anlatıcıyı da etkileyebilmektedir. Bu yüzden örtmece sözlerin tanımı ve kullanımını için sadece dinleyici için kullanılan dil olayı demek yerine hem konuşmacıyı hem de dinleyiciyi etkileyen dil olayı demenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Türkçe alfabesi olan bir dildir. Çince ise alfabesi olmayan, karakterleri radikallerden oluşan piktograflardır (Liu vd., 2016, s. 18). Bu yüzden her iki dilde yer alan örtmece sözlerin oluşum yöntemleri ve şekilleri farklılık göstermektedir. Çince de örtmece söz oluşturma yöntemlerinden biri ^{chāi zì fǎ}拆字法 yöntemidir. Bu yöntem Çince de yer alan karakterleri bireysel olarak ayırmak ve yeniden oluşturmak demektir. Örneğin ^{hǎo}好 kelimesi. Bu kelimenin anlamı “iyi, güzel, tamam” şeklindedir; ancak sözcükleri tek tek ayırdığımız zaman ^{nǚ}女 ve ^{zǐ}子 kelimelerini elde edilmektedir. ^{nǚ}女 karakteri anlam olarak kadını tasvir ederken, ^{zǐ}子 karakteri ise evladı temsil etmektedir. Bu yüzden iki karakterin birleşmesinden oluşan ^{hǎo}好 kelimesi anlam olarak “iyi, güzel, tamam”dır. Yazar bu duruma örnek olarak ^{tóng jiā}同佳 ve ^{diāo pái}雕牌 kelimelerini vermiştir. Her iki kelime de aslında birer markayı ifade etmektedir. ^{tóng jiā}同佳 adlı marka aslında kendinden daha kaliteli olan ^{diāo}雕 ^{pái}牌 adlı markanın taklidi olarak çıkarılmıştır. Buradaki amaç ^{tóng jiā}同佳 kelimesini ^{diāo}雕 kelimesine benzetmeye çalışarak göz boyamaktır (Geng, 2014, s. 30).

2.2. Çince de Örtmece Türleri

Örtmece sözlerin ilk kullanım amacı yaşanılan ya da var olan durum, olay ya da nesnenin dile aktarımında yumuşak geçiş yapmaktır. Her ne kadar uygun bir anlatıma sahip olsa da gereksiz yere ve fazla kullanımı iğneleyici anlam da içerebilmektedir. Dil olaylarının genel yapısı gereği aşırıya kaçış yan etkileri de doğurabilmektedir. Bu nedenle örtmece sözler konu başlıklarına göre şekillenip kullanılmaktadır.

2.2.1. Nezaket Özelliği

İletişimde ılımlı bir yol kullanmak için tercih edilen örtmece sözler, Çin kültürü için aynı zamanda nezaketin de bir gerekliliğidir. Konu içeriği bakımından konuşanı ve dinleyiciyi

rahatsız edecek durumlarda örtmece sözler kullanılarak bireylerin kişisel duygularına da dikkat edildiği gösterilmektedir. Nezaket yöntemi rahatsızlık uyandıran kelimelerden kaçınarak üstü örtülü ve zarif konuşma şeklindedir.

Çin nezaket ve görgü kurallarının hâkim olduğu bir coğrafyadır. İletişim esnasında 雅 (yǎ) yani nezaket aranan bir olgudur. 雅语 (yǎ yǔ) denilen bu kavram nazik konuşma anlamına gelmektedir. Örtmece sözler ile aynı kategoridedir; ancak örtmece sözler daha geniş yelpazede yer almaktadır. Bu doğrultuda 雅语 (yǎ yǔ) için örtmece sözlerin alt kategorisi de denilebilir. Her ikisinin kullanımında da doğrudan ifadelerden kaçınılmaktadır. Hem konuşan hem de dinleyici dolaylı olarak seçilen kelimelere rağmen asıl hedef konunun ne olduğunu bilmektedirler. 雅语 (yǎ yǔ)'nün kullanımındaki amaç örtmece sözler ile aynıdır. Ölüm, fiziki ihtiyaç, cinsiyet, çıplaklık gibi anlatımında çekinilen durumlarda da 雅语 (yǎ yǔ) tercih edilmektedir (Yang Ru, 2019, s. 4).

Örneğin ölüm hakkında bahsedilirken, ölümün eşiğinde olan biri için “大限, 弥留” (dà xiàn, mí liú)¹⁶ örtmece kelimeleri seçilirken, mezarlık için ise “阴宅” (yīn zhái) örtmece kelimesi tercih edilmektedir. Fiziki özellikler hakkında da kullanılan farklı örtmece sözler mevcuttur. Kişinin zayıf ya da kilolu, kısa ya da uzun, çirkin ya da güzel olması direk ifade edilmemekte, duruma uygun örtmece sözler tercih edilmektedir. Öyle ki bu durum cinsiyete ya da yaşa göre de değişebilmektedir. Örneğin, bir erkeğin kilolu olması durumunda “壮 (zhuàng) güçlü”, “富态 (fù tài) zengin”, zayıf olması durumunda “精干 (jīng gān) yetenekli, çalışkan”, “干练 (gàn liàn) yetenekli, çalışkan”¹⁷; bir kadının kilolu olması durumunda “富态 (fù tài) bereketli”, “丰满 (fēng mǎn) iyi gelişmiş”, zayıf olması durumunda “苗条 (miáo tiáo) narin”; bir çocuğun

¹⁶ “大限 (dà xiàn) kelimesi anlam olarak yaşam süresini ifade etmektedir. Ayrıca son, sınır, sona varmak ve ölüm anlamları da içermektedir. (“Daxian”, t.y.) 弥留 (mí liú) kelimesi ise ölümü ifade etmektedir. Ayrıca iyileşmesi mümkün olmayan ve sonunda ölüm beklenen hastalıklar için de kullanılmaktadır. (“Miliu”, t.y.)

¹⁷ Burada bahsi geçen kelimelerin Türkçe karşılıkları “yetenekli ve çalışkan” olarak verilmiştir. Zayıf kelimesi yerine bu kelimelerin kullanılmasındaki amaç, çok yetenekli ve çalışkan olmaları ile çok fazla çalıştıkları için zayıf düşmeleridir.

kilolu olması durumunda “^{zhuàng}壮 güçlü”, “^{fā yù hào}发育好 iyi gelişmiş”, “^{jiē shí}结实 güçlü”, zayıf olması durumunda “^{xiù qì}秀气 narin, hassas”, “^{qīng xiù}清秀 narin, nazlı” örtmece kelimeleri kullanılmaktadır. Günlük yaşamda kullanılan bazı kelimelerde de değişiklik vardır. Örneğin, tavuk ayağı için kullanılan “^{jī zhuǎ}鸡爪” kelimesi “^{fēng zhǎo}凤爪” kelimesi ile, saat hediye etme anlamına gelen “^{sòngzhōng}送钟” kelimesi “^{sòngbiǎo}送表” kelimesi ile, işsizlik için kullanılan “^{shīyè}失业” kelimesi “^{fùxián xiàgǎng}赋闲, 下岗” kelimeleri ile, yoksulluk için kullanılan “^{qiónguāngdàn}穷光蛋” kelimesi “^{jié jū}拮据” kelimesi ile, tuvalet anlamına gelen “^{cèsuǒ}厕所” kelimesi “^{xǐshǒujiān}洗手间” kelimesi ile değiştirilmiştir; ancak anlamsal olarak farklılık göstermemektedir. Amaç daha ılımlı bir iletişim sağlamaktır. Öğretmenler, öğrenme gücü zayıf ve yavaş olan öğrenciler için “^{xué dé màn}学得慢” kelimesi yerine yavaş tepki vermek anlamına gelen “^{fǎn ying chí dùn}反应迟钝” örtmece kelimesini tercih etmektedirler. Bu sayede öğrencinin gururunu kırmadan durumun anlatılması sağlanmıştır. Bir diğer alan ise meslek ve statü farklılığı ile alakalıdır. Örneğin çöpçüler için “^{sǎo mǎ lù de gōng rén}扫马路的工人” yerine “^{qīng jié gōng}清洁工 temizlikçi” veya “^{chéng shì měi róng shī}城市美容师 kentsel güzellik uzmanı”; aşçılar için “^{huófū}伙夫, ^{dàshīfu}大师傅” yerine “^{chú shī}厨师 şef”; hizmetçiler için “^{yōngrén}佣人, ^{lǎomāzi}老妈子” yerine “^{bǎomǔ}保姆”; taksi şoförleri için “^{chūzūchē sījī}出租车司机” yerine erkek sürücü için “^{degē}的哥” kadın sürücü için “^{dejiě}的姐”; kentsel yaşamdan çalışmak için şehirlere göç eden gen insanlar için “^{zuògōngdeqīngniánóngmín}做工的青年农民” yerine “^{dàgōngzǎi}打工仔 genç erkek işçi” veya “^{dà gōng mèi}打工妹 genç kadın işçi” örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır.

Hu’ ya göre örtmece sözler, her iki tarafında karşılıklı olarak uyması gereken bir “iş birliği ilkesi” dir. Bu ilke nicel, nitel ve ilişkisel kriterlerden oluşmaktadır. Konuşmacılar anlatmak istedikleri konuyu öz ve açık bir şekilde anlatmalı, konu dışına çıkmamalıdır. Yazara göre ayrıca iletişim esnasında kibarlık önemli bir olgudur ve bu örtmece sözler aracılığı ile sağlanabilmektedir. Çünkü örtmece sözlerin temel özellikleri arasında kaba ve hoş olmayan durumları daha kibar ve hoş bir şekilde aktarmak yer almaktadır. Yazar, örtmece sözlerin analizinde, Leach’in nezaket ilkesini ve yöntem-araç-sonuç analizinin

kullanılmasıyla örtmece sözlerin pragmatik bir strateji olduğunun da ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bu nazik kullanım mesleklerde kendini göstermektedir. Örneğin; komisyoncu için “^{qián kè}掮客” kelimesi yerine “^{qǔ dài}取代” kelimesi; güvenlik görevlisi için “^{bǎo biāo}保镖” kelimesi yerine “^{bǎo ān}保安” kelimesi; araba yıkama işi yapan kişiler için “^{xǐchēgōngrén}洗车工人” kelimesi yerine “^{qìchēměiróngshī}汽车美容师” kelimesi gibi. Bir diğer kullanıma örnek olarak hastalık adları da verilebilir. Örneğin; bir çeşit ayak mantarı hastalığı olan Tinea pedis için Honkong ayağı anlamına gelen “^{xiānggǎng jiǎo}香港脚” kelimesi yerine “^{jiǎo xuǎn}脚癣” kelimesi kullanılmaktadır. Kişilerin maddi durumlarının kötü olması durumunda incitici söz olarak kabul edilen fakir kelimesi yerine farklı örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak, “^{hē xī běi fēng}喝西北风 kuzey ve batı rüzgarından içmek”, “^{jiē bù kāi guō}揭不开锅 tencereyi açamamak”, “^{shǒu tóu jié jū}手头拮据 maddi zorluk içinde olmak” vb. kelimeler verilebilir (Hu, 2019, ss. 239-240). Bahsi geçen kelimeler ve yerlerine gelen örtmece sözler farklı olsa da anlam aynıdır. Sadece sözsel olarak bir örtü vardır.

2.2.2. Maskeleye ve kaçınma özelliği

Örtmece sözler, insanlar arasındaki sosyal iletişimde önemli bir yere sahiptir. Çoğu dilin ve dolayısıyla kültürünün kendine ait üstü kapalı veya yasaklı kelimeleri vardır. Bunlardan bazıları ölüm, doğum, dini inançlar, cinsellik, cinsel organlar, hastalıklar, fiziki rahatsızlıklar ve özellikler, boşaltım ve bazı meslek grupları gibi sıralanabilir. Bu tarz konulardan bahsederken açık konuşmak genel olarak toplum tarafından yadırganmakta, kabalık ve saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle örtmece sözler gizleme özelliği sayesinde bu gibi durumlarda sosyal iletişimi kolaylaştırmaktadır.

“Dil yaşamdan gelir ve yaşam içinde kullanılır” (Ma & Liu, 2020, s. 366). Örtmece sözler, toplumların sosyal ve kültürel özelliklerini yansıttığı için bir nevi somut temsilci niteliğindedir. Örtmece sözler dil, toplum ve kültürü bir arada taşıyan somut bir aktarıcıdır.

Örtmece sözlerin oluşmasındaki en büyük etken tabulardır. Tabuların yasaklı duruşu kaçınmayı da beraberinde getirmektedir. Çinceye yer alan örtmece sözlerin oluşum

nedenleri arasında en başta tabular ve tabulardan kaçmak durumu yer almaktadır. Burada bahsi geçen kaçma durumu tanrılara, ölüme, hastalıklara, kötü ruhlara, siyasi hedeflere, ekonomik çıkarlara vb. olgulara karşı takınılan tavidir.

Savaş, ekonomi, siyaset gibi önemli olgular söz konusu olduğunda örtmece sözlerin kullanımı da kaçınılmaz olmaktadır. Bu tarz önemli konuların tehlikeli, hatalı ya da açıkça ifade edilmesi sakıncalı bulunan durumları olabilmektedir. Bu husus genellikle halka arz edilmesi aşamasında gerçekleşmektedir. Hu, bu duruma siyasi açıdan yapılan bir hata üzerinden örnek vermektedir. ABD 8 Mayıs 1995 yılında Yugoslavya'da bulunan Çin büyükelçiliğini bombalamış, büyükelçilikte çalışan birkaç Çinli vatandaşın da ölümüne sebep olmuştur; ancak yapılan eylemin açıklaması NATO tarafından “yanlış bir askeri bilgi” olarak yapılmış, Clinton'da bu durumu desteklemiştir (2019, s. 240).

Doğu Türkistan için Çinliler tarafından verilen “^{xīn jiāng}新疆” adı da örtmece olarak değerlendirilmektedir. Baykara, bu örtmece kelimesini olumsuz düz örtmece türü olarak ele almaktadır. “Olumsuz düz örtmeceler; dinleyeni, okuyanı manipüle etmek, yanıltmak, kandırmak; kişisel, politik veya ekonomik çıkarlar temin etmek amacıyla yapılan yalan ve yanlış adlandırmalardır. Bu tür örtmecelerde gizlenen niyettir” (2020, s. 17); ancak kelimenin aslına bakacak olursak ^{xīn}新 karakteri yeni anlamına gelirken ^{jiāng}疆 karakteri bölge anlamına gelmektedir.

Bir diğer gizleme yöntemi reklamlar aracılığı ile yapılmaktadır. Günümüzde nerdeyse her alanda olduğu gibi reklamcılık alanında da önemli değişim ve gelişimler mevcuttur. Dil sayesinde bu değişim ve gelişim fazlasıyla desteklenmektedir. İşte bu aşamada dil ile örtmece sözler de devreye girmekte ve böylece alana yönelik örtmece sözler oluşmaktadır. Örneğin herhangi bir teknolojik ürünün artık eski olması durumu için “eski model/sürüm”, ikinci el eşyalar için “antika”, eski arabalar için “klasik model” vb. kalıplar kullanılmaktadır. Gizleme yöntemi yasal olmayan ilaçlar veya durumlar üzerinde de yapılmaktadır. Örneğin eroin yerine beyaz toz anlamına gelen “^{xībáifēn}吸白粉” kelimesi, afrodisyak için “^{chūnyào}春药”, hırsız için “^{sānzhiǒu}三只手” veya “^{liángshàngjūnzǐ}梁上君子” kelimeleri kullanılmaktadır (Hu, 2019, s. 240).

İlişkilerde yaşanan yasaklı veya hoş olmayan durumlarda da kullanılan örtmece sözler mevcuttur. Örneğin, “情夫/妇 erkek/kadın metres” ya da “姘头 sevgili” kelimeleri yerine üçüncü şahıs anlamına gelen “第三者” kelimesi tercih edilmektedir. Çünkü bu durumun izahı her iki taraf için de utanç verici olabilmektedir.

Yasadışı yoldan elde edilen geliri belirtmek için kullanılan “灰色收入 gri gelir” kelimesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Devletin parasını yemek, içmek ve eğlenmek için harcamak “劳逸结合 çalışmak ve dinlenmek arasındaki dengeli bağ” deyimini ile karşılanmaktadır. Verilen görevi ihmal etmek “工作做得不是很好 işi iyi yapamamak”; kötü yönetim ve üretimde azalma “负增长 olumsuz büyüme”; ekonomik kriz “萧条 depresyon”; diplomaside yaşanan gizli olaylar “静悄悄的外交 oldukça sessiz diplomasi” söz kalıpları ile karşılanmaktadır. Amaç olayların gerçekliğini gizlemek, üstünü örtmek veya boyamaktır. Bir diğer kullanım şekli ise örtmece sözlere biraz mizah katmaktır. Örtmece sözlerin kullanımında mizah kullanmak anlatımı oldukça kolay hale getirmektedir. Örneğin “反肥持久战 obeziteye (yağlara) karşı uzun süren savaş” tasviri kullanılarak kilo verme aşamasında olanların kararlılığı ve azimliliği vurgulanmaktadır. Bir diğer örnek ise aile içerisinde eşler arasındaki durumla ilgili olarak verilmektedir. Bazı evliliklerde kadın ve erkek rolleri kişilik özellikleri neticesinde farklılık gösterebilmektedir. Türk kültüründe kadının erkeğe göre daha baskın olması erkek için “kılıbık” ya da “hanım köylü” gibi ifadelerle karşılanmaktadır. Bu durum Çin kültüründe de yer almaktadır ve “妻管严” kelimesi kullanılmaktadır. Bahsi geçen kelime Türkçede kullanılan kelime ile aynı anlama sahiptir. Bu tarz örtmece sözlerin kullanımı daha ılımlı iken etkisi daha yoğundur.

Hastalıklarla ilgili kaçınmadan kaynaklanan örtmece sözlerden bahsedecek olursak, zührevi hastalıkların ifadesinde “那种病” tanımı kullanılmaktadır. Kelimenin anlamı “o tür hastalık” şeklindedir. Kanserden bahsedilirken de aynı durum söz konusudur. Kanser için “重症 ağır hastalık” ya da “不治之症 tedavi edilemez hastalık” tanımları

kullanılmaktadır. Amaç hastalığın adından kaçınma ve bu sayede kendini korumaya çalışmaktır.

2.2.3. Eş seslilikten kaçınma – Homofon

Örneğin, “切梨^{qiē lí} armut kesmek” kelimesi “离开^{lí kāi} ayrılmak” kelimesi ile ses özellikleri bakımından oldukça yakın benzerlik göstermektedir. Bu yüzden yakın arkadaşlar ve akrabalar arasında armut kesmek kelimesi tabu olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, Çin kültüründe saat hediye etmek hoş karşılanmamaktadır; çünkü saat ile ölüm kelimesi ses özellikleri bakımından benzerdir. Saat hediye etmek “送种^{sòngzhǒng}” karakteri ile karşılanırken sesteş benzerliği olan “送终^{sòngzhōng}” karakteri ölüm döşeginde olan birine veda etmek anlamına gelmektedir (Chu, 2009, s.126).

2.2.4. Fizyolojik İhtiyaçlar Neticesinde Oluşan Örtmece Sözcükler

Fizyolojik ihtiyaçlar ile ilgili oluşan durumların ifade edilmesinde örtmece sözcüklerden faydalanılmaktadır. Örneğin Türkçede yetişkinler arasında “işemek, işemeye gitmek, çiş-kaka yapmak” gibi kelimelerin kullanılması saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Bunun yerine “wc ye gitmek, ayak yoluna gitmek, küçük-büyük abdest yapmak, lavaboya gitmek” vb. örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır. Çince ise boşaltım ile ilgili durumlar için “去洗手间^{qù xǐ shǒu jiān}ellerini yıkamaya gitmek”, “净手^{jìng shǒu} ellerini yıkamak”, “去补一下妆^{qù bǔ yí xià zhuāng}makyajını tazelemeye gitmek”, “去方便^{qù fāng biàn} rahatlamaya gitmek”, “换衣服^{huàn yī fú} kıyafet değiştirmek”, “起夜^{qǐ yè} gece kalkmak”, “去去就来^{qù qù jiù lái} gidip gelmek”, “蹲点^{dūn diǎn} çömelmek”, “茅房^{máo fāng} tuvalet”, “一号^{yí hào} bir numara” gibi kalıplar kullanılmaktadır (Hu, 2019, s. 240; Liu, 2016, s. 1826).

2.2.5. Fiziki Özellikler ve Rahatsızlıklar Neticesinde Oluşan Örtmece Sözcükler

Fiziki farklılıklar veya özellikler, iyi ya da kötü fark etmeksizin sözel aktarımda dikkat edilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Bireyin var olan beden eksikliği hem bireyi hem de çevresini psikolojik olarak etkileyebilmektedir. Örneğin, Çince “sakat” kelimesinin yerine “腿脚不方便^{tuǐ jiǎo bù fāng biàn} ayağı, bacağı rahat değil” ya da “行动不便^{xíng dòng bù biàn} hareket

edemiyor, hareket etmesi kolay değil” gibi sözcükler kullanılmaktadır (Liu, 2016, s. 1825).

Geleneksel Çin kültüründe vücut özelliği kilo açısından farklı değerlendirilebilmektedir. Örneğin “胖^{pàng}şişman” kelimesi bereketin, verimliliğin, bolluğun, zenginliğin ve iyi bir yaşama sahip olmanın simgesi niteliğindedir. Kilolu genç erkekler için “富^{fù}态^{tài} zengin”, “壮^{zhuàng} güçlü”, zayıflar için ise “精^{jīng}干^{gān}, 干^{gān}练^{liàn} zayıf ama güçlü ve yetenekli ” kelimeleri; kilolu genç kadınlar için “丰^{fēng}满^{mǎn} dolgun¹⁸”, “富^{fù}态^{tài} zengin”, zayıflar için ise “苗^{miáo}条^{tiáo} ince, zayıf” kelimeleri, kilolu çocuklar için “发^{fā}育^{yù}好 gelişmiş”, “壮^{zhuàng} güçlü”, “结^{jiē}实^{shí} sağlam”, zayıflar için ise “清^{qīng}秀^{xiù} zarif”, “秀^{xiù}气^{qì} narin” gibi kelimeler kullanılmaktadır (Long, t.y.; Xiaoling vd., 2012, s. 67).

Çince zayıf¹⁹ kelimesinin karakter analizi yapıldığı zaman karakterde bulunan yardımcı imin hastalık imi olduğu görülmektedir. Çince de yer alan zayıf kelimesinde bulunan hastalık imi için kelime anlamına doğrudan hasta anlamı yüklediğini söylemek yanlış olacaktır. Çince karakterlerin oldukça eski tarihleri vardır ve birçok kelime eski kullanım şekilleri ile günümüze kadar ulaşmış ve bu formlarını korumuşlardır. Geleneksel Çin’de zayıflık bir hastalık olarak algılanmış ve kelimenin biçimsel özelliğine bu durum yansımış olabilir; ancak günümüzde bu durum kelimenin kullanım şeklinde geçerli değildir. Ayrıca zayıflık durumunun ifade edilmesinde şişmanlığın ifade edilmesi kadar katı bir durum yoktur. Günümüzde popüler kültürün getirmiş olduğu sıfır beden algısı belki de bu durumu destekler niteliktedir. Biri için çok şişman demek çekinilecek bir durum olabilirken çok zayıf demek belki de çok yaralayıcı bir durum olmayabilir; ancak bu durumunun kişinin sağlığı ile ilgili olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

¹⁸ Geleneksel Çin kültüründe etine dolgun kadınlar aynı zamanda doğurganlığın simgesi olarak kabul edilmektedir. Bu sayede dolgun kadınlar için kullanılan kelimenin neden bereketli anlamı taşıdığı açıkça anlaşılmaktadır.

¹⁹ Çince de zayıf kelimesi “瘦^{shòu}” karakteri ile ifade edilmektedir. Karakterin başında yer alan yardımcı im “丿^{nè}” aynı zamanda hastalık imi olarak kullanılmaktadır.

Şişman ve zayıf kelimelerinin yapısal özelliklerine bakıldığı zaman, dilin kullanıldığı o toplumun kültürel özellikleri hakkında bilgi edinebilmenin de mümkün olduğu görülmektedir.

2.2.6. Övgü ya da İltifat Durumunda Kullanılan Örtmece Sözler

Çin kültüründe karşı taraftan alınan “çok güzelsin”, “çok başarılısın” vb. övgü sözlerine karşılık olarak genellikle “哪里哪里”^{nǎ li nǎ li}、“没你好”^{méi nǐ hǎo}、“不是吧”^{bú shì ba}、“还没有呢”^{hái méi yǒu ne}、“你太夸奖了”^{nǐ tài kuā jiǎng le} vb. ifadeler cevap olarak verilmektedir. Bu ifadelerin genel anlamı “o kadar da değil”, “senin kadar değil”, “beni övüyorsun, abartıyorsun” dur. Türk kültüründe de alınan iltifat ve güzel sözler karşısında buna benzer yaklaşımlar vardır; “teşekkür ederim, iltifat ediyorsun, abartıyorsun, estağfurullah” vb. Türk kültüründe “teşekkür etmek” sözü abes karşılanmamaktadır; ancak Çin kültüründe hoş karşılanmamakta, kendini beğenmişlik olarak algılanabilmektedir. Bu bakımdan iltifatlar neticesinde kullanılan bu kalıplar her iki kültürde de farklılık göstermektedir.

2.2.7. 暗语^{àn yǔ} Kod Sözcükler

Çincece tabu ve örtmece sözlerin yanı sıra “暗语^{àn yǔ} kod sözcükler” de yer almaktadır. Kod sözcükler genellikle belirli bir grup ya da topluluk tarafından kullanılmaktadır. Kod sözcükler sayesinde anlatılmak istenen gizlenmekte ve sadece o topluluk üyeleri tarafından anlaşılması amaçlanmaktadır. Tabu sözlerin anlatımında, örtmece sözlerin kullanımı gibi, kod sözcüklerin kullanımı da üstü kapalı olarak yapılmakta, asıl anlatılmak istenen sembolik yollarla ve imalı bir şekilde ifade edilmektedir. Kod sözcükler bu sayede örtmece sözlerde olduğu gibi rahat bir şekilde ifade etme fırsatı sunmaktadır; ancak tek fark sadece aynı toplum üyeleri tarafından kullanılması, herkes tarafından kullanılmamasıdır. Belirli bir sosyal grubun oluşturmuş olduğu kod sözcükler sadece o grup üyeleri tarafından serbestçe kullanılmaktadır. Bahsedilen gruplar ise genellikle küçük iş insanları, haydutlar, saldırganlar, hırsızlar ve holiganlardan oluşmaktadır. Kod sözcükler sayesinde kötü söylemler ve davranışlar gizlenebilmektedir. Kod sözcüklerin oluşumu, ortak toplumsal değerleri paylaşan gruplar tarafından kolaylıkla oluşturulabilir niteliktedir. Örneğin, bir futbol takımında kullanılan bazı özel

kod sözcükler bulunmaktadır ve futbolla ilgilenmeyen ya da o toplumda sürekli bulunmayan bir kişinin bu tarz kod sözcükleri anlaması zor olacaktır. Bu duruma bir başka örnek ise, güvenlik güçlerinin kullanmış oldukları özel terimler de verilebilir. Aynı işe sahip olmayan kişiler neler anlatıldığını anlamakta güçlük çekebilirler. Bir başka örnek ise soyguncuların ya da mafya üyelerinin kendi aralarında şifreli konuşup yaptıkları ya da yapmayı planladıkları eylemleri açık etmemek adına kullandıkları gizli konuşmalar, kod sözcükler olabilir. Kod ile örtmece sözler kullanım amaçları bakımından benzerlik göstermektedirler ve her ikisi de dolaylı anlatımlarında metafor kullanmaktadır; ancak aralarındaki farklılığa değinecek olursak, her iki dil olayının da kullanım alanlarının farklı olmasıdır. Kod, aynı kültürü ve mesleği paylaşan bireylerin kullanmış olduğu bir dildir ve kullanım alanı sınırlıdır; ancak örtmece sözler daha geniş bir alana sahiptir ve herhangi bir kısıtlanmaya tabi tutulmazlar. Bu yüzden ki örtmece sözler var olan toplumda bulunan her birey için kullanıma açık olan bir iletişim aracıdır (Yang, 2019, s. 3).

2.3. Çince Tabu Kavramı

Örtmece sözlerin oluşmasında tabuların önemi aşırıdır. Örtmece sözlerin oluşumu ve kullanım gereksinimi tabu kaynaklıdır. Tabuların varlığı günümüzde aktif olsa da ilk var oluş zamanlarına göre daha az karşımıza çıkmaktadır. Tabu insanlığın var olmasıyla birlikte oluşan ve canlılığını devam ettiren bir olgudur. Tabuların birçok kültürde yeri olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Yaşamla iç içe girmiş olan tabular kültürün de bir parçası haline gelmiştir. Eski zamanlarda, örtmece sözlerin yaygın kullanımından önce, insanlar var oldukları toplumlarda oluşturmuş ve belirlemiş oldukları tabu değerlere karşı itinalı yaklaşmaktaydılar. Daha huzurlu, sakin ve tehlikeden uzak bir hayat için tabu sayılan olgulardan kaçınmak ve temkinli yaklaşımları gerekmektedir. Yapılması gereken veya gerekmeyen davranışlar belirlenerek daha güzel bir hayat sürdürmek amaçlanmaktaydı. Tabuya karşı oluşturulan bu itinalı davranışlar yeni bir anlatım biçimini de oluşturmaktadır; örtmece sözler. Tabu var olduğu sürece örtmece sözler de varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu var oluş ve örtmece sözlerin sürekli değişken olmasıyla kullanım sayısı da artış gösterecektir.

Tabu ve örtmece sözler kullanım şekilleri bakımından farklılık göstermektedir. Tabu sözler doğrudan ifade edilirken örtmece sözler dolaylı olarak ifade edilmektedir. Örtmece sözler, kaba, uygunsuz, müstehcen olduğunu düşündüğü durumların ya da olayların

anlatımında kullanılan kelime veya kelime gruplarıdır. Örtmece sözler metafor yani eğretileme²⁰ sanatı ile ilişkilidir.

Tabu sözler, sosyal yaşamda iletişim esnasında sakıncalı olarak kabul edilen durumların sözel olarak aktarımında kullanılan sözcük veya kavramlardır. Tabu sözler sayesinde, tabu sözlerin kullanıldığı toplum hakkında sadece korkulan ve çekinilen durumların neler olduğu değil aynı zamanda altında yatan kültürel, tarihsel, dinsel, psikolojik özellikler vb. konular hakkında bilgi edinmekte mümkündür.

Çince de tabu kelimesi 避讳^{bi hui} ve 禁忌^{jin ji} kelimeleri ile karşılanmaktadır. “忌” kelimesi bir şeyden sakınmak, kaçınmak; “讳” kelimesi ise yasaklı anlamı taşımaktadır (Huang ve diğerleri, 2019).

Zirak Ghazani (2020)'nin aktarmıyla;

Dil tabuları, yaratılışlarının ortaya çıkışını açıklamak için Çin dilinde sosyo-kültürel bir bakış açısıyla incelmekte ve araştırılmaktadır (Guisen ve Hongxu, 1990). Batıl inançlar, gelenekler ve güç ilişkileri ile ilişkilendirildiler. Çinliler için tabular iki kategoriye ayrılır; makro dilbilimsel ve mikro dilbilimsel. Makrodilbilimsel tabular, bir topluluktaki hemen hemen tüm dil kullanıcılarının anlayabileceği terimleri ifade eder ve genellikle seks ve ölüm gibi küçümsenen ve müstehcen anlamları ifade ederler. Diğer kategori, yalnızca belirli bir bağlamla ilgili olarak tabu olarak kabul edilen belirli sözcükleri ifade eder. Çin tabularını sınıflandırmak için Guisen ve Hongxu (1990), kayıt ve muhataplar gibi değişkenlere atıfta bulunan bir “makro bağlam”, yani sosyal değişkenler gibi ve “mikro bağlam” içeren bir kavramsal yapı önermiştir (s. 66). Bu yapı, “mutlak tabu, yarı tabu ve tabu olmayan” gibi çeşitli tabu çeşitlerini beraberinde getirmektedir. (s.49).

Zamanın değişmesi, hayat standartlarının farklılaşması, dini ya da siyasi görüşlerdeki farklılıklar ve çeşitlilik neticesinde tabular da değişebilmektedir; ancak varlığına eskiden olduğu gibi devam etmektedir. Farklı coğrafyalardan olan bireylerin ikili iletişimlerinde dikkat etmesi gereken hususlardan birisidir tabu; çünkü “tabu kültürel bir olgudur” (Ma & Liu, 2020, s. 369). İletişim esnasında tabulardan kaçınmanın yolu karşı tarafın kültürel, dini, siyasi ve gelenek görenekleri hakkında detaylı bilgiye sahip olmaktır. Bu bilgilere

²⁰ Kavramsal anlamı ve detaylı kullanımı için bakınız: İspirli, (2012).

sahip olunursa, karşı tarafı rencide etmeden ve empati kurarak daha kolay bir şekilde iletişim sağlanabilecektir.

Her coğrafya birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılık her alanda zenginliğin de işaretidir. Coğrafyanın ve milletin farklı olması birçok alanda da farklı olmak demektir. Sosyal hayat, dini inanış, örf ve adetler, siyasi düşünce, konuşulan dil ve de en önemlisi hepsini bir arada tutan kültür. Kültürel farklılıklar nedeniyle toplumun benimsemiş olduğu tabular da doğal olarak farklılık göstermektedir. Kültürler arası iletişimde dikkat edilmesi gereken birçok husus elbette vardır; ancak bunlardan en önemlilerinden biri de tabulardır. Tabu sadece insani davranış ya da düşüncelerde ortaya çıkan ve temkinli yaklaşılan bir durum değil aynı zamanda hakkında bilgi sahibi olunduğu zaman iletişimde daha kolay ilerlemenin yollarından biridir. Muhatabı olduğumuz karşı kültür ve o kültürün mensubu bireylerle iletişimde, sosyal hayat içinde birçok alanda bilgi alışverişi yapmak mümkündür. Konunun içeriğine göre iletişim esnasında tercih edilen sözler önemli yere sahiptir. Farkında olmadan tabu olarak kabul edilen olgulardan rastgele bahsediyor olabiliriz; bunun neticesinde de karşı tarafı rahatsız ederek sağlıklı iletişimin önüne istemeden de geçiyor olabiliriz. İşte bu yüzden konunun içeriğine bakılmaksızın dikkatli davranmak gerekmektedir.

Tabular her toplumda olduğu gibi Çin toplumunda da yer almaktadır. Tabuların kullanımı hissedilen duygusal durumlar neticesinde yerine örtmece sözlere bırakılmaktadır. Çince ve Türkçe de yer alan tabuların farklılığı var olan kültür ve yaşam koşullarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Tabu olgusunun tanımı genel geçer olarak bütün toplumlarda aynı şekilde yapılmaktadır; ancak tabu sayılan durumlar, sözler, olgular, varlıklar farklılık gösterebilmektedir. Bu yüzden tabuların ve dahi örtmece sözlerin kültür, toplum ve dilden koparılarak incelenmesi mümkün değildir. Tabular neticesinde kullanılan örtmece sözlerin altında toplumsal özellikler, hayat görüşleri, yaşam şekilleri, inanç ve siyasi sistem de yer almaktadır.

Birçok toplum tabuları kendi insanların düşüncelerini kısıtlamak ve şekillendirmek için kullanmıştır. Bu durum Çin için de geçerlidir. Çin'de eskiden yer alan feodal sistem, ataerkil klan sistem ve sert hiyerarşi düzen hakimdi. Dolayısıyla var olan bu sistem halkın düşünce ve söylemlerine karşı ciddi bir şekilde uygulanan sınırlamayı da beraberinde getirmekteydi. Uygulanan bu sınırlama ile aynı zamanda tabu gibi görünmez yasalar

olarak ortaya çıkmakta ve halkın da bu yasalara sıkı sıkıya uymaları beklenmekteydi. Batı Han Hanedanlığı döneminde tabu kavramı görülmektedir. “Hanshu yiwenzhi” kitabında Ban Gu, tabular için şöyle demektedir; “Eğer bunu kısıtlı yaparsan tabuya neden olursun. Eğer buna bağlı kalırsan tabuya bağlı kalırsın. Eğer bunu yaparsan, insan işlerini hayaletlere ve tanrılara bırakırsın” (Ma & Liu, 2020, s. 365).

Bu durum yönetici sınıfının toplum üzerinde uygulamış olduğu bir nevi baskıdır. Bu baskı tabular sayesinde gerçekleştirilmeye çalışılmış ve iktidarın daha da güçlenmesine, halkın günlük temel ihtiyaçlarını veya düşünce biçimlerini engelleyerek itiraz etme ihtimalini ortadan kaldırmaya zemin hazırlamıştır. Siyasi ortamda hâkim olan bu tarz tabusal durumlar beraberinde korkuyu da getirmektedir. Ortaya çıkan korku eylemlerde özgür hareketi de kısıtlamaktadır. Böylece istenilen hedefe tabular sayesinde ulaşılmış olmaktadır. Sadece siyasi açıdan değil dini açıdan bakıldığında da tabular oldukça yaygındır. Dini düşünce ve hareketlere karşı duyulan hassasiyet beraberinde hareket ve söylemlere de naiflik ve çekingenlik getirmiştir. Böylelikle sorgulama azalmış, tabunun gerçek nedeni araştırılmamış ve doğrudan bağlanma söz konusu olmuştur.

Tabuların günümüzde var olmalarının en büyük nedeni insanların herhangi bir inanç sistemine bağlı olsunlar ya da olmasınlar kötü şanstın ve lanetten korkmalarıdır. Durum böyle olunca tabular modern dünyada bile varlığını sürdürebilmektedir.

2.4. Çince Tabu Türleri

Ma ve Liu'ya göre (2020) Çince tabu sözler, genel olarak pragmatik ve sözel olmayan tabular olarak ikiye ayrılarak ele alınmıştır. Günlük dilde kullanılan tabu sözler kimliksel, sözsel, dini, dijital, saygısız ve müstehcen tabular olarak ayrılmaktadır. Yüz yüze iletişimde kullanılan sözel olmayan tabular, her ülkenin var olan olaylarla baş etme ve olaylar neticesinde davranış biçimlerinin doğrudan somut yansımasıdır. Bu yansıma vücut dili ile gösterilmektedir. Bu yüzden sözel olmayan tabular kategorisine girmektedir (s. 366).

Guisen'e göre (2003) tabunun sosyal tabu ve pragmatik tabu olmak üzere iki farklı özelliği vardır. Tian'a (2007) göre de genel olarak bu durum ifade edilirse, pragmatik tabuların özellikleri evrensellik, milliyet, kalıtım, çağ, sınıf ve ima ile bağlantılıdır. Tabu

sözler coğrafya ve kültür gibi farklılık göstermekle beraber bu olguların aynı zamanda bir parçasıdır. Var olan kültürel özellikler tabu sözler üzerinde etkili olduğu için kendi tabu dilini de oluşturmaktadır. Tabuların hayatın her alanında bulunması kısıtlamayı da beraberinde getirmektedir; ancak var olan tabu ve tabusal inançlar dönem dönem farklılık göstermektedir. Eski zamanda tabu sayılan olgular günümüzde özelliğini yitirmiş olabilir. Örneğin; eski dönemlerde bilimin yaygın olmaması ve genel geçer kabul edilen kuralların olmaması tabusal olgulara karşı duyulan sorgusuz sualsiz olan inançta önemli bir etki olmuştur. Doğada yaşanan olayların, yağmur ve kar yağması, şimşek çakması, heyelan olması vb. durumların açıklanmasında tabu devreye girmektedir. Doğa ve doğada yaşanan bu tarz olaylar gizemli, açıklanması ve keşfedilmesi zor durumlar olarak kabul edilmektedir. Sadece doğa olayları değil dinsel durumlar da temkinli ve saygılı yaklaşılacak durumlardan olmuştur; ancak zamanla bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile insanların eğitim seviyeleri artmıştır ve dolayısıyla sorgulama mekanizmaları gelişmiştir (akt., Ma & Liu, 2020, s. 366).

2.4.1. Sözel Olmayan Tabular

Tabuların oluşması genellikle doğaüstü sebeplerle açıklanmaktadır. Bunun ardında ise genellikle inanç sistemi bulunmaktadır. Tabuların dikkate alınmaması ve ihlali sonucunda kötü şans getireceğine inanılmaktadır. Tabusal olgular sadece kişi ya da nesne değil aynı zamanda yiyeceklerle alakalı da olmaktadır. Örneğin, Müslüman topluluklarda domuz etini yemek sağlık açısından sakıncalı görüldüğü için haram sayılırken, Hindular için ise sığır kutsal sayıldığı için etini yemek yasaktır; ancak bu durum birçok inanç için bir sakınca doğurmamaktadır. Çin kültüründe domuz ve sığır etinin yanı sıra eşek, köpek ve böcek yemek sıradan kabul edilmektedir. Çin kültüründe, özellikle kış aylarında köpek eti yemenin insan vücudunu sıcak tuttuğuna dair inanç vardır. Çin kültüründe genel olarak yemek konusunda tabu bulunmamaktadır; ancak yemekle alakalı bazı eylemler tabu olarak kabul edilmektedir. Örneğin, pirinç pilavı olan kâseye yemek çubuklarının dik bir şekilde batırılması. Sebebi ise bu hareketin, ölümler için adak olarak sunulan kumdaki tütsülerin duruşu ile aynı olmasıdır (Chu, 2009, ss. 124, 126).

Chu'ya göre tabu, bir diğer kullanımı ile toplumda kabul görmeyen davranışların simgesi niteliğindedir. (2009, s. 123) Shen'a göre (1993), kültürel özelliklerle birlikte farklılık gösteren tabular zamanla değişebilmekte hatta başka kültürlerden etkilenebilmektedir.

Örneğin, genel olarak batı toplumunda düğün törenleri için beyaz, cenaze törenleri için siyah kıyafetler tercih edilmektedir. Eski Çin geleneğine göre ise yasın rengi beyazdır, düğünlerde giyilmesi hoş karşılanmazdı. Düğün törenlerinde ise kırmızı daha çok tercih edilmektedir; ancak gerek kültürel alışveriş gerekse popüler kültürün etkisi ile Çin’de de düğünlerde beyaz rengi tercih edilebilmektedir (akt., Chu, 2009, s. 123).

Chu’ya göre bazı sözel olmayan tabular komik olarak algılanabilmektedir; ancak ihlali sonucu cezası ağır olabilmektedir. Öyle ki başımıza gelen kazaların arkasında sözel olmayan tabuların ihlal edilmesi yer almaktadır. Yazar bu duruma Axtell’den (19991) alıntı yaparak, 1988 yılında Los Angeles’ta meydana gelen bir cinayetten örnek vermektedir. Tayland asıllı bir şovmenin genç bir Laosluyu öldürmesinden bahsetmektedir. Cinayetin sebebi ise Laoslu gencin, Taylandlı şovmenin sahne aldığı bir gün ayaklarını, ayakkabının alt kısmı şovmene dönük olacak şekilde, sandalyeye uzatarak oturması olarak gösterilmiştir; çünkü Güneydoğu Asya kültüründe ayakkabı tabanının başka bir kişiye dönük olması kötü bir hareket olarak kabul edilmektedir. Yazarın vermiş olduğu bir diğer örnek ise yelpaze ve şemsiyedir. Yelpaze ve şemsiye hediye edilmesinin tabu olarak kabul edildiğini, anlam olarak olmasa da ses özellikleri bakımından ayrılmak kelimesine çağrışımında bulunduğunu ifade etmektedir. Yelpaze “^{shàn}扇” karakteri ile, şemsiye ^{sàn}伞 karakteri ile ifade edilirken ayrılmak “^{sàn}散” karakteri ile temsil edilmektedir. Yelpaze veya şemsiye hediye edildiği zaman mesaj olarak bir daha görüşmek istenmediğini, arkadaşlığı sonlandırmak istendiği ifade edilmektedir. Bunların yanı sıra bıçak, mendil ve ayakkabı da hediye edilmesinde ayrılığı temsil ettikleri için hoş karşılanmamaktadır. Yazar bir diğer örnekle ise “^{fān}翻” kelimesi ve anlamında ve ifade ediliş tarzında yer alan tabudan bahsetmektedir. Çince “^{fān}翻” kelimesi ses özelliği olarak ters çevirmek, dönmek anlamına da gelmektedir, bu yüzden genellikle Güney Çin’de yaşayan denizcilerin aileleri bu kelimeyi kullanmaktan çekinmektedirler. Kelimenin ifade edilmesiyle okyanustaki geminin alabora olabileceği inancı hakimdir. Yazar, denizci ailelerinin tabu olarak kabul ettikleri başka bir davranıştan da bahsetmektedir. Balığın bir tarafı yendikten sonra diğer tarafını yemek için balığın tabak üstünde çevrilmesi tabu olarak kabul edilmektedir. İnsanların inancına göre balık, sevdiklerini taşıyan gemiyi simgelemektedir,

bu yüzden tabağın üzerinde yapılan bu eylem geminin alabora olabileceğini sembolize etmektedir (2009, ss.124- 131).

2.4.2. Çince Karakterler ile İlgili Tabular

Çince de yer alan bazı karakterler, karakteristik ve anlamsal özelliklerini de bünyelerinde bulundurabilmektedirler. Bunlardan birine sen ve siz kelimesinin karakter özelliği verilebilir. Çince de sen kelimesi “你” karakteri ile karşılanırken siz kelimesi “您” karakteri ile karşılanmaktadır. Her iki kelime arasında tek fark, siz karakteri yazımı sırasında sonradan eklenen “心” karakteridir. “心” kelimesi anlam olarak kalp demektir. Saygı ifadesinin kalpten gelen bir durum olabileceği düşünüldüğünde neden bu şekilde bir kelime ve anlam oluşturulduğu açıklanabilir.

2.4.3. Sayılar ile İlgili Tabular

Sayılar hayatın her alanında vardır; ancak bazı özel sayılar vardır ki kullanılmak istenmez. Çin kültüründe de bu durumu yansıtan özel sayılar mevcuttur. Bunlardan en yaygını dört rakamıdır. Dört rakamı Çince de ses çıkış özelliği bakımından ölüm kelimesi ile aynıdır ve kötü şans getirdiğine inanılmaktadır. Dört rakamının telaffuz edilmesiyle ölümünde çağrıldığına inanılmakta ve bu yüzden bu rakam sosyal hayatta pek tercih edilmemektedir. Çin kültüründe ölüm hakkında konuşma tabu olarak sayılmaktadır. Bu yüzden telefon numaralarında dört sayısına yer verilmemektedir. Binalarda, asansörlerde dördüncü kat yerine 3A ya da 3B ifadeleri kullanılmaktadır. Ev alma durumlarında ise genellikle dördüncü katlarda bulunan daireler tercih edilmemektedir. Bir diğer rakam ise yedi rakamıdır. Yedi rakamı okunuşundan kaynaklı olarak sekiz trigram “八卦” içinde yer alan ve dağ için kullanılan trigrama eş gelmektedir²¹. Bu eşleşmeyle engelleme, kısıtlama, durağanlık anlamlarını bünyesinde taşımaktadır. Birçok insan yedi rakamının kötü şans olduğuna ve kötü şans getireceğine inanmaktadır; bu yüzden iç güdusel olarak yedi rakamını kullanmaktan kaçınılmaktadırlar. Her toplumda sayıların üzerine yüklenen bu misyonlar farklılık gösterebilmektedir. Hristiyanlık inancına göre on üç rakamı uğursuz sayılırken Çin toplumunda bu durum tam tersidir. Çin’de yaygın olan dinlerden bir tanesi

²¹ Trigramın işareti ve Çince karakter hali şu şekildedir: ☵- 艮. (“Bagua”, t.y.)

de Budizm'dir. Budizm inancına göre on üç rakamının şans getirdiğine inanılmaktadır. Buna örnek olarak Potala Sarayı'nın on üçüncü katı ve Batı Bodhisattva'ların on üç gücü verilebilir. Bu simgeler büyük erdemliliği göstermekle beraber Saf Toprak Budizm'ini de işaret etmektedir (Ma & Liu, 2020, ss. 366-367).

2.4.4. Sözel Tabular

Örtmece sözlerin oluşmasındaki temel nedenlerden biri dilsel tabulardır. Doğal olarak da bu tabulardan kaçınma ihtiyacı doğmuştur. Bu kaçınma olayı genel olarak doğa olayları, tanrılar, hastalık, yaşlılık, ölüm ya da ölü olanlarla ilgili olmuştur.

Batıl inançların varlığı dilsel tabular ile ortaya çıkmaktadır. Dilsel tabular ise görünmeyen, bilinmeyen ve uğursuz olarak kabul edilen olgular ile bağlantılıdır. Tüm bu durumların açıklaması yine dini inanış ile yapılmaktadır (Ma & Liu, 2020, s. 368). Din insanların toplumsal, kültürel ve geleneksel özelliklerinin bir parçasıdır. Dini inanış, hayat görüşü, siyasi bakış açısı, gelenek görenek gibi toplum için önemli olan her noktaya nüfuz edebilmekte ve onları etkileyebilmektedir.

Tabuların sosyal hayatta yer aldıkları alanlar farklı olabilmektedir. Tabu sayılan nesnelere, kişiler, değerler tabusal olgu olarak karşılanabilmektedir. Herhangi somut bir dayanağı olmayan ancak konuşmada aktarıma sahip olan tabular dilsel tabular olarak nitelendirilmektedir. Dilsel tabu, tabunun genel parçalarından biridir. Sözel olarak dile getirilmekte çekinilen, korkulan ve cesaret edilemeyen durumlarda kullanılmaktadır. Tabu sayılan ifadelerin doğrudan dile yansımaları ile korkulan durumun gerçekleşeceği inancı vardır. Tabu dili genel olarak her toplumda yer almaktadır. Bu özelliği sayesinde toplumun kültürel özelliklerini, gelenek ve göreneklerini yansıtmakla beraber aynı zamanda toplumun bulunduğu coğrafya özelliğini ve psikolojik alt yapısı hakkında da bilgi verebilmektedir.

Nerdeyse her toplumda dile getirilmesi oldukça zor durumlar vardır. Bu durumlar genellikle endişe, korku ya da utanç gibi duygusal durumlardan kaynaklı olabilmektedir. Bunlardan başlıcaları ölüm, yaşlılık, boşaltım, cinsellik, fiziki özellikler gibi durumlardır.

2.4.5. Yaşlılık ile ilgili Tabular

Bir diğer kaçınma durumu yaşlılık ile ilgilidir. Türk kültüründe olduğu gibi Çin kültüründe de büyüklere saygı ve küçüklere sevgi önemli olgulardandır. Yaşça büyük olan kişilerde, “^{lǎo shī} öğretmen”, “^{lǎo bǎn} patron”, “^{lǎo shī fu} üstat”, “^{lǎo tóng zhì} yoldaş” vb. yüksek nitelikli insanlara hitaplarda eski, yaşlı anlamına gelen “^{lǎo}” kelimesi kullanılmaktadır. Buradaki anlamı fiziki yaşı ima etmek değil saygı duyulduğunu göstermektir (Geng, 2014, s. 30).

Çin toplumunda yaşlı olmak ya da yaş almak durumu Batı toplumlarına nazaran daha pozitif yaklaşılacak ve değer gösterilen bir olgudur. Yaşlı olmak Çin toplumunda güç ve statü sembolü olarak da kabul edilmektedir. Öyle ki yaşlılık için kullanılan bazı örtmece sözler ve anlamları şu şekildedir; “^{gǔ xī zhī nián} nadir yıllar²²”, “^{gāo líng} ilerlemiş yaş”, “^{cháng shòu} uzun ömür”, “^{lǎo shī fu} üstat”, “^{lǎo gé mìng} eski devrimci” vb. Çin kültüründe yaşça büyük kişilere isimleri ile seslenmek saygısızlık ve kişinin eğitim seviyesinin kötü olduğunun göstergesi olarak da kabul edilmektedir. Ayrıca Çince yaşlı kelimesinin hitap ve saygı olarak iki farklı kullanımı vardır. “^{lǎo}+ soyadı” veya “soyadı+ ^{lǎo}” şeklinde kullanım vardır. Örneğin, “^{lǎo jiào shòu}” ve “^{lǎo liú}” kelimeleri kişilere karşı saygıyı ve nezaketi vurgularken, “^{zhāng lǎo}” ve “^{gāo lǎo}” kelimeleri ise yaşlılara karşı saygıyı vurgulamaktadır (Hu, 2019, s. 240).

Çin kültüründe “^{zūn lǎo jìng yòu}” yaşlıya saygı gence saygı geleneği vardır. İnsanların yaşlılara karşı takındıkları saygı sayesinde yaşlanmaktan korkulmamaktadır, bu açıdan yaşlılığın tabu olarak kabul edilmediği söylenir. Çin kültüründe yaşlılık; bilgili, olgun, tecrübeli, güvenilir olduğunun da göstergesi olarak kabul edilmektedir. Türk kültüründe ise “yaşlı” kelimesinin direk olarak hitap edilmesi saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Yaşlı

²² ^{gǔ xī zhī nián} 古稀之年 Çince bir deyimdir. 70 yaşına gelen insanlar için kullanılmaktadır. Tang hanedanlığının ünlü şairlerinden Du Fu'nun “Qujiang” adlı eserinde yer alan bir şiirinde şu şekilde bahsedilmektedir: “Alkol borçları sıradandır, yetmiş yaşına gelmek nadirdir.” (“Guxi zhi nian”, t.y.)

demek yerine “yaşını almış”, “olgun”, “görmüş geçirmiş”, “hayat tecrübesine sahip”, “kemale ermiş” gibi ifadeler kullanılmaktadır.

2.4.6. Ölüm ile İlgili Tabular

Eski zamanlarda bilimsel bilginin oluşmadığı veya kanıtlanmadığı zamanlarda insan, yağmur, şimşek, rüzgâr gibi doğa olaylarına ve yaşam, ölüm, hastalık gibi durumlara karşı bilimsel ve mantıklı açıklama getirememekteydiler. Yaşanılan olayların nedenleri tam olarak algılanamadığı için genellikle bu durumların arkasında doğanın gücü ve Tanrı olduğuna inanılmaktaydı. Bu durum da batıl inançlarla ve dilsel dualarla birlikte tabuyu doğurmuştur. Tabu veya tabu sayılan nesnelere, durumlar, olaylar, inanç sisteminde yer alan tanrılar, doğa üstü varlıklar, ölüm, hastalık, yaşlıların isimleri ve pis kabul edilen her şey toplum tarafından çekinilen ve kaçınılan bir durum olmuştur. Böylelikle ilkel toplumda tabuların varlığı ortaya çıkmıştır. Çağ ilerledikçe ve bilgiye erişme durumu kolaylaştıkça önceden tabu sayılan olgular etkisini kaybetmiştir; ancak bu durum tamamen ortadan kaybolduğu anlamına gelmemektedir. Her ne kadar günümüzde bilim ve bilginin ulaşılabilir olması eskiye nazaran kolay olsa da tabu kabul edilen olgular hâlâ vardır. Uzun süreye dayalı olan dilsel ve ruhsal ibadetin varlığı ve bunun neticesinde oluşan kültürel eylemsizlik psikolojisi, örtmece sözlerin dilsel alanda etnik gruplarda hâlâ varlığını sürdürebilmesine neden olmuştur (Zhou, 2018).

Doğmak, yaşamak ve ölmek hayat döngüsünün temel taşlarıdır. Bu olgular her ne kadar gerçek olsa da özellikle ölüm, insanoğlunun kabullenışı kolay olmayan bir durumdur. Var oluş kadar yok oluş da bu hayatın normal sürecidir. Türkçede ölüm hakkında birçok örtmece söz kullanılmaktadır, bu durum Çince için de geçerlidir. Ölüm dilsel bir tabudur. Ölümü anlatmak için kullanılan birçok örtmece söz yer almaktadır.

Ölmek kelimesi sözlük karşılığı olarak “^{si}死” kelimesi ile karşılanmaktadır. Çince de örtmece sözlerin oluşumu genel olarak dini düşünceler neticesinde oluşmuştur. Konfüçyüşçü ve Daocu düşünce ekolleri ve Budizm yaygın olarak kabul edilen inanışlardır. Çin kültüründe Tanrı ile ilgili çok fazla örtmece söz bulunmamasına rağmen ölüm ile ilgili örtmece sözler benimsenen farklı inanışlar neticesinde birden fazla anlatım yoluyla karşımıza çıkmaktadır. Ölüm kelimesi genel olarak “olağanüstü” olarak

tanımlanabilmektedir. Haklı bir neden ve belirli bir amaç uğruna ölen kişiler için “^{xiàn shēn}献身 kendini adamak”, “^{xī shēng}牺牲 hayatını feda etmek”, “^{yǔ shì cháng cí}与世长辞 dünyadan sonsuza dek ayrılmak” gibi örtmece söz kalıpları kullanılırken, yapmış oldukları kötü eylemler sonucunda ölenler için ise “^{yī mìng wū hū}一命呜呼 son nefesini vermek”, “^{xià dì yù}下地狱 cehenneme gitmek”, “^{jiàn yán wáng}见阎王 Yama’yı²³ görmek” örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır. Bu ifadeler inanç farklılığı neticesinde kullanılan örtmece sözlerdir. Herhangi bir taraf tutmaksızın ölüm için kullanılan örtmece sözler ise “^{zǒu le}走了 gitti”, “^{bú zài le}不在了 burada değil”, “^{jià hè xī qù}驾鹤西去 batı cennetine vinç ile uçmak” vb. kelimelerden oluşmaktadır. Yeni Tang Tarihi Kitabı-Yüz Resmi Kayıt “^{xīn táng shū}新唐书·^{bǎi guān zhì}百官志”²⁴’ta yer alan bilgiye göre 2.sınıfa ait insanların ölümü için “^{hōng}薨 bir prensin ölümü²⁵”, 5.sınıfa ait insanların ölümü için “^{zú}卒”, 6.sınıfa ait insanların ölümü için ise “^{sǐ}死” kelimeleri kullanılmaktadır. “^{zú}卒” ve “^{sǐ}死” kelimeleri ölümü dolaysız bir şekilde ifade etmektedir. Bulunulan konum ve kimliklerin farklılığı neticesinde, durumların ifade ediliş zamanında kullanılan terimler de değişikliğe neden olabilmektedir. Antik Çin’de eğer bir imparator öldüyse, ki imparator 1.sınıf olarak kabul edilmektedir, bu durum için “^{bēng}崩” kelimesi kullanılmaktadır. Kelime anlamı “çöküş” olan bu karakterin kullanımı, imparatorun ölümü ve yüksek dağların çökmesi ilişkilendirilmektedir. Prenslerin ölümü için ise daha önce bahsi geçen “^{hōng}薨” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime aynı zamanda gök gürültüsü anlamına da gelmektedir, etki oranı da oldukça büyüktür. Bu tarz ölüm için kullanılan örtmece sözler sıradan halk için kullanılmamaktaydı. Feodal sistemin ve katı hiyerarşinin olmadığı günümüzde doğal olarak bu tarz ifadelerde değişiklikler de meydana gelmiştir. Örtmece sözler var oldukları çağın toplumsal değerlerine ve özelliklerine ayak uydurarak hayatta kalmaya devam etmektedirler. Sosyal kimliklere göre ölüm ile ilgili kullanılan örtmece sözler de farklılık

²³ Yama, Budist inancına göre ölüm tanrısıdır (Tokyürek, 2018).

²⁴ "Yirmi Dört Tarihten" biri olan ve Tang Hanedanlığı tarihini kaydeden biyografik bir tarih kitabıdır. Kuzey Song Hanedanlığı'nda Song Qi, Ouyang Xiu, Fan Zhen ve Lu Xiaqing birlikte kaleme almışlardır (“Xin tang shu”, t.y.).

²⁵ ^{hōng}薨 kelimesi antik Çin’de saray mensupları asilzadeler, feodal beyler, yüksek rütbeli memurlar, prensler ve üst düzey cariyelerin ölümü için kullanılmaktaydı (“Hong”, t.y.).

gösterebilmektedir. Günümüzde bir liderin ya da siyasi bir kimliğe sahip bir bireyin resmi olarak ölümü için “逝世” ve “去世”, bilim ve sanat alanında hayatını kaybeden bireyler için “巨星陨落 yıldız kayması”, Budist bir keşişin ölümü için “圆寂 parinirvana”²⁶, Daoist bir rahibin ölümü için “羽化 ölümsüz olmak”, güzel bir kadının ölümü için “香消玉殒”²⁷ bir yeşim taşı gibi yok olmak, bir çiçek gibi solmak” örtmece sözleri kullanılmaktadır (Zhou, 2018).

Zhang’a göre (2012), ölüm gerektiğinde fedakârlık göstermek olarak yorumlanmaktadır. Bu yüzden askerlerin, kahramanların, savaşçıların ölümü için “死” kelimesi yerine örtmece söz olarak “殉国 şehit”, “牺牲 hayatını ortaya koymak”, “捐躯 hayatından vaz geçmek”, “流芳百世 sonsuzluk”, “永垂不朽 ölümsüz”, “永生 sonsuz yaşam” vb. kelimeler kullanılmaktadır. Daoizm’de ölümsüz yaşama ulaşmak hedeflenmektedir. Ölüm ve yaşam arasından çok farklılık yoktur. Daoizm’e göre ölümden sonra ebedi hayat vardır ve ölümün sadece “随物而化 bir şeylere dönüşmek” olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle ölüm için kullanılan örtmece sözler “物化 maddeleşme”, “隐化 gizli dönüşüm”, “遁化 dönüşümden kaçış” terimleriyle karşılanmaktadır. Budizm inancına göre ise insanoğlunun ölüm ve doğum sarmalından kurtularak asıl huzura, nirvanaya ulaşacağı belirtilmektedir. Ölüm için “舍身 fedakarlık”, “示化 gösteri-ş”, “迁化 yer değiştirme”, “圆寂 parinirvana”, “归净土 saf topraklara geri dönüş”, “得道 Dao’a ulaşmak, aydınlanmak”, “羽化 cennete yükselerek ölümsüz olmak”, “仙逝 vefat etmek” vb. örtmece sözler kullanılmaktadır (Tianya; akt., Yang, 2019, s. 463).

Budizm inancında Buda figürü ve Nirvanaya ulaşmak gibi önemli unsurlar yer almaktadır. Budizm inancının vermiş olduğu değer yargıları ölüm ile ilgili kullanılan örtmece sözleri

²⁶ Parinirvana, Sanskritçe bir sözcük olup, bireysel varoluştan kurtulmak, mutlak huzura kavuşmak anlamına gelmektedir (Williams, 1986, s. 596).

²⁷ “香消玉殒 örtmece sözü aynı zamanda Çincece yer alan bir deyimdir.

etkilemektedir. Budizm’e inanan kişiler ölüm ile ilgili olarak “上西天 cennete gitmek”, “圆寂 parinirvana”, “解脱 mokşa²⁸”, “坐化 bağdaş kurmuş şekilde otururken ölmek”, “归真 hakikate dönmek” gibi dini öğeleri yansıtan örtmece sözleri kullanmaktadırlar (Yang, 2019, s. 463).

Çincece ölüm ile ilgili kullanılan diğer örtmece sözler ise “永别 veda”, “牺牲 fedakârlık”, “就义 şehit olmak”, bu dünyadan göçmek, vefat etmek anlamlarına gelen “逝世, 谢世, 去世 ve 过世”, “心脏停止跳动 kalp atışının durması”, “去见马克思 Marx’ı görmeye gitmek”, “安息 huzur içinde uyumak”, “长眠 ebedi uyku”, “没命 ve 送命 hayatını kaybetmek” tir (“Han ying”, t.y.).

Ölümlle ilgili her iki dilde de örnek olarak verilen örtmece sözler incelendiğinde, var olunan coğrafya ve benimsenen inanç sistemi, siyasi görüş, statü, meslekler gibi olguların çok büyük etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Ölümü tanımlamak için örnek olarak verilen ifadeler genelde ölümden sonraki hayat inancı ile birleştirilmiş ve ılımlı bir düşünceye sahip anlatımla yansıtılmıştır.

2.4.7. Ünvan ve Hitap ile İlgili Tabular

Büyüklere ve üstlere karşı olan saygı ve sevgi neticesinde ifade edilen hitaplar eskiden beri kullanılmaktadır; ancak bu durumun her toplum için geçerli olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Konumuz gereği söylemimiz sadece Türk ve Çin toplumu için geçerlidir. Türk toplumunda yaşça büyük olan kişilere hitaplarda isimler tek başına söylenmemekte, isimlerle birlikte akrabalık ya da yakınlık ilişkisi neticesinde kullanılan genel hitap şekilleri de kullanılmaktadır. Bu durum aile bireyleri için de geçerlidir. Aile ilişkileri dışında sosyal hayat içinde bulunan pozisyonlara göre de hitaplar değişmektedir. Üstlere karşı, varsa genel olarak unvanları ile hitap edilmesi gerekmektedir. Türk

²⁸ Masatoğlu’nun Yitik (1996) ve Aydın (2005)’dan aktarımıyla, mokşa kelimesi Sanskritçede özgürlük, ölüm ve doğum çemberinden kurtuluş anlamına gelmektedir (2020, s. 203). Sözlükteki anlamı ise özgürleşme, dünyevi varoluştan veya göçten salıverilme, nihai veya ebedi kurtuluştur (Williams, 1986, s. 835).

toplumunda önemli bir husus olan bu durum Çin toplumu için de geçerlidir. Aile bireyleri ya da iş ortamında kişilerin pozisyonları dikkate alınarak konuşulmaktadır.

Araştırmacılara göre, Çin toplumunda ünvan ve hitapların söyleminde yer alan tabusal ifadeler aslında Çin'in tarih boyunca gelişim sürecinde etkili olan feodal sistemden kaynaklanmaktadır. İdeolojik görüş ve siyasi durum toplum üzerinde birçok konuda etkili olmuş ve böylece hiyerarşik düzen sağlanmıştır. Günümüzde eskiye nazaran bu alanda esneklik olsa da yine de kullanım yoğunluğu göz ardı edilmeyecek kadar yoğundur. Yaşlı nesil ahlaki değerler açısından genç nesile göre daha dikkatli davranmaktadır. Bu konuda var olan hassasiyetin bir nedeni de Konfüçyüsçü düşünce biçimidir. Eski yazarlar Konfüçyüsçü düşünceden oldukça etkilenmişlerdir. “Konfüçyüsçülerin katı hiyerarşiyi savunmasının özü, üç temel ilkedden ve beş sabitlikten oluşan hiyerarşi sisteminin bu ideolojik ortamda köklü olmasıdır.” Günümüzde modernizm ile birçok konuda tabu sayılan durumlar etkisini azaltmıştır; ancak hitap ve ünvanlarda bu durum kendini korumaya devam etmiştir. Her ne kadar eskisi kadar katı yaklaşılacak bir durum olmasa da genellikle ilk tanışmalarda, yaşça büyük insanlara hitaplarda ya da iş yerinde ast üst olaylarında dikkat edilmektedir. Aksi durum gerçekleştiği zaman bu durum bireyin eğitim seviyesi ile ilişkilendirilmektedir. Araştırmacılar ayrıca, eski Çin'de Konfüçyüsçü düşünce biçiminin devlet idare sisteminde bu denli etkili olmasının sonuçlarından biri olarak çift sayıların Çin kültüründe oldukça önemli bir yere sahip olduğunu, simetrik güzelliğe sahip olduğunu vurgulamaktadırlar. Konfüçyüsçü düşünce sisteminde yer alan “Nötralizasyon” düşüncesi uyumunun, bütünlük anlayışını ve simetri kavramını da beraberinde getirdiğini belirtmektedirler (Ma & Liu, 2020, ss. 367-368).

Hitaplarda var olan bu uygulama sadece bireyin sosyal kimlik neticesinde oluşmamaktadır. Çin kültüründe kadınlara ilk isimleri ile hitap etmek ve çağırmak kabalık olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden doğrudan ifade yerine nazik bir şekilde dolambaçlı bir yol seçilir. Bu durum aynı zamanda Çin halkının inceliğinin de göstergesidir (Liu vd., 2016, s.5).

2.4.7.1. On İki Hayvanlı Takvimde Yer Alan Hayvanların Anlamsal Özellikleri²⁹

---

²⁹ Bu bölümün genelinde yer alan bilgi Chu'nun yazmış olduğu makaleden alınmıştır. (2009, ss.127-131)

Chu'ya (2009) göre Çinliler, kötü şans ve uğursuzluk getireceğine inandıkları şeyleri yapmaktan çekinecek kadar batıl inançlara sahiptirler. Batıl inançların etkisi ile tabu sayılan olgulara karşı hassasiyet oldukça fazladır. Çin'in eski zamanlardan beri kullandığı on iki hayvanlı takvimi de bu durumun içinde yer almaktadır. On iki hayvan takvimde fare, boğa/inek, kaplan, tavşan, ejderha, yılan, at, koyun/kuzu, maymun, horoz, köpek ve domuz yer almaktadır ve hepsi düzenli olarak bir yılı temsil etmektedir. Eski Çin kültüründe on iki hayvanlı takvim içinde yer alan hayvanların anlamsal ifadeleri olumlu açıdan yorumlanmaktayken, günümüzde modern Çin kültüründe durum değişmiş ve bazı hayvanların simgeleri kötü çağrışımlar da içerir olmuştur. Yazara göre bu durum, hayvanların takvim özelliğinden başka kişinin karakteristik ya da dış görünüş özelliğinin tarif edilmesinde kullanılan sözlü tabu haline gelmiştir (s. 125).

Çin burcunda yer alan ilk hayvan burcu “^{lǎo shǔ}老鼠” faredir. Fare parayı simgelemektedir. Gece ortalıkta dolaşan fareler için “para sayıyor” ifadesi kullanılmaktadır. Cimri birinden bahsederken ise “para faresi” tanımı yapılmaktadır.

İkinci sırada yer alan hayvan burcu boğa/inektir. Çince karşılığı “^{niú}牛” olan burç, anlam olarak yük taşıyan ve sabanı çeken yük hayvanıdır. Günümüzde birçok Çinli, tarlada hasat zamanında kendilerine yardım eden bu hayvana karşı minnettarlık beslemekte ve onu öldürmenin ve etinin yenmesinin uygun olmayacağı kanaatindedir. İnek ya da boğa kelimeleri kişilerin özelliklerini de ifade etmede kullanılmaktadır. Çalışkan bir öğrenciyi inek, çok güçlü birine boğa denmesi gibi. Bu durum Türk kültüründe de yer almaktadır, bu yönden kullanım benzerliği sergilemektedir.

Üçüncü sırada yer alan bir diğer hayvan burcu ise cesaretin ve yiğitliğin sembolü olan “^{hǔ}虎” kaplandır. İnsanların kaplandan aşırı derecede korkmaları onun isminin telaffuzunda da tabu oluşturmuştur, bu yüzden ondan bahsedilirken genelde “büyük böcek” ya da “dağların kralı” anlamına gelen “^{dà chóng}大虫” örtmece kelimesini kullanmışlardır. Kaplan kelimesi aynı zamanda güçlü, dayanıklı veya huysuz kişilerin tabiri için de kullanılmaktadır; ancak bir diğer taraftan, kullanımı her ne kadar hoş karşılanmasa da çabuk sinirlenen kadınlar için kaplan kelimesi kullanılmaktadır.

Dördüncü sırada yer alan hayvan burcu “^{tù zǐ}兔_子” tavşandır. Ay’ın sakini olarak kabul edilen tavşan uzun ömrün simgesidir. Kişilik tanımlamasında ise sevimliliği ifade etmektedir.

Beşinci sırada yer alan bir diğer hayvan burcu ise Çin burçları içinde farklı bir yeri olan “^{lóng}龙_子” ejderhadır. Ejderhanın cennet ve dünya arasında var olan boşluğu dolduracak kadar büyük ve aynı zamanda büyü bir hayvan olduğuna inanılmaktadır.

Altıncı sırada yer alan hayvan burcu “^{shé}蛇_子” yilandır. Yılan kişilik analizlerinde genellikle zeki ancak hain, sinsi ve soğuk bireyi temsil etmektedir. Çin kültüründe hain insanlar için “yılan yürekli” ifadesi kullanılmaktadır. Eski Çin’de yer alan bazı dinlerde yılan bir tapınma unsuruydu. Yılanın rüyada görülmesi de farklı anlamlar taşımaktadır. Örneğin yılan tarafından kovalanmanın şans getireceğine inanılırken, özellikle Tayvan halkı tarafından rüyada yılan görmek var olan servetin kaybedileceği anlamına geldiğine inanılmaktadır.

Yedinci sırada yer alan hayvan burcu “^{mǎ}马_子” attır. Eski Çin kaynaklarında at sadakat, hız ve başarının simgesi olarak tasvir edilmektedir. Atın rengi ve boyutlarına göre kullanılan farklı terimler yer almaktadır; ancak günümüzde bu terimler kullanılmamaktadır. Bunun anlamı ise atın yakın tarihteki önemimin eskisi kadar olmadığıdır. Günümüzde ise kişilerin kendi eksik yönlerini bilmediğini ifade etmek için “at uzun yüzünü bilmez” ifadesi kullanılmaktadır.

Sekizinci sırada yer alan hayvan burcu “^{yáng}羊_子” koyun/kuzudur. Koyunun annesini emiş sırasında dizlerinin üzerine çökme hareketi anne ve babaya karşı olan saygının ifadesi olarak görülmektedir. Ayrıca genel olarak iyi huylu, uyumlu, arkadaş canlısı bireyin simgesi niteliğindedir. Bir diğer yönden ise kendine güveni olmayan ve verilen bütün emirlere sorgusuz sualsiz uyan, utangaç ve ürkek kişileri de simgelemektedir.

Dokuzuncu sırada yer alan hayvan burcu “^{hóu zǐ}猴_子” maymundur. Maymun, ejderha gibi Çin efsanesinde önemli bir yere sahiptir. Mitolojide tanrıların bazen maymun kılığında büründükleri yer almaktadır. Ata binmiş bir maymunun tasviri, mertebe olarak hızlı yükselmeyi temsil ettiği için hediye olarak güzel bir tercih sayılmaktadır. Maymun ayrıca

zeki ve çevik insanları tasvir ederken aynı zamanda bedenen zayıflığa da vurgu yapmaktadır.

Onuncu sırada yer alan hayvan burcu “^{gōng jī}公鸡” horozdur. İnanışa göre horoz kötülüğü kovan, cesur, yardımsever ve gün içerisinde zaman hakkında bilgi vermesinden dolayı güvenilir bir hayvandır. Evde var olan kırmızı bir horoz resminin evi ateşten koruyacağına inanılmaktadır. Ayrıca erkek gücünü temsil etmektedir. Horozun ötmesi ise kişinin başarısını ve şöhretini temsil etmektedir.

On birinci sırada yer alan hayvan burcu “^{gǒu}狗” köpektir. Çin toplumunda bir köpeğin size doğru koşması zengin olacağınızın işaretidir. Köpek genel olarak sadakati, güvenilirliği, dürüstlüğü temsil etmektedir. Güney ve Batı Çin’de yaşayan azınlık halkın inancına ve masalarda anlatılana göre köpek, insanlığa pirinci getirmesiyle bilinmektedir. Tayvan’da ise kadının peşinden koşan erkekleri temsil etmektedir ve bu durum için “kardeş siyah köpek” tanımı yapılmaktadır. Ayrıca köpek, sadakati yüzünden bir hizmetçi gibi var olan sisteme ve otoriteye itaat etmenin de simgesidir. Birine köpek demek hakaret olarak sayılmaktadır.

Son sırada yer alan hayvan burcu ise “^{zhū}猪” domuzdur. Domuz hem erkekliği hem de tembelliği ve çirkinliği temsil etmektedir. Ayrıca “rosto domuz eti yemek” cinsel ilişki için kullanılan bir metafordur.

Kültürler arası iletişimde birçok konuda olduğu gibi kişilere hitapta veya kişilerin analizinde hayvanlarla ilgili metaforların kullanımına dikkat etmek gerekmektedir.

2.4.8. Kişisel Mahremiyet ile İlgili Tabular

Dış etkenler kaynaklı tabular haricinde bireyin kendine özel tabu saydığı durumlar da mevcuttur. Bu durumlar genellikle bireyin yaşı, aylık geliri, maddi varlık, sağlık durumu, aile içi ya da bireysel ilişkisi, dini ya da siyasi inancı gibi durumlar olabilmektedir. Bu gibi durumların sohbeti genellikle yakın çevre ile daha kolay bir şekilde olmaktadır; ancak yabancı kişilerin bu tarz konular hakkında bilgi edinmek ya da sohbet etmek isteme çabaları pek hoş karşılanmayabilmektedir. Öyle ki Türk kültüründe bu konu ile alakalı

“Kadının yaşı, erkeğin maaşı sorulmaz” gibi özdeyişler mevcuttur. Türk kültüründe oldukça sık karşılaşılan bu sosyal tabu olguları Çin kültürü için geçerli değildir. Çin kültüründe bireylerin yaşını, ilişki ve gelir durumunu sormak, bu konularda muhabbet etmek istemek tabusal olgu olarak karşılanmamaktadır. Aksine bu durumunun iletişim esnasında seçilen kibar ve sevecen bir yol olduğu düşünülmektedir (Ma & Liu, 2020, s. 367).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Çince'de Yer Alan Örtmece Sözlerin Semantik ve Dil Bilimi Açısından İncelenmesi ve Türkçe ile Karşılaştırılması

3.1.1. İnanç, Yaşlılık ve Ölüm ile İlgili Örtmece Sözler

3.1.1.1. İnanç ile İlgili Örtmece Sözler

İnsan doğar, yaşar ve ölür. Bireyler hayatta toplumları oluşturmaktadır. Toplumlar ise kendi öz benlikleri neticesinde kendi bakış açılarına göre değer yargıları belirlemekte ve bu doğrultuda hayatlarına devam etmektedir. Bireyin toplum içinde yer edinmesi genel olarak çoğunluğun benimsemiş olduğu hayat şekillerine ve değer yargılarına göre belirlenmektedir, dolayısıyla her toplumun kendine has özellikleri mevcuttur. Bu özellikler kültürel, dinsel, dilsel, siyasal ve psikoloji gibi önemli değerleri içermektedir.

Pek çok medeniyette insan, hayatı ve doğayı anlamlandırabilmek için ilahi bir güç ya da Yaratıcı arayışına girmiş, bu arayış inanç sistemlerini doğurmuştur. Bunun sebebi insanın kendini zayıf görmesi ve kendinden daha ulu bir varlığı koruyucu olarak arama isteği olabilir. Böylece tarih boyunca süregelen pek çok medeniyet farklı farklı inanç sistemlerini ortaya çıkartmıştır. Her dinin kendine ait kuralları, yapılması gereken eylemleri ve özgün ibadet şekilleri mevcuttur. Din sadece inancı değil aynı zamanda toplumun ve kültürün bir araya gelmesini sağlayan bir bileşendir. Oldukça hassas bir kavram olan din, nesillerdir hem birlikteliği hem de çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Herhangi bir dini inanış, dini objeler veya kişiler, o dine mensup olmayan kişiler tarafından dikkat edilmesi gereken bir tabu niteliğindedir, çünkü insanlar inançları ve inandıkları şeyler neticesinde yaşamaya devam etmektedirler.

Çin toplumunda birden fazla inanç sistemi vardır, bu nedenle ortak bir din inancı yoktur. Dini inanışlar, dini ritüeller, dini simgeleyen kişi ya da nesnelere tabular üzerinde etkili olmuştur. Dinin ve etkenlerinin dilsel tabu üzerindeki etkisi örtmece sözlerde de görülmektedir. Ruiqin ve diğerlerinin (2016) de belirttiği gibi, Çin toplumunda tek bir dini inanışın olmaması, Tanrı ve hayalet gibi olguların da dolaylı olarak örtmece sözlerde yer almaması demektir. Li Guonan “Örtmece ve Din” adlı makalesinde İngilizce ve Çince de din için kullanılan örtmece sözler açısından şu şekilde bir değerlendirme yapmaktadır: “Her iki tarafında kaçındığı nesnelere çok farklıdır. İngilizcede Tanrıdan kaçınmak, ki bu dindarlığı göstermektedir; Çince de insandan kaçınmak, ki bu da güçlü bir sınıf karakteri olduğunu göstermektedir” (akt., Ruiqin vd, 2016, s. 52).

Çin toplumunda birden fazla inanç sisteminin olması dinsel öğeler için tabu ya da örtmece sözlerin oluşmasını da engellemiştir. Bu açıdan bakıldığında zaman Türk toplumu ile oldukça farklıdır. Günümüz Türk toplumunda İslam inancının hâkim olmasıyla beraber inanç neticesinde oluşan ve kullanılan örtmece sözler yer almaktadır. Bu tarz örtmece sözler dine karşı hem saygıyı hem de dinden kaynaklı korkuyu barındırması nedeniyle özellikle doğa üstü varlıkların tanımlanmasında sıklıkla kullanılmaktadır.

İslamiyet inanışında bütün evreni ve canlıları yoktan var eden bir olgu olduğuna dair inanç hakimdir ve bu olgu yüce olarak kabul edilmektedir. Bu yüce olgu için “Tanrı”, “Allah”, “İlah”, “Rab”, “Yaratıcı”, “Yaradan”, “bağışlayıcı”, “rahmet sahibi”, “merhametli”, “Mevlâ”, “Cenab-ı Hak”, “Hak”, “Hak Teâlâ”, “Hüda”, “Rauf”, “Rahman”, “Hayy” gibi tanımlamalar günlük hayatta sıklıkla kullanılmaktadır (Özyıldırım, akt. Demirci, 2008, s. 25). Sarf edilen bu sözler Yaratıcının ne kadar ulu ve güçlü olduğunun birer göstergesi niteliğindedir. Ospanova’ya göre bu tanımlar ile Yaratıcının adının ifade edilmesi onun var olduğunun da kanıtı niteliğindedir. Ospanova, Özyıldırım’ dan yapmış olduğu aktarımda Tanrı için kullanılan her tanımlamanın birer örtmece söz olarak kabul edildiğini belirtmektedir (2014, ss. 140,141). Allah’ın doksan dokuz ismi olan Esmâü'l-Hüsna da Yaratıcıdan bahsedilirken sıklıkla kullanılan tanımlamalardır. Bu nedenle övgü, saygı ve kudret anlamları içeren örtmece sözlerin sayısı oldukça fazladır.

Yaratıcı için kullanılan bu güzel adlandırmalar, dinin temsilcisi olarak kabul edilen kişiler için de örtmece sözlerin kullanım gerekliliğine neden olmuştur, çünkü din kadar onu temsil eden kişiler de özel ve değerlidir. Bazı toplumlar için bu özel ve değerli olma

durumu onların isimlerinin dile yansımada tabulaşabilmektedir. Sıradan insanlardan farklı oldukları düşünölen ve Yaraticının elçisi olarak kabul edilen bu kişilere peygamber denilmektedir. Bu nedenle peygamber için kullanılan özel tanımlar oluşmuştur. İslamiyet inancına göre Hz. Muhammed son peygamberdir. Hz. Muhammed için kullanılan birçok güzel adlandırma mevcuttur. Bu güzel adlandırmalardan en sık kullanılanları Allah Resul'ü, Resul, Nebi, Peygamber, Elçi, Haberci, Emin'dir. İslam inancında yer alan diğer peygamberler için de yaşamış oldukları dönemin özellikleri neticesinde verilen sıfatlar yer almaktadır.

İslam inancına sahip aileler Hz. Muhammed'in ismini çocuklarına vermektedirler; ancak bu aşamada saygı neticesinde tabu olarak kabul edilen Muhammed ismi ufak değişimlere uğrayarak kullanılmaktadır. Duyulan saygı sonucu yapılan bu değişiklik bir bakıma ismin ağırlığının çocuğa da sirayet edeceği, çocuğun bu manevi ağırlığı kaldıramama ihtimali olabileceği neticesindedir. Bu nedenle genel olarak Mehmet, Ahmet, Emin gibi isimler tercih edilmektedir. Bu kullanım şekli eski Türk kültüründe de görölmektedir. Tekin'e göre, "Oğuz Türkleri, eski dinlerinden kalma tabu geleneklerine uyup Hz. Muhammed'in adını değiştirip çocuklarına vermişlerdir" (akt., Ospanova, 2014, s. 145). Muhammed ismi geçmişte ve günümüzde tabu olarak kabul edilen bir isim olsa da birçok aile tarafından bu isim hâlâ çocuklara verilmektedir.

Türk inanç sistemi doğrutusunda kullanılan örtmece sözler sadece yatarıcı ile sınırlı değildir. Dini inanışın beraberinde getirmiş olduğu bazı açıklanamayan ve kanıtlanamayan olgular vardır. Bu olgular gözle görölmediği için korkulan durum olmuşlardır. Bu korku sözsöl ifade esnasında etkili olmuş ve bu olgular için örtmece sözler kullanılmıştır. Türk toplumunda cin, şeytan gibi doğa üstü varlıklar insanlarda genel olarak bir ürpertiye neden olmaktadır. Özellikle cin kavramı kolaylıkla dile getirilmemekte, dile getirilirse kelimeyi söyleyen kişi ya da kişilere kötü davranacağına, rahat bırakmayacağına dair inanç vardır. Bu nedenle cin için genel olarak "üç harfli" ya da "iyi saatte olsunlar" tanımları yapılmaktadır. Şeytan kelimesi cin kelimesi kadar yasaklı sayılmamakta, günlük dilde rahatlıkla kullanılmaktadır. Şeytan için "iblis" kelimesi de kullanılmaktadır. Sosyal yaşam içinde fesat ya da kötü olduğu düşünölen kişiler için "şeytan gibi" benzetmesi ile şeytan kelimesinin bir tabu olmadığını, rahatlıkla

kullanılan bir kelime olduğu gör÷lmektedir. Bu kullanımla şeytan kelimesinin kötü adlandırma olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.1.1.2. Yaşlılık ile İlgili Örtmece Sözcükler

İnsan hayatının doğumla başlayan yaşam serüveni, yaş alma ile bağlantılı olarak genellikle üç aşamada değerlendirilmektedir: çocukluk, gençlik ve yaşlılık. Toplum ve birey açısından bu üç dönemin yıl ve yaş bazlı sınırlandırılması ve sınıflandırılması farklı olabilmektedir. Bu farklılıklar yaşam koşulları, coğrafi özellikler, beslenme tarzı ve genetik faktörler neticesinde oluşabilmektedir.

Canatan'a göre ilkçağda yaşlılık, Yaratıcı tarafından özel olarak seçilmiş kişilere tanınmış bir ayrıcalıktır (akt., Çataloğlu, 2018, s. 27). Eskiden durum böyle iken şimdilerde göreceli bir kavram olan yaşlılık birçok Batı ülkesine göre, modern dünyanın arz ve talepleri neticesinde, farklılaşmış ve olumlu bir kavram olmaktan çıkmıştır. Öyle ki "Toplumda kimlere "yaşlı" denildiği, kültürel yapıya ve zamana göre farklılık gösterebilmektedir" (Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 5).

Yaş kavramı iki açıdan ele alınarak tanımlanmaktadır; kronolojik ve biyolojik yaş. Kronolojik yaş doğum ile başlayan ve bireyin şuan ki zamana kadar geçirmiş olduğu yılların toplamıdır. Güler'e göre yaşam içinde geçirilen dönemler yıllık olarak hesaplanmaktadır ve toplum bu durumu "yaş" olarak adlandırmaktadır. Biyolojik yaş ise canlı bir bedeninin zaman boyutu ile ilişkilendirilerek ifade edilmesidir. Bir diğerk açıdan ise, bir canlının vucüt organlarının yaşam fonksiyonunu sekteye uğratarak ömür denilen yolculuğun sona doğru yaklaşması olarak ifade edilmektedir. Güler, biyolojik açıdan yaşlanma süresinin yumurtanın döllendiği ilk andan itibaren başladığını ve yaşam boyu devam ettiğini ifade etmektedir (s. 4).

Yaşlılık insanın doğumdan itibaren yaşadığı bir dizi gelişim evresinden biridir. Yaşlılık, fizyolojik bir olgu olup, kişinin fiziki ve ruhi yetilerini bir daha yerine gelmeyecek şekilde giderek kaybetmesi hali olup fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak pek çok değişimin yaşandığı farklı güçleri barındıran bir etkileşim dönemidir (ASPB, 2017). ... DSÖ kronolojik olarak 65 yaş ve üzerini "yaşlı" olarak tanımlarken Birleşmiş Milletler dokümanlarında kıstas 60 yaş ve üzeridir. ... DSÖ yaşlılığı, "Yaşamsal fonksiyonların sürekli azalması, tüm organizmanın verimliliğinin azalması ve çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması" olarak tanımlamıştır. Kendi içinde de yaş boyutunda yapılan

gruplamalara göre 65–74 arası yaşlar “genç yaşlılık”, 75–84 arası yaşlar “yaşlılık”, 85 ve üzeri yaşlar ise “ileri yaşlılık” olarak tanımlanmaktadır. (Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2018, ss. 4-5)

Yaşlanmak, bazı toplumlarda olumsuz bir durum olarak görülebilmektedir. Bunun nedeni belki de yaş almayla birlikte hem aklen hem de bedenen bazı önemli işlevlerin gençlik dönemine nazaran sekteye uğramasıdır. Yaşlanmak ve yaşlılığa karşı bakış açısı için genel olarak olumsuz ya da olumlu bir sonuç var olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Her konu ve bakış açısında olduğu gibi toplumsal ve kültürel farklılıklar değişkenliğin oluşmasında önemli rol üstlenmektedir. Bergman ve diğerlerine göre yaşlılara saygı, sosyal roller ve görevler gibi yaklaşımlar, bireyci kültürün ön planda tuttuğu benmerkezcilik, kişisel çıkar, rekabet ve duygusal mesafeyi vurgulayan bir anlayış ile toplulukçu kültürün öncelik verdiği sosyalleşme ve aile bütünlüğü değerlerinden farklılık göstermektedir (akt., Mandıracıoğlu vd., 2017, s. 77).

Geleneksel toplum özelliklerini korumakta olan doğu toplumunda yaşlılık insan hayatında önemli bir dönemdir. Özellikle Çin toplumunda yaşlılık bilgelik olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni yaşlı bireylerin yaş almaları ile birlikte hayat boyu edinmiş oldukları deneyim ve tecrübeleri faydalı bilgilere dönüştürülebilmeleridir.

Mandıracıoğlu ve diğerlerine göre yaşlı bireylere karşı olan davranışlarda kültürel değerlerin yanı sıra dini inançların da etkisi vardır. Öyleki Yun ve Lachman’dan yapılan aktarımla Konfüçyüs düşünce sisteminde yaşlıların aile ve toplum içinde saygın bir konumu olduğunu belirtmektedirler (2017, s. 77).

Yaşlılara toplum içinde var olan bakış açısı hem Türk kültüründe hem de Çin kültüründe benzerlik göstermektedir. Her iki toplumda ataerkil yapıya sahip olması nedeniyle aile değerleri ve kültürel özelliklerin baskın olduğu bir yaşam şekline sahiptir. Değerlerin ön planda olması da yaşlılara karşı hürmeti beraberinde getirmektedir. Türk ve Çin kültüründe yaşça büyük olan bireylere isimleri ile seslenmemek, el kol şakası yapmamak, onlara oturmaları için yer vermek, yemeğe ilk önce büyüklerin başlamasını beklemek gibi birçok ortak ve önemli kültürel özellikler vardır. Yaşlılara karşı saygıda kusur etmemek ve hürmet en önemli erdemli davranışlar arasında yer almaktadır.

Bu önemli davranışlar Türk toplumunda hem kültürel hem de benimsenen inanç neticesinde ortaya çıkmaktadır. “Tay yetişirse at dinlenir, oğul yetişirse baba dinlenir.” atasözü geçmişten günümüze Türk toplumunda hem aile bireylerine hem de yaşlı bireylere karşı saygılı olunmasını ifade etmektedir. Günümüzde Orta Asya’da yer alan Türk kavimlerinde yaşlılara hürmet olarak “aksakal”, “aksakallı” tabirleri kullanılmaktadır. Türklerin yaşlılara karşı duymuş oldukları saygı, İslamiyet’in kabulü ile daha da güçlenerek devam etmiştir (Sarıkavak, 2017, ss. 281-282).

Çin toplumunda ise Konfüçyüs düşünce sisteminde anne babaya saygı önemli bir kuraldır. Çin toplumunda hürmet esastır, bu nedenle anne babaya olan saygı yaşça büyük olan kişilere olan saygıyla aynıdır. Konfüçyüs düşünce sisteminin temelini insan doğasını anlamak oluşturmaktadır. Amaç, her bireyin toplum içinde düzeni bozmadan uyumlu bir şekilde yaşamasını sağlamaktır. Bunu elde etmek bireylerin ahlaklı olmasından geçmektedir. Konfüçyüs düşünce sistemine göre ahlak ve erdem temel ve düzeni sağlayan olmazsa olmaz değerlerdir. Bu değerlerin yanı sıra insan sevgisi de önemli bir bütünleyici kavramdır. İnsan sevgisi beraberinde saygıyı, kurallara uymayı, erdemli olmayı, örnek evlat olmayı, adil ve dürüst olmayı, ölçülü olmayı, bilgili olmayı ve akılcı olmayı, sadık olmayı, bağışlayıcı olmayı ve cesur olmayı da beraberinde getirmektedir. Bahsi geçen bu öğretiler Konfüçyüs düşünce sisteminde “On İki İlke” olarak yer almaktadır. On İki İlke’nin asıl hedefi ideal insanların oluşturduğu bir toplum yaratabilmektir (Kalkır, 2018, s. 100).

“Yaşlı imgesi, her toplumda bir dizi yaşanmışlıkların sonucu olarak kültürel bağlamda oluşur” (Arpacı & Ersoy, 2007, s. 62). Yaşlıya hürmet öncelikle bireyin kendi anne ve babası ile başlar ve sonra toplumda yer alan bütün yaşlılara karşı güzel davranışla devam eder. Yaşlı birey aynı zamanda deneyim ve tecrübeleri sayesinde ev halkını temsil eden saygıdeğer ve itibar sahibi bir üyesidir. Salman’a göre yaşlılığın olumsuz olarak kabul edilmesinin temelinde kültürel çözülme yer almaktadır. “Birçok ülkede yaşlılık hastalık, bilişsel yetersizlik ve yalnızlıkla ilişkilendirilir (s. 63).” Yaşlılığın olumlu ya da olumsuz olarak algılanmasının altında yatan temel sebeplerin arasında yaşam koşulları, kişisel fikir, bedensel sıhhat ve maddiyat da yer almaktadır. Sağlıklı ve maddi bolluk içinde olan bir birey için yaşlılık sorun olmayabilir belki ancak, sağlıksız ve maddi açıdan sıkıntı

yaşayan birey için yaşlılık dönemi sorun olabilmektedir. Bu doğrultuda yaşlılık kavramı görecelidir denilebilir.

Çince de yer alan örtmece sözlerin oluşumunda ödünç alma (借代) yöntemi de kullanılmaktadır. Bir diğer adı ise mecaz-ı mürsel yani ad aktarımıdır. İfade edilmek istenen kelime yerine o kelimeye yakın ifadeler tercih edilmesi ödünç alma yöntemini oluşturmaktadır. Özel anlamdan genel anlama geçiş bu yöntem ile sağlanmakta ve söylenmek istenen bu sayede örtülü anlatılmaya çalışılmaktadır. Örneğin Çince de “^{huá fà}华发 gri saç” kelimesi yaşlılar için kullanılan ve yaşlı anlamlarına gelen “^{lǎo rén}老人, ^{lǎo nián}老年” kelimelerinin yerine geçen örtmece sözdür (Ruiqin vd., 2016, ss. 22-23).

Çin toplumunda yaşlılara saygı oldukça önemlidir. Çince de yaşlı kelimesi “^{lǎo}老” karakteri ile ifade edilmektedir; ancak bu karakter “olgun, deneyimli, bilge” anlamına da gelmektedir. Bu nedenle Çin toplumunda yaşlılık bir tabu olarak görülmemekte, aksine zenginlik olarak kabul edilmektedir. Çince de “^{jiā yǒu yī lǎo, rú yǒu yī bǎo}家有一老, 如有一宝” ailede yaşlı biri varsa bu bir hazinedir” şeklinde oldukça yaygın kullanılan bir özlü söz vardır. Yaşlılık tabu olarak kabul edilmemekle birlikte bir saygı ifadesi olarak kullanılmaktadır. (Wang, 2013, s. 61) Yaşlılığı öven bir diğer özlü söz ise “^{bù tīng lǎo rén yán, chī kuī zài yǎn qián}不听老人言, 吃亏在眼前 yaşlıların sözünü dinlemeyenler zararı önlerinde bulur” şeklindedir. Yaşlılığın deneyimler ile kazanılan bir bilgelik olduğunu vurgulamak için ise “^{wǒ zǒu guò de qiáo bǐ nǐ zǒu guò de lù há cháng}我走过的桥比你走过的路还长 benim yürüdüğüm köprü senin yürüdüğün yoldan daha uzun” söylemi sıklıkla kullanılmaktadır. Bu söylem ile anlatılmak istenen, kişinin hayatta yaş almakla beraber daha fazla tecrübe kazandığı ve sağlam bir bilgi birikimine sahip olmasıdır. Yaş almakla birlikte edinilen bilgelik, aynı zamanda anlayışlı olmayı da beraberinde getirmektedir. Yaşlı bireylerin “köprü” olarak betimledikleri şey, hayatta karşılaştıkları zorluklar ve geçtikleri yollardır. Gençler için kullanılan “yol” ise henüz yeterince deneyim sahibi olmadıkları ve öğrenecekleri birçok ders olduğudur. Bu ifadelerin dışında yaşlı kişinin yaşına rağmen güçlü ve enerjik olabileceğini belirtmek için “^{lǎo jì fú lì}老骥伏枥 yaşlı ama arzulu”,

anlamına gelen “^{lǎo dāng yì zhuàng}老当益壮 yaşlı ama enerjik” deyimleri ve “^{bǎo dāo bù lǎo}宝刀不老 iyi dövülmüş bir kılıç her zaman keskindir” atasözü sözü kullanılmaktadır (Guo & Zhang , 2010, s. 63).

Yaşça büyük bireylere yaşlarını sormak için birden fazla yöntem vardır; ancak özellikle yaşlılığa övgü amaçlı “^{nín lǎo gāo shòu}您老高寿? Muhterem, kaç yaşındasınız?” sorusu yöneltilmektedir. Bunun nedeni ise bu soru kişiye yaşlı ve güçsüz değil aksine ne kadar bilgili ve deneyimli olduğunun sorusudur ve kişi bu cümlenin neticesinde gurur duymakta, saygı duyulduğunu hissetmektedir (Zhou , 2006, s. 39).

Ruiqin ve diğerlerine göre yaşlılara saygı bir ülkenin medeniyetinin simgesidir (2016, s. 200). Çin toplumunda yaşlılık bilgeliğin sembolü olarak kabul edilmektedir. Eski çağlardan bugüne yaşlılık yaşam içinde olumlu olarak kabul edilen bir dönemdir ve yaşlılara karşı her zaman saygı duyulmuştur. Yaşlı kavramı zaten olumlu bir anlam taşıdığı için Çince de yaşlı ya da yaşlılık ile ilgili olarak çok fazla örtmece söz yoktur, bunun yerine çok fazla sayıda övgü içeren ifadeler yer almaktadır. Bu bakımdan güzel adlandırmanın daha çok kullanıldığı söylenebilir.

Çin toplumunda binlerce yıldır yaşlıya saygı göstermek, yaşlıların haklarını savunmak, var oldukları statülere saygı göstermek birer erdem olarak kabul edilmektedir ve bu durum günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Çin aile yapısında, son zamanlarda modernizm ile bu durum azalsa da genellikle dört kuşağın aynı çatı altında yaşadıkları görülmektedir ve yaşlı bireyler o ailenin çekirdek üyesi olarak kabul edilmektedir. Çin toplumunda yaşlılar yaşlı olmaktan gurur duymaktadır, öyle ki yaşlılığı ifade eden “^{lǎo dāng yì zhuàng}老当益壮/ yaşlı ama güçlü olmak/ ruhu genç olmak”, “^{lǎo jì fú lì}老骥伏枥 büyük hayalleri olan yaşlı kişi / ahırdaki yaşlı bir at hâlâ bin mili dörtnala koşmayı arzuluyor”, “^{jiāng shì lǎo de là}姜是老的辣 zencefil yaşlandıkça daha baharatlı olur” gibi deyimler sıklıkla kullanılmaktadır. Yaşlılığın kabul gördüğü bir toplumda yaşlı birine yaşlısın anlamına gelen “^{nín lǎo}您老 yaşlı siz” ve “^{lǎo rén jiā}老人家 yaşlı” gibi ifadeler tabu olarak kabul edilmemekte, rahatlıkla kullanılmaktadır. Çince de yer alan “^{lǎo}老” kelimesi anlam olarak her ne kadar yaşlı demek olsa da deneyimli ve bilgili anlamlarını dolaylı olarak ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Bu duruma örnek olarak “老师傅^{lǎo shī fu} usta”, “老大^{lǎo dà} lider/patron”, “老革命^{lǎo gé mìng} devrimci”, “老教授^{lǎo jiào shòu} profesör”, “老师^{lǎo shī} öğretmen”, “老总^{lǎo zǒng} patron”, “老板^{lǎo bǎn} patron” vb. kelimeler verilebilir.

Ayrıca ^{lǎo}老 kelimesi değerli ve saygın kişilere hitaplarda da kullanılmaktadır. Bu kullanım kişilerin soyadları ile yaşlı anlamına gelen ^{lǎo}老 karakterinin birlikte kullanılması ile olmaktadır: “刘老^{liú lǎo}” ve “李老^{lǐ lǎo}” vb. Bu ifade şekilleri tamamen Çinceye özgüdür. Yaşlı kelimesinin günümüz Çincesinde farklı kullanımları da mevcuttur. Örneğin yabancılar ve amatörler için “老外^{lǎo wài}”, gazeteciler için “老记^{lǎo jì}”, editörler için “老编^{lǎo biān}” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır. Bu kullanımların yanı sıra samimiyet içeren hitaplarda da kullanılmaktadır. Örneğin, “老爸^{lǎo bà} baba” “老妈^{lǎo mā} anne” “老姨^{lǎo yí} küçük teyze”, “老小^{lǎo xiǎo} ailenin en küçük üyesi” vb. (Ruiqin vd., 2016, ss. 199-200).

Çincede yaş ve yaşlılık ile ilgili kullanılan örtmece sözler sosyal hayat içinde kullanım yoğunluğu baz alınarak bir tablo şeklinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.1 . Çincede Yaşlılık İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
wǎnqíng 晚晴	Genel	Yaşlı	İsim+ sıfat
wǎn jié 晚节	Genel	Yaşlı	İsim
gāonián 高年	Genel	Yaşlı	Sıfat+ isim
yú shēng 余生	Genel	Yaşlı (hayatın geri kalanı)	İsim+ isim
bái tóu 白头	Genel	Yaşlı (ak saçlı)	Sıfat+ isim
pú liǔ 蒲柳	Genel	Yaşlı, yaşlılık	İsim
wǎn suì 晚岁	Genel	Yaşlı	İsim+ isim
wǎnnián 晚年	Genel	Yaşlı	İsim+ isim
zī jǐng 崑景	Genel	Yaşlı, yaşlılık	İsim+ isim
luò huā de jié 落花的节	Genel	Yaşlı	Fiil+ isim
rén shēng de qiū tiān 人生的秋天	Genel	Yaşlı	İsim+ isim
dì sān niánlíng 第三年龄	Genel	Yaşlı	Sayı+ isim
fù nǚ de fù guì wǎnnián 妇女的富贵晚年	Genel	Yaşlı	İsim+ sıfat+ isim

xī yánghóng 夕阳红	Genel	Yaşlı	Deyim
huā jiǎ zhī nián 花甲之年	Genel	Yaşlı	Deyim
ěr shùn zhī nián 耳顺之年	Genel	Yaşlı	Deyim
gǔ xī zhī nián 古稀之年	Genel	Yaşlı	Deyim
mào dié zhī nián 耄耋之年	Genel	Yaşlı, ihtiyarlık	Deyim
qī yì zhī nián 期颐之年	Genel	Yaşlı	Deyim
lòu jìn zhōngmíng 漏尽钟鸣	Genel	Yaşlı	Deyim
sāng yú zhī nián 桑榆之年	Genel	Yaşlı	Deyim
rì luò zhī nián 日落之年	Genel	Yaşlı	Deyim
fēngzhōng zhī zhú 风中之烛	Genel	Yaşlı	Deyim
nián shì yì gāo 年事已高	Genel	Yaşlı	Deyim
lǎo dāng yì zhuàng 老当益壮	Genel	Yaşlı	Deyim
lǎo jì fú lì 老骥伏枥	Genel	Yaşlı	Deyim
jiāng shì lǎo de là 姜是老的辣	Genel	Yaşlı	Deyim

Kaynak: Wang (2005, ss. 237-239)

Tabloda yer alan Çince yaşlılık örtmece sözleri genel kullanım bakımından toplam yirmi yedi adettir. Bunlardan on dördü deyim iken geri kalanları isim, sıfat ve fiillerin birleşmesi ile oluşturulmuştur. Kullanım alanları açısından herhangi bir sınıflandırılma yapıldığı görülmemiştir. Genel olarak hepsi yaşlı anlamında kullanılmaktadır, bu nedenle özellikle alt anlamlar içeren kelime ve deyimler hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışılmıştır. Çince yer alan yaşlılık örtmece sözlerinin açıklanması yapılırken Türkçede var olan kullanım benzerliklerine de değinilmiştir.

Çince ve Türkçede yer alan yaşlılık örtmece sözlerine bakıldığı zaman “白头”^{bái tóu} kelimesinin ortak kullanıma sahip olduğu görülmektedir. Beyaz saç anlamına gelen bu ifade Türkçede ak sakallı tanımı ile oldukça benzerdir.

“蒲柳”^{pú liǔ} örtmece sözü, bir kişinin erkenden yaşlanmasını veya fiziksel zayıflığı ifade eder. Söğüt ağacına benzetme yapılarak yaşlı kişinin kırılğan ve nazikliği vurgulanmaktadır. Ayrıca, Çince insan hayatı erken, orta ve geç olarak üç döneme ayrılmaktadır. “晚岁”^{wǎn suì}

ve “^{wǎn nián}晚年” örtmece sözleri bu açıdan son evre olan yaşlılık evresini vurgulamakta ve yaşlılık anlamında kullanılmaktadır.

Çincede yer alan yaşlılık örtmece sözlerinde benzetme kullanıldığı görülmektedir. Bu duruma bir örnek olarak “^{zī jǐng}兹景” örtmece sözü verilebilir. Yaşlılık için örtmece söz olarak kullanılan bu ifade yaşlılık ve son bahar manzarası anlamı taşımaktadır. Bir metafor olan bu ifade ile insanların yaşlılık dönemlerinin gün batımına benzetildiği görülmektedir. Aynı zamanda bir dağ adı (^{yān zī}崦嵫) olan bu karakter, Çin’in Gangsu eyaletinde bulunan Tianshui şehrinin batısında yer almaktadır. Efsaneye göre bu dağ, gün batımının ötesindeki yerdir. Bu nedenle yaşlılık kavramının, dağ ve günbatımı ile bağlantısı kurulmuş ve örtmece söz olarak kullanılmıştır.

Çin kültüründe yaşlılığın değerli olduğunu kanıtlayan bir diğer örnek ise “^{xī yánghóng}夕阳红”deyimi ile verilmektedir (Tang, 2008, s. 102). Bu deyim “gün batımı kırmızı” anlamına gelmektedir ve yaşlı bireyler için kullanılmaktadır. Bir metafor olarak kullanılan bu ifadede güneşin batması ile asıl vurgulanan yaşlı ilerlemiş kişidir. Gün batımı kırmızısı ise, aynı güneşin batışı ile günün sonlanması gibi ömrün de sona doğru geldiğini ifade etmektedir. Tasvir edilen bu manzaranın güzelliği ile de yaş almanın ve yaşlılığın ne denli güzel olduğu vurgulanmaktadır. (“Xiyang hong”, 2023)

Yaşlılık için kullanılan örtmece sözlere bakıldığında zaman yaş sınıflandırılması yapıldığı görülmektedir. Örneğin, “^{huā jiǎ zhī nián}花甲之年” ifadesi altmış yaşına girmiş, saçları sakalları beyazlamış kişiler için kullanılan bir deyimdir. Bu deyim aynı zamanda yaşlılığa geçiş dönemi olarak da kullanılmaktadır. “^{gǔ xī zhī nián}古稀之年” deyimi yetmiş yaşına gelmiş yaşlı bireyler için kullanılmaktadır. Çin kültüründe yer alan “^{rén shēng qī shí gǔ lái xī}人生七十古来稀” atasözü, yetmiş yaşına gelmenin çok nadir olduğunu ve bu yaşa erişenlerin uzun ömürlü olduğunu ifade etmektedir. İhtiyarlık anlamına gelen “^{mào dié zhī nián}耄耋之年” deyimi seksen yaşına gelmiş bireyler için kullanılmaktadır. Aynı zamanda yaşamın son evrelerini temsil etmektedir. “^{qī yì zhī nián}期颐之年” deyimi ise yüz yaşına gelmiş bireyler için kullanılmaktadır. İnsan yaşamının

yaş bakımından yapılan sınıflandırmanın yanı sıra dönem olarak da sınıflandırılması yapılmıştır. “^{dì sān nián líng}第三年齡” ifadesi üçüncü dönem/ yaş gurubu anlamına gelmektedir. Burada üçüncü dönem/yaş gurubundan kasıt yaşlılık dönemidir, bu nedenle bu ifade yaşlı bireyler için kullanılan bir örtmece sözdür. “^{fù nǚ de fù guì wǎn nián}妇女的富贵晚年” ifadesi ileriki yaşta olan kadınların zengin ve rahat yaşamına vurgu yapmak için kullanılan bir örtmece sözdür. Kadınların hayatının dört güzel yaş dönemi olduğuna dair yaygın bir deyiş vardır; çocukluk dönemi, ergenlik dönemi, şaşalı gençlik ve zengin yaşlılık dönemi.

“^{lòu jìn zhōngmíng}漏尽钟鸣” deyimini artık yaşamının sonuna gelmiş yaşlı bireyler için kullanılmaktadır. Kelime anlamlarına göre çeviri yapıldığı zaman “su saatinin bitip çanın çalması” şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda da yaşamın sonu yani ölümün yaklaştığı ifade edilmektedir. “^{ěr shùn zhī nián}耳顺之年” yaşlı anlamına gelen bu ifade ise aslında Konfüçyüs’ün bahsetmiş olduğu bir deyimden gelmektedir. Kişinin yaşlılık dönemine girdiğini ifade etmenin yanı sıra bu yaşa gelen kişinin artık başkaları tarafından söylenen sözleri dinlediği zaman gerçeğe yanlış ayırt edebilir duruma geldiğini de ifade etmektedir. Aynı zamanda huzurlu bir döneme girildiğinin ve çevresindeki insanlar tarafından saygı duyulacağı zamanı da işaret etmektedir.

Çince kullanılan yaşlılık örtmece sözlerine bakıldığı zaman genel olarak ömrün sonu, son bahar ve güneşin batışı gibi benzetmelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. “^{sāng yú}桑榆之年” ve “^{rì luò zhī nián}日落之年” deyimleri yaşlılık dönemini, hayatın bir sonbahar ve gün batımı gibi sonu işaret etmektedir. “^{rén shēng de qiū tiān}人生的秋天” ifadesi de aynı şekilde hayatın sonbaharı anlamına gelmektedir. Bu örtmece sözler anlam bakımından Türkçe kullanımı ile çok benzerdir. Türkçede de yaş ilerlemiş, artık sona yaklaştığı düşünülen bireyler için “ömrünün sonbaharı” ifadesi kullanılmaktadır. “^{luò huā de jié}落花的节 çiçeklerin döküldüğü mevsim” örtmece sözü, insan yaşamının da çiçekler gibi zamanı geldiğinde son bulacağına ve yaşlılığa işaret etmek için kullanılmaktadır. Bu kullanım Türkçede vedayı da ifade eden yaprak dökümü (sonbahar) tanımı ile benzerlik göstermektedir.

“风中之烛”^{fēng zhōng zhī zhú} deyimi rüzgardaki mum anlamına gelmektedir ve her an hayatını kaybedebilecek bireyler için kullanılan bir metafordur. Sadece kişi ya da canlı hayatının son bulması için değil diğer unsurların son bulması için de kullanılmaktadır.

“薄暮^{bó mù} yaşlı/ alacakaranlık”, “凋年^{diāo nián} yaşlı/ solgun yıllar”, “年皓^{nián hào} yaşlı/ yaşlılık”, “华首^{huá shǒu} yaşlı/ yaşlılık”, “秋方^{qiū fāng} yaşlı/ sonbahar”, “素秋^{sù qiū} yaşlı/ yaşlılık” vb. örtmece sözler de yaşlılık için kullanılmaktadır; ancak bu örtmece sözler artık günümüzde kullanılmadığı için tabloda yer verilmemiştir (Tang, 2008, s. 102).

Yaşlılık için kullanılan örtmece sözlerde, Türkçe ve Çince ortak noktalar olduğu gibi farklılıklar da mevcuttur. Çin kültüründe yaşlı olmak ya da yaşlılık Türk kültüründeki yeri açısından farklılık göstermektedir. Türk kültüründe yaşlıya hürmet esastır; ancak bazı durumlarda alay kelimesi olarak da kullanılmaktadır. Örneğin, “bunamış”, “bunak”, “moruk”, “yaşlı”, “kafası gidik”, “bir ayağı çukurda”, “gözü toprakta”, “eski toprak”, “yaşlı kurt” vb. ifadeler alaycı anlamlar taşımaktadır. Çin kültürüne bakıldığı zaman ise yaşlı ile ilgili olarak bu tarz alay içeren kullanımlara çok fazla rastlanılmamaktadır.

Yaş almak, yaşlı olmak saygı duyulan ve duyulması gereken bir olgu olarak kabul edilmektedir. Araştırmalar neticesinde denilebilir ki, Çince yaşlılık için kullanılan örtmece sözlerin hiçbirinde kötü adlandırma görülmemiş, aksine kullanılan bütün örtmece sözler güzel adlandırma olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda Çin kültüründe yaşlılara duyulan saygının çok eski zamanlara dayandığı ve günümüzde de önem gösterilen bir husus olduğu görülmektedir.

Türkçede her ne kadar yaşlılara saygı önemli bir duruş ise de hitaplarda yaşlı kelimesinin kullanımını hoş karşılanmamaktadır. Türkçede hitaplarda yaşlı kelimesinin kullanımını geri plana itilirken Çince ön plana çıkarılmaktadır. Bunun nedeni ise her iki kültürde de yaşlı kelimesinin kullanım farklılığıdır. Çince kullanılan yaşlı kelimesi sadece saygıyı ifade etmekle kalmaz aynı zamanda yakınlık derecesini de belirtmek için kullanılmaktadır. Bu sebeple yukarıda verilen bilgiler ışığında Türkçe ve Çince kullanılan yaşlılık ile ilgili örtmece sözlerin, bu iki farklı dilin arasındaki kültürel farklılıkları yansıtmakla birlikte bu durumun sadece modern dünyaya ait olmadığını, aynı zamanda geçmişin mirasına da ışık tuttuğun görebilmekteyiz.

3.1.1.3. Ölüm ile İlgili Örtmece Sözler

Ölüm insanın doğal yaşamının içinde yer alan değişmez unsurlardır. Doğmak var olmanın başlangıcı, ölmek ise sonsuzluk ya da son durak olarak kabul edilmektedir. Ölüm, insanoğlu tarafından ölçülü olarak yaklaşılan durumlardan sayılmaktadır. Bu yüzden gerek Türkçede gerekse Çincede ölüm için kullanılan örtmece sözler yer almaktadır.

Ölüm manevi ağırlığı nedeniyle bireysel ya da toplumsal açıdan basit bir olgu olarak değerlendirilmemiştir. Ölüm genel olarak her toplum, her kültür ve dolayısıyla her bilim dalı tarafından ele alınmış ve incelenmeye çalışılan bir konu olmuştur. Gerek kültürel gerekse bilimsel açıdan farklılıklar neticesinde ölüm ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. Ölüm ile ilgili yapılan her tanıma yer vermek mümkün değildir; ancak genel olarak ortak kanaat ölüm, insanın biyolojik olarak son bulmasıdır. Ele almış olduğumuz Türkçe ve Çincede yer alan örtmece sözler ana konu olması nedeniyle bu iki kültürde ölümün nasıl tanımlandığı ve nasıl ele alındığını incelemek ve ölüm ile ilgili kullanılan örtmece sözlerden bahsetmek konuya olan araştırma ve yorumlama sınırlarımızı oluşturmaktadır. Ayrıca, Türkçede örtmece sözler alanında özel bir sözlük yer almadığı için ölüm ve dahi bahsi geçilen diğer bölümler için daha önceden yazılmış olan araştırmalar kullanılacaktır. Çincede ise örtmece sözlerin yer aldığı sözlük mevcut olup, inceleme esnasında bu sözlüklerden ve daha önce yapılmış olan araştırmalardan faydalanılacaktır.

Ölümün kültürel açıdan ele alınmasından önce sosyolojik açıdan nasıl tanımlandığından az da olsa bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Ölüm sosyolojik bir olgudur. İnsana/ insanın yaşamına ait, toplumsal ilişkilerce şekillenen ve sosyal yaşamla iç içe olandır. Ölüm, bireyci-biyolojik tanımlamanın ya da tartışmanın ötesinde sosyal görünüm taşıyan ve sosyal algılanmayla şekillenen bir olgudur... Ölüm bir değişimdir, yaşamın sonu olarak anlaşılır ve tanımlanır. (Burcu & Akalın, 2008, s. 30)

Kastenbaum ve Aisenberg'e (1976) göre ölüm kavramı görecelidir, karmaşıktır ve değişkendir (akt., Akalın, 2006, s. 8).

Ölüm ve ölmek, örtmece sözlerin en çok kullanıldığı alanlardan birisidir. Ölüm, insanların bahsetmekten çekindiği saf bir gerçekliktir. Ölümün insanların benliğine işlemiş olduğu

korku, ürperti, tedirginlik, belirsizlik gibi durumlar vardır. Ölümden kaynaklı olan korku sadece bireyin kendi için hissettiği duygu değil, aynı zamanda sevdiklerini, ailelerini kaybetme ihtimalinden de oluşan bir duygudur. Ölümün nasıl olacağı, o esnada kişinin neler hissedeceği, ölümden sonraki aşamada neler olacağı, sonsuzluk diye tabir edilen kavramın veya yaşamın ne ve nasıl olacağı, bedeninin fani dünyada kalması ve ruhun özgürlüğe kavuşması vb. ucu açık konular da ölüme korku ve tedirginlik yüklemektedir. Ölümün kişi üzerinde yaratmış olduğu bu çıkmazlık durumu ölüm olgusunun dile yansımada da ortaya çıkmakta ve bu durumlarda devreye örtmece sözler girmektedir.

Her iki kültürde de ölümü anlatmak için kullanılan örtmece sözler maske görevi görmüştür. Gerek dil farklılığı gerekse kültürel farklılıklar neticesinde kullanılan örtmece sözler farklıdır. Türkçe ve Çince de inanç neticesinde ölümün ifade edilmesinde yer alan örtmece sözlerin oldukça fazla olduğu görülmektedir. İnsanlar, eskiden olduğu gibi, ölüm olgusundan genel olarak kaçınmakta, temkinli yaklaşıma devam etmektedirler.

Eski zamanlarda ölümü kabulleniş günümüze oranla daha kolay olmuştur. Ölüm yaşam içerisinde yer alan oldukça doğal bir süreç olarak kabul edilmiştir; ancak günümüzde sosyal yaşamın daha aktif olması, dini inanışların çeşitliliği ya da inanmak denen kavramın tam olarak algılanmaması, bir Yaratıcı olgusunun sorgulanması, ölüme ve ölümden sonraki yaşama karşı olan inançta sarsılmaya neden olmuştur. Değer yargılarının sürekli değişken olduğu günümüzde daha iyi bir hayat yaşama isteği ve neticesinde gelen para kazanma hırsı, bedensel doyuma ulaşma hissi gibi bireye geçici zevk veren durumlar nedeniyle, ölümü ve ölümü hatırlatan unsurları uzaklaştırma çabası çağdaş ve sosyal yaşam biçimi olarak kabul görmektedir (Karakuş vd., 2012, s. 45). Ölümün bu denli yaşamdan kaçırılması, rahatsız edici bir olguya dönüştürülme çabası onun gerçekliğini ya da bir gün meydana gelebilecek olmasını örtmemektedir. Yaşam içerisinde yaşanan tüm duygular ve olaylar gibi ölümün de doğal yaşam sürecinde gerçekleşen bir durum olduğunun kabulüyle, ondan kaçarken yaşanan stresin önüne geçerek, daha rahat bir yaşam sürülebileceğine dair inancın kuvvetlenebileceği düşünülmektedir.

Godin, insanların ölüm gerçeği karşısında iki farklı şekilde hareket ettiğini belirlemiştir. Birincisi, kaçınma ve narsistik korunma hareketidir. Bu köklü bir yaşama isteği, daha yaşama ve ölümü dışlama ihtiyacının bir ifadesidir. İnsanda sonsuza dek yaşama arzusu

vardır. İkincisi, 'tamamlanma arzusudur'. Bu daha iyi yaşama, farklı yaşama arzusu şeklinde kendini gösterir. (s. 45)

Ölümün gerçekliği için ifade edilen her iki durumla insanların sonsuza kadar yaşama arzusu olduğu ifade edilmeye çalışılmaktadır. Ölümsüzlük asırlardır insanoğlunun dikkatini çekmektedir. Bazı dini inanışlarda ölen kişinin bedeni defin öncesi güzel kıyafetler giydirilerek, makyaj yapılarak hazırlanmakta, aile bireyleri ve yakın dostları tarafından son veda için tabutunun ağzı açık bir şekilde sergilenmektedir. Bazı inanışlarda ise ölen kişinin bedeni mumyalanmaktadır. Yapılan bu ritüellerin nedeni ölümden sonraki yaşama olan inanç ve dolayısıyla ölümsüzlük arzusunun simgesi olarak kabul edilmektedir (s. 45).

Ölüm geçmişte olduğu gibi günümüzde de korkulan, tedirginlik duyulan bir gerçekliktir. Ölümün insanlar üzerinde yaratmış olduğu korkuyu ölümden kaçarak ya da ölümden bahsetmekten korkarak defedilmesi mümkün değildir. Hayatın içinde normal seyir halinde devam eden birçok durum gibi ölüm de bu hayatın içinde yerini almaktadır. Ölüm gerçeği unutulmamalı ve korkmadan bu saf gerçeklikle yaşamak öğrenilmelidir.

Ölüm, kişinin yaşamının üstünde bir etkiye sahip olmakla beraber aynı zamanda kişinin yaşam biçimi ölüm algısını da değiştirebilmektedir. Kısacası ölüm kişinin onu nasıl kabul etmek istediği ile doğrudan ilişkilidir.

İnsanoğlu hayatın başlangıcı ile sonu da merak etmiş ve son hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir. Bu merak haklı bir bilgi arayışını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle birçok düşünür ölümle ilgilenmiş, insanı ölümlü varlık olarak tanımlamış ve ölümün gerçekliğini belirtmiştir. Ölüm ile ilgilenen ünlü düşünürlerden biri de Sokrates'tir. Sokrates için felsefe ölüme hazırlıktır, çünkü "Felsefenin tanımlarından birisinin "başlangıç ve sona dair bilgi sahibi olmak" şeklinde yapılıyor olması, ölümün künhüne ermenin bütün bir gerçeği öğrenmede önemli bir katkı sağlayacağı söylenebilir" (Yiğit, 2020, s. 720).

Ölüm algısı kişinin onu algılama şekline göre değişiklik göstermektedir. Ünlü düşünürler ile herhangi bir hayat gayesi olmayan sıradan bir insanın ölüme yaklaşım şekli elbette aynı olmayacaktır. "Ölüm bir olgu ve tecrübi bir durum olduğu için o, tanımlanmaktan ziyade benzetme ve betimlemeler üzerinden tasvir edilmeye çalışılmıştır." (s. 737) Mevlâna Celaleddin Rumi'nin ölümü "düğün günü", Aşık Veysel'in, Karacaoğlan'ın

“kuş olup uçmak” şeklinde olan tanımlamaları buna örnektir. Bir diğer örnek ise Yunus Emre'nin ölümü “sevgiliye, dosta varmak,” “göç etmek”, “şerbet içmek” gibi tanımlamasıdır (Osanova, 2016, ss. 134,146).

Ölüm bütün canlılarla birlikte insan hayatının sonudur. Ünlü filozof Epiküros ölümün bir son olduğunu şu sözleriyle açıklamaktadır: “Ben varsam ölüm yok, ölüm varsa ben yokum”. Ölümün gerçekleşmesi neticesinde olanlar veya olacak olanlar belirsizdir. Bu durumu Emmanuel Levinas “bireyin kendi ölümüne ilişkin bilgi ve deneyim alanı olmadığına” şeklinde açıklamaktadır (akt., Polat & Yılmaz, 2022, s. 304).

Yiğit'e (2020) göre ölüm algısı sadece kişiler arasında değil, aynı zamanda Doğu ve Batı arasında da farklı yorumlanabilmektedir. Doğu için ölüm var olmanın bir safhası iken Batı için her şeyin son bulması ve her şeyi kaybetmek anlamına gelmektedir. Araştırmacıya göre günümüz modern dünyasında ölümsüzlük için yapılan çalışmaların nedeni bu kaybetme ve son bulma durumunun ortadan kaldırılmaya çalışılmasıdır. Doğuda ise bu durum tamamen farklı olup, ölüm yine ölüme çare olarak kabul edilmektedir (s. 721).

Ölüm algısı, toplumun onu kabulleniş şekli ve hayat içinde hangi pozisyona yerleştirdiği ile alakalı olarak şekillenmektedir. Türk toplumunda ölüme bakış İslam ve tasavvuf düşüncesi ile harmanlanarak kültüre yansımaktadır (İsen; akt., Polat & Yılmaz, 2022, s. 306). Bu şekilde oluşan örtmece sözler var oldukları kültürün de bir elçisi niteliğinde olup, kültürel özelliklerin yanı sıra toplumun diğer temel değer yargıları, inanç sistemi, hayatı algılayış şekilleri gibi önemli konular hakkında bilgi vermektedir. “Halk kültüründe ise ölüm; doğum ve evlenme ile geçiş dönemleri arasında yer almaktadır” (s.304).

Yapılan son araştırmalara göre Türkiye’de Allah inancı nüfusun %94’ünü oluşturmaktadır. Raporda verilen bilgiler neticesinde İslam’ı benimseyenlerin sayısı yüzdeler olarak büyük çoğunluğu oluşturmaktadır (Euronews, 2023). İslam’a göre ölüm, emanet olarak kabul edilen ruhun bedenden ayrılması ve Yaradan’a kavuşmasıdır (Karakuş vd., 2012, s. 44).

İslam inancı için Kur’an-ı Kerim ve ayetleri önemlidir. Kuran-ı Kerim’de ölüm, ölü ve ölmek ile ilgili birden fazla ayet yer almaktadır. Ankebût Suresi’nde “Her canlı ölümü tadacak ve sonunda dönüp huzurumuza geleceksiniz” (Kur’an-ı Kerim, 57.ayet).

denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de hayat manevi bir uyku olarak tasvir edilmiştir. Kâf (50/22) süresinde ölüm, manevi uykudan uyanmak ve neticesinde asıl hayatı yaşamak için bir geçiş aracı olarak kabul edilmektedir. Ölümün bir uyku olarak tasviri Zümer Süresi'nde de (42.ayet) görülmektedir. Âl-i İmrân Süresi'nde (169-171.ayetler) ölüm, aklın ve hareketin kaybedilmesi olarak tanımlanmaktadır. Allah yolunda hayatını feda edenlerin ölü olmadığı, aksine maddi dünyadan kurtularak asıl yaşama ulaştıkları ve onlara verilen nimetler neticesinde mutlu oldukları ifade edilmektedir. İnşirak Süresi'nde ise ölüm Yaradan'a kavuşmak olarak belirtilmiştir (Yiğit, 2020, ss. 722-723).

Kur'an'ın vermiş olduğu bilgiler neticesinde ölümün gerçek yaşam için sadece bir geçiş olduğunu söylemek isabetli olacaktır. Mevlânâ Celaleddin Rumi, yaşayan bütün varlıkların son bulmasının ölüm ile gerçekleştiğini; ancak ölümün sadece bir son değil yeni bir aşamaya geçmek için bir başlangıç ve yeni bir doğum olduğunu ifade etmektedir. Bu yeni başlangıç Yaradan'a kavuşmak içindir (s.732).

İslâm filozoflarına göre her nefis ölümü, somut ve nesnel bir zeminde lakin soyut ve öznel olarak tecrübe eder. Bunun sebebi nefsin ölüm öncesinde ulaştığı ontolojik ve epistemolojik seviyedir. Eğer nefis, ontolojik olarak varlık kademelerinin en üst derecesi olan akla yaklaşmış ve cevheri olarak ona benzemişse ölüm onun için büyük bir lütuf ve sevinç kaynağı olacaktır. Aksi yönde bir gelişim göstererek bedeni bağlarını kuvvetlendiren bir nefis için ölüm korku ve hüznün sebebidir. (s. 737)

“İnsanın “konuşan, ölümlü ve canlı” olarak tanımlanmış olması, ölümün ne kadar değerli olduğunu gösterir.” (s.728) Polat ve Yılmaz (2022), ölüm olgusu Türk kaynaklarında ilk yazılı belgelerde kuş olup uçuş şeklinde tasvir edildiğini belirtmektedir:

Türk kültür tarihinin ilk yazılı metinlerinden Orhun Kitabelerinde “uçar bar-”, “kergebol-” (2007, s.14, 18), Dîvânü Lugâti't-Türk'te “uç-” (2006, s. 44), Türk dilinin 13. yüzyıl öncesindeki tarihi ve etimolojik sözlüğünü ortaya koyan S. Gerard Clauson'un etimolojik sözlüğünde “uç- ” (1972, s. 19), 15.yüzyılın sonu 16. Yüzyılın başında yazıya geçirilen Dede Korkut Hikâyelerinde “ yok olupdur”, “canın almak”, “hakka vâsıl olmak” (2008, s. 138, 177, 249) vb. filler “ölmek” yerine kullanılmış ve ruhun kuş olup uçuşına gönderme yapılmıştır. (ss. 305-306)

Ayrıca araştırmacılar, “can kuşu, can bülbülü, can papağanı” tanımlarının ölümü ifade ettiğini de belirtmişlerdir. Ölümün bir son olmadığını ve ölümden sonraki yaşamın huzur dolu bir sonsuzluk olarak ifade edilmesi “sonsuzluk dergâhı, sonsuzluk âlemi, sonsuzluk

sahrası, sonsuzluk mülkü, sonsuzluk menzili, sonsuzluk tekkesi” gibi tanımlamaların kullanımı ile olmuştur (ss. 306- 307).

Polat ve Yılmaz tamamlanması yaklaşık 80 yılı bulan, 18.yüzyıl edebiyat tarihi açısından en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen, içerisinde 484 şairin biyografisinin de yer aldığı Safayi Tezkiresi’nde ölüm kavramının örtmece söz olarak nasıl kaleme alındığı incelenmiştir. Bu araştırma neticesinde, tezkirede yer alan şairlerin ölümü ifade ederken bir çok farklı örtmece söz kullandıklarına dikkat çekmişlerdir. Ölümü ifade etmek için kullanılan örtmece sözlere bakıldığında ilk olarak “dünya” ile ilişkilendirilme yapıldığı görülmektedir. Ölüm ve dünya arasındaki bağı ifade eden örtmece sözler olarak “geçici dünya köşesini bırakıp gitmek”, “fâni dünyayı bırakıp gitmek”, “geçici dünyadan ilgisini kesmek”, “fâni dünyanın suretini terk etmek” “fânilik dükkânını bırakmak”, “fâni dünyadaki misafirliği sonlandırmak” gibi ifadelerin kullanılması ile maddi dünyanın geçici olduğu vurgulanmıştır. Verilen bu örtmece sözlerle ölümün gerçekleşmesi ile geçici olarak ifade edilen dünyanın da görevini bitirdiği vurgulanmaktadır (s. 307).

Türk kültüründe ölüm geçici hayat ile sonsuz hayat arasında var olan bir yol ve yolculuk olarak da tanımlanmaktadır. Türk kültüründe dünyanın gelip geçici ve bir dinlenme yeri olduğuna dair inanç, 1603-1663 yılları arasında yaşamış olan Türk hükümdar Ebulgâzi Bahadır Han zamanından beri kabul görmüştür (Argunşah, 1988, s. 59).

Aşık Veysel’in “iki kapılı bir han” şeklinde yapmış olduğu benzetme bu açıdan kıymetli bir örnektir. Aşık Veysel bir diğer açıdan, “yetişmek için menzile gidiyorum gündüz gece” sözleriyle varılacak olan bir menzil olarak da ölümü ifade etmektedir. Bu tanımlamaların yanı sıra “giden gelmez”, “ben giderim adım kalır”, “can kafeste durmaz uçar”, “ecel”, “benim sadık yârim kara topraktır” vb. sözlere şiirlerinde yer vererek bizlere ölümü örtmece sözleri kullanarak aktarmıştır (Ateş, 2017, ss. 152-155).

Günümüz Çin sosyal hayatında ölüm için kullanılan birden fazla örtmece söz yer almaktadır. Ölüm için kullanılan örtmece sözler alan bakımından farklılık göstermektedir. Bu alanlar genel, aşağılayıcı, duygu, teselli, kaçınmak, vatan, sosyal kimlik, yaş, aile bireyleri, kazara, hastalık, savaş, intihar, din vb. alanlara göre çeşitlenmektedir.

Kullanılan örtmece sözlerin sayıca oldukça fazla olması ve her birinin araştırmaya dahil edilmesi zor olacağından sosyal hayat içinde aktif olarak en çok kullanılanlar tablo ile verilmiştir. Verilen tabloda kelime ya da kelime gruplarının Çincesi, hangi alanlarda kullanıldıkları, semantik ve dilbilimsel açıdan karşılıkları yer almaktadır. Türkçede aynı alanda kullanılan örtmece sözler daha önce birçok çalışmada detaylı olarak verildiği için bu çalışmada tekrar belirtilmemiş, tablo açıklama kısmında karşılaştırma aşamasında kısaca bahsedilmiştir.

Tablo 3.2. Çince Ölümler İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
kǎozhōng 考终	Yaş	Vefat etmek (kendi evinde ve yatağında huzur içinde ölen yaşlılar için)	İsim+ fiil
shòuzhōng 寿终	Yaş	Vefat etmek (kendi evinde ve yatağında huzur içinde ölen yaşlılar için)	İsim+ fiil
shòuzhōngzhèngqǐn 寿终正寝	Yaş	Vefat etmek (kendi evinde ve yatağında huzur içinde ölen yaşlılar için)	Deyim
diāolíng 凋零	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
sūnbèi 损背	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ fiil
jiànbèi 见背	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ fiil
juānbèi 捐背	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ fiil
cúlùò 殒落	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ fiil
cúxiè 殒谢	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ fiil
cúmìng 殒命	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
qiānhuà 迁化	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ fiil
shēngù 身故	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	İsim+ isim
qùshì 去世	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
shìshì 逝世	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
bìngshì 病逝	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için hastalıktan ölmek)	İsim+ fiil
guòshì 过世	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
xièshì 谢世	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
gùshì 故世	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	İsim+ isim
císhì 辞世	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	İsim+ isim

gù qù 故去	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	İsim+ fiil
wáng gù 亡故	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
chángmián 长眠	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Sıfat+ fiil
ān mián 安眠	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	İsim+ fiil
bì mìng 毙命	Yaş	Vefat etmek, öldürülmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
bì mìng 毕命	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için ani ya da şiddet sonucu ölüm)	Fiil+ isim
jí zhōng 疾终	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için hastalık yüzünden ölmek)	İsim+ fiil
yǒngmián 永眠	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Sıfat+ fiil
jiù mù 就木	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
kèshì 溘逝	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için ani ölüm)	Zarf+ fiil
yànqì 咽气	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
héyǎn 合眼	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
bì yǎn 闭眼	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
lǎo le 老了	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ durum değişim kipi
méi le 没了	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Olumsuzluk eki+ fiil
lí kāi le rén jiān rén shì 离开了人间/人世	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Fiil+ isim
bù zài rén jiān 不在人间	Yaş	Vefat etmek (yaşlılar için)	Olumsuzluk eki+fiil+isim
zǎo shì 早逝	Yaş	vefat etmek (orta yaşlılar için)	İsim+ fiil
bù yú 不虞	Yaş	Vefat etmek, genç yaşta ölmek, beklenmedik ölüm	Olumsuzluk eki+ fiil
bù zhōng 不终	Yaş	Vefat etmek, genç yaşta ölmek, sonsuza kadar yaşayamamak	Olumsuzluk eki+ fiil
bù zhōng tiān nián 不终天年	Yaş	Vefat etmek, genç yaşta ölmek	Deyim
shōu huá 收华	Yaş	Vefat etmek, genç yaşta ölmek, erken ölüm	Fiil+ isim
zǎo shì 早世	Yaş	Vefat etmek, genç yaşta ölmek, erken ölüm	Sıfat+ isim
fù zhào yù lóu 赴召玉楼	Yaş	Vefat etmek (genç yaşta ölen bilim adamları için)	Fiil+ isim
yāo 夭	Yaş	Vefat etmek (otuz yaşına gelmeden ölenler için)	İsim
shāng 殇	Yaş	Vefat etmek (yirmi yaşına gelmeden ve çocuk yaşta ölenler için)	Fiil
chángshāng 长殇	Yaş	Vefat etmek (on dokuz ile on altı yaş arasında ölenler için)	Sıfat+ fiil
zhōngshāng 中殇	Yaş	Vefat etmek (on beş ile on iki yaş arasında ölenler için)	İsim+ fiil
xià shāng 下殇	Yaş	Vefat etmek (on bir ile sekiz yaş arasında ölenler için)	İsim+ fiil

jià bēng 驾崩	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	İsim+ fiil
bēng shì 崩逝	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ fiil
dà xíng 大行	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Sıfat+ isim
hōng shì 薨逝	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ fiil
hōng xiè 薨谢	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ fiil
dēng xiá 登遐	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ sıfat
qì qúnchén 弃群臣	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ isim+ isim
qì tiān xià 弃天下	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ isim
bīn tiān 宾天	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	İsim+ isim
qì cháo 弃朝	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ isim
gōngchē 宫车	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	İsim+ isim
qiān qiū 千秋	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	İsim+ isim
qiān qiū wàn shì 千秋万世	Sosyal kimlik	Vefat etmek, sonsuza kadar yaşamak (imparator, prens ve ailesi için)	Deyim
qiān qiū wàn suì 千秋万岁	Sosyal kimlik	Vefat etmek, sonsuza kadar yaşamak (imparator, prens ve ailesi için)	Deyim
wàn suì qiān qiū 万岁千秋	Sosyal kimlik	Vefat etmek, sonsuza kadar yaşamak (imparator, prens ve ailesi için)	Deyim
qiān qiū wàn gǔ 千秋万古	Sosyal kimlik	Vefat etmek, sonsuza kadar yaşamak (imparator, prens ve ailesi için)	Deyim
shānlíngbēng 山陵崩	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Deyim
shàngxiān 上仙	Sosyal kimlik	Vefat etmek, ölümsüz olmak (imparator, prens ve ailesi için)	İsim+ isim
shēng xiá 升遐	Sosyal kimlik	Vefat etmek, cennete yükselmek (imparator, prens ve ailesi için)	Fiil+ sıfat
wǎn jià 晚驾	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Sıfat+ fiil
yàn jià 晏驾	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Sıfat+ isim
yàn guī 晏归	Sosyal kimlik	Vefat etmek (imparator, prens ve ailesi için)	Sıfat+ fiil
bù lù 不禄	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Olumsuzluk eki+ isim
chè lè 彻乐	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Sıfat+ isim
dì xià xiū wén 地下修文	Sosyal kimlik	Vefat etmek, genç yaşta ölmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Deyim
fù zhào yù lóu 赴召玉楼	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Fiil+ isim

juān bīn kè 捐宾客	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Fiil+ isim
lán cuī yù zhé 兰摧玉折	Sosyal kimlik	Vefat etmek, genç yaşta ölmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Deyim
liáng cuī 梁摧	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	İsim+ fiil
liánghuài 梁坏	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	İsim+ fiil
lù mìngzhōng 禄命终	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	İsim+ fiil
mái yù 埋玉	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Fiil+ isim
xīngwáng 星亡	Sosyal kimlik	Vefat etmek, bir yıldızın düşmesi (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	İsim+ fiil
xīngyǔn 星陨	Sosyal kimlik	Vefat etmek, bir yıldızın kayması (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	İsim+ fiil
qì lù 弃禄	Sosyal kimlik	Vefat etmek (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Fiil+ isim
zú 卒	Sosyal kimlik	Vefat etmek, (bürokratlar, hükümet çalışanları ve edebiyatçılar için)	Fiil
juānguǎn shè 捐馆舍	Sosyal kimlik	Vefat etmek (hükümet çalışanları için)	Fiil+ isim
juānguǎn 捐馆	Sosyal kimlik	Vefat etmek (hükümet çalışanları için)	Fiil+ isim
qì tángzhàng 弃堂帐	Sosyal kimlik	Vefat etmek (hükümet çalışanları için)	Fiil+ isim
fù yì 赴义	Vatan	Vefat etmek (adalet için)	Fiil+ isim
jiù yì 就义	Vatan	Vefat etmek şehit olmak	Fiil+ isim
xī shēng 牺牲	Vatan	Vefat etmek şehit olmak	İsim+ isim
juān qū 捐躯	Vatan	Hayatını feda etmek (adalet için)	Fiil+ isim
juānshēng 捐生	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
qì qū 弃躯	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
qǔ yì 取义	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
xūn yì 殉义	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
xūnguó 殉国	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
xūnnàn 殉难	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
xūnzhí 殉职	Vatan	Hayatını feda etmek (görev esnasında)	Fiil+ isim
xūnjié 殉节	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
wèiguójuān qū 为国捐躯	Vatan	Hayatını feda etmek	Edat+ isim+ fiil+ isim
yǐ shēn xǔ guó 以身许国	Vatan	Hayatını feda etmek	Edat+ isim+ fiil+ isim

yǐ shēnxùn zhí 以身殉职	Vatan	Hayatını feda etmek	Edat+ isim+ fiil+ isim
chéng rén 成仁	Vatan	Hayatını feda etmek (haklı bir dava uğruna)	Fiil+ isim
chén xiāng 沉湘	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
xiào mìng 效命	Vatan	Hayatını feda etmek (hizmet uğruna)	Fiil+ isim
shòu mìng 授命	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
jiàn wēi shòu mìng 见危授命	Vatan	Hayatını feda etmek	Deyim
zhèn wáng 阵亡	Vatan	Hayatını feda etmek (çatışmada öldürülmek)	İsim+ fiil
shě shēn 舍身	Vatan	Hayatını feda etmek	Fiil+ isim
yù suì 玉碎	Vatan	Hayatını feda etmek (zaferle ölmek)	İsim+ fiil (metafor)
shě shēng qǔ yì 舍生取义	Vatan	Hayatını feda etmek (adalet uğruna)	Deyim
gān nǎo tú dì 肝脑涂地	Vatan	Hayatını feda etmek (egemenlik uğruna ölmek)	Deyim
yīng yǒng jiù yì 英勇就义	Vatan	Hayatını feda etmek (kahraman olarak ölmek)	İsim+ fiil
chán tuì 蝉蜕	Din - Daoizm	Vefat etmek (ağustosböceği kabuğu)	İsim+ fiil
tuì huà 蜕化	Din - Daoizm	Vefat etmek (kabuk değiştirmek)	Fiil+ isim
shēng tiān 升天	Din - Daoizm	Vefat etmek (cennete gitmek)	Fiil+ isim
shēng xià 升遐	Din - Daoizm	Vefat etmek (imparator için)	Fiil+ sıfat
dēng xià 登遐	Din - Daoizm	Vefat etmek (imparator için)	Fiil+ sıfat
xiān shì 仙逝	Din - Daoizm	Vefat etmek, yaşamın kargaşasından kurtulmak	İsim+ fiil
xiānyóu 仙游	Din - Daoizm	Vefat etmek, masallar ülkesine yolculuk yapmak	İsim+ fiil
wù huà 物化	Din - Daoizm	Vefat etmek, maddeleşmek	İsim+ fiil
zuò huà 坐化	Din - Daoizm	Vefat etmek (Budistlerin oturma şeklinde iken)	Fiil+ fiil
yǔ huà 羽化	Din - Daoizm	Vefat etmek, ölümsüz olmak	İsim+ fiil
hè huà 鹤化	Din - Daoizm	Vefat etmek, turna kuşuna dönüşmek	İsim+ fiil
jià hè xī yóu 驾鹤西游	Din - Daoizm	Vefat etmek, turnaya binip batıya yolculuk yapmak	Deyim
qí hè 骑鹤	Din - Daoizm	Vefat etmek, turna kuşuna binmek	Fiil+ isim
yuán jì 圆寂	Din - Daoizm	Vefat etmek, parinirvana (Budist rahip ve rahibeler için)	İsim
guī jì 归寂	Din - Daoizm	Vefat etmek, sessizliğe dönmek	Fiil+ sıfat
qiānshén 迁神	Din - Daoizm	Vefat etmek (keşiş için)	Fiil+ isim

yuán jì 圆寂	Din- Budizm	Vefat etmek, nirvanaya ulaşmak	İsim
guī xī 归西	Din- Budizm	Vefat etmek, batıya dönmek	Fiiil+ isim
miè dù 灭度	Din- Budizm	Vefat etmek, nirvanaya ulaşmak	Fiiil+ isim
shì jì 示寂	Din- Budizm	Vefat etmek, nirvanaya ulaşmak	Fiiil+ sıfat
rù jì 入寂	Din- Budizm	Vefat etmek, nirvanaya ulaşmak	Fiiil+ sıfat
rù miè 入灭	Din- Budizm	Vefat etmek, nirvanaya ulaşmak	Fiiil+ fiil
zuò huà 坐化	Din- Budizm	Vefat etmek, nirvanaya ulaşmak	Fiiil+ fiil
dēng lián jiè 登莲界	Din- Budizm	Vefat etmek, lotus dünyasına yükselmek	Fiiil+ isim
xiè chén yuán 谢尘缘	Din- Budizm	Vefat etmek, dünyevi kadere son vermek	Fiiil+ isim
zì xún duǎn jiàn 自寻短见	İntihar	Vefat etmek	İsim+ fiil
chǐ jiàn 齿剑	İntihar	Vefat etmek	İsim+ isim
jiě jiàn 解剑	İntihar	Vefat etmek	Fiiil+ isim
duǎn cháng 短长	İntihar	Vefat etmek (ölüm ve yaşam)	Sıfat+ sıfat
duǎn jì 短计	İntihar	Vefat etmek	Sıfat+ isim
qīng shēng 轻生	İntihar	Vefat etmek	Fiiil+ isim
qīng shēn 轻身	İntihar	Vefat etmek	Fiiil+ isim
zì píng 自屏	İntihar	Vefat etmek	Zamir+ fiil
zì cán 自残	İntihar	Vefat etmek	Zamir+ fiil
zì yǐn 自引	İntihar	Vefat etmek	Zamir+ fiil
zì zéi 自贼	İntihar	Vefat etmek	Zamir+ fiil
diào jǐng 吊颈	İntihar	Vefat etmek (kendini asmak)	Fiiil+ isim
fú jiàn tóu huán 伏剑投缳	İntihar	Vefat etmek (kendini asmak)	Fiiil+ isim
yǎng yào 仰药	İntihar	Vefat etmek (kendini zehirlemek)	Fiiil+ isim
zǒu le 走了	Genel	Vefat etmek	Fiiil+ durum değişim kipi
lí kāi le 离开了	Genel	Vefat etmek	Fiiil+ durum değişim kipi
qù hěn yuǎn de dì fāng 去很远的地方	Genel	Vefat etmek	Fiiil+ dolaylı tümleş
bú zài le 不在了	Genel	Vefat etmek	Olumsuzluk eki+ fiil+ durum değişim kipi
huí guī zì rán le 回归自然了	Genel	Vefat etmek	Fiiil+ dolaylı tümleş+ durum değişim kipi
qù shì 去世	Genel	Vefat etmek	Fiiil+ isim

guò shì 过世	Genel	Vefat etmek	Fiil+ isim
tíng zhǐ le hū xī 停止了呼吸	Genel	Vefat etmek	Fiil+ fiil
sǐ 死	Genel	Vefat etmek	Fiil
huí lǎo jiā 回老家	Genel	Vefat etmek	Fiil+ isim
tóng guī yú jìn 同归于尽	Genel	Vefat etmek	Deyim
sān cháng liǎng duǎn 三长两短	Genel	Vefat etmek	Deyim
yī míng bù shì 一瞑不视	Genel	Vefat etmek	Deyim
yī mìng guī yīn 一命归阴	Genel	Vefat etmek	Deyim
shī hù 失怙	Aile bireyleri	Vefat etmek (baba için)	Fiil+ isim
shī shì 失恃	Aile bireyleri	Vefat etmek (anne için)	Fiil+ isim
qì yǎng 弃养	Aile bireyleri	Vefat etmek (anne-baba için)	Fiil+ isim
wéi yǎng 违养	Aile bireyleri	Vefat etmek (anne-baba için)	Fiil+ isim
fēng mù 风木	Aile bireyleri	Vefat etmek (anne-baba için)	Fiil+ isim
fēng shù 风树	Aile bireyleri	Vefat etmek (anne-baba için)	Fiil+ isim
fēng zhī 风枝	Aile bireyleri	Vefat etmek (anne-baba için)	Fiil+ isim
duàn xiǎn 断弦	Aile bireyleri	Vefat etmek (bir kişinin karısının ölmesi, dul)	Fiil+ isim
shī lì 失俚	Aile bireyleri	Vefat etmek (her iki eşin de ölmesi)	Fiil+ isim
guà le 挂了	Aşağılayıcı	Vefat etmek	Fiil+ durum değişim kipi
wán er wán le 玩儿完了	Aşağılayıcı	Vefat etmek	Fiil+ fiil+ durum değişim kipi
qiào biàn zi le 翘辫子了	Aşağılayıcı	Vefat etmek	Fiil+ isim+ durum değişim kipi
shēn tuǐ le 伸腿了	Aşağılayıcı	Vefat etmek	Fiil+ isim+ durum değişim kipi
huí lǎo jiā le 回老家了	Aşağılayıcı	Vefat etmek	Fiil+ isim+ durum değişim kipi
shàng huǒ zàng chǎng le 上火葬场了	Aşağılayıcı	Vefat etmek	Fiil+ isim+ durum değişim kipi
pá yān cǒng 爬烟囱	Aşağılayıcı	Vefat etmek	Fiil+ isim
jiàn mǎ kè sī qù le 见马克思去了	Aşağılayıcı/ Siyasi	Vefat etmek	Fiil+ isim+ durum değişim kipi
ān miǎn 安眠	Teselli	Vefat etmek	İsim+ fiil
ān xī 安息	Teselli	Vefat etmek	İsim+ fiil

chángmiǎn 长眠	Teselli	Vefat etmek	İsim+ fiil
cháng qǐn 长寝	Teselli	Vefat etmek	İsim+ fiil
bǎi suì 百岁	Teselli	Vefat etmek (ölen kişinin ardından söylenen bir söz)	İsim+ isim
bǎi niǎn 百年	Teselli	Vefat etmek (ölen kişinin ardından söylenen bir söz)	İsim+ isim
zàngshēn yú fù 葬身鱼腹	Kazara ve beklenmedik	Balıklara yem olmak, boğulmak, boğularak ölmek	Deyim
mièdǐng 灭顶	Kazara ve beklenmedik	Vefat etmek (suda boğularak)	Fiil+ isim
shāngāoshuǐ dī 山高水低	Kazara ve beklenmedik	Vefat etmek	Deyim
sān cháng liǎng duǎn 三长两短	Kazara ve beklenmedik	Vefat etmek	Deyim
sān cháng sì duǎn 三长四短	Kazara ve beklenmedik	Vefat etmek	Deyim
mǎ gé guǒ shī 马革裹尸	Savaş	Vefat etmek (at derisinden kefen giymek)	Deyim
guǒ shī mǎ gé 裹尸马革	Savaş	Vefat etmek (at derisinden kefen giymek)	Deyim
guǒ gé 裹革	Savaş	Vefat etmek	Fiil+ isim
guǒ shī 裹尸	Savaş	Vefat etmek	Fiil+ isim
qiè nǚ lí hún 倩女离魂	Duygu	Vefat etmek (genç bir kızın ölümü için)	Deyim
qiān qiū zhī hòu 千秋之后	Duygu	Vefat etmek (ölen kişinin ardından söylenen bir söz)	Deyim
xiāngxiāo yù yǔn yù suì 香消玉殒, 玉碎, yù suì xiāngmái yù suì zhū cán 玉碎香埋, 玉碎珠残, yù suì zhū chén 玉碎珠沉, yù shuò xiāngxiāo 玉硕香消	Duygu	Vefat etmek (genç bir kadının ölümü için)	Deyim
zhá chāi 札瘥	Hastalık	Vefat etmek	İsim+ fiil
yí bìng bù qǐ 一病不起	Hastalık	Vefat etmek (yatağa düşmek ve bir daha kalkmamak)	Deyim

Kaynak: Lei (2006, s. 40-41), Ruiqin vd. (2016, ss. 3-9, 208-215), Yang Ru (2019, s. 30)

Tabloda, Çince'de yer alan ölüm örtmece sözleri ile alakalı olarak toplam iki yüz iki tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözlerin yaygın olarak yaş, sosyal kimlik, vatan, din, intihar, genel, aile bireyleri, aşağılayıcı, teselli, kazara, savaş, duygu ve hastalık gibi toplam on yedi alanda kullanıldığını görmekteyiz. Kullanım yoğunluğu olarak yaş ve sosyal kimlik için kullanılan örtmece sözler daha fazladır.

3.1.1.3.1. Kazara ve Beklenmedik Anda Ölüm

Ölüm sadece yaş ve belli bir uğurda değil aynı zamanda beklenmedik bir anda kaza sonucu da meydana gelebilmektedir. Çinceye yer alan kaza sonucu ölümü ifade eden örtmece sözler toplamda beş tanedir. Bu alanda kullanılan örtmece sözlerin anlamsal özellikleri kullanılan kelimenin içinde saklı olabilmektedir. Örneğin “葬身鱼腹”^{zàngshēn yú fù} deyimini anlam olarak balıklara yem olmaktır, dolayısı ile boğularak ölmeyi ifade etmektedir. Bir diğer örtmece söz olan “灭顶”^{miè dǐng} ise yine aynı şekilde boğularak ölmek anlamına gelmektedir. “三长两短”^{sān cháng liǎng duǎn} deyimini üç uzun iki kısa anlamına gelmektedir ve tabutu simgelemektedir. Tabut, üst kapağına ek olarak üç uzun iki kısa tahtadan oluşmaktadır. Tabutu ifade eden bu deyim ölüm için örtülü bir anlatıma sahiptir (Ruiqin vd., 2016, ss. 214-215; Yang Ru, 2019, s. 30).

“三长两短”^{sān cháng liǎng duǎn} deyimini gibi “三长四短”^{sān cháng sì duǎn} ifadesi de ölüm için kullanılmaktadır: 周立波^{zhōu lì bō} 《山乡巨变》^{shān xiāng jù biàn} 下四: “小心呵, 今年的天气还不晓得如何呢? 要是秧苗有个三长四短的, 都死在你手里。”^{xiǎo xīn hē, jīn nián de tiān qì hái bù xiǎo dé rú hé yào shì yāng miáo yǒu gè sān cháng sì duǎn de, dōu sǐ zài nǐ shǒu lǐ} Zhou Libo (Dağlarda ve köylerde büyük değişiklikler) 4.

bölüm: “Dikkatli olun, bu yıl havanın nasıl olduğunu bilmiyor musunuz? Üç uzun ve dört kısa fidan varsa hepsi senin ellerinde ölecek. (“San chang si duan”, t.y.) Dilbilimsel olarak değerlendirildiği zaman bu alanda kullanılan örtmece sözlerin genel olarak deyimlerden ve fiil+ isimden oluştuğu görülmektedir.

Türkçede yer alan kaza veya ani ölümü ifade eden çok fazla örtmece söz yoktur. Bu tarz durumlarda genel olarak kaza hangi nedenle gerçekleşmişse bu durum belirtilerek kişinin nasıl öldüğü ifade edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, “trafik kazasında ölmek”, “başını çarparak ölmek”, “kalp krizi sonucu ölmek”, “ev kazası nedeniyle ölmek” vb. Ospanova günlük dilde pek rastlanmayan; ancak ansızın gerçekleşen ölümleri ifade eden örtmece sözlere örnek olarak “fücceten gitmek”, “yuvarlanmak”, “yuvarlanıp gitmek” şeklinde kullanımları vermiştir (Ospanova, 2014, s. 60).

Türk toplumunun inanç sistemi gereği bazı kazalar neticesinde ölen kişiler şehit sayılmaktadır. Kurt, İbn Manzûr'dan yapmış olduğu aktarımla bu konuya açıklık getirmektedir: “Esas itibariyle Allah yolunda öldürülen kişiye şehit denilirken daha sonra Hz. Peygamber’in (sav) bazı hadisleri delil gösterilerek şehitliğin anlam çerçevesi genişletilmiştir. Buna göre karın ağrısı, boğulma, yanma gibi afet ve hastalıklar sebebiyle ölen müminler de şehit kabul edilmiştir” (Kurt, 2012, s. 194).

3.1.1.3.2. Duygu ya da Duygusallıkta Ölüm

Duygu ya da duygusallık içeren ölüm örtmece sözlerine örnek olarak üç tane örtmece söz verilmiştir. Verilen örnekler deyimlerden oluşmaktadır. İlk ikisi ayrı ayrı aktarılmıştır; ancak son olarak verilen örnekler aynı anlama sahip olması ve karakterlerin tekrarı olması nedeniyle bir bölüm içinde yer verilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiği zaman toplam sekiz tane deyim kullanıldığı görülmektedir. Verilen örnekler semantik olarak genç yaşta ve aşk uğruna ölen genç kızları kapsamaktadır. Deyim içinde yeşim taşı anlamına gelen “^{yù}玉” karakterinin özellikle çok fazla kullanıldığı görülmektedir (Ruiqin vd., 2016, s.8).

Yeşim taşı Çin kültüründe oldukça değerli ve önemli bir madeni kaynak olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle genç bir kızın ölümü yeşim taşının kırılması ve çiçeğin solmasına benzetilmiştir. Bu tarz benzetme Türkçede de yer almaktadır. Genç yaşta ölen kişiler için “çiçek gibi soldu” ifadesi kullanılmaktadır. Yine aynı şekilde genç yaşta evlenmeden ölen kızlar için “gelinliği kefen oldu” örtmece sözü kullanılmaktadır. Bu tanımlama uygulamada da kendi göstermekte, tabutun üzerine gelinlik serilmektedir. Bu açıdan her iki dilde de ortak kullanım görülmektedir.

3.1.1.3.3. Hastalık Neticesinde Ölüm

İnsanoğlu yeryüzünde birçok farklı hastalıklarla asırlardır mücadele etmektedir. Bazı hastalıkların tedavisi mümkün iken bazı hastalıkların ne yazık ki tedavisi mümkün değildir, ya da tedavi edilmeye çalışılsa bile sonuç olumsuz olabilmektedir. Çince bu alanda kullanılan iki tane örtmece söz yer almaktadır. Örnek olarak verilen her iki kelimedede de hastalık imi olarak kullanılan “^{nè}病” karakteri ve hastalık anlamına gelen “^{bing}病”

karakteri yer almakta ve kelimenin anlamını üstünde taşımaktadır. Verilen örneklerden bir tanesi deyim diğeri ise isim+ fiilden oluşmaktadır.

Türkçede yer alan ve hastalık neticesinde ölen kişiler için kullanılan özel bir örtmece söze rastlanılmamıştır. Kaza sonucu ölümlerin açıklanmasında belirtildiği gibi Türk toplumunda ve İslam inancında hastalık neticesinde ölen kişilere “şehit” denilmektedir. Günlük konuşma dilinde ölen kişinin ölümü hakkında detay verilmek istenirse de “...hastalığı yüzünden vefat etti” gibi açıklama yapılmaktadır. Hastalık nedeniyle vefat edenler için “bu dünyada çok acı çekti ama sonunda kurtuldu”, “acıları son buldu”, “yatak hastası olmadan gitti” gibi ölüm gerçeğini yumuşatan ve bir nevi teselli anlamı taşıyan ifadeler sıklıkla kullanılmaktadır.

3.1.1.3.4. Savaş Neticesinde Ölüm

Savaş, bu dünyada neredeyse her dönem gerçekleşen ve zorbalığın kanıtı olan kötü bir durumdur; nesillerdir sanki bir kültürel miras aktarımı gibi aktarılmaya, bütün dünyaya yayılmaya devam etmektedir. Savaşın acımasız deneyimi kullanılan kelimeler üzerinde etkili olmuştur. Çince savaş neticesinde ölenler için kullanılan dört örtmece söz yer almaktadır. Aslında verilen örtmece sözler aynı anlama gelmekte ve aynı karakterlerin sadece yer değiştirmesi veya eksiltilmesi ile oluşmaktadır. Bu nedenle ilk iki örnek deyim iken eksiltilerek verilen diğer iki örnek fiil+ isimden oluşmaktadır. Deyim olarak kullanılan örtmece söz metafor kullanımı ile at derisinden kefen giymek olarak bir benzetmeyle kullanılmaktadır. Bu deyim içinde kullanılan “^{mā}馬” at karakteri ile, günümüz savaşlarında at yerine daha çok kimyasal ve biyolojik aletlerin kullanıldığı düşünülürse, kelimenin geçmiş dönemlerde kullanıldığı da anlaşılmaktadır.

Türkçede ise aynı kaza ve hastalık sonucu ölen kişilere denildiği gibi savaş neticesinde ölenler için de şehit denilmektedir. Sadece bu durumda şu ayırdıma dikkat etmek gerekebilir, savaş vatan uğruna mı gerçekleşmektedir yoksa bireysel düşünce ve ideoloji neticesinde mi olmaktadır? Bu sorunun cevabı aslında kullanılan ya da kullanılacak olan örtmece sözü belirlemektedir.

Savaş esnasında ölen kişiler için, tarafsız bir yaklaşım sergilemek gerekirse, “yok etmek/ edilmek”, “kurşun yemek”, “delik deşik etmek/ edilmek”, “ipe gelmek”, “ortadan

kaldırmak/ kaldırılmak”, “imha etmek/ edilmek”, “etkisiz hale gelmek/ getirilmek”, “idam etmek/ edilmek” gibi örtmece sözler kullanıldığı görülmektedir. Bu örtmece sözler sayesinde ölümün sebebi ile nasıl meydana geldiği de ifade edilmektedir (Ospanova, 2014, s. 68).

3.1.1.3.5. Teselli Kullanımında Ölüm

Ölümü ifade etmek için kullanılan örtmece sözler duygusal açıdan sadece korku ya da kaçınmayı değil aynı zamanda ölen kişinin yakınları için kayıplarına duydukları üzüntü neticesinde incitmemek için saygı ve nezaketten dolayı kullanım da içermektedir. Ölen kişinin yakınlarına taziyede bulunmak, baş sağlığı dilemek için de örtmece sözlere başvurulduğu görülmektedir. Baş sağlığı dilemek, acının paylaşılmaya çalışıldığı, üzüntünün ortak olduğunu ifade eden bir gelenektir.

Çincede taziye ve teselli açısından kullanılan altı tane örtmece söz yer almaktadır. Bu örtmece sözler genel olarak huzur içinde dinlenmek ve uyumak anlamları taşımaktadır. Çin toplumunda yer alan ölüm sonrası taziye ve teselli örtmece sözlere bakıldığı zaman çok fazla kullanım olmadığı görülmektedir. Türk toplumunda ise bu alanda kullanım sayıca fazladır ve pratikte yaygındır.

Türk toplumunda ölen kişi ardından taziye ve teselli anlamları taşıyan sözler sarf etmek aslında merhumun yakınlarına destek olmak, acılarını paylaşarak hafifletmeye çalışmak içindir. Bu nedenle örtmece söz olarak “Allah bağışlasın”, “başınız sağ olsun”, “Allah gani gani rahmet eylesin”, “Allah sizlere ömür versin”, “Allah yardımcınız olsun”, “Allah sabır versin”, “Allah geride kalanlara sabır versin”, “Allah yar ve yardımcınız olsun”, “Allah mağfiret eylesin”, “makamı cennet olsun”, “Allah taksiratını affetsin”, vb. olumlu anlam taşıyan örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır (Polat & Yılmaz, 2022, s. 305). Çincede kullanılan örtmece sözlere kıyasla Türkçede kullanım günlük hayat içinde aktif olarak devam etmektedir. Taziye ve teselli amaçlı kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman toplumların dini inanış sistemlerinin etkisi açık bir şekilde görülmektedir.

Dilbilimsel açıdan karşılaştırıldığı zaman ise Çincede yer alan teselli örtmece sözlerinin dördünün isim ve fiil, ikisi ise isim ve isimden oluşurken, Türkçede yer alan teselli örtmece sözlerinin genel olarak isim ve fiilden oluştuğu görülmektedir.

Türk kültüründe taziye örtmece sözlerinin yanı sıra ölen kişiyi yad etmek için kullanılan örtmece sözler de yer almaktadır. Bu örtmece sözler ölen kişi için dua niteliğinde de olabilmektedir ve bazı söz kalıpları ortak kullanıma sahiptir. Örneğin; “yattığı yer nur olsun”, “kabri nurla dolsun”, “ruhu şad olsun”, “mekânı cennet olsun”, “Allah mağfiret eylesin”, “Allah affetsin”, “Allah gani gani rahmet eylesin”, “melekler yoldaşı olsun”, “yolu ışıklarla dolsun”, “yolu aydınlık olsun”, “azabı hafif olsun”, “kabri cennet kapısına açılsın”, “peygamber efendimize komşu olsun” vb. örtmece söz kalıpları kullanılmaktadır. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere din etkili bir olgudur.

3.1.1.3.6. Aşağılayıcı Anlamda Ölüm

Aşağılayıcı kullanım açısından incelendiği zaman ölüm için kullanılan sekiz tane örtmece söz yer almaktadır. Verilen örtmece sözler semantik açıdan incelendiği zaman “kapattı”, “oyun bitti”, “nalları dikti”, “yurda döndü”, “krematoryuma girdi”, “bacaya tırmandı”, “Marks’ı görmeye gitti” gibi anlamlar içermektedir. Aşağılayıcı ve küçük düşürücü anlamlar içeren bu örtmece sözler günlük hayatta sıklıkla kullanılmaktadır. Anlamsal olarak negatifik içeren bu tarz örtmece sözler görev olarak yine dolaylı bir anlatıma sahip olup, ölümün ciddiyetinden kaçınılarak kullanılan bir yöntemdir. Diğer kullanımlarda olduğu gibi ölümün soğuk hissiyatı bu şekilde azaltılmaya ve sıradanlaştırılmaya çalışılmıştır. Dilbilim açısından bakıldığında zaman genel olarak fiil+ isim+ durum değişim kipinden oluştuğu görülmektedir.

Türkçede de bu tarz kullanımlar mevcuttur. Özellikle “nalları dikti” ifadesi bire bir kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, “ölmek”, “tahtalı köyü boylamak”, “zebaniyle dost olmak”, “pamuk tıkatmak”, “dükkânı kapatmak”, “bileti kesilmek”, “mort olmak”, “bok yoluna gitmek”, “eşek cennetine gitmek” vb. aşağılayıcı ve alaycı ifadeler Türkçede de kullanılmaktadır. Bu kullanım şekli örtmece sözler içinde kötü adlandırma olarak yer almaktadır. Çince de olduğu gibi Türkçede de bu tarz kullanımlar sosyal hayat içinde vardır, amaç ölümün korkulu ve gergin halini yumuşatmaktır. Dilbilimsel açıdan bakıldığında zaman ise genel olarak isim+ fiil yapısından oluştuğu görülmektedir.

3.1.1.3.7. Aile Bireyleri İçin Ölüm

Çincede ölümün sınıflandırılması aile bireylerin ölümlerine göre de farklılık göstermektedir. Aile bireyleri için kullanılan örtmece sözler toplamda dokuz tanedir. Kullanım alanlarındaki farklılık anne, baba, anne ve baba, kişinin karısını kaybetmesi gibi durumlara göre değişmektedir. Bir ebeveynin ölümü durumunda “^{fēng mù}风木”, “^{fēng shù}风树”, “^{fēng zhī}风枝” örtmece sözleri kullanılmaktadır. Ebeveynlerin ölümü için kullanılan bu örtmece sözler, anlam bakımından rüzgârın ağacı ve dalları savurması anlamına gelmektedir. Bir diğer anlamı ise artık geride kalan evlatlarına bakamayan ve destek olamayan ebeveynler olarak kullanılmaktadır. Bu kullanımı ile metafor yapıldığı görülmektedir. Han hanedanlığı Han Shi Wai Chuan Cilt 9³⁰, da bu duruma örnek olarak şöyle bir ifade geçmektedir: “^{shù yù jìng ér fēng bù zhǐ}树欲静而风不止, ^{zǐ yù yǎng ér qīn bù dài yě}子欲养而亲不待也。” Ağaç sessiz olmak ister ama rüzgâr durmaz, evlat büyütülmek ister ama aile beklemez (Ruiqin vd., 2016, s. 213). Dilbilimsel açıdan incelendiği zaman genel olarak hem metafordan hem de fiil+ isim yapısından oluştuğu görülmektedir.

Bu bakımdan Türkçede kullanılan yetim, öksüz hem yetim hem öksüz, bakıma muhtaç, dul gibi kavramlara karşılık gelmektedir; ancak birine yetim, öksüz ve dul şeklinde hitap edilmesi kişiye kaybını hatırlattığı ve üzdüğü için genellikle bu kelimelerin kullanımına dikkat edilmektedir. Bu kelimeler yerine dolaylı anlatım olarak “annesini/babası/eşini kaybetmiş”, “aile bireylerini kaybetmiş”, “büyüklerini kaybetmiş” ya da erkek olan eşin ölmesi durumunda “evin direğinin yıkılması” gibi benzetmelerle ifade edilmektedir. Bu tarz ifade biçimleri iletişimde kolaylık sağlamaktadır. Dilbilimsel olarak isim, sıfat ve kısa cümlelerden oluştuğu görülmektedir.

3.1.1.3.8. Genel Kullanımda Ölüm

Ölüm örtmece sözlerinin genel kullanımında on dört tane örnek yer almaktadır ve semantik olarak gitmek, göç etmek, bu dünyadan ayrılmak, uykuya dalmak gibi anlamlar içerdiği görülmektedir. Bu kullanım ile başka bir yere gitmek ya da öze, doğaya dönmek ifade edilmektedir. Genel olarak kullanılan örtmece sözler herhangi bir alan, konum ya da duruma dahi edilmeden herkes tarafından ve herkes için kullanılan örtmece sözlerdir. Anlam olarak hepsi bu dünyadan gitmeyi, ayrılmayı ifade etmektedir. Genel kullanımda

³⁰ 汉·韩婴（韩诗外传）卷九

“一命归阴”^{yī mìng guī yīn} şeklinde bir deyim yer almaktadır. Bu deyimın anlamı yer altı dünyasına yani cehenneme dönmektir. Bu deyimınin kullanılmasının nedeni eskiden insanların bir kişinin ölümünün ardından ruhun yer altı dünyasına cehenneme döneceğine dair inançları olmasından kaynaklanmaktadır (Yang Ru, 2019, s. 30).

Çince bazı sayısal ifadelerde günlük dilde genel anlamda ölüm yerine örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Çin kültüründe özellikle 4 ve 7 rakamları ölümü ve kötü şans çağrıştırdığı için söyleminden kaçınılan rakamlardır. Antik Çin’de 4 rakamı uğursuz olarak kabul edilmemekteydi; öyle ki eski Pekin’de yer alan “四合院”^{sì hé yuàn} adlı eski yapılar bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Bu yapılar genellikle avlu içinde yer alan ve etrafı çevreleyen dört yapıdan oluşmaktadır. (“Siheyuan”, t.y.; Ma & Liu, 2020, s. 366)

Tabloda yer almayan ancak genel kullanım olarak kabul edilecek olan bir diğer örnek örtmece söz ise Ruiqin ve diğerlerinin aktarımıyla yapılmaktadır. Xiao Hong (萧红) “Lu Xun’un hatıraları”^{huí yì lǔ xùn xiānshēng} (回忆鲁迅先生) adlı eserinde, 20. yüzyıl Çin edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Lu Xun’un ölümü için “工作完了 işi/ görevi bitti, 休息了 dinlendi” ifadelerini kullanmıştır. Ruiqin ve diğerlerine göre aslında bu ifadeler örtmece söz değildir; ancak hayatı boyunca çok çalışkan ve savaşan Lu Xun ve onun ölümü için bu ifadeler çok güzel ve yerinde kullanılan örtmece sözlerdir (2016, s. 33).

Çince genel olarak kullanılan örtmece sözler dilbilimsel açıdan fiil+ isim, fiil+ fiil, fiil+ dolaylı tümleç+ durum değişim kipi ve deyimlerden oluştuğu görülmektedir. Durum değişim kipi olarak belirtilen “了”^{le} bir ek olarak yer almakla beraber kullanıldığı cümleye göre geçmiş zaman anlamı da katmaktadır.

Türkçede genel kullanım olarak ölümü ifade eden örtmece sözler “vefat etmek”, “bu dünyadan ayrılmak”, “yok olmak”, “son nefesini vermek”, “gitmek”, “ayrılmak”, “bu dünyadan göç etmek”, “bırakıp gitmek”, “tek başına bırakmak”, “sonsuzluğa gitmek”, “ebediyete intikal etmek”, “son yolculuğa çıkmak”, “sonsuzluğa uğurlamak”, “terk etmek”, “ömrü vefa etmemek”, “dört kolluya binmek”, “tahta ata binmek”, “imamın kayığına binmek”, “ekmeği/azığı/kepeği tükenmek”, “iki eli yanında gelmek”, “başı

teneşire gelmek”, “iki eli yanında gelmek”, “duası okunmak”, “namazı kılınmak”, “kara yere gitmek”, “göç etmek”, “can borcunu ödemek”, “can vermek”, “ömür defterini kapatmak”, “helvası yenmek”, “kandilin yağı tükenmek”, “yakasız gömlek giymek”, “adres değiştirmek”, “dünyasını değiştirmek”, “ruhunu teslim etmek”, “ölmüşlerine kavuşmak”, “toprak olmak”, ahiret yolcusu olmak”, dünyaya veda etmek”, “günü dolmak”, “ecel şerbeti içmek”, “yaşamını yitirmek”, “kasketi tingildemek” vb. deyim ve söz öbeklerinden oluşmaktadır. Ölen kişi için ise “rahmetli”, “merhum”, “merhume”, “mevta” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Polat & Yılmaz, 2022, s. 305; Tan, 2016, s. 95; Türkmen, 2009, s. 134).

Türkçede sosyal hayat içinde ölüm için kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman semantik açıdan ortak noktalar mevcuttur. Bir yere gitmek ya da bir yerden ayrılmak, terk etmek, ayrılmak anlamları bakımından ortak özelliğe sahiptir. Her iki dilde de yer alan “öldü” ifadesi her ne kadar dolaylı anlatımdan yoksun olsa da aktif olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman örtmece sözlerin fazlalığı ve kullanım kolaylığının yanı sıra nadirde olsa direk anlatımların da yer aldığını söyleyebiliriz.

3.1.1.3.9. İntihar Neticesinde Ölüm

Ölüm sadece dış etkenler neticesinde gerçekleşmemekte, kişinin bireysel düşünce ve istekleri tarafından da gerçekleşebilmektedir. Her canlı kendi öz yaşamı ve bedeni üzerinde haklara sahiptir. Bu hak bazen ölüm için de kullanılmakta ve kişi kendi yaşamına kendisi son verebilmektedir.

Çin toplumunda intihar etmek hoş karşılanan bir durum olmamasına rağmen sıklıkla yaşanabilmektedir. Örnek olarak intihar için kullanılan toplam on dört tane örtmece söze yer verilmiştir. Çince kendini öldürmek “自杀”^{zì shā} kelimesi ile karşılanmaktadır. Örnek olarak verilen örtmece sözlerde genel olarak kendi kendine ya da kendi anlamına gelen 自^{zì} karakterinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu karakter eylemin bireysel olduğunu vurgulamaktadır. Örnek olarak verilen üç örtmece sözde intihar eyleminin nasıl yapıldığı belirtilmektedir; “吊颈”^{diào jǐng} ve “伏剑投缳”^{fú jiàn tóu huán} kelimeleri kendini asmak anlamına gelirken, “仰药”^{yǎng yào} kelimesi ise kendini zehirlemektir (Ruiqin vd., 2016, ss. 214-215).

Türk toplumunda intihar vakaları sıklıkla görülmektedir. Kişiler yaşamış oldukları zor hayat koşulları, maddi ve manevi yetersizlik, psikolojik sorunlar ve dünya hayatından zevk almamak gibi birçok nedenden dolayı kendi yaşamlarına son verebilmektedirler. Türk toplumunda İslam inancının hâkimiyeti kültürel değer yargıları üzerinde etkiye sahiptir ve bu nedenle intihar kabul edilen bir durum değildir. İnsan canı çok değerlidir. Bir emanet olarak kabul edilen bu can, kendisine zarar verecek her türlü eylemden korunmalıdır. İntihar ederek ölen kişinin hem bu dünyasının hem de ahiret yaşamının yok olduğuna, cehenneme gideceğine dair inanç hakimdir. Sadece kendi canına kıymak değil aynı zamanda başkasının canına kıymak da İslam inancına ters düşen bir durumdur. “Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir” (en-Nisâ, 4/29, akt., Ağilkaya, 210, s. 184).

Türkçede intihar kelimesi tabu ya da yasaklı bir kelime olarak kabul edilmemektedir; ancak kelimenin olumsuz duyguya neden olması örtmece sözlerin kullanımına zemin hazırlamıştır. “intihar etmek”, “kendi canına kıymak”, “her iki dünyasını da mahvetmek”, “hayatına son vermek” gibi ifadeler örtmece söz olarak sıklıkla kullanılanlar arasında yer almaktadır. İntihar etmenin yasal olduğu coğrafyalarda ise intihar etmek kelimesi bilimselliğe dökülerek ötenazi olarak ifade edilmektedir.

3.1.1.3.10. Dini Alanda Ölüm

Çin toplumunda Tanrı ve insanın aynı bedende olduğuna “^{shén rén tóng tǐ}神人同体” dair inanç, toplumun ve bireyin inanç sistemi üzerinde oldukça önemli bir etkiye neden olmuştur. Çin toplum inancına göre Tanrı tek değildir ve asla geçilemez. Çin toplumunda tek tanrılı inanç yerine Budizm ve Daoizm gibi çok tanrılı inanç sistemi yaygındır. Bu doğrultuda ölüm ve ölmek ile ilgili olarak kullanılan örtmece sözler bu inanç sistemlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Çince yer alan ölüm örtmece sözlerine örnek olarak toplam yirmi beş tane örtmece söz verilmiştir. Daoizm ’de ölümü ifade eden on altı, Budizm’de ise dokuz tane örtmece söze yer verilmiştir. Verilen bu örnek örtmece sözler sıklıkla kullanılan örtmece sözlerden oluşmaktadır. Ölüm için kullanılan örtmece sözler her ne kadar farklı inanç sistemleri tarafından belirlenmiş olsa da semantik olarak hepsi aynı anlama gelmekte, sonsuzluk, sonsuz yaşam ve nirvanaya ulaşmayı ifade

etmektedirler. Dilbilimsel açıdan incelendiği zaman ise isim+ fiil, fiil+ isim, fiil+ sıfat, fiil+ fiil, fiil+ sıfat ve deyimden oluştuğu görülmektedir.

Daoizm, Çin tarihinde önemli bir yere sahip olan ünlü düşünürler Laozi (老子) ve Zhuangzi'nin (庄子), Daoist düşünce sistemini benimsemeleri neticesinde oluşan Çin'e özgü bir inanç şeklidir. Daoizm'e göre Dao'a (道) ulaşmak esastır ve yükselecek en büyük mertebedir. Daoizm dünyada bulunan tüm farklılıkları reddeder, yaşam ve ölümün birbirinden çok da farklı olmadığını vurgular. Bu inanç sistemine göre hayat yüzmek, ölüm ise dinlenme gibidir. Daoistler yaşamın ve bedeninsonsuzluğu için ölümsüzlük peşinden giderler ve elde edilen deneyimler neticesinde insanların yeniden doğup ölümsüzlüğe ulaşacaklarına inanırlar. Ölüm, ruhun görünmezliğidir. Daoizm'e göre insan öldükten sonra tıpkı bir ağustos böceğinin kabuk değiştirmesi gibi bedenin yükünden kurtularak ölümsüzlüğe yükselmektedir. Bu nedenle ölümü ifade etmek için ağustosböceği kabuğu anlamına gelen “蝉蜕” kelimesi ve kabuk değiştirmek anlamına gelen “蜕化” kelime örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Ruiqin vd., 2016, s. 211).

Daoizm inancına göre insanlar kendilerini ahlaki açıdan güzel bir şekilde geliştirirlerse sonsuza kadar yaşayabilecekler ve bu sayede ölümsüzlüğü elde edebileceklerdir. Bu nedenle ölümsüzler ve insanlar arasında var olan sınırın aşılması imkânsız değildir. Daoizm'e göre simya, qi (气) enerjisi, nefes teknikleri ve vücut esnemelerinden oluşan Dao Yin (导引术) teknikleri oldukça önemlidir. Bireyin çekmiş olduğu çile sayesinde ölümsüzlüğe ulaşacağına dair bir inanç vardır.

Çinliler genel olarak tanrıların sahip olduğunu düşündükleri yaşam şekillerini isterler, dolayısıyla ölümün de tanrılar gibi olmasını dilerler. Bu nedenle genelde ölüm için kullanılan örtmece sözlerde cennete gitmek, yaşamın kargaşasından kurtulmak, masallar ülkesine yolculuk etmek, turna kuşuna dönüşmek, turna kuşuna binip batıya yolculuk yapmak, ölümsüz olmak, sessizliğe bürünmek vb. anlamlar içeren örtmece sözler kullanmışlardır (Lei, 2006, s. 41; Ruiqin vd., 2016, s. 210). Örnek olarak verilen örtmece sözlerin anlamlarında ölümsüz olmak, sonsuza kadar yaşamak ve özellikle turna kuşu

sıklıkla kullanılmaktadır. Turna kuşu ölümsüzlük ve cennetle ilişkilendirilmiş bir metafordur. Ayrıca Daoizm’ de ölümü ifade etmek için kullanılan parinirvana örtmece sözü, Gautama Buda’nın ölümü olarak bilinmektedir ve yaşam döngüsünde nirvanaya ulaşmanın son bulması, doğmamak üzere son kez ölmek anlamında kullanılmaktadır. Tam nirvana olarak da bilinmektedir (“Death of Buddha”, t.y.).

Budizm inancına göre nirvana ulaşılabilecek en yüksek makamdır. Nirvana kelimesi “涅槃”^{niè pǎn} karakteri ile karşılanmaktadır. Wei Tarihi’nde (魏书-释老志)³¹ şöyle bir ifade yer almaktadır: “Nirvana aynı zamanda yok oluş ya da sonsuz mutluluk ve huzur demektir; bu da minnettarlığın ve her türlü ıstırapın yer değiştirmesi anlamına gelmektedir.” Nirvana ruhsal olarak sonsuzluğa ve sonsuz huzura kavuşmak demektir. Nirvananın esas amacı, insanlara yol göstererek acının ve ıstırapın kaynağını ortadan kaldırmak, sakin ve huzurlu bir yaşam sunmaktır. Budizm, Hindistan’dan Çin’e yayılmasıyla Çin kültürü üzerinde etkisini göstermiş ve değişikliklere neden olmuştur. Bu etki Çince kelimelerde ve ölüm için kullanılan örtmece sözlerde de görülmektedir. Budizm inancında ölüm için kullanılan örtmece sözler “圆寂”, “灭度”, “示寂”, “入寂”, “入灭”, “坐化” vb. karakterlerden oluşmaktadır ve anlam olarak hepsi nirvanaya ulaşmaktır. “圆寂”, “坐化”^{zuò huà} örtmece sözleri Daoizm inancına göre ortak kullanıma sahiptir. Bir Budist’in ölümüyle nirvanaya ulaşması sonsuz özgürlüğe kavuşması ve ölümü aşarak bir Buda olabileceği anlamına gelmektedir. Birçok Budist ölümün geleceğini hissettiği zaman banyo yapar, temiz kıyafetler giyer ve bağdaş kurmuş bir vaziyette ellerini kavuşturarak oturup kendisini düşünce alemine bırakarak bedenini yönetir. Bu oturma “坐化”^{zuò huà} kelimesi ile ifade edilmektedir ve “物我两忘”^{wù wǒ liǎng wàng} hem her şeyi hem de kendini unut” anlamına gelmektedir. Buradaki amaç kendini ve dünyevi bütün şeyleri bir kılıp tek olmak, acı çekmeden huzur içinde ölmektir (Ruiqin vd., 2016, s. 212).

³¹ Kuzey Wei Hanedanlığı tarihi ile Çin Budist tarihini ve düşünce sistemini anlatan en kapsamlı kitaptır. Shi Laozhi bölümü Wei kitabının son bölümüdür. Yirmi dört haneden tarihinin (二十五史) onuncusu olan Kuzey hanedanı Wei’in tarihi, yazar ve tarihçi olan Wei Shou(魏收) tarafından M.Ö.554’te Kuzey Qi hanedanlığı zamanında derlenmiştir. Toplamda 114 parşömeden oluşmaktadır. (“Wei shu”, t.y.)

“登莲界”^{dēng lián jiè} örtmece sözü kelime anlamı olarak lotus dünyasına yükselmektir. Burada bahsi geçen lotus aynı zamanda batı dünyasına yolculuk anlamına gelen ve ölüm için kullanılan bir başka örtmece söze gönderme yapmaktadır. “归西”^{guī xī} Budizm dininde ölümü ifade eden örtmece sözlerden birisidir. Kelime anlamı olarak batıya dönmek olarak da kullanılmaktadır. Batıya dönmek ifadesi mutluga, huzura dönmeyi işaret etmektedir. 登^{dēng} kelimesi yükselişi vurgularken 归^{guī} kelimesi de öze dönüşü vurgulamaktadır. “谢尘缘”^{xiè chén yuán} kelimesi anlam olarak “dünyevi kadere son vermek” tir. Budizm inancında dünyada yer alan renkler, kokular, sesler, tatlar, dokunuşlar ve kanunlar “altı toz” olarak tanımlanmaktadır. Budizm inancına göre insanın bu altı tozla bir bağı, kaderi vardır ve onlar yüzünden aşağı doğru sürüklenmektedir. İşte bu duruma dünyevi kader denilmektedir. Dünyevi kadere son vermekle ifade edilmek istenen ise, bireyin ölümü ile gözleri, burnu, kulakları, dili, bedeni ve zihni işlevini kaybedecek ve artık bahsedilen dünyevi kader tarafından rahatsız edilmeyecektir. Tam anlamıyla maddi dünya ve güzelliklerinden kurtularak tamamen manevi dünya ve güzelliklerine geçiş ifade edilmektedir (Yang Ru, 2019, s. 77). Budizm inancında var olan bu düşünde İslam inancında da yer almaktadır. Bireyin nefsi ile savaşından kurtulması ve sonsuz ebediyete ulaşması ölümle gerçekleşmektedir. Bu örnekle inanç sisteminin farklı olması düşünce şeklini değiştirmeyerek, ortak düşüncelerin de oluşabileceğini kanıtlamaktadır.

Türk toplumu geçmiş zamanda İslamiyet öncesi birçok farklı dini benimsemiştir; ancak günümüzde İslamiyet inancı çoğunluğun kabul ettiği bir inanç sistemidir. Günümüz Türk inanış sistemi ile kıyaslandığında Çin milleti geçmiş zamanda bile ortak ve tek bir dine inanış sistemini benimsememiştir. Çok tanrılı inanışların Çin toplumunda hâkim olması nedeniyle dini inanışlara karşı hoşgörülü bir toplum özelliğine sahip oldukları söylenebilir. Farklı dini inanışların toplum içinde hâkim olmasıyla ölüm için kullanılan örtmece sözlerde de farklılıklar meydana gelmekte, bireyin inanışına göre seçmiş olduğu örtmece sözler değişkenlik göstermektedir.

Türkçede ölüm için kullanılan örtmece sözlerde Allah inancı neticesinde oluşan örtmece sözler şu şekildedir: “Hakk’a yürümek”, “Hakk’ın rahmetine kavuşmak”, “Allah’ın rahmetine kavuşmak”, “Mevla’nın yanına gitmek”, “sevgiliye kavuşmak”, “Yaradan’ın

yanına gitmek”, “Allah yanına almak”, “Rahmeti Rahman’a kavuşmak”. Bu tarz örtmece sözler ölen kişinin kötü bir yere gitmeyeceğinin göstergesi olarak kabul edildiği için ölümün kabullenışı daha kolay olmakta ve ölümün kötü bir son olarak düşünülmemesini sağlamaktadır (Demirci, 2008, s. 27).

3.1.1.3.11. Vatan İçin Ölüm

Belirli bir amaç uğruna hayatını feda etmek her insanın tereddüt etmeden kabul edeceği bir ölüm şeklidir. Özellikle vatan uğruna ölmek, ülkesini seven kişi için bir gururdur. Bu uğurda ölmek ise bir şereftir. Bu nedenle vatan uğruna ölmek, korkulan bir ölüm şekli değildir. Çin kültüründe şöyle bir kadim söz yer almaktadır: “Ölüm bir tüy kadar hafif, Tai dağı kadar da ağırdır.” Çin toplumunun geleneksel inancına göre, adalet, ülke ve inanç için canını feda etmek hayranlık duyulacak bir durumdur. Bu nedenle belirli amaç ve değerler için ölen insanlara kahraman gözüyle bakılmakta ve sonsuz sevgi duyulmaktadır. Hissedilen minnettarlık duygusu ölüm örtmece sözlerine de yansımaktadır (Ruiqin vd., 2016, s. 214).

Çince vatan uğruna ölüm için kullanılan örtmece sözlerin sayısı toplam yirmi altıdır. Vatan uğruna hayatını feda edenler için kullanılan örtmece sözlerin sayıca fazla olması Çin toplumu için vatan, ülke, birlik kavramlarının ne denli önemli olduğunun da bir göstergesidir. Vatan uğruna hayatını feda edenlere, Türk kültüründe de olduğu gibi, Çince de şehit denilmektedir. Bunun yanı sıra bu kişiler kahraman olarak tanımlanmaktadırlar. Dilbilimsel olarak değerlendirildiği zaman bu alanda kullanılan örtmece sözlerin üç tanesi deyim, geri kalanları ise genel olarak fiil+ isimden oluştuğu görülmektedir.

Ölüm birçok şekilde gerçekleşmektedir. Kimi insanlar hastalık nedeniyle, kimi insanlar kaza sonucu, kimi insanlar dünyadaki vakitlerinin dolması nedeniyle, kimi insanlar ise kendi istekleri doğrultusunda ölüm gerçeği ile yüzleşmektedirler. Ölümün değerlisi ya da değersiz gibi bir ayırdım yapılması bizim üstümüze düşen bir vaziyet değildir; ancak ülkesi, vatani, milleti, bayrağı ve dini inanış gereği kendi canını feda edenler için ölmek ve ölüm farklıdır. Vatan uğruna Allah yolunda hayatını feda edenler İslam toplumu gereği “şehit” olarak kabul edilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de Bakara süresi 154. ayeti bu hususu

desteklemektedir: “Allah yolunda öldürülenler için “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz” (Kur'an-ı Kerim, t.y.).

Şehit olarak ölen kişilerin cennete gideceğine dair olan inanç, ölüme karşı saygıyı ve cesareti de beraberinde getirmektedir. Hayatın bu denli değerli bir uğurda kaybedilmesi hem vefat eden kişi için hem de ailesi ve yakınları için gurur kaynağıdır. Şehit kelimesi ölen kişinin kimliği olmakla birlikte aynı zamanda ölümü için kullanılan bir örtmece söz olmuştur. Şehit kelimesi dışında “şehadete ermek”, “şehit düşmek”, “şehit edilmek”, “şehadet şerbeti içmek”, gibi kullanımlar da yaygındır. Bir diğer kullanım ise “Hz. Hamza'nın yanında yer almak, Hz. Hamza'nın sancağı altında olmak” şeklindedir. Hz. Hamza'nın ilk şehit olarak kabul edilmesi nedeniyle böyle bir söylem mevcuttur, bu da yine İslam inancı neticesinde oluşmuştur. Şehitlerin sonsuz huzura kavuşacağına dair olan inanç neticesinde aile bireyleri ve yakınları tarafından teselli ya da taziye ifadesi olarak “vatan sağ olsun” denilmektedir. Türkçede vatan uğruna hayatlarından vaz geçenler için ortak tek bir örtmece söz vardır, şehit ya da şehit olmak. Bu nedenle dilbilimsel açıdan incelendiğinde isimden veya fiilden oluştuğu görülmektedir.

3.1.1.3.12. Sosyal Kimlik Neticesinde Ölüm

Eski Çin'de hâkim olan katı ataerkil aile düzeni ve feodal sistemin etkileri ölüm için kullanılan örtmece sözlerde kendini göstermektedir. Bu katı kuralların etkisiyle sınıfsal farklılıklar oluşmuştur. Bu farklılık dili de etkilemiştir. Çince de sosyal kimlikler için kullanılan örtmece sözlerin sayısı oldukça fazladır. Toplam otuz dokuz tane olan örtmece söz, imparator, prens ve ailesi, bilim adamı, memurlar, edebiyatçılar olmak üzere farklı statüde olan bireylerin hayatlarını kaybetmeleri neticesinde kullanılmaktadır. Özellikle imparator ve bürokratlar için kullanılan örtmece sözler, günümüz Çin devlet sisteminin yönetim şekli nedeniyle aktif olarak kullanılmamaktadır.

Sınıfsal farklılıkların sonucunda ölen kişi için kullanılan örtmece sözler farklıdır. Lei'den edinmiş olduğumuz bilgilere göre, Ayinler Kitabı olarak bilinen Liji'de (礼记 • 曲礼) imparatorun ölümü için çöküş anlamına gelen “崩”^{bēng} kullanılmaktadır, çünkü imparatorun ölmesi ülke için büyük bir felaket olarak kabul edilmektedir. Prenslere ölümü için “薨”^{hōng}

kelimesi kullanılmaktadır. Araştırmacı bir prensin ya da devlet memurunun ölümünün imparator kadar önemli olmadığını vurgulasa da “^{hōng}薨” kelimesinin yıkılan bir evden çıkan sese benzetmekte ve en az imparator kadar önemli olduğuna değinmektedir. Kıdemli devlet yetkilileri için “^{zú}卒” kelimesi kullanılmaktadır. Erdemli bir hayatı olan devlet yetkililerinin ölümü için kullanılan “^{zú}卒”, hayatını tamamlamak, bitirmek ve de görevini tamamlayıp başkasına devretmesi açısından tercih edilen bir kelimedir. Devlet memurları için ayrıca yine aynı anlamlara gelen ve görev/ görev yeri teslimiyetini ifade eden “^{juānguǎn}捐馆舍”, “^{juānguǎn}捐馆”, “^{juān bīn kè}捐宾客”, “^{qì tángzhàng}弃堂帐” vb. örtmece söz kalıpları da kullanılmaktadır. Alimlerin ölümü için maaş alamamak anlamına gelen “^{bù lù}不禄” kelimesi kullanılmaktadır; ancak asıl ifade edilmek istenen kariyerinin bitmesidir. Sıradan insanlar için ise “^{sǐ}死” kelimesi kullanılmıştır. Sıradan halkın toplum içinde bir değerinin olmadığı gerçeği hayatlarının son aşaması olan ölümden de açıkça ifade edilmektedir. Ölen bedenlerin ruhtan ayrılarak sadece bir çukuru doldurduklarını ifade eden “^{tián gōu hè}填沟壑” ifadesi de sıradan insanlar için kullanılan bir diğer örtmece sözdür (Lei, 2006, s. 40).

Bürokrat ve hükümet çalışanlarının ölümü için kullanılan “^{chè lè}彻乐” örtmece sözü aynı zamanda eski dönemlerde yaşanan felaketler, hastalıklar, doğa olayları ve ölümler yaşandığı zaman imparator ve hükümet çalışanlarının yaşanan durum neticesinde duymuş oldukları hüznü müzik aletlerini ortadan kaldırarak ifade ettikleri bir yöntemdir (“Che le”, t.y.). “^{lán cuī yù zhé}兰摧玉折” deyimini genç yaşta ölmüş saygıdeğer kişiler için kullanılmaktadır. Anlamsal olarak solmuş orkide ve kırılmış yeşim taşı ifade etmektedir. Çince ölümler için kullanılan örtmece sözlerin birçoğunda orkide ve yeşim taşı karakterleri fazlasıyla görülmektedir. Orkidenin ve yeşim taşının Çin kültüründe ne denli önemli bir yere sahip olduğu kullanılan bu ifadelerle vurgulanmaktadır. “^{xīng wáng}星亡” ve “^{xīng}星

陨” örtmece sözlerinde yer alan 星 karakteri kelime olarak yıldız anlamına gelmektedir, bu nedenle bir yıldızın düşmesi, kayması şeklinde anlam taşımaktadır.

Genel olarak ölüm için kullanılan kelimelerin hepsi örtmece söz olarak yer almaktadır ve her ne kadar farklı karakterle ifade edilse de anlamsal olarak aynıdırlar, sadece sıradan insanların ölümü için kullanılan “死” kelimesi bir örtmece değildir. Bu sayede ölümü ifade etmede sınıfsal farklılıkların vurgulandığı açık bir şekilde gözükmemektedir. Statü durumuna göre belirlenen ve ölüm için kullanılan örtmece sözlerin hak etmeyen kişiler için kullanımı saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Çince sosyal kimlik alanında kullanılan örtmece sözler dilbilimsel olarak fiil+ isim, isim+ isim, sıfat+ isim, fiil+ sıfat ve deyimlerden oluştuğu görülmektedir.

Dil ürünü olan örtmece sözcüklerde süreç içerisinde görülen bu farklı kullanımlar, dilin değişime açık olan dinamik yapısıyla doğrudan ilgilidir. Sosyal kimlik neticesinde kullanılan ölüm örtmece sözleri, günümüz Çin devlet sisteminin cumhuriyet olması nedeniyle özellikle imparator ölümü için çok fazla tercih edilen ifadeler değildir; ancak birçok edebiyat eserinde, tarihsel kaynaklarda bu tarz örtmece sözlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle kaynak olarak verilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Türk toplumunda sosyal kimlik ayrımı Çin toplumunda olduğu kadar keskin değildir, bu nedenle kişinin var olduğu ya da bulunduğu statü ne olursa olsun ölüm için kullanılan örtmece sözler herkes için ortak kullanıma sahiptir. Ölümün ifade edilmesinde her zaman dikkatli olunmuş, nazik kelimeler ve ifade şekilleri tercih edilmiştir.

3.1.1.3.13. Yaş Neticesinde Ölüm

Ölümün belki de en doğal hali yaş ile ilişkili olmandır. Genel olarak bakıldığında ölümün gerçekleşme ihtimalinin yaş neticesinde olma oranı daha yüksektir. Çince yer alan ve yaş neticesinde gerçekleşen ölüm örtmece sözlerine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. Çince yaşa bağlı ölüm için toplam kırk sekiz tane örtmece söz yer almaktadır ve bu sayı tablo içinde kullanılan diğer alanlara göre en fazla olmandır. Yaş neticesinde ölüm için kullanılan örtmece sözlerin yaşlılık neticesinde ölüm, hastalık neticesinde ölüm, kaza sonucu ölüm, beklenmedik ölüm, kendi yatağında huzur içinde

ölüm, orta yaş ölümü, genç yaşta ölüm, çocuk denebilecek yaşta ölüm gibi farklı zamanları kapsadığı görülmektedir. Yaşlılık neticesinde gerçekleşen ölümler için kullanılan örtmece söz sayısı (otuz altı) diğer yaş gruplarına göre daha fazladır. Bu doğrultuda yaş almak ile ölümün gerçekleşme ihtimalinin yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

Özellikle genç yaşta ölümler için kullanılan örtmece sözler ilgi çekicidir. Çin dilbilimi tarihi için oldukça önemli olan, Çin'in en eski sözlüğü olarak kabul edilen, Xu Shen tarafından Han Hanedanlığı zamanında yazılan ve Çince karakterlerin açıklanarak analiz edilmesinden oluşan Shuowen Jiezi'da (说文解字) ölümle daha küçük yaşlarda karşılaşanlar için kullanılan örtmece sözler hakkında şu bilgiler verilmiştir: On dokuz ile on altı yaş arasında ölenler için “长殇”, on beş ile on iki yaş arasında ölenler için “中殇”, on bir ile sekiz yaş arasında ölenler için “下殇” kelimeleri kullanılmaktadır. Burada verilen 长, 中, 下 kelimeleri büyük, orta, alt/küçük anlamına gelirken “殇” kelimesi yukarıda da belirtildiği gibi genç yaşta ölenler için kullanılan örtmece bir sözdür (Lei, 2006, s. 40).

Semantik açıdan bu örtmece sözler genel olarak huzur içinde uyumak, gözlerini kapatmak, insanların dünyasından ayrılmak, son nefesini vermek, yok olmak, acının son bulması, göç etmek, sonsuz uyku gibi olumlu anlamlara sahiptir. Dilbilimsel açıdan ise deyim, isim+ fiil, sıfat+ fiil, olumsuzluk eki+ fiil, zarf+ fiil, fiil+ fiil, isim+ isim yapılarından oluştukları görülmektedir.

Türk toplumunda yaş neticesinde ölüm için kullanılan örtmece sözler ise genel olarak “yaşı kemale ermişti”, “zamanı gelmişti”, “vaktini doldurdu” gibi ifadeler yaşlı bireyler için kullanılmaktadır. Kendi yatağında huzur içinde ölenler için ise “eceliyle ölmek” terimi kullanılmaktadır. Bu tarz ifadelerde üzüntüden çok olması gerekenin olduğu şeklinde bir anlam hakimdir. Ölümün yaşlı bir birey için gerçekleşmesini ifade eden bu tarz örtmece sözlerin yanı sıra ölüm zamanının yaklaştığını ifade eden örtmece sözler de bulunmaktadır; “gözü toprağa bakmak”, “bu dünyadan elini eteğini çekmek”, “arkası helva kokmak” deyimini bu konuya örnek olarak verilebilir. “Arkası helva kokmak” deyimini

aynı zamanda “bir ayağı çukurda olmak” deyimini ile eş anlamlıdır (Tan, 2016, s. 95). Ölümün yaklaştığını ifade eden bu tarz deyimler haricinde ölümün kişinin ensesinde olduğunu ifade eden “burnuna helva kokma”, “suyu ısınmak”, “kefeni boynunda” gibi ifadelerde yer almaktadır (Ospanova, 2014, s. 41).

Genç yaşta ve çocuk yaşta ölen kişiler için ise “daha ömrünün baharındaydı”, “daha çok erkendi”, “Allah bizden erken aldı”, “Allah bizden daha çok seviyormuş”, “yaşayacak çok şeyi vardı”, “çok erken oldu”, “aramızdan çok erken ayrıldı”, “bu dünyaya daha doymamıştı” gibi sitem ve üzüntü içeren söz kalıpları kullanılmaktadır. Henüz yeni evlenmiş ve kocasını erkenden kaybeden kadınlar için ise “eli kınalı kaldı”, dünyada istediklerini gerçekleştiremeden ölenler için ise “gözleri açık gitti” ifadeleri örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Ospanova, 2014, s. 59).

Bu ifadelerle ölümün genç yaşta ölenlere yakıştırılmadığı da anlaşılmaktadır. Kullanılan örtmece sözler dilbilimsel açıdan değerlendirildiği zaman genel olarak kısa cümlelerden ve deyimlerden oluştuğu görülmektedir.

3.1.1.3.14. Çince Ölüme Örtmece Sözlerinin Doğa ile Bağdaştırılması

Çince ölüme genellikle doğa olayları ile ilişkilendirilerek anlatılmaktadır. En yaygın benzetme şekli ise ağaçların solması baz alınarak yapılmaktadır. “凋谢^{diāo xiè} ağacın solması”, “零落^{líng luò} solmuş ve düşmüş yapraklar”, “零谢^{líng xiè} yaprakların dökülmesi”, “萎绝^{wēi jué} solmuş”, “萎^{wēi} solmuş” gibi metaforlar kullanılmaktadır. Bunun dışında hayvanların kış uykusundan benzetme yapılarak ölüm için “永蛰^{yǒng zhé}” sonsuz kış uykusu, yakıtın bitmesiyle ateşin söneceğini ifade eden deyim “薪尽火灭^{xīn jìn huǒ miè}”, bir yıldızın kayması/düşmesi ile hayatın bittiğini ifade eden kelimeler “星亡^{xīng wáng}”, “星陨^{xīng yǔn}”, “陨落^{yǔn luò}”, “陨坠^{yǔn zhuì}” örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Ruiqin vd., 2016, s. 209).

Çince “yıldız kayması” benzetmesi Türkçede ölüm için kullanılan örtmece sözlerde de vardır. Bu ifade genelde sanatçılar için kullanılmaktadır. Ölümün mevsimlere benzetilmesi ise Türkçede “sonbahar” olarak betimlenmektedir (Ospanova, 2014, s. 34).

3.1.1.3.15. Çince Ölüm Örtmece Sözlerinde Ölünün Defnedilme Şeklinin Etkisi

Çin toplum inancına göre ölüm insan hayatının bir sonudur. Çince ölüml kelimesi “死^{sǐ}” ve “喪^{sàng}” kelimeleri ile karşılanmaktadır. Xu için “Ölüm, hayatın sonu ve son bulmasıdır. Doğmak ve yaşamak kelimesinin zıttıdır” (akt. Gökenç Gülez, 2016, s. 88). Antik Çin toplumunda insan yaşamının kısa olması ölümün de sıradan olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Bu nedenle ölüm kabulü kolay bir durum olmuştur; ancak zaman içinde bilimin kendini geliştirmesi ile ölüm sıradanlığını kaybetmiş, korkulan bir durum olmaya başlamıştır. Çince ölüml ile ilgili olarak kullanılan birçok örtmece söz yer almaktadır. Örtmece sözler konuşma dilinde ölümlü öteleyebilmektedir; ancak bazı sözel olarak ifade edilemeyen durumlarda hareket ve eylemler olarak kendini göstermeye devam etmektedir. Bu duruma örnek olarak ölen kişinin defnedilme şekli gösterilebilir.

Antik Çin toplumunda ölüm sonrası gerçekleşen merasimlerde tabulardan kaçınma eylemleri görülmektedir. Bu eylemler örtmece sözlerin Çince kullanım alanları olarak sözel olmayan tabular olarak değerlendirilmektedir. Antik Çin’de cenaze merasimi, günümüzde olduğu gibi, oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ölen kişinin son yolculuğuna uğurlanması ve bu esnada yapılan bütün hazırlıklar, ritüeller önemli ve dikkat edilmesi gereken durumlardır. Antik dönem defin işlemleri farklı şekillerde uygulanmaktadır: gökyüzü defni, su defni, cesedi yakma veya gömme, tabutu kayalıklara asma gibi. Bahsi geçen defin türleri toplum içerisinde yer alan etnik gruplara ve yaşanan coğrafyanın özelliklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Defin işlemi olarak tercih edilen bu yöntemler günümüzde toprağa gömmek ya da nüfusun yoğunluğu nedeniyle yakma olarak gerçekleştirilmektedir. Ölen kişinin toprağa gömülmesi Ru³² düşünce ekolünün toplum üzerindeki etkisinin de göstergesidir. “Toprak varsa doğur yaşa, toprak yoksa öl” mottosu Ru düşünce ekolünü tarafından benimsenmiştir. Ölen kişinin toprağa kavuşmasıyla huzura ereceğine inanılmıştır. Bu durumu ifade eden bir atasözü vardır: “入土为安^{rù tǔ wéi ān} huzur için toprağa gir”. Antik Çin toplumunda ölen kişinin ruhunun bir hayalete dönüşeceğine

³² Ru düşünce ekolünün kurucusu Konfüçyüs’tür. Konfüçyüs bu düşünce ekolünde ölen kişiye karşı son görev niteliğinde olan defin merasim işlemlerine çok önem vermiş ve layıkıyla yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ru düşünce ekolünün toplum tarafından benimsemesi defin işlemlerinin şeklini de etkilemiştir.

dair inanç oldukça yaygındır ve dolayısıyla eğer ölen kişinin ruhu huzura ermezse yakınlarını rahatsız edeceğine dair korku da yer almaktadır. Bu nedendir ki, ölen kişinin toprakla buluşturulması geleneği uzun bir dönem devam ettirilmiştir. (ss. 89-91)

Antik Çin’de insanların defin işlemleri sırasında kullanılan tabutların anlamları farklıdır. Sıradan bir insanın defni esnasında sadece bir tabut kullanılırken soylu bir insanın defni esnasında bedeni daha uzun süre korumak için iki katlı tabut kullanılmaktaydı. “棺”^{guān}

kelimesi tabut anlamına gelmektedir. Bu kelime içinde yer alan “官”^{guān} kelimesi ile

kapatmak anlamına gelen “关”^{guān} kelimesi eş sesli kelimelerdir. Sesteş özellikleri bakımından bu kelimeler ölümü çağrıştırmaktadır. Defin öncesi ölen kişiyi giydirmek ritüeller arasında yer almaktadır. Ölen kişi için on dokuz takım kıyafet hazırlanır ve giydirilirdi. Bu kıyafetlerin kumaşı ölen kişinin statüsüne göre değişmektedir; ancak saten kumaş tercih edilmemektedir. Çince de saten “缎子”^{duàn zǐ} demektir. Saten kelimesi ile sesteş

özelliğe sahip “断子”^{duàn zǐ} kelimesi anlam bakımından kırılmak demektir ve kelimenin anlamı yüzünden olumsuz olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle saten kumaşın ölüye giydirilmesi uygun değildir. Saten kumaşın ölen kişinin ruhu üzerinde olumsuz etkiye neden olacağına ve böylece ruhun kötü ruha dönüşerek insanlara zarar vereceğine inanılmaktadır. Bu nedenle saten kumaş statü farkı gözetilmeksizin ölüler için kullanılmamaktadır. Saten kumaş yerine ölen kişinin ruhunun da rahat edeceğine dair

inanç neticesinde pamuk kumaş tercih edilmektedir. Çince de pamuk kelimesi “绸子”^{chóu zǐ}

karakteri ile ifade edilmektedir. Yoğun ve kalın anlamına gelen “稠子”^{chóu zǐ} kelimesi ile sesteş özelliğe sahiptirler. Bu nedenle ruhun rahat edeceği ve böylece insanları rahatsız etmeyeceğine dair inanç vardır (ss. 91-92). Bu örnekler neticesinde Çince de yer alan örtmece sözlerin kullanımında sesteş kelimelerin yoğun olduğu görülmektedir. Ölen kişi için yapılan bu ritüellerden de anlaşılacağı üzere ahiret inancı olduğu ve ölen kişinin gideceği yerde mutlu olacağı düşünülmektedir. Diğer bir açıdan, yapılan bu ritüellerin temelinde geride kalanların kendilerini koruması yatmaktadır.

Budizm inancına göre ölen kişinin bedeni yakılmalıdır. Çin toplumunda bu gelenek günümüzde devam ettirilmektedir. Budizm'in Çin'e yayılması sonucu Ru düşünce ekolünde olan toprağa gömülme şartı önemini kaybetmeye başlamış ve yakılma geleneğini daha ön plana çıkarmıştır. Toprağa gömme esnasında yapılan ritüeller zamanla maddi açıdan fazla gelmeye başlaması da ölen kişinin yakılmasının yaygınlaşması nedenleri arasındadır. Genel olarak Han etnik grubu tarafından benimsenmiş olan bu gelenek Ru ekolü ile çelişmektedir. Toprağa gömülen beden eksiksiz ve düzgün bir şekilde gömüldüğü takdirde yeni yaşamında tam olarak tekrar geleceğine ya da ölümden sonraki yaşamda rahat edeceğine dair inanç hakimdir. Ölen kişinin bedeninin yakılması ile çıkan dumanların kişiyi özgür bırakacağına ve kişinin huzura ereceğine dair inanç hakimdir. Daoizm'e göre de ölen kişinin bedeninin yakılması esastır. "Taoist metinleri içeren Liezi Yangzhu'da şu şekilde geçer; Öldükten sonra, ölüyü yakın" (s. 94).

Asırlardır tarım toplumu olarak da bilinen Çin, toprağa karşı derin bir sevgi ve saygı beslemektedir. Tarım toplumu olmanın sonucu olarak insanlar toprakla çok fazla zaman geçirmiş ve çalışmışlardır, bu nedenle ölümden sonra defin aşamasında da toprağa gömülmeyi tercih etmişlerdir. Var olan bu bakış açısı ölüm için kullanılan örtmece sözleri de etkilemiştir. Bu nedenle toprağa geri dönmeyi ve gömülmeyi ifade eden örtmece sözlere örnek olarak "入土", "入地", "地下修文", "钻土", "归土", "命染黄沙", "魂归故里" vb. kullanımlar verilebilir.

Sonuç olarak, "Hayat bir döngüdür ve bu döngünün sonu ölümdür" (Ruiqin vd., 2016, s. 215). Hayat geçicidir, her şey değişebilir; ancak ölüm doğanın bir kuralı, yasağıdır ve kesindir. Genel olarak canlı hayatının sonu olarak tanımlanan ölüm, insanlık tarihi boyunca soğuk gerçekliğine rağmen çekinilen, korkulan ve belirsizliklerin hâkim olduğu bir geçiş olarak kabul edilmiştir. Ölüm, neden olmuş olduğu korku nedeniyle, dilsel aktarım olarak tabuya dönüşmüş ve doğrudan ifade edilmesinde kaçınılan bir durum olmuştur. Ölümün tabu olarak kabul edilmesiyle iletişimin daha rahat kurulması için örtmece sözlere başvurulmuştur. Bu örtmece sözler sayesinde ölümün neden olmuş olduğu psikolojik baskı azaltılmaya çalışılmıştır.

Ölüm için kullanılan örtmece sözler ilk çıkış zamanından günümüze kadar olan kullanım şekilleri olarak farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar dönemsel özelliklerle beraber farklı iki kültür olarak değerlendirildiğinde toplumsal, kültürel, dini inanış, değer yargıları, siyasi bakış açısı, psikolojik etkenler gibi önemli dinamikler ile şekillendiği görülmektedir. Farklı coğrafyalarda yaşayan ve farklı kültürel özelliklere sahip olan Türk ve Çin toplumunda ölüm genel hatlarıyla aynı tanımlara sahiptir. Ölüm için kullanılan örtmece sözler alan ve konu bakımından benzerlik göstermektedir. Yapılan araştırma neticesinde her iki kültürde de yer alan ölüm örtmece sözlerinin sosyal hayat içinde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Çince de yer alan ölüm örtmece sözleri alan farklılığı nedeniyle Türkçe ile kıyaslandığı zaman daha zengin olduğu görülmektedir. Bu farklılıklar genel olarak sosyal statü, dini bakış açısı ve yaş neticesinde daha çok yoğunlaşmıştır. Çince ölüm örtmece sözlerinin ağırlıklı olarak sırasıyla yaş, sosyal kimlik, vatan ve din konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alanlarda var olan yoğunluk toplumsal değerlerin de hangi durumlarda daha önemli olduğunun göstergesidir.

Türkçede ve Çince de yer alan ölüm örtmece sözlerine bakıldığı zaman dinin etkisi oldukça belirgindir; ancak inanış sistemlerinin farklı olmasıyla kullanılan örtmece sözler farklılık göstermektedir. Türkiye’de inanış şekli çoğunluk olarak İslamiyet’tir, bu nedenle ölüm için kullanılan örtmece sözlerde çoğunlukla İslam inancının etkisi vardır; ancak Çince de kullanılan ölüm örtmece sözleri, tek tanrılı inanç sistemi olmadığı için, oldukça farklıdır. Çin’de Daoizm ve Budizm inanç sistemi diğerlerine nazaran daha yaygındır, bu nedenle ölüm örtmece sözlerini çeşitliliğinde inanç sistemi etkili olmuştur. Her iki dilde de dinin etkisinin fazla olduğu ölüm örtmece sözlerinde ayrıca kültürel özelliklere de rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra gerek devlet sisteminde gerekse aile sistemi içinde yer alan statü ve kimlik farklılıkları da ölüm örtmece sözlerini etkileyen durumlar içinde yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında ayrım olarak kabul edebileceğimiz bu detay Türk toplumunda çok fazla görülmemekte, herkes eşit olarak sayılmakta ve ölüm için kullanılan örtmece sözler statü özelliği taşımamaktadır. Bu nedenle anlam ve kullanım alanları bakımından oldukça farklı noktalara değinildiği ifade edilebilir.

Türkçe ve Çince de ölüm için kullanılan örtmece sözlerde metafor ve deyim kullanımının fazla olduğu görülmektedir. Metafor, kelimenin asıl anlamına benzetme yöntemi

kullanarak başka anlamlar yükleme, örtülü ve gizli anlatım şeklidir. Bu kullanımı ile örtülü ve dolaylı anlatım sağlamaktadır. Bu açıdan her iki dilde de yapısal açıdan ortak noktalar mevcuttur.

3.1.2. Evlilik, Hamilelik ve Doğum ile İlgili Örtmece Sözler

3.1.2.1. Evlilik

TDK evlenmek kelimesini, “erkekle kadın, aile kurmak için kanuna uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek” (1988, s. 479) şeklinde tanımlamıştır. Evlilik ile yeni bir aile kurulmakta, soyun devamı sağlanabilmektedir. Türk ve Çin toplumunda evlilik önemli bir olgudur. Belli yaşa gelmiş gençlerin evlenmeleri ve mutlu bir aile kurmaları büyükler tarafından beklenen bir durum olmuştur. Evlilik, birbirini seven kadın ve erkeğin bir ömrü beraber geçirmek istediklerini aile bireylerine ve topluma yasal yollarla duyurma biçimidir.

Çin kültüründe herhangi birinin yaşını, gelirini ya da özel hayatını sormak edepsizlik olarak değil aksine o kişiyle ilgilendiğini ve saygı duyduğunu göstermektedir (Wang, 2013, s. 62). Evlilikte bu konular arasında yer almaktadır, sadece konunun rahat ilerlemesi için örtmece sözlere başvurulmaktadır.

Çince evlenmek “^{jié hūn}结婚” ve evlilik “^{hūn yīn}婚姻” terimleri ile karşılanmaktadır. Bu iki kelime örtmece söz değildir. Evlenmek ve evlilik kavramları için kullanılan yaygın ifadelerdir. Çin kültüründe evlilik güzel bir kavram olarak kabul edilmesinin yanı sıra ifade edilmesinde güzel adlandırmalara da sıklıkla başvurulmuştur. Çince evlilik ile alakalı olarak kullanılan çeşitli örtmece sözler yer almaktadır. Bu örtmece sözler aşağıda verilen tablo ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Tablo 3.3. Çincede Evlilik İçin Kullanılan Örtmece Sözcükler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
hǎo shì 好事	Genel	Evlenmek	Sıfat+ isim
dà shì 大事	Genel	Evlenmek	Sıfat+ isim
gè rén wèn tí 个人问题	Genel	Evlenmek	İsim+ isim
dīngzhōngshēn 订终身	Genel	Evlenmek- Evlilik yemini etmek	Fiil+ isim
jié ài 结爱	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
hé shì 合室	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
chéngfáng 成房	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
chéng lǐ 成礼	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
chéng qīn 成亲	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
chī chá 吃茶	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
chá lǐ 茶礼	Genel	Evlenmek	İsim+ isim
茶银	Genel	Evlenmek	İsim+ isim
bàn bèi 办备	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
bài tiān dì 拜天地	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
shì hūn 试婚	Genel	Evlenmek	Fiil+ isim
yǒu shì 有室	Genel	Evlenmek (erkeğin evlenmesi)	Fiil+ isim
chéng jiā 成家	Genel	Evlenmek (erkeğin evlenmesi)	Fiil+ isim
chū mén chū mén zi 出门 / 出门子	Genel	Evlenmek (kadının evlenmesi)	Fiil+ isim
jìn mén 进门	Genel	Evlenmek (kadının evlenmesi)	Fiil+ isim
guò mén 过门	Genel	Evlenmek (kadının evlenmesi)	Fiil+ isim
jìn wū 进屋	Genel	Evlenmek (kadının evlenmesi)	Fiil+ isim
chū shì 出室	Genel	Evlenmek (kadının evlenmesi)	Fiil+ isim
chū gé 出阁	Genel	Evlenmek (kadının evlenmesi)	Fiil+ isim
bái méi 白媒	Genel	Evlenmek (yeniden evlenen kadın)	İsim+ isim
zǒu dào 走道	Genel	Evlenmek (yeniden evlenen kadın)	Fiil+ isim
chóngxíng 重行	Genel	Evlenmek (yeniden evlenen kadın)	Fiil+ fiil

èr tiān 二天	Genel	Evlenmek (yeniden evlenen kadın)	Sıfat+ isim
èr shuǐ 二水	Genel	Evlenmek (yeniden evlenen kadın)	Sıfat+ isim
huí tóu rén 回头人	Genel	Evlenmek (yeniden evlenen kadın)	Fiil+ isim+ isim
bǎi liǎng 百两	Genel	Evlenmek (yeniden evlenen kadın)	Sıfat+ sayı
chéng jiā lì shì 成家立室	Genel	Evlenmek	Deyim
jié fā jié fā fū qī 结发/结发夫妻	Genel	Evlenmek	Deyim
pí pá bié bào 琵琶别抱	Genel	Evlenmek	Deyim
bǎi nián zhī hào 百年之好	Genel	Evlenmek	Deyim
bǎi suì zhī hào 百岁之好	Genel	Evlenmek	Deyim
qín jìn zhī hào 秦晋之好	Genel	Evlenmek	Deyim
tiān zuò zhī hé 天作之合	Genel	Evlenmek	Deyim
xǐ jié liáng yuán 喜结良缘	Genel	Evlenmek	Deyim
xǐ jié lián lǐ 喜结连理	Genel	Evlenmek	Deyim
méi kāi èr dù 梅开二度	Genel	Evlenmek (ikinci evlilik)	Deyim

Kaynak: Zhang (1996, ss. 172-182), Wang (2011, ss. 107-109)

Tabloda evlilik ve evlenme durumu için kullanılan toplam kırk tane örtmece söze yer verilmiştir. Dilbilimsel açıdan ele alındığı zaman bu örtmece sözlerin on tanesinin deyimden, geri kalan çoğunluğun ise fiil+ isim ve isim+ isimden oluştuğu görülmektedir. Çince evlilik örtmece sözlerinin incelenmesi aşamasında anlamları ve kullanım alanlarının yanı sıra cinsiyet ve evlenme sayısı ile bilgiler de edinilmiştir.

Çince kullanılan evlilik örtmece sözleri, toplumun kültürel ve sosyal yapıları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Örneğin çayın Çin toplumunda ne denli önemli bir içecek olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Birçok alanda varlığını ve önemini kanıtlayan çay, evliliğin ifade edilmesinde de karşımıza çıkmakta, örtmece söz olarak kullanılan ifadelerin içinde yer almaktadır. Bir örtmece söz olarak kullanılan “吃茶 çay içmek” ifadesi aslında geleneksel bir etkinliğe dayanmaktadır. Eskiden bir erkek ve kadın nişanlanacakları zaman, erkeğin ailesi tarafından kız tarafına verilen nişan hediyesinin içinde çayın bulunması bir gelenek olarak sayılmakta ve çay içmek üstü kapalı olarak nişanlanmak anlamına gelmektedir. Yiyecek ve içeceklerle örtülü anlatım Türk

kültüründe de yer almaktadır. Örneğin, erkek evi kız evine giderken yanında baklava, lokum veya çeşitli tatlılar götürmektedir. Söz kesilmesi veya nişan durumu için yapılan bu etkinlikte, genellikle “baklavası yenildi”, “lokumu yenildi”, “kahvesi içildi”, “şerbeti içildi” gibi konuşmalar gerçekleşmektedir. Bu ritüel her iki kültürde de yer almakla beraber günümüzde de devam etmektedir. “茶礼” örtmece sözü de 吃茶 ile aynı anlama ve geçmişe sahiptir. Nişan hediyelerinin önemli parçası olan çay birlikteliği simgelemektedir. Çince de çayın önemini vurgulayan bir atasözü yer almaktadır: “茶不移本, 植必子生” çay kökleri yerinden oynatmaz, filizler büyütür”. Bu atasözünde çayın sabit ve istikrarlı bir sembol olduğu, evlilik bağlarını da aynı şekilde sağlam olacağına ve büyüyeceğine işaret edilmektedir. Çay kelimesinin kullanıldığı bir diğer örtmece söz ise “茶银” dir. 茶银 gelinin ailesine verilen gümüş çaydanlık şeklinde olan nişan hediyesidir. Söz konusu terimler ve gelenekler, kültürel mirasa değer veren topluluklar arasında bugün dahi sıklıkla yaşatılmaktadır.

Evlilik için kullanılan örtmece sözler incelendiğinde dini ritüellerle ilgili bilgiler de elde edilmektedir. Örneğin “拜天地” kelimesi göğe ve yere tapınma anlamına gelmektedir. Bu örtmece söz, yeni evlenen çiftlerin düğün törenleri esnasında göksel ve yerel Tanrılara saygı göstermek amacıyla yapılan bir ritüeli ifade etmektedir ve bu ritüel esnasında dua edilmektedir. Geleneksel Çin kültüründe yer alan bu ritüel, günümüzde geleneklerine bağlı kesimler tarafından uygulanmaya devam edilmektedir.

Bir diğer evlilik örtmece sözü ise “结发/结发夫妻” deyimidir. Bu deyim kelime anlamı olarak saçları birbirine bağlanmış çift anlamına gelmektedir. Her iki kişiden de birer tutam saç kesilip birbirine bağlanması ile yapılan bu ritüel, ilk evliliğini yapan çiftler tarafından uygulanmaktadır ve bağlılığı simgelemektedir. Bu ifade daha çok edebi ve geleneksel metinlerde yer almaktadır. Eski bir gelenek olan bu ritüel bazı geleneksel düğün törenlerinde devam ettirilmektedir.

Ruiqin ve diğerlerine göre, Çin toplumunda evlilik yeni bir başlangıç olarak sayılmaktadır ve “男大当婚, 女大当嫁” erkek ve kadın büyüdüğü zaman evlenmelidir” anlayışı

hakimdir. Geleneksel kültürünün etkisi ile Çinliler, evlilik ile alakalı durumlarda genel olarak dolaylı bir anlatım yolu tercih etmişlerdir. “个人问题” kişisel soru/n” anlamına gelen bu ifade evlilik durumları için kullanılan örtmece sözdür. Bunun yanı sıra “百年之好 yüz yılın mutluluğu”, “秦晋之好 Qin ve Jin’in iyiliği”³³, “天作之合 cennette yapılan eşleşme/ Tanrı’nın ayarladığı mutlu evlilik”, “喜结良缘 düğüm atmak/ kaderin birleşmesi”, “喜结连理 düğüm atmak” vb. deyimler evlilik için kullanılan örtmece sözlere birer örnek niteliğindedir (Tang, 2008, s. 102). Evliliğin tanımı için kullanılan bu deyimler aynı zamanda kutlama amaçlı olarak da kullanılmaktadır. Deyimlerin genel anlamlarına bakıldığında zaman hem Tanrı tarafından kutsanma hem de bir düğüm gibi kenetlenme ifadeleri yer almaktadır. Bu sayede evliliğin Çin kültüründe ne denli önemli ve sonsuz bir mutluluk olarak kabul edildiği görülmektedir. Geleneksel adetler ve derin kültürel birikimin etkisiyle evlilik bu denli özel ve hassas olarak kabul edilirken boşanma ve kadının başka biri ile yeniden evlenmesi uğursuz bir durum olarak kabul edilmektedir. Ruiqin ve diğerlerine göre bu duruma neden olan en büyük etken eskiden Çin’de var olan feodal sistemdir. Bir kadının boşansa dahi ilk eşine sadık kalması beklenmektedir. Öyle ki iffetini koruyan dul kadınlar için eskiden özel olarak anıt kemer dikilmekteydi. İkinci evlilik saygısızlık olarak kabul edilmekte ve ikinci kez evlenen kadınlar toplum tarafından dışlanmakta ve hor görülmekteydi. Bu nedenle ikinci evlilik için “走道 koridor”, “重行 yeni başlangıç”, “二天 ikinci evlilik”³⁴, “回头人 sonraki kişi/ geri

33 秦晋之好 deyimini ilk olarak, İlkbahar ve Sonbahar Döneminde hükümdarlık sürmüş olan Qin ve Jin hanedanlıkları arasındaki nesilden nesile devam eden evliliğin ifade edilmesinde kullanılmıştır ancak daha sonra mutlu bir evliliğin ifadesinde kullanılmaya başlanmış ve günümüze kadar gelmiştir (“Qinjin zhi hao”, t.y.).

34 Burada verilen 天 karakteri ikinci eşi temsil etmektedir (Zhang, 1996, s. 174). 二 ise sayı olarak “iki” anlamına gelmektedir ancak sıfat olarak kullanıma da sahiptir ve “farklı” anlamı taşımaktadır. Bu nedenle hem 二天 hem de 二水 örtmece sözleri farklı eş, farklı kişi için kullanılan örtmece sözlerdir.

dönüş”, “琵琶别抱 pī pá bié bào pipa, bana sarılma³⁵” vb. örtmece sözler kullanılmaktadır (2016, ss. 228-229).

Bir diğer örtmece söz ise “白媒” dir. “白媒 beyaz evlilik” terimi evlilik için kullanılan bir örtmece sözdür; ancak aynı zamanda kişinin ikinci evliliği olduğunu da vurgulamaktadır. Birinci evlilikler için ise “红媒 kırmızı evlilik” terimi kullanılmaktadır. Kırmızı rengi Çin kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Geleneksel Çin kültüründe gelinlerin gelinlikleri kırmızı renkte olmaktadır. Bu nedenle ilk evlilik için kırmızı kelimesi kullanılmıştır. Günümüzde kırmızı gelinlik giyilmeye devam edilse de beyaz gelinlik daha çok tercih edilmektedir; ancak bu durum kişinin ikinci evliliği anlamına gelmemektedir.

Günümüz modern dünyasında ise başka bir evlilik türü meydana gelmiştir; “试婚 deneme evliliği”. Bu tabir aslında evlenmeden birlikte yaşayan kişiler için kullanılan bir örtmece sözdür. Bu ifadeler dışında yaşı büyük; ancak henüz evlenmemiş kadın ve erkekler için de kullanılan örtmece sözler yer almaktadır. Bunlar; “大女 abla”, “剩女 kariyer sahibi ama bekar kadın”, “大男 abi”, “(钻石 elmas) 王老五 parası olan bekar erkek”, “单身贵族 bekar ve zengin” şeklindedir. Eski Çin kültüründe kişinin evlenmemesi ve tek başına yaşaması hoş karşılanmazdı. Bu tarz yaşam şekline sahip olanlar için “光棍 serseri”, “老处女 kız kurusu”, “半吊子 vasıfsız”, “二尾子 iki kuyruk” gibi kötü adlandırmalar yapılmaktaydı ancak, günümüzde bu durum değişmiş, yalnız yaşayan bireyler toplum tarafından kabul edilmiş ve “单身 bekar” veya “单身贵族 bekar ve zengin” gibi güzel adlandırma terimleri kullanılmaya başlanmıştır (2016, ss. 228-229).

Son yıllarda, Çin toplumunda ileri yaşta olan insanların ilişkileri dikkat çeken bir fenomen haline gelmiş ve hayatının son baharında âşık olmak ve alacakaranlıkta aşk

35 琵琶别抱 Çince bir deyimdir. Deyim içinde kullanılan 琵琶 pipa, geleneksel bir müzik aletidir. Bu deyim ayrıca yeni bir aşkı ifade etmek için kullanılan bir metafordur (“Pipa bir bao”, t.y.).

anlamına gelen “^{huáng hūn liàn}黄昏恋” örtmece söz kalıbı kullanılmaya başlanmıştır (Ruiqin vd., 2016, s. 37). Örtmece sözlerin dönemsel değişikliklere ve güncel yaşam dinamiklerine göre şekillendiği bu örnek sayesinde görülebilmektedir.

Türk kültüründe de evlenmek ve aile kurmak önem verilen değerler arasında yer almaktadır. “Nikahta keramet vardır” atasözü evliliğin önemi vurgulayan sözlerden biridir ve Allah’ın evlilik yolunda olanlara yardım edeceğini vurgulamaktadır (Kartal, 2023, s. 742).

Türk kültüründe evlenme, Çin toplumunda olduğu gibi belirli bir yaşa gelindiğinde sıklıkla gerçekleşen bir olaydır; ancak bazı ailelerde bu durum zaman zaman baskıya neden olabilmektedir. Evlilik, Türk kültüründe olumlu bir olay olarak kabul edildiğinden, evliliğin duyurulması genellikle rahatlıkla yapılmaktadır. Bazı durumlarda, evlenmenin anlamını ve güzelliğini vurgulamak için daha süslü ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadeler arasında “izdivaç (Bayraktar, 2017, s. 10)”, “nikah kıymak”, “yüzük takmak”, “iki hayatın birleştirilmesi”, “sonsuz birliktelik”, “yuva kurmak”, “ev açmak/ ev kurmak/ ev sahibi olmak/ barklanmak³⁶ (Sağol, 2005, s. 666)”, “bir yastıkta kocamak”, “hanedan kurmak”, “hayat arkadaşı olmak”, “iki elin suyuyla bir olmak” gibi örtmece sözler bulunmaktadır.

TDK’ye göre boşanmış ya da eşini kaybetmiş kadın ve erkeklere “dul” denilmektedir (1988, s. 410). Bu kelime, bir durumu tanımlamak için kullanılsa da toplum içinde sözlü iletişimde pek tercih edilmemektedir. Bu durumlarda genellikle “eşinden ayrılmış”, “eşinden boşanmış” “eşini kaybetmiş” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Geleneksel Türk toplumu ile günümüz modern toplumu arasında dul olmak algısı farklılık gösterebilmektedir. Bir bireyin evlenme kararı kendi hür iradesine bağlıdır; ancak geleneksel toplumun etkisi ve çevrenin görüşleri bazen bireyin özgürlüğünü sınırlandırabilmektedir. Dul olanlar için ve evlilik çağı gelmiş olmasına rağmen evlenmemiş kadın ve kızlar için “kız kurusu”, “evde kalmış”, “turşusu kurulmalık”, “rahibe”, “adamsız”, “erkeksiz”, “erkeksizlik”, “ersiz”, “ersizlik”, “kocasız”, “kocasızlık”, “kalık”, “kalıklık”, “seyyibe”, “mis”, “mutallaka”; erkekler için “sap”, “tek tabanca”, “hayırsız”, “başıboş”, “kadınsız”, “karabaş”, “keşiş”, “rahip”; hem kadın hem

³⁶ Detaylı bilgi için bakınız; (Sağol, 2005).

erkek için “müzmin bekar”, “müzmin bekarlık”, “ergen”, “çöpsüz üzüm”, “ruhbanıyet” gibi tanımlamalar kullanılmaktadır (Bayraktar, 2017, s. 69). Bu ifadelerin yanı sıra daha olumlu anlamlar içeren şu ifadeler de kullanılmaktadır; “bekar”, “evlenmemiş”, “evlilik deneyimini yaşamamış”, “yalnız (single)”, “tek başına”, “tek başına yaşayan”, “özgür”, “boşta”, “kariyer yapmak”, “tek taşını kendi almak” vb.

Modern Türkiye'nin coğrafi ve ailevi yapılarına bağlı olarak bu durumun algısı değişebilmektedir. Yeniden evlenme durumunda ise genellikle “ikinci bahar”, “ikinci şans”, “yeniden hayat kurmak”, “yeniden yuva kurmak”, “yeniden başlamak” gibi örtmece sözler sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan da anlaşılacağı üzere, dul olmak ve yeniden evlenmek olumsuz kabul edilen bir durum değildir; ancak yaşı gelmiş ve hiç evlenmemiş kişiler için algı biraz daha farklı olabilmektedir.

Günümüzde evlenmek, eskiye nazaran, artık şart olan bir durum olarak görülmemektedir. Özgürlük çağı olarak adlandırılan bu devirde insanlar, evlenmeden de beraber yaşayabileceklerini rahatlıkla ifade etmektedirler. Bu durum için ise genellikle “dost hayatı yaşamak”, “aynı evi paylaşmak”, “birlikte yaşamak” gibi güzel adlandırmalar kullanılarak ifade edilmeye çalışılsa da birçok zaman “evlilik dışı”, “metres”, “nikahsız”, “gayrimeşru”, “kapatma”, “kapama”, “kırık”, “zina”, “zamazingo”, “yasak aşk”, “yasak ilişki”, “dost”, “garsoniyer”, “odalık”, “gacı” gibi kötü adlandırmalar da kullanılmaktadır. Bu tür ilişkiden doğan çocuklar için ise “piç”, “piçlik”, “veledizina”, “kırık dölü” gibi kötü adlandırmalar kullanılmaktadır. Örtmece sözlerin kötü adlandırma özelliği ise bu şekilde olan bir yaşamın toplum tarafından hâlâ kabul görmediğinin kanıtı niteliğindedir.

3.1.2.2. Hamilelik

Bir canlının var olması doğum ile gerçekleşmektedir ve bu var oluş her canlı için tek ve özeldir. Doğum yeni bir hayata başlangıcın ilk aşamasıdır ve hayatın devamlılığını sağlayan doğal bir süreçtir. Doğum ile dünyaya gelen birey, öz benliğini tanımakta ve özgürlüğünü ilan etmektedir. Bu denli güzel ve olağanüstü olan bir sürecin yaşanması ve dile getirilmesi bazı toplumlarda tabu olarak kabul edilmektedir. Bu konuya geçmeden önce doğum öncesi hamilelik evresine değinmek faydalı olacaktır.

Hamilelik, bir kadın için kendi vücudu ve benliği ile şahit olduğu en güzel dönemlerden biridir. Bir canlının içinde başka bir canlının oluşması, büyümesi ve hayata gelmek için kendini hazırlaması olağanüstü bir süreç ve deneyimdir. Bu deneyim anne için hayatın gerçek anlamını kavramada önemli bir andır çünkü anne adayını sadece bedenen değil duygusal, zihinsel ve sosyal açıdan da farklı evrelerden geçmektedir. Bu süreç zor olmakla birlikte aynı zamanda kadına güç ve cesaret veren bir süreçtir.

Bir nevi yolculuk olan hamilelik yaşanan coğrafya, benimsenen inanç sistemi, aile dinamikleri ve kültürel özellikler gibi etkenler nedeniyle bireyler üzerinde farklı etkiler bırakabilmektedir. Hamilelik ifade edilmesi hassas konular arasında yer almaktadır. Özellikle hamileliğin ilk dönemleri, çok yakın aile bireyleri dışında, başkaları ile paylaşılmasında tercih edilen bir süreç olmamaktadır. Hamileliğin çok erken haber verildiği takdirde hem bebeğe hem de hamile olan kadına zarar geleceğine dair bir inanç hakimdir. Öyle ki bazı toplumlar bebeğin cinsiyetinin öğrenilmesini bile hoş karşılamamaktadır.

Ataerkilliğin önemli olduğu Türk ve Çin toplumunda soyun devamı önemlidir. Her iki kültürde de bu konu hakkında geçmişten günümüze uzanan öğütler yer almaktadır. Çin kültüründe soyun devam etmemesi atalara saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Çinli bilge Mengzi (孟子) bu konunun önemini şu atasözü ile bizlere aktarmaktadır: “不孝有三，无后为大 Üç tür vefasızlık vardır, en büyüğü çocuk sahibi olmamaktır.” (“Buxiao yousan”, 2020) Mengzi çocuk sahibi değilseniz mirasçınızın da olamayacağını vurgulamaktadır. Burada önemli olan geride bırakılacak bir evlat ile o evladın aileye ait maddi manevi her türlü mirası devam ettirmesidir. En büyük miras da doğal olarak soyun devam edebilmesidir. Bu nedenle Çin kültüründe soyun devamı önemli bir olgudur.

Evlilik, en güzel anlamıyla, birbirini seven iki insanın bir araya gelerek hayatlarını birleştirmesidir. Bu birliktelik nesillerin devamı ve aile olmak için çocuk sahibi olmayı da beraberinde getirebilmektedir. Çocuk sahibi olma isteği bazen çiftlerin kendi isteği, bazen de aile veya toplumun beklentileri doğrultusunda olabilmektedir; ancak sebep ne olursa olsun çocuk sahibi olmak genellikle toplumlar için önemli bir adım olarak sayılmaktadır. Bu durum Türk ve Çin kültüründe de benimsenmiş olup, her iki kültürde

de çocuklar evin neşesi ve bereketi olarak görülmekte, evlilikle birlikte olması gereken bir unsur olarak kabul edilmektedir.

Çinlilerin geleneksel bir sözü vardır; “多子多福 ^{duō zǐ duō fú} çok çocuk çok bereket” (Ruiqin vd., 2016, s. 230). Soyun devamlılığı için de önemli olan çocuk sahibi olma durumu Çin kültüründe çok daha fazla önem arz etmektedir. Yeni evlenen çiftlerin evleri hazırlanırken çiftlerin akrabaları ve yakın arkadaşları yatağın üstüne kırmızı hurma ve yer fıstığı koyarlar. Bu eylem Çince ^{zǎo shēng guì zǐ} “早生贵子” şeklinde ifade edilir ve bir an önce sağlıklı bir erkek evlat doğurmak anlamına gelmektedir (s. 230). Bu açıdan bakıldığında zaman çocuk sahibi olmak ile ilgili olan baskının gelenekler ile örtülmüş olduğu görülmektedir. Çin kültüründe var olan bu durumun benzeri Türk toplumunda da görülebilmektedir. Yörelere göre birçok farklılık oluşsa da yeni gelinin kucağına bir bebek oturtmak çocuk sahibi olması gerektiğinin alt mesajı olarak kabul edilebilmektedir.

Eskiden Çin kültüründe yeni geline bebek var mı sorusu utanmasın diye dolaylı olarak sorulurdu. Erişte veya makarna pişirildiği zaman yeni gelin çağrılır ve ^{shēng bù shēng} “生不生? çığ mi değil mi?” diye sorulurdu çünkü Çince ^{shēng} 生 karakteri hem doğurmak hem de yemeğin çığ, pişmemiş olması anlamına gelmektedir. Bir nevi kelime oyunu yapılarak aslında yemek değil bebek sorulurdu. Böylelikle kişinin utanmasını engellenerek daha rahat bir ortam sağlanıp iletişim kolaylaştırılırdı (Ruiqin vd., s. 230).

Çince ^{huái yùn} “怀孕” kelimesini hamile demektir. Bir tabu olmayan bu ifade günlük dilde yaygın olarak kullanıma sahiptir; ancak bu ifade yerine hamileliği belirten çeşitli örtmece sözler de yer almaktadır. Bahsi geçen örtmece sözlere tabloda yer verilmiş, açıklanmaya gerek duyulanlar ise tablo sonrası ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.4. Çincede Hamilelik İçin Kullanılan Örtmece Sözcükler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
huáiyùn 怀孕	Genel	Hamile	Fiil+ fiil
shuāngshēn zǐ 双身子	Genel	Hamile	Sıfat+ isim
yǒushēn 有身	Genel	Hamile	Fiil+ isim
yǒu le shēn zǐ 有了身子	Genel	Hamile	Fiil+ isim
dà shēn zǐ 大身子	Genel	Hamile	Sıfat+ isim
dù zǐ 肚子	Genel	Hamile	İsim
dà dù zǐ 大肚子	Genel	Hamile	Sıfat+ isim
dài dù zǐ 带肚子	Genel	Hamile	Fiil + isim
xíngdòng bú biàn 行动不便	Genel	Hamile	Fiil+ olumsuzluk eki+ isim
rèn shēn 妊娠	Genel	Hamile	Fiil+ fiil
mèng lán 梦兰	Genel	Hamile	İsim+ isim
lái xǐ yǒu xǐ 来喜/有喜	Genel	Hamile (evlilik sonrası hamilelik için)	Fiil + isim
zhòngshēn 重身	Genel	Hamile	Sıfat+ isim
yùn zhū 孕珠	Genel	Hamile	İsim+ isim
huáishēn 怀身	Genel	Hamile	Fiil+ isim
huái xǐ 怀喜	Genel	Hamile	Fiil+ isim
shēnyùn 身孕	Genel	Hamile	İsim+ isim
mèng rì 梦日	Genel	Hamile (erkek bebeğe hamile olmak)	İsim+ isim
mèngxióng 梦熊	Genel	Hamile (erkek bebeğe hamile olmak)	İsim+ isim
yí nán 宜男	Genel	Hamile (erkek bebeğe hamile olmak)	İsim+ isim
mèngyuè 梦月	Genel	Hamile (kız bebeğe hamile olmak)	İsim+ isim
chūnshēn 春身	Genel	Hamile	İsim+ isim
hài xǐ 害喜	Genel	Hamile	Fiil+ isim
hài hái zǐ 害孩子	Genel	Hamile	Fiil+ isim
hài wá wá 害娃娃	Genel	Hamile	Fiil+ isim
hài nán 害囡	Genel	Hamile	Fiil+ isim

jiā zhèn 佳朕	Genel	Hamile	Sıfat+ isim
shēnhuái liù jiǎ 身怀六甲	Genel	Hamile	Deyim
mèngzhāoxióng pí 梦兆熊罴	Genel	Hamile (erkek bebeğe hamile olmak)	Deyim

Kaynak: Li (2021, ss. 48-49), Wang (2011, ss. 105-106), Zhang (1996, ss. 115-119)

Tabloda Çince hamilelik ile ilgili kullanılan yirmi dokuz örtmece söze yer verilmiştir. Örtmece sözlerin ikisi deyim iken diğerleri ağırlıklı olarak fiil+ isim, isim+ isimden oluşmaktadır. Tabloda yer alan bu örtmece sözlerin bazıları hakkında detaylı bilgi verilmiş ve günümüzde nadir kullanılanlar ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çince bazı örtmece sözlerin oluşumunda orijinal ifadede yer alan kelimelerin atılması söz konusudur. Bu durumun hamile ya da hamilelik için de kullanıldığı görülmektedir.

Hamile bir kadın için Çince ifadenin tam hali “^{yǒu le shēn yùn}有了身孕 hamile” şeklinde iken örtmece

söz olarak kullanımı esnasında son iki karakter atılarak “^{yǒu le}有了 var” kelimesi

kullanılmaktadır. Her iki kelime de anlam bakımından aynıdır, yalnızca sadeleştirme

yöntemi kullanılmıştır. Örtmece sözlerin zaman içindeki değişimi nedeniyle “^{yǒu le}有了”

ifadesi artık yerini “^{huái yùn}怀孕” kelimesine bırakmış ve doğrudan ifade edilmeye başlanmıştır.

Bu durumun nedeni ise artık günümüzde hamileliğin oldukça doğal ve gurur verici bir

durum olarak düşünülmesidir. Hamileliğin ifadesinde kullanılan eksiltme durumu hamile

bir kadının kaç aylık hamile olduğunu sormak için de kullanılmaktadır. Anne karnındaki

bir bebeğin kaç aylık olduğu tam cümle olarak “^{huái yùn jǐ gè yuè le}怀孕几个月了?” şeklinde sorulabilirken

örtük anlamını vermek için ilk iki karakter atılarak “^{jǐ gè yuè le}几个月了?” şeklinde sorulmaktadır

(Ruiqin vd., 2016, ss. 23, 230, 231). Bu durumun benzeri Türk toplumunda da görülmekte,

bazı kelimeler atılarak söylem sadeleştirilmektedir. Türk toplumunda hamile bir kadına

“Kaç aylık hamilesin?” şeklinde bir sorunun yanı sıra karnını işaret ederek “Kaç aylık?”

şeklinde de soru sorulabilmektedir; ancak burada yer alan kullanım şekli örtmece söz

olmanın yanı sıra kimi durumlarda, özellikle kilolu bir birey için, alaycı bir ifade olarak

da kullanılmaktadır.

Tabloda ön sıralarda yer alan 怀孕, 双身子, 有身, 有了身子, 大身子, 肚子, 大肚子, 带肚子, 行动不便, 妊娠, 梦兰, 来喜/有喜, 重身, 孕珠, 怀身, 怀喜, 身孕 örtmece sözleri kullanım açısından daha yaygınken diğer örtmece sözler daha çok tarihi ve edebi metinlerde kullanılmaktadır. Sık kullanılan örtmece sözlere bakıldığında 身 vücut, 肚子 karın ve 喜 mutluluk anlamına gelen karakterin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda hamilelikle birlikte hem vücutta meydana gelen değişiklikler hem de duygu durumu birlikte ele alınarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Çince de yer alan örtmece sözlerin ilk oluşum aşamalarına ve kullanım alanlarına bakıldığı zaman cinsiyetçi bir yaklaşıma sahip oldukları da görülmektedir. “梦兰” örtmece sözü kelime kelime incelendiğinde 梦’in rüya, 兰’ın ise orkide anlamı taşıdığı görülmektedir. Bu örtmece söz Çin tarihinde anlatılan bir hikâyeye dayanmaktadır. Hikâyeye göre; “Zheng Wen Gong’un Yan Gu adında bir cariyesi vardır. Bir gece meleklerin kendisine orkide (兰花) hediye ettiğini görür ve uyanınca hamile olduğunu fark eder. Daha sonra Mu Gong adında bir oğlu olur ve ona “Lan” adını verirler.”³⁷ Doğan çocuğa Lan (orkide) isminin verilmesi rüyanın bir işaret olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu örtmece söz, doğacak olan bebeğin erkek olacağına işaret etmek için de kullanılmaktadır.

Hamile için kullanılan “梦日” örtmece sözünde yer alan “日” karakteri güneşi yani erkeği simgelemektedir. Aynı zamanda erkek çocuk doğurmanın iyi bir alamet olduğunu ifade etmektedir. Eski insanlara göre doğan çocuk çok şanslı olacaktır. Ayrıca “梦熊” ve “宜男” örtmece sözleri de erkek bebeğe hamileliği ifade etmek için kullanılmaktadır. “宜男” örtmece sözü gündüz zambağı anlamına gelmektedir. Eski insanlar hamile kişilerin zambağı kıyafetlerine takarlarsa erkek çocuğu olacağına inanırlardı. Ayrıca zambak tebrik

³⁷ Bahsi geçen hikâyenin Çincesi şu şekildedir: “郑文公有一小妾名燕姑, 梦见天使赠予兰花,

醒后有孕, 乃生穆公, 取名为‘兰’”。 (Zhang, 1996, s. 117)

için de kullanılmaktaydı. “^{mèngzhào xióng pí}梦兆熊罴” deyim olan bu örtmece söz kelime anlamı olarak rüyada ayı görmektir ve erkek çocuk sahibi olunacağına işaret olarak da kabul edilmektedir.

Hamile anlamına gelen “^{shēn huái liù jiǎ}身怀六甲” deyimi antik çağlardaki bir efsaneye dayanmaktadır. İnanışa göre ^{liù jiǎ}六甲 yer ve göğün yaratıldığı gündür. Hamileliğin altıncı ayını da işaret eden bu ifade aynı zamanda bir çocuğun doğduğunu da işaret etmektedir. Daoizm’e göre ise ^{liù jiǎ}六甲 bir Tanrının adıdır ve bu Tanrı Güneş Tanrısıdır. Geçmişte insanlar erkek çocuklarına daha fazla değer verirdi, bu yüzden hamilelik döneminde olan kadınlar için erkek çocuk doğurması ümidiyle bu örtmece sözü kullanırlardı (Ruiqin vd., 2016, s. 230). Geçmişte yaygın kullanıma sahip olan bu deyim günümüzde yaygın olarak kullanılmasa da tıp kitaplarında yer almaktadır.

Yukarıda verilen örtmece sözler genel olarak erkek çocuğunu işaret ederken “^{mèng yuè}梦月” örtmece sözü kız çocuğu için kullanılmaktadır. Örtmece söz içinde yer alan “^{yuè}月 ay” karakteri kız çocuğuna işaret etmektedir. Çünkü ay, kadın sembolü olarak yumuşak ve parlaktır. Kız çocuğu için kullanılan bu örtmece söz aynı zamanda doğmak üzere olan asil çocuğu da simgelemektedir.

Hamilelik için örnek olarak verilen örtmece sözlere bakıldığında zaman hamilelik sürecinde yaşanan durumları ifade etmek için de kullanıldıkları görülmektedir. Bu duruma örnek olarak “^{hài xǐ}害喜” örtmece sözü verilebilir. Bu kelime aynı zamanda kadınların hamile iken yaşamış olduğu mide bulantısını da ifade etmektedir. Bir diğer ifade ise ^{jiā zhèn}佳朕’ dir. Hamilelik için kullanılan ve güzel işaret/ alamet anlamına gelen bu örtmece söz ile hamileliğin güzel bir olgu olduğuna dikkat çekilmektedir.

Türkçede de hamile ve hamilelik için kullanılan örtmece sözler yer almaktadır. Günlük hayatta ve tıp etimolojisinde hamile ve gebe ifadeleri rahatlıkla kullanılan terimlerdir; ancak bu iki ifadenin yanı sıra çeşitli örtmece sözler de kullanılmaktadır. Bu bağlamda, yaygın olarak kullanılan ifadeler arasında “ağır ayaklı, ayağı ağır, aylı, iki canlı, yüklü,

üzeri yüklü, gövdeli, boylu, üzerli, hunnacı, hunnayıcı, doğurması yakın” vb. örtmece sözler bulunmaktadır (Çabuk Çiftoğlu, 2015, ss. 151-152; Güngör , 2006, ss. 79-80). Bu ifadelerin yanı sıra “karnı burnunda”, “karnı kocaman olmak”, “bebek beklemek”, “emanet taşımak”, “karnında bebeği olmak”, “can taşımak” gibi örtmece sözler de aktif kullanıma sahiptir. Dilbilimsel açıdan ele alındığı zaman Türkçede yer alan hamilelik örtmece sözleri genel olarak isim ve fiilimsilerden oluştuğu görülmektedir.

Çince ve Türkçe hamilelik için kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman kelime anlamları açısından benzerlikler olduğu görülmektedir. “^{shuāngshēn zǐ}双身子” örtmece sözü Türkçedeki çift canlı ifadesiyle benzerlik göstermektedir. ^{shuāng}双 çift anlamına gelirken ^{shēn}身子 ^{zi}beden demektir. Türk kültüründe hamile olması beklenen ya da umut edilen kadın için doğrudan “Sen hamile misin?” demek yerine genellikle karnına işaret edilerek “Var mı bir şeyler?” şeklinde sorular yöneltilmektedir. Bu kullanım daha önce belirtilen “^{yǒu le}有了 var” örtmece sözü ile eşdeğer olarak sayılabilmektedir.

3.1.2.3. Doğum

Hamileliğin son aşaması olarak kabul edilen doğum sürecinde, Türkçe ve Çince “doğurdu” gibi kaba ifadeler tercih edilmemektedir. Bu durumda daha kibar ifadeler olan örtmece sözler tercih edilmektedir. Çince yer alan “^{shēng hái zǐ}生孩子 çocuk doğurmak” ifadesi günlük dilde yaygın olarak kullanılmaktadır; ancak örtmece söz değildir. Aynı şekilde “^{fēn miǎn}分娩” ifadesi de resmi dilde doğum yapmak anlamına gelmektedir. Bu kelime tıbbi alanda ve resmî belgelerde kullanılmaktadır. Doğum ile alakalı olan bir diğer ifade ise “^{chū shēng}出生”dir ve bu ifade genel olarak kişinin doğmuş olduğu tarihi ifade etme aşamasında kullanılmaktadır. Bahsi geçen diğer iki kelime gibi “^{chū shēng}出生” ifadesi de günlük hayatta rahatlıkla kullanıma sahiptir, örtmece söz değildir. Bu nedenle bu örtmece sözlere tabloda yer verilmemiştir.

Günümüzde, doğum yapmak eskiden olduğu gibi ayıp ya da utanılacak bir kavram olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle günümüz Çin kültüründe doğum ile ilgili kullanılan

örtmece sözlerin sayısı oldukça azalmıştır. Aşağıda verilen tabloda bazı örtmece sözler bulunmakta olup, detaylı bilgiler açıklama kısmında sunulmuştur.

Tablo 3.5. Çince Doğum İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
bào wá wá 抱娃娃	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
bào wá er 抱娃儿	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
bào yāo 抱腰	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
dàn xǐ 诞喜	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
luò cǎo 落草	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
zuò cǎo 坐草	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
zài cǎo 在草	Genel	Doğum yapmak	Edat + isim
shàng cǎo 上草	Genel	Doğum yapmak	Edat + isim
zài rǔ 在辱	Genel	Doğum yapmak	Edat + isim
zuò rǔ 坐辱	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
wò rǔ 卧辱	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
miǎn rǔ 免辱	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
luò dì 落地	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
méi chū 没出	Genel	Doğum yapmak	Olumsuzluk eki+ fiil
chōng lú 充闾	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
xióng huī 熊虺	Genel	Doğum yapmak	İsim+ isim
shàng kǎng 上炕	Genel	Doğum yapmak	Fiil+ isim
kāi huái 开怀	Genel	Doğum yapmak (ilk doğum)	Fiil+ fiil
dàn wǎ 诞瓦	Genel	Doğum yapmak (kız çocuğu)	Fiil+ isim
shè shuǐ 设幌	Genel	Doğum yapmak (kız çocuğu)	Fiil+ isim
nòng wǎ 弄瓦	Genel	Doğum yapmak (kız çocuğu)	Fiil+ isim
nòng zhāng 弄璋	Genel	Doğum yapmak (erkek çocuğu)	Fiil+ isim
shè hú 设弧	Genel	Doğum yapmak (erkek çocuğu)	Fiil+ isim
yī suǒ dé nán 一索得男	Genel	Doğum yapmak (erkek çocuğu)	Deyim

ménmiàn 门面	Genel	Doğum yapmak (erkek çocuğu)	İsim+ isim
lín rǔ 临辱	Genel	Doğum yapmak üzere olmak	Fiil+ isim
lín yuè 临月	Genel	Doğum yapmak üzere olmak	Fiil+ isim
lín pén 临盆	Genel	Doğum yapmak üzere olmak	Fiil+ isim
lín cǎo 临草	Genel	Doğum yapmak üzere olmak	Fiil+ isim

Kaynak: Li (2021, ss. 49-50), Wang (2011, ss. 109-11), Zhang (1996, ss. 115-119)

Tabloda, doğum için kullanılan yirmi dokuz Çince örtmece söze yer verilmiştir. Dilbilimsel açıdan ele alındığında örtmece sözlerin çoğunluğunun fiil+ isimden oluştuğu görülmektedir. Tablo içerisinde sadece bir tane deyim olan örtmece söz yer almaktadır. Örtmece sözlerin kullanım alanları genel, cinsiyet bazlı ya da durumun belirtilmesi açısından farklılık göstermektedir. Tablo içinde verilen örtmece sözlerin açıklanması esnasında bu hususa dikkat edilerek bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Doğum yapmak için kullanılan “^{bào yāo}抱腰” örtmece sözü, kelime anlamı olarak aslında beline sarılmak demektir. Bu kelimenin kullanım nedeni doğum esnasında anneye yardımcı olmak amacıyla belinin tutulmasıdır. Bu örtmece söz ile doğum esnasındaki uygulamalar hakkında da bilgi edinilebilmektedir. Uygulama haricinde doğumun nasıl ve nerede gerçekleştiği de kullanılan örtmece sözlerde ifade edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, eskiden insanların dönemin şartları neticesinde tarla veya çimen/saman üzerinde doğum yaptığı belirtilmektedir. Örtmece söz olarak kullanılan “^{luò cǎo}落草” kelimesi de bu durumu açıklar niteliktedir. Örtmece söz içinde yer alan ^{luò}落 bırakmak ya da düşürmek anlamına gelirken ^{cǎo}草 çimen ya da saman anlamına gelmektedir. “^{zuò cǎo}坐草”, “^{zài cǎo}在草”, “^{zài rǔ}在辱”, “^{zuò rǔ}坐辱” örtmece sözleri de aynı anlama gelmektedir; ancak daha sonra bu ifadelerin yerini daha nazik bir ifade olan ^{luò dì}落地 almıştır. Bu ifadeler günlük konuşma dilinde pek tercih edilmese de eski kaynaklarda, edebi metinlerde, geleneksel Çin tıbbi terminolojisinde ve doğum fizyolojisi içeren kitaplarda sıklıkla kullanılmaktadır. “^{lín pén}临盆”, “^{lín rǔ}临辱”, “^{wò rǔ}卧辱”, “^{miǎn rǔ}免辱”, “^{lín cǎo}临草”, “^{shàng cǎo}上草”, “^{lín yuè}临月” örtmece sözleri de kullanım alanları açısından benzerlik göstermektedir (Li, 2021, s. 50).

“^{méi chū}没出” ifadesi kelime bazlı değerlendirildiğinde olumsuzluk eki olan ^{méi}没 ile oluşturulduğu görülmektedir. Olumsuz bir yapıya sahipmiş gibi gözükse de bu örtmece söz anlam açısından olumludur ve doğum yapmak anlamına gelmektedir. Olumsuzluk eki ile kullanılmasındaki neden ise doğan çocuğun erkek olmamasıdır. Erkek çocuğun Çin toplumunda ne denli önemli olduğundan bahsetmiştik, öyle ki erkek evlat aile mirasının da sahibi olarak sayılmaktadır. Çince yer alan “^{yǒu ér yǒu kào}有儿有靠, ^{wú ér kào xù}无儿靠婿; ... oğlu olanın sırtını dayayacak birisi vardır, oğlu olmayan ise sırtını damadına dayar...” ifadesi durumu net bir şekilde anlatmaktadır (Zhang, 1996, s. 117). Bu ifade ile erkek çocuğunun önemi tekrar vurgulanmakta ve oğlu olmayan kişinin damadına bel bağlamak zorunda olduğu ifade edilmektedir.

Çince yer alan doğum örtmece sözlerinde kutlama anlamları da yer almaktadır. “^{chōng lú}充闾” örtmece sözü doğumu ifade etmenin yanı sıra doğan çocuğun doğumunu kutlamak için de kullanılmaktadır. Bu aşamada ise ek olarak başka kelimelerle birlikte kullanılmaktadır; “^{chōng lú zhī qīng}充闾之庆”, “^{chōng lú zhī xǐ}充闾之喜”. Bu ifade daha çok eski metinlerde ve edebi eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Çince doğum örtmece sözlerinin kullanımında cinsiyet farklılığının da belirtildiğinden bahsetmiştik. Doğum için kullanılan “^{nòng wǎ}弄瓦” örtmece sözünün içinde yer alan ^{nòng}弄 karakteri oynamak, ^{wǎ}瓦 karakteri ise kiremit, tuğla anlamlarına gelmektedir. ^{wǎ}瓦 eskiden kadınların dikiş işleri esnasında ipi döndürmek ve eğirmek için kullandıkları aletin adıdır. Doğum için kullanılmasının nedeni ise bir umuttur. Eskiden kız çocuklarına, ilerde iş sahibi olup para kazanmalarını umut edilerek, oyun oynasınlar diye bu küçük alet verilmekteydi. Daha sonraları ise bu ifade bir kız çocuğu doğurmak için kullanılan örtmece söz haline gelmiştir. Bu ifade sayesinde kız çocuklarının gelecekte bir iş sahibi olmalarını ve işlerinde başarılı olmaları umut edildiği görülmektedir (Zhang, 1996, s. 117). “^{nòngzhāng}弄璋” örtmece sözü ise erkek çocuğun doğumunu ifade etmektedir. Kelimenin ikinci karakteri olan ^{zhāng}璋 bir tür yeşim taşıdır ve erkeği simgelemektedir. Erkek çocuklarına oynamaları için yeşim taşının verilmesindeki neden büyüdükleri zaman nitelikli ve soylu bir insan

olmalarını ummaktır. Bu örtmece söz ile ilgili olarak Şiirler Kitabı'nda yer alan Xiaoya bölümünde şöyle bir ifade yer almaktadır: “(诗-小雅): 乃生男子, 载寝之床, 载衣之裳, 载弄之璋. Erkek çocuk doğduğunda, yatağa yatırılır, kıyafetleri giydirilir, oynaması için eline yeşim taşı verilirdi” (Ruiqin vd., 2016, s. 231). Bu örtmece söz ve uygulanan gelenek günümüz Çin toplumunda yaygın değildir.

“设弧” ifadesi erkek çocuğun doğumunu işaret etmek için kullanılan bir örtmece sözdür.

Kelime içinde yer alan 设 karakteri koymak ya da asmak, 弧 karakteri ise yay anlamına gelmektedir. Eski Çin kültüründe erkek çocuk doğduğu zaman evin kapısının sağ tarafına ağaçtan yay (木弓) asılmaktaydı. “设幌” ifadesi ise kız çocuğunun doğumunu işaret etmek için kullanılan bir örtmece sözdür. Bu örtmece söz eski zamanlarda yapılan bir ritüelden kalmıştır. 幌 karakteri bir çeşit bezden olan mendil, şal, eşarp anlamına gelmektedir. Eskiden kız çocuğu olursa eşarp evin kapısının sağına, erkek çocuğu olursa soluna bağlanırdı; ancak bu kullanım günümüzde aktif değildir. Kullanım açısından ise sadece kız çocuğu doğduğu zaman kullanılan bir örtmece söz olarak kalmıştır. Cinsiyet ifade eden bir diğer örtmece söz ise “熊虺” dir. 熊 karakteri ayı anlamına gelirken, 虺 karakteri ise yılan anlamına gelmektedir. Doğumu ifade eden bu örtmece söz aslında bir efsaneye dayanmaktadır. Efsaneye göre kişi rüyasında ayı görürse oğlu, yılan görürse kızı olacaktır (Ruiqin vd., 2016, s. 230). Doğum için kullanılan bu ifade günümüzde çok sık kullanılmamaktadır. “门面” örtmece sözü de erkek çocuğun doğumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu örtmece söz kelime anlamı olarak aslında bir kişinin veya ailenin toplumda nasıl algılandığı ile ilgilidir. Erkek çocuğun olması ile ailenin toplumdaki yeri ifade edilmeye çalışılmıştır, bu nedenle bu ifade erkek çocuğun doğumu için kullanılmıştır (Li, 2021, s. 49).

“上炕” örtmece sözü günlük hayatta sıklıkla kullanılan örtmece sözlerden birisidir. Bu örtmece söz Çin'in kuzeyine ait lehçe özelliği de taşımaktadır. 上 karakteri uzanmak

anlamına gelirken 炕 karakteri ısıtılabilir tuğla yatak anlamına gelmektedir (Li, 2021, s. 50)

Hamilelik ve doğum, her şeyin yolunda gitmesi durumunda güzel bir deneyim olarak kabul edilmektedir; ancak hayatta olumsuz durumlarla karşı karşıya gelmek olasıdır. Bu durum hamilelik ve doğum sürecinde de meydana gelebilmektedir. Düşük ve kürtaj gibi olumsuzluklar da bu süreçte karşılaşılabilecek durumlar arasında yer almaktadır.

Hamileliğe son verilme işlemi kürtaj denilen operasyon ile yapılmaktadır. Türk toplumunda yasak olan kürtaj, Çin’de serbest bir uygulamadır. Yapılan işlem her ne kadar serbest ve yasal olsa da ifade ediliş aşamasında çekinilen bir durum niteliğindedir. Çince kürtaj “刮宫” kelimesi ile karşılanmaktadır; ancak tabu olarak kabul edilmesi nedeniyle aynı anlama gelen başka kelimeler kullanılmış, örtmece sözlerden yararlanılmıştır. Örtmece söz olarak kullanılan kelimeler şu şekildedir; “打胎”, “堕胎”, “人流”, “终止”, “妊娠”. Verilen kelimeler gündelik hayatta kullanım bakımından zaman içinde değişim göstermiş haliyle sıralı bir şekilde verilmiştir (Ruiqin vd., 2016, s. 38). Kürtaj için kullanılan diğer örtmece sözler ise “搅撒”, “弄坏” ve “流产” dır. Kürtajın yanı sıra düşük olması durumunda da örtmece sözler kullanılmaktadır ve bu durum “小月”, “小月子” kelimeleri ile karşılanmaktadır (Li, 2021, s. 50).

Sonuç olarak evlilik, hamilelik ve doğum her iki kültürde de son derece özel ve önemli olarak kabul edilmektedir. Evlilikle birlikte hayat birlikteliği kurulurken, hamilelik ve doğumla yeni bir hayatın başlamasına vesile olunmaktadır. Bu olgular bireyin özel hayatının temel taşlarını oluşturmaktadır ve hayatının önemli anlarından sayılmaktadır. Bu nedenle, bu kadar hassas ve özel konular hakkında konuşurken dikkatli olmak önemlidir ve bu aşamada genellikle örtmece sözler tercih edilmektedir. Türk ve Çin toplumları her ne kadar farklı kültürlerle sahip olsalar da her iki millet için de toplumsal normlar, kültürel ve dini değerler büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle evlilik, hamilelik ve doğum gibi konularda örtmece sözler oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

3.1.3. Cinsellik, Cinsel Organlar ve Fizyolojik İhtiyaç ile İlgili Örtmece Sözler

İnsan vücudu oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Hücreler dokuları, dokular organları, organlar ise sistemi oluşturmaktadır. Bu birleşimlerin sonucunda ise canlı bir insan vücudu meydana gelmektedir. İnsan vücudunda yer alan organların arasında cinsel organlar en dikkat çeken ve bahsi esnasında dikkat edilmesi gerekenlerin başında gelmektedir. Cinsiyete özel olarak tanımlanan cinsel organlardan kadınların göğsü ve erkeklerin üreme organları ilk sıralarda yer almaktadır. Cinsel organların cinsel ilişki ile bağlantısı olması bu durumu daha da vahim bir hale getirebilmektedir. Bu iki olgunun da mahrem olarak kabul edilmesiyle insanlar doğrudan konuşmaktan çekinir olmuştur. Konuşan için zor, dinleyen için ise nahoş bir durum yaratmakta ve utanma duygusu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle cinsellik ve cinsel organların ifadesinde kullanılan kaba ve müstehcen sayılan ifadeler yerine örtmece sözler tercih edilmektedir. Bu durum, Demirci'nin tanımı ile bir sansür ürünüdür:

Toplum tarafından söylenmesi ayıp sayılan sözcükler ve sözcük öbekleri hem anadili öğreniminde hem de ikinci dil öğretiminde öğrenilecek/öğretilecek kelimeler listesinde yer almazlar. Bu tür kelimelerin ya bilimsel adları veya örtmece kullanımları öğretilir... Çocukların nasıl dünyaya geldikleri konusunda anne babalarına sordukları sorulara 'sizi leylek getirdi' türünden cevaplar verilmesi bu tür bir sansürün ürünüdür. (2008, s. 26)

Ospanova'ya göre cinselliğin, cinsel organların ve fizyolojik ihtiyaç olan boşaltımın toplum için açıkça konuşulması ayıp sayılan konular arasında yer almasının başlıca nedenler arasında dinin etkisi de vardır (2014, s. 139). Dinin yanı sıra aile ve toplum tarafından mahremiyet olarak kabul edilmesi de açıkça konuşulmasını etkileyen durumlardandır. Gerek dinsel gerekse ahlaki açıdan kaynaklanan baskılar dile yansıtmakta ve kaba söylemden kaçınılarak örtülü anlatım tercih edilmektedir.

3.1.3.1 Cinsellik ve Cinsel Organlar

Aksoy Derya ve diğerlerine göre, "Toplumsal normlar genellikle cinsel davranışları, evlilik geleneklerini, onaylanmayan cinsel davranışlar için cezaları, fuhuşu, homoseksüelliği, gebeliğin önlenmesini, cinsellik eğitimine ve cinsel tabulara ilişkin tutumları belirlemektedir" (2017, s. 2).

Türk ve Çin toplumları, cinsellikle ilgili konuları dile getirirken genellikle zorluk yaşamaktadır. Bu durum, sıkı kültürel değerlere ve cinselliğin kişisel mahremiyet olarak

kabul edilmesine dayanmaktadır. Cinsellik ve cinsel organlar hakkında doğrudan konuşmak genellikle utanç verici olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, cinsellik ve cinsel organlarla ilgili çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır.

Fromkin ve Rodman'ın belirttiği gibi, “Cinsel ilişki, cinsel organlar ve bunlara bağlı doğal vücut aktiviteleriyle ilgili kelimeler birçok kültürde tabu kelimelerinin en büyük bir bölümünü oluşturur” (akt., Ateş, 2017, s. 158). Tasavvufta da bu tür konular genellikle üstü kapalı olarak ifade edilmektedir. Örneğin tasavvufta bulunan “Edeb Ya Hû” ifadesinde yer alan “edeb” kelimesi anlam olarak “eline, diline, beline hâkim ol” demektir çünkü edep, ahlaki ve toplumsal değerleri barındıran bir kavramdır. El ile ifade edilmek istenen, hırsızlık ve harama bulaşmamak; dil ile ifade edilmek istenen, yalan, gıybet ve kötü sözden sakınmak; bel ile ifade edilmek istenen, zinadan uzak durmaktır (s. 159). Zinanın, toplumsal değerlere aykırı sayılan cinsel ilişki sonucu meydana gelmesi ahlakla ilişkilendirilen edebin de ihlali anlamına gelmektedir. Zina ve cinsellik toplum değer yargıları ve ahlaki açıdan önemli olan konular arasındadır. Bu nedenle toplumda var olan cinsellik ile ilgili olan değer yargıları ve edep kuralları yine toplumun yapısal olarak şekillenmesini sağlamaktadır. Bu şekillenme dil yoluyla da oluşabilmektedir. Bu nedenle örtmece sözlerin bu alanda varlığı önemli bir ayrıntı olarak görülmektedir.

Torun ve diğerleri, Türk toplumunun, sosyal ve kültürel özelliklerinden dolayı cinselliğin, cinsel ilişkinin tabu olarak kabul edildiği ve cinsel konuların açıkça konuşulmadığı toplumlar arasında yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca araştırmacılara göre, cinsellik bir içgüdü meselesidir ve bireylerin yaşam içinde varlıklarını devam ettirmek için yaşamsal bir işlevi olmamasına rağmen yaşam kalitesini oluşturan önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Cinsellik ve cinsel davranışlara yönelik düşünceler çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde ortaya çıkabilmektedir. Kültürel yapı, toplumun cinselliğe karşı olan bakış açısını etkileyen en önemli faktörlerden biridir (2011, ss. 24-25). Türkçede yer alan küfür kelimelerine bakıldığında zaman ağırlıklı olarak cinsellik ve cinsel organ temalarından oluştuğu görülmektedir. Bu nedenle cinselliğin ya da cinsel organların doğrudan ifade edilmesi aşamasında sorun yaşanmasında küfrün de etkisi olduğu görülmektedir.

Ruiqin ve diğerlerine göre, Çin kültüründe cinsellik, cinsel ilişki ve cinsel organlar hakkında konuşma genellikle çekinilen bir konu olmuştur. Çin halkına göre seks kavramı

oldukça katı ve muhafazakâr bir şekilde ele alınan konular arasında yer almaktadır. Bu nedenle, Çinlilerin cinsel psikolojileri daha içe dönüktür ve utangaç tavır sergilemektedirler (2016, s. 229). Bu içe dönük ve utangaç tavır dilin sözlü aktarımında da kendini gösterebilmektedir.

Cinsellik, insanların çoğunlukla dikkatle yaklaştığı bir konudur. Canlıların üreme yolu olan ve genel olarak hayatın bir parçası gibi görünen cinsellik, geçmişte ve günümüzde çoğunlukla kaçınılan konulardan olmuştur. Cinsellik ve cinsel ilişki, arzuyu uyandıran bir durum olarak kabul edilmesi nedeniyle, genellikle tabu olarak görülmektedir. Cinsel tacizin önlenmesi ve olumsuz etkilerinden kaçınılması gerektiğinden bu durum, cinselliğin dolaylı yollarla ifade edilmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, farklı kültürlerle sahip toplumlar genellikle cinsellik ve cinsel ilişkiyi daha kapalı bir şekilde ifade etme çabasındadırlar.

Li'ye göre cinsel yaşam, kişinin cinsel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla sabit veya düzensiz cinsel teması ifade etmektedir. Cinsel yaşam, insan toplumunun, özellikle çiftlerin yaşamında önemli bir parçadır. Bu önemli olgu sadece üreme için değil aynı zamanda insanların duygusal yüceliğe ulaşmasını da sağlamaktadır; ancak insanoğlunun var oluşundan bu yana utanç duygusu da mevcuttur. Bu yüzden insanoğlu var olduğu toplumda utanç hissettiği konular için dilsel tabular geliştirmiş ve iletişim esnasında utanç duyulmasını engellemeyi sağlamışlardır. Batı toplumu ile Çin toplumu kıyaslandığı zaman müstehcen sayılan konular hakkında konuşabilme kısıtlı olabilmektedir. Çekingenlik ve utanma duygusu ağır basmaktadır. Bu nedenle sözlü ve yazılı ifadelerde cinsellik ve cinsel yaşamla ilgili konularda örtmece sözlerden sıklıkla faydalanılmıştır (2021, s. 31).

Çince cinsel ilişkiyi ifade etmek için seks anlamına gelen “^{xìng ài}性爱” ve “^{xìng jiāo}性交” gibi doğrudan kelimeler kullanılmaktadır. Ruiqin ve diğerlerine göre, Batı kültürünün aksine Çin kültüründe konu cinsellik ise her zaman tutumlu ve çekingen bir davranış sergilendiği görülmektedir. Cinsellik hakkında konuşmak utanç verici bir durum olarak kabul edilmektedir. Çin’de, geçmişte feodal sistemden kaynaklanan katı düşünceler nedeniyle bir kadın ve erkek arasında samimi bir ilişki olması ya da birlikte oturması genellikle hoş karşılanmamıştır. Ne yazık ki bu tür düşüncelerin etkisi günümüzde hâlâ belirgin bir

şekilde hissedilmektedir. Örneğin, evli çiftlerin cinsel ilişkisini ifade etmek için “同房^{tóng fāng} oda arkadaşı”, “房事^{fāng shì} cinsel ilişki”, “同床^{tóng chuáng} aynı yatağı paylaşmak”, “秘事^{mì shì} gizli iş”, “那^{nà}种事^{zhǒng shì} o iş”, “夫妻间的事^{fū qī jiān de shì} er karı koca arasındaki iş” vb. örtmece sözler kullanılmaktadır. Evli olmayan çiftler arasındaki uygunsuz cinsel ilişki için ise “风流韵事^{fēng liú yùn shì} romantizm/ aşk ilişkisi”, “野合^{yě hé} zina yapmak”, “干那事儿^{gān nà shì ér} o işi yapmak”, “好事儿^{hǎo shì er} iyi iş” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır. Eski romanlarda ise erkek ve kadın arasındaki ilişki “云雨^{yún yǔ} bulut ve yağmur”, “合欢^{hé huān} birleşmek”, “交媾^{jiāo gòu} ilişkiye girmek” gibi örtmece sözler ile anlatılmaktadır (2016, s. 232).

Çin toplumunun cinselliği mahremiyet olarak kabul etmesi ve bu konuda içe dönük olması cinsellik ve cinsel ilişki alanında kullanılan birden fazla örtmece sözün oluşmasına da imkân sağlamıştır. Tablo oluşturma aşamasında cinsellik ve cinsel ilişki için kullanılan örtmece sözlere birlikte yer verilmiştir. Bir diğer tabloda ise cinsel organlar ele alınmıştır.

Tablo 3.6. Çince Cinsellik ve Cinsel İlişki İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
nán nǚ 男女	Genel	Erkek-kadın ilişkileri	İsim+ isim
nán nǚ guān xi 男女关系	Genel	Erkek-kadın ilişkileri	İsim+ isim
nà gè 那个	Genel	Cinsel ilişki	İşaret zamiri
nà shì 那事	Genel	Cinsel ilişki	İşaret zamiri+ isim
tóng jū 同居	Genel	Cinsel ilişki (Evlilik öncesi beraber yaşamak)	İsim+ isim
chuáng zǐ 床第	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
chuáng wéi 床帏	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
chuáng shàng 床上	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ sıfat
shàng chuáng 上床	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim
dìng qíng 订情	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim
fāng shì 房室	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim

fāng shì 房事	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
fāng shì zhī shì 房室之事	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
tóngfáng 同房	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
tóng wū 同屋	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
jū shì 居室	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
bì fáng 闭房	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim
fāng wéi 房帷	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
gòu hé 媾合	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ fiil
jiāo gòu 交媾	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ fiil
jiāo hé 交合	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ fiil
jiāo huì 交会	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ fiil
jiāo huān 交欢	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
jiāo jiē 交接	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ fiil
hé tǐ 合体	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim
hé huān 合欢	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
huānhuì 欢会	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
tōng tǐ 通体	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
yān hào 燕好	Genel	Cinsel ilişki (Mutlu evlilik)	İsim+ sıfat
yān sī 燕私	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
xíng yún 行云	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim
yǔ yún 雨云	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
yún yǔ 云雨	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
zào ài 造爱	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim
rén shì 人事	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
huān hào 欢好	Genel	Cinsel ilişki (Cinsel zevk yaşamak)	İsim+ sıfat
rén dào 人道	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
wéi rén 为人	Genel	Cinsel ilişki	Bağlaç+ isim
wéi rén dào 为人到	Genel	Cinsel ilişki	Bağlaç+ isim+ fiil
nèi shì 内事	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim

tóngzhěn 同枕	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
qīn hé 寝合	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ fiil
qīn zhēn zhī lè 衾枕之乐	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ edat+ sıfat
qīn zhēn zhī ài 衾枕之爱	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ edat+ isim
chuáng dì zhī ài 床第之爱	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ edat+ isim
tóngchuánggòngzhèn 同床共振	Genel	Cinsel ilişki	Deyim
zhěn xí zhī huān 枕席之欢	Genel	Cinsel ilişki	Deyim
zhěn xí zhī ài 枕席之爱	Genel	Cinsel ilişki	Deyim
jī fū zhī qīn 肌肤之亲	Genel	Cinsel ilişki	Deyim
zuò ài 做爱	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim
ài ài 爱爱	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
hēi xiū 嘿咻	Genel	Cinsel ilişki	Ünlem+ fiil
diānlúan dǎo fēng 颠鸾倒凤	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
dǎo fēng diānlúan 倒凤颠鸾	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
fēngyǒu luánjiāo 凤友鸾交	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
fēngyǒu luán xié 凤友鸾谐	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
luánfēng hé hé 鸾凤和合	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	İsim+ sıfat
chūnfēng yí dù 春风一度	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
cuō fěn tuánzhū 搓粉团朱	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
dài yuè xī xiāng 待月西厢	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
dǎo fēng diānlúan 倒凤颠鸾	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
fēngyǒu luánjiāo 凤友鸾交	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
wò yǔ xié yún 握雨携云	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
yǔ ài yún huān 雨爱云欢	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
yǔ hún yún mèng 雨魂云梦	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
yǔ jì yún zōng 雨迹云踪	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
yǔ zhān yún rě 雨沾云惹	Genel	Cinsel ilişki ve aşkın metaforu	Deyim
rèn xí 衽席	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
xíng fáng 行房	Genel	Cinsel ilişki	Fiil+ isim

xíng shì 行事	Genel	Cinsel ilişki	Fiiil+ isim
jiāo gǎn 交感	Genel	Cinsel ilişki	İsim+ isim
lǐ bǐ duō 里比多	Genel	Cinsellik	İsim
chūn xīn dǎng yàng 春心荡漾	Genel	Cinsellik (Cinsel arzu)	Deyim
guō zhōng wǎn dòu 锅中豌豆	Genel	Cinsellik (Cinsel arzu)	İsim+ isim
niǎo diān yàn kuáng 鸢颠燕狂	Genel	Cinsellik (Cinsel arzu)	Deyim
cǎi huā dà dào 采花大盗	Uygunuz İlişki	Cinsel İlişki	Fiiil+ isim
miǎn huā wò liǔ 眠花卧柳	Uygunuz İlişki	Cinsel İlişki	Deyim
shuǐ xìng yáng huā 水性扬花	Uygunuz İlişki	Cinsel İlişki	Deyim
bù zhèng dāng guān xì 不正当关系	Uygunuz İlişki	Cinsel İlişki	Sıfat+ isim
yì shǒu 一手	Yasadışı ilişki	Cinsel İlişki	Sayı+ isim
yì tuǐ 一腿	Yasadışı ilişki	Cinsel İlişki	Sayı+ isim
yě yuānyāng 野鸳鸯	Yasadışı ilişki	Cinsel İlişki	İsim+ isim
zhǐ tóu ér gào le xiāo fǎ 指头儿告了消法	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	İsim+ fiil+ isim
yǎn tǎn 剃毯	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	Fiiil+ isim
shǒu huó 手活	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	İsim+ isim
nòng fú chén 弄拂尘	Mastürbasyon (erkekler için)- Kuzey lehçesi- Budizm	Cinsellik	Fiiil+ isim
dǎ shǒu chōng 打手枪	Mastürbasyon (erkekler için)- Kuzey lehçesi	Cinsellik	Fiiil+ isim
dǎ mǎ qiāng 打马枪	Mastürbasyon (erkekler için)- Kuzey lehçesi	Cinsellik	Fiiil+ isim
kǎn chuān zǐ 砍椽子	Mastürbasyon (erkekler için)- Kuzey lehçesi	Cinsellik	Fiiil+ isim
dǎ qiū ér 打秋儿	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	Fiiil+ isim
dǎ pào 打炮	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	Fiiil+ isim
dǎ fēi jī 打飞机	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	Fiiil+ isim
dǎ shǒu qiāng 打手枪	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	Fiiil+ isim
lū guǎn zǐ 撸管子	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	Fiiil+ isim
dǎo guǎn zǐ 倒管子	Mastürbasyon (erkekler için)	Cinsellik	Fiiil+ isim

pò shēn 破身	Bekâretini kaybetmek (kadın için)	Cinsellik	Fiil+ isim
pō tǐ 破体	Bekâretini kaybetmek (kadın için)	Cinsellik	Fiil+ isim
pò chù 破处	Bekâretini kaybetmek (kadın için)	Cinsellik	Fiil+ fiil

Kaynak: Li (2021, ss. 29, 34-37), Ruiqin vd. (2016, ss. 229-230), Wang (2011, ss. 259-264), Yang Ru (2019, ss. 37-39), Zhang (1996, ss. 73-86)

Tabloda, Çince'de yer alan cinsellik ve cinsel ilişki ile alakalı olarak toplam doksan altı tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözler, kadın ve erkek arasındaki cinsel ilişkiyi ifade etmekten cinsel zevk, cinsel tatminkarlık, cinsel arzu, bekarete kadar geniş bir yelpazede konuları kapsamaktadır. Tabloda belirli ölçüde günümüzde kullanılmayan ve daha yaygın kullanıma sahip örtmece sözler bulunmaktadır. Kullanımları ve anlamları, aşağıda yer alan tablo yorumunda daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle isim+ isim, fiil+ isim, isim+ sıfat, isim+ fiil ve yirmi iki tane deyim olmak üzere çeşitli yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Çin kültüründe insanlar cinsellikle ilgili olarak daha zarif ve örtülü anlama sahip olan “花 çiçek”, “草 çimen”, “柳 söğüt”, “云 bulut”, “雨 yağmur” vb. kelimeleri tercih etmektedirler. Bu sözler anlam olarak hem konuşanı hem de dinleyiciyi rahatsız etmeden dolaylı anlatıma sahiptirler. Çin’de önceden genel evlerin çok olduğu yerlere “烟花巷 havai fişek sokağı” denmekteydi. Erkekler, “寻花问柳” ve “拈花惹草” deyimlerini kadınlarla flört etmek için kullanırlardı (Tang, 2008, s. 101). “寻花问柳” deyimini ilk zamanlar manzaranın tadını çıkarmak anlamında kullanılmıştır; ancak zamanla özellikle romanlarda fahişelerle gönül eğlendirmek anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Türkçede ise “gül koklamak” tabiri aldatma, gönül eğlendirme, flört etme durumları için kullanılan örtmece bir ifadedir. Öyle ki “güzele bakmak sevaptır” sözü ile yapılan bu eylemlerin sıradanlaştırılması ve olağan hale getirilmesi amaçlanmaktadır. “Gönül eğlendirmek” söylemi de başlı başına örtülü bir anlatıma sahiptir. Yaşanılan gayri resmi ilişkileri saklamada “arkadaş” kelimesi ya da “tek gecelik ilişki” ifadesi örtmece olarak yaygın kullanıma sahiptir. “Doğu ve Batı kültürleri arasındaki bu konudaki

benzerliklerin, güzelliği arayan insanın evrensel psikolojisinden kaynaklandığı görülmektedir” (s. 101).

Çince de örtmece sözlerin oluşmasında ifadenin orijinal halinin belirsiz ve geniş anlama çevrilmesi söz konusudur. Cinsel yaşam için kullanılan örtmece sözler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Örneğin; “性爱 seks” kelimesi yerine “那个, 那事 o şey” ya da “做爱 aşk yapmak” kelimeleri kullanılmaktadır (Ruiqin vd., 2016, s. 20).

Eskiden kadın ve erkek arasındaki cinsel yaşamı ifade etmek için ilişkiye girmek anlamında “云雨” ve “交欢” gibi örtmece sözler kullanılmaktaydı; ancak günümüzde bu durum için yeni örtmece sözler oluşturulmuş, “爱爱”, “嘿咻” gibi kelimeler kullanılmaya başlanmıştır. Eskiden ve günümüzde kullanılmakta olan bu örtmece sözler anlam bakımından bir değişikliğe uğramamış, sadece kelimelerin değişmesiyle ifade şekli değişmiştir (Wang, 2013, s. 62).

Çince de cinsellik ve cinsel ilişki için kullanılan örtmece sözlerin oldukça geniş bir alana yayılmış durumda olduğu görülmektedir. Cinsel ilişkinin ifade edilmesi aşamasında karı koca arasında olan münasebetin yanı sıra uygunsuz ve yasadışı kabul edilen ilişkiler için de örtmece sözler kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “不正当关系 uygunsuz ilişki”, “一手 yasadışı ilişki”, “一腿 yasadışı ilişki”, “野鸳鸯 yasadışı ilişki”, “采花大盗 çiçek hırsızı”, “水性扬花 suya açık olan”, “眠花卧柳 çiçek altında yatmak” vb. “采花大盗” kelimesi uygunsuz ilişkiyi tanımlamak için kullanılan bir örtmece söz olmanın dışında aynı zamanda tecavüz durumlarında da kullanılmaktadır. Bu ifade başlangıçta, çiçek çalmak anlamına gelirken, zamanla uygunsuz ilişki ve tecavüz için kullanılan örtmece söz haline gelmiştir. Eskiden evlenmemiş ve bakire kızlara “黄花闺女 sarı çiçekli kız” şeklinde hitap edilmekteydi; ancak bazı kötü niyetli erkekler bu tür kızlarla ilişkiye girmek istemişlerdir. Bu nedenle, bu ifade zamanla zorla ilişkiyi ve tecavüzcüleri karşılayacak şekilde anlam değişikliğine uğramıştır. Ayrıca, aldatma ve evli kadınlarla ilişkiye girmeyi de ifade etmektedir (“Huanghua guinü”, t.y.).

Bu ifadelerin dışında “水性扬花” ve “眠花卧柳” ifadeleri hem uygunsuz ilişkiyi hem de uçarı kadınları ve fahişeleri vurgulamak için kullanılmaktadır (“Mian hua wo liu”, t.y.; “Shuixing yanghua”, t.y.). Türkçede yasa dışı veya evlilik dışı ilişkinin tanımı için aşna fişna, oynaşmak, dost yapmak, mercimeği fırına vermek, beraber olmak gibi kelimeler örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Çabuk Çiftoğlu, 2015, ss. 147,150). Örtmece söz olarak kullanılan bu kelimeler deyim ve fiilimsiden oluşmaktadır. Uçarı ve fahişe olarak adlandırılan kadınlar için ise “alaşa, alcıkarı, alefte, ayağı kaymış, babuş (argo), bazar avradı, bazlamaç, cidav, çalkak, çalpıra, çapaklı, çaptırmış, çaşarat, çatlak, defli, eteğine eğri, kötü kadın, oruspu, oynak, cilveli, edepsiz kadın, sokak kadını, fayşa, ferzek, fıkfık, filçik, hoppa, kayış, kaynaşık” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Aslan, 2019, ss. 54-60).

Ruiqin ve diğerleri, “春风一度”, “搓粉抟朱”, “待月西厢”, “倒凤颠鸾”, “凤友鸾交”, “握雨携云”, “雨爱云欢”, “雨魂云梦”, “雨迹云踪”, “雨沾云惹” vb. cinsellik ve aşk için kullanılan deyim örtmece sözlerinin daha çok eski dönem edebi eserlerde karşımıza çıktığını belirtmektedirler (2016, s. 229). Verilen örtmece sözlerin hepsi aslında aynı temel anlamı paylaşmaktadır: cinsel ilişki. Ancak, bu örtmece sözlerin her biri farklı benzetme yöntemleri kullanarak bu anlamı iletmektedir; rüzgâr, allık ve pudra, yağmur ve bulut, Anka kuşu. Örneğin, rüzgâr kelimesi hızı ve heyecanı ima ederken, allık ve pudra görüntüyü, yağmur ve bulut duygusallığı çağrıştırmaktadır. Anka kuşu ise efsanevi ve özel bir anlam ifade etmektedir. Cinsel ilişki için kullanılan bu imgeler ve semboller dil kullanımına zenginlik katmaktadır. Bu sayede hassas kabul edilen cinsellik konusu dolaylı yoldan daha nazik bir şekilde anlatılabilmektedir.

Shan’a (2022) göre, “颠鸾倒凤”, “倒凤颠鸾”, “凤友鸾交”, “凤友鸾谐” deyimleri, klasik Çin edebiyatında cinsel ilişki ve aşkın metaforunu ifade eden eski deyimlerdir. Bu deyimler, Anka kuşu olarak bilinen efsanevi kuşların, dişi olan 鸾 Luan ve erkek olan 凤 Feng’in yapmış oldukları ters dansı simgelemektedir. Günümüzde pek kullanılmayan bu örtmece sözler, edebi eserlerde yer almakta ve aşkı, cinsel ilişkiyi ve uyumu temsil etmektedir.

“衽席” kelimesi, Çince cinsel ilişkiyi ifade eden örtmece söz olarak kullanılmaktadır. İki heceden oluşan bu kelime “衽 yatak” ve “席 yatak matı” ndan meydana gelmektedir. Yatmak için ihtiyaç duyulan malzemeleri içeren bu kelime kadın ve erkek arasındaki cinsel ilişkiyi örtülü bir şekilde anlatmak için kullanılmaktadır. “行房” ve “行事” kelimeleri de cinsel ilişki için kullanılan örtmece sözlere “行” karakteri “yapmak” anlamına gelirken, “房 oda” ve “事 iş” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “行房 odada yapılan iş” şeklinde tercüme edilmektedir (Yang Ru, 2019, ss. 37-38). Çince cinsel ilişki için kullanılan örtmece sözlere bakıldığında zaman oda, yatak, yapmak ve iş gibi kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda eylem ve mekân odaklı kelimelerin tercih edilmesi yaygındır.

Çince cinsel ilişkiyi ifade etmek için kullanılan “交媾” örtmece sözü, Yang Ru’nun belirttiğine göre antik Çin düşünce ve inanç sistemi olan “阴阳” Yin Yang ile bağlantılıdır. “阴 ve 阳”ın birleşimi, her şeyin doğuşuna dair felsefi bir inancı işaret etmektedir. Gökyüzü 阳, yer yüzü 阴 olarak kabul edilirken aynı zamanda erkek 阳’ı kadın ise 阴’i temsil etmektedir. Çince yer alan “男女构精，万物化生” sözüyle erkek ve kadının özü oluşturarak, her şeyin meydana gelmesini sağladığı ifade edilmektedir. “交媾” kelimesi ise daha sonra kadın ve erkek arasındaki cinsel ilişkiyi ifade etmek için örtmece söz olarak kullanılmıştır. İnsanın “阴 ve 阳” gibi felsefi kavramlarla ilişkilendirilmesi ile cinsel ilişkinin sıradanlığını ortadan kaldırılmıştır. Benzer şekilde “交感” kelimesi de cinsel ilişki için kullanılan örtmece sözdür ve karşılıklı etkileşim ve hissetme anlamları taşımaktadır. Yang Ru’ya göre, bu kelime Çin mitolojisindeki “感生神话” olarak adlandırılan bir efsaneye dayanmaktadır. Bu efsaneye göre, bir kadının bir başka nesne ile temas etmesi sonucu hamile kaldığına inanılmaktadır ve bu hamilelik sonucunda insanlığın atasının doğduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla “交感” ifadesi, Tanrı veya ilahi varlıkların doğumu için kullanılan “感生” ile bağdaştırılmış ve cinsel ilişkinin

mitolojiden kaynaklı bir olay olarak algılanmasına katkıda bulunulmuştur (2019, s. 38). Bu mitoloji temalı örtmece sözler günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır.

Cinsel ilişkiyi ifade etmek için kullanılan örtmece sözlerin karakter analizleri yapıldığında, eylemin fiziksel özelliklerini taşıyan karakterlerden meydana geldikleri görülmektedir. Örneğin, “同枕 yastığı paylaşmak”, “寝合 birlikte uyumak”, “共寝 birlikte uyumak” gibi ifadeler bu örtmece sözlerin içinde yer almaktadır. Bu kelimelerin anlamlarına bakıldığında, yatma eylemini ifade eden “枕 yastık”, “同/合 birliktelik” ve “寝 uyumak” karakterlerini içerdikleri görülmektedir. Aynı şekilde “衾枕之爱”, “衾枕之乐”, “床第之爱” örtmece sözlerinin içinde yer alan 衾 karakteri “yorgan”, 床 karakteri “yatak”, 第 karakteri ise “bambu mat” anlamına gelmektedir. Aynı karakterlerle oluşturulmuş olan “同床共振”, “枕席之欢” ve “枕席之爱” gibi deyimler de karı koca arasındaki birlikteliği ve cinsel ilişkiyi vurgulamaktadır. Bu kullanımlar Türkçedeki “bir yastıkta kocamak” deyimini ile eş anlamlıdır.

Çin kültüründe evlilik dışı ilişkiler uygunsuz ve yasadışı ilişkiler olarak kabul edilmektedir. Uygunsuz ilişkiler genellikle kadın ve erkek arasında olan, topluma ve yakın çevreye açıklanamayan, ahlaki açıdan kınamaya tabi tutulması muhtemel olan ilişkilere denir. Çin Halk Cumhuriyeti Ceza Hukuku 258. Madde’ de; bir kişinin mevcut eşi olmasına rağmen başka biriyle evlenmesi veya başka birinin eşi olduğunu bildiği halde onunla evlenmesi durumunda kişi hakkında iki yıla kadar hapis cezası olabileceği veya adli ceza alabileceği ifade edilmektedir (“Bu zhengdang guanxi, t.y.). Çin yasalarına göre çok eşlilik suç olarak sayılmaktadır.

Yasadışı ilişki yaşayan kadınlar için genel tabir olarak “metres” kelimesi kullanılmaktadır. Çince de metres “相好” karakteri ile karşılanmaktadır. Metres için kullanılan diğer örtmece sözler arasında “小三 metres”, “小四 metres”, “情妇 metres”, “小白脸 metres”, “姘头 metres”, “小密 metres”, “第三者 metres”, “二奶 diğer kadın”, “狐狸精 bastan çıkarıcı kadın” vb. ifadeler yer almaktadır (Li, 2021, s. 37). Türkçede ise bu durum

genellikle “yuva yıkan kadın”, “kötü kadın”, “üçüncü kişi”, “metres”, “gacı”, “gaco”, “günü”, “guma/ kuma”, “kırık”, “odalıh/ odalık”, “oturtma”, “süpürgelik” vb. örtmece sözlerle karşılanmaktadır (Aslan, 2019, s. 54-60).

TDK (t.y.) metres için “Evli bir erkekle nikahsız yaşayan kadın; kapama, kapatma, mantinota, zamazingo, zamkinos.” şeklinde tanım yapmaktadır. Evlilik dışı yapılan ilişkiler Türk aile yapısı ve toplumunda olumlu karşılanmamaktadır. Böyle bir durum genel olarak gizlenmeye ve saklanmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda örtmece sözlerin kullanımı ortaya çıkmaktadır. Bu alanda kullanılan örtmece sözler genel olarak “dost, kapatma, kapama, belalı, o, o yolun yolcusu; argoda dalga, dalga motor, dava, gacı, gaco, zamazingo, zamkinos, kontratsız, mantinota, aşna fişne, aftos, manita, armatör vs.” şeklindedir (Ospanova, 2014, s. 128).

İlişki yaşamak, bazen kişinin hür iradesi dışında zorla veya istem dışı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum bir saldırı olarak kabul edilmekte ve “tecavüz” olarak tanımlanmaktadır. Tecavüz, kişilik haklarına saldırı ve bedensel ihlal olarak kabul edilmekte, toplum tarafından kınamayla yaklaşılabilir durum olabilmektedir. Bu nedenle hem tecavüzü gerçekleştiren kişi hem de mağdur toplum tarafından yargılanabilmektedir. Tecavüz, olumsuz ve kabul edilemez bir durumdur ve bu nedenle bu konuda örtmece sözlerin kullanılması yaygındır. Tecavüz ve cinsel tacizde bulunmak ifadeleri Çince “强奸” ve “调戏” kelimeleri ile karşılanmaktadır. Tecavüz her toplumda olduğu gibi Çin toplumunda da büyük bir utanç olarak kabul edilmektedir, bu nedenle bu konudan bahsedilirken “遭人侮辱 hakarete uğramak”, “遭人强暴 tecavüze uğramak”, “给毁了 kirlenmek”, “给糟蹋了 çirkin duruma düşürülmek”, “吃豆腐 tofu yemek- taciz”, “揩油 bir kızdan faydalanmak”, “非礼 taciz”, “性骚扰 cinsel taciz”, “骚扰 taciz etmek” gibi örtmece sözler tercih edilmektedir. Kadınların yaşadığı bu durum için ayrıca iffetini, namusunu kaybetmek anlamına gelen “失身, 失贞” ifadeleri de kullanılmaktadır (Ruiqin vd., 2016, ss. 38, 232-233).

“Libido” kelimesi, Fransızca kökenli bir kelime olup Sigmund Freud tarafından ortaya atılmıştır. Bu kelime cinsellik için kullanılan bir örtmece sözdür. Libido kelimesi Çince

sesteş özellikle yer almaktadır ve “里比多”^{lǐ bǐ duō} şeklinde kullanılmaktadır (Wang , 2011, s. 260). Yabancı dilden Çinceye geçmiş olan bu kelime aynı şekilde Türkçede de yer almaktadır ve genellikle “yüksek libido” olarak ifade edilmektedir. Libido kelimesini “İnsan davranışlarının temelini oluşturan cinsel içgüdü.” şeklinde tanımlamaktadır (TDK, t.y).

Cinsellik ve cinsel arzu için örtmece söz olarak kullanılan “春心荡漾”^{chūn xīn dāngyàng} deyimini, anlamsal olarak baharın gelmesiyle insanların içinde oluşan canlılığı, heyecanı ve romantizmi ifade etmektedir. Aynı zamanda kadın ve erkek arasında oluşan sevgi ve şefkat duygularını da simgelemektedir (Wang , 2011, s. 260).

Çince cinsellik ve cinsel ilişki için verilen tabloda mastürbasyon için kullanılan on üç tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu alanda kullanılan örtmece sözlerin genellikle fiziksel ve işlevsel benzetmelerden oluştuğu görülmektedir. Mastürbasyon kelimesinin Çincesi “自慰”^{zì wèi} karakteri ile karşılanmaktadır; ancak cinselliğin tabu olarak görülmesi ve utanç duyulan bir eylem olması neticesinde genel olarak gizli ifadelerin kullanılması yaygındır. Bu bağlamda, mastürbasyon için kullanılan örtmece sözler arasında “剃毯 yorganı sivriltmek”, “手活 el işi”, “弄拂尘 at kuyruğu ile oynamak” gibi ifadeler bulunmaktadır.

弄拂尘^{nòng fú chén} kelimesi aslında bir tür toz almak ve sinek kovalamak için kullanılan nesnenin adıdır. Uç kısmı hayvan kılından, sap kısmı bambudan oluşmaktadır. Bu nesnenin sap kısmının şekli penise benzetildiği ve hayvan kılından olan uç kısmın da kasıklardaki kıllara benzetilmesinden dolayı mastürbasyon için kullanılan örtmece söz haline gelmiştir. Mastürbasyon için kullanılan diğer örtmece sözler ise şu şekildedir: “打手枪^{dǎ shǒuchòng} tüfeği dövmek”, “打马枪^{dǎ mǎ qiāng} kısa tüfeği dövmek”, “砍椽子^{kǎn chuān zǐ} kirişi kesmek”, “打秋儿^{dǎ qiū ér} dövmek”, “打炮^{pào} topu dövmek”, “打飞机^{dǎ fēi jī} uçağı dövmek”, “打手枪^{dǎ shǒuqiāng} mastürbasyon”, “撸管子^{lū guǎn zǐ} mastürbasyon”, “倒管子^{dǎo guǎn zǐ} tüpü ters çevirmek” vb. (Li, 2021, s. 29). Mastürbasyon için kullanılan bu kelimelerin çoğunluğu argo sözlerdir. Genellikle bu kelimelerde dövmek fiilinin sıklıkla kullanıldığı, erkek cinsel organının tüfek, silah veya boru gibi nesnelere benzetilerek ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Mastürbasyon için kullanılan

örtmece sözlerde kadınlara özgü ifade bulunamamıştır. Türkçede mastürbasyon için kullanılan örtmece sözler ise “tokatlamak”, “çavuşu tokatlamak”, “otuz bir/ çekmek”, “kedisıyla oynamak”, “aletiyle oynamak”, “kuleyi dikmek” vb. ifadelerden oluşmaktadır. Çince de olduğu gibi Türkçede de mastürbasyon erkeklerle ilişkilendirilmiş, kadınlara özel bu alanda kullanılan örtmece söz bulunamamıştır.

Cinsellik ve cinsel ilişki alanında Türkçede de örtmece söz kullanımı yaygındır. Çince de tabu olarak kabul edilen ve bahsi esansında temkinli yaklaşılan bu iki alanla ilgili olarak Türkçede de birden fazla örtmece söz bulunmaktadır. Cinsel ilişkiyi ifade eden örtmeceler arasında “şaapmak/ şey yapmak” (Aktunç, 1998; akt. Çabuk Çiftoğlu, 2015, s. 145), “bastırmak, bel vermek, bellemek, cotuşmak, çökeşmek, dürtülmek, edişmek, fıkfık yapmak, goğuşmak, gönüşmek, kamrıklamak, karınmak, kayışmak, kertmek, kınıkınında, koçmak, üfleme, üstünden geçmek, yatak yatmak, zovuklamak” (Aslan, 2019, ss. 49-53) gibi örtmece sözler yer almaktadır. Bu ifadelerin dışında,

...cinsel ilişki, cinsel birleşme, sevişme, seks, aganigi maganigi, uçkur; argoda sekiz, uçuş, iş, dümtek, kamış bayramı, şey, kaçıntı 'evli kadın için zina' şeklinde; yasal olmayan, yolsuz ilişki argoda etek pisliği, vizite (genelevde) şeklinde örtülü ifade edilir. Birleşmek, cinsel ilişkide bulunmak, münasebete girmek, münasebette bulunmak, beraber olmak, birlikte olmak, aşk yapmak, yatmak, murad alıp murad vermek, kuşak çözmek 'kadın için meşru olmayan münasebette bulunmak', uçkur çözmek, harama uçkur çözmek 'nikâhsız olarak cinsel ilişkide bulunmak', fişek atmak, mercimeği fırına vermek 'kadınla erkek gizlice aşk ilişkisi kurmak', yalunlar parlatmak, ateşi söndürmek, aya turmanmak vs. ifadeler de doğrudan söylenemeyen bu durum için tercih edilen örtmece ifadelerdir. (Osanova, 2014, ss. 120-121)

Gerek Türk toplumu gerekse Çin toplumunun kültürel özellikleri bakımından mahremiyet olarak kabul edilen cinsellik günümüzde açıkça konuşulması hoş karşılanmayan durumlardandır. Bu açıdan her iki toplumun da bakış açısı benzerdir. Cinsellikle birlikte, cinsel organların da doğrudan ifade edilmesi genellikle utanılan, çekinilen ve tabu olarak kabul edilen konular arasında yer almaktadır, bu nedenle cinsel organların ifade edilmesinde örtmece sözlerin kullanımı oldukça yaygındır.

Aşağıda verilen tabloda cinsel organların ifade edilmesinde kullanılan örtmece sözler yer almaktadır.

Tablo 3.7. Çincede Cinsel Organlar İçin Kullanılan Örtmece Sözcükler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
xià bian 下边	Genel	Alt vücut- üreme organları	Yer yön zarfı
xià shēn 下身	Genel	Alt vücut- üreme organları	Yer yön zarfı+ isim
xià tǐ 下体	Genel	Alt vücut- üreme organları	Yer yön zarfı+ isim
xià bù 下部	Genel	Alt vücut- üreme organları	Yer yön zarfı+ isim
xià jié 下截	Genel	Alt vücut- üreme organları	Yer yön zarfı+ isim
sī chù 私处	Genel	Özel bölgeler- üreme organları	İsim+ isim
yīn chù 隐处	Genel	Özel bölgeler- üreme organları	İsim+ isim
bù biàncù 不便处	Genel	Özel bölgeler- üreme organları	Olumsuzluk eki+ isim+ isim
xiū chù 羞处	Genel	Özel bölgeler- üreme organları	İsim+ isim
sāo gēn 臊根	Genel	Erkek cinsel organı	Sıfat+ isim
chǒu è 丑恶	Genel	Erkek cinsel organı	Sıfat+ isim
yòubiān de 右边的	Genel	Erkek cinsel organı	Yer yön zarfı
rén dào 人道	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
rén shì 人事	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
rén gēn 人根	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
mìng gēn 命根	Genel -Alaycı	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
nán gēn 男根	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
shēn gēn 身根	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
shēnmìng 身命	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
chén gēn 尘根	Budizm	Erkek cinsel organı	İsim
yáng 阳	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
yáng jù 阳具	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
yáng wù 阳物	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
yáng dào 阳道	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
nán yīn 男阴	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
yīn tǐ 阴体	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim

yù jīng 玉茎	Edebi dilde	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
háng huò 行货	Argo	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
bái yāo 白腰	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
qiāng yào 枪药	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
pào yào 炮药	Genel	Erkek cinsel organı	İsim+ isim
jī jī 鸡鸡	Lehçe	Erkek (çocuk) cinsel organı	İsim
què 雀	Lehçe	Erkek cinsel organı	İsim
què què 雀雀	Lehçe	Erkek cinsel organı	İsim
niú niú 牛牛	Lehçe	Erkek cinsel organı	İsim
yīn hù 阴户	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
yīn qiāo 阴窍	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
yīn mén 阴门	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
yīn gōu 阴沟	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
chǎn mén 产门	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
chǎn hù 产户	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
yīn hé 阴核	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
yīn tíng 阴挺	Genel	Kadın cinsel organı	İsim+ isim
hēi mù ěr 黑木耳	Genel	Kadın cinsel organı	İsim
pò mén 魄门	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	İsim+ isim
hòu yīn 后阴	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	Yer yön zarfı+ isim
xià jí 下级	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	Yer yön zarfı+ isim
gǔ dào 谷道	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	İsim+ isim
hòu qiāo 后窍	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	Yer yön zarfı+ isim
hòu mén 后门	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	Yer yön zarfı+ isim
biǎn mén 便门	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	İsim+ isim
hòu tíng 后庭	Genel	Kadın cinsel organı- anüs	Yer yön zarfı+ isim
sū xiōng 酥胸	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
jī tóu 鸡头	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
jī tóu ròu 鸡头肉	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim

zǐ pú táo 紫葡萄	Genel	Kadın göğsü -meme ucu	İsim+ isim
jīn zhōng 金钟	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
shuāngfēng 双峰	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
wū fēng 巫峰	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
yù fēng 玉峰	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
yù rǔ 玉乳	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
lián fāng 莲房	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
píngguǒ 苹果	Genel	Kadın göğsü	İsim
yē guǒ 椰果	Genel	Kadın göğsü	İsim
yòu zi 柚子	Genel	Kadın göğsü	İsim
níngméng 柠檬	Genel	Kadın göğsü	İsim
tiāo zi 挑子	Genel	Kadın göğsü	İsim
xiǎo qiú 小球	Genel	Kadın göğsü	Sıfat+ isim
yuán qiū 圆丘	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
xuě qiú 雪球	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
nǎi hú 奶壶	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
bǎo bǎo liángcāng 宝宝粮仓	Genel	Kadın göğsü	İsim+ isim
qiào 翘	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	Fiil
gōngwān 弓弯	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ fiil
gōu 钩	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim
yù gōu 玉钩	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim
xiānggōu 香钩	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim
yù gōng 玉弓	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim
yù sǔn 玉笋	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim
xīn sǔn 新笋	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim
cùn jīn 寸金	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	Ölçü birimi+ isim
jīn lián 金莲	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim
lián bàn 莲瓣	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim
lián gōu 莲钩	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	İsim+ isim

sān cùn jīn lián 三寸金莲	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	Deyim
sān cùn gōng 三寸弓	Genel	Kadın ayağı (Ayak bağlama geleneği)	Ölçü birimi+ isim
biān 鞭	Genel	Hayvanlar için üreme organı	İsim

Kaynak: Li (2021, ss. 29,51-53), Wang (2011, ss. 250-252), Yang Ru (2019, s. 40)

Tabloda Çince'de yer alan cinsel organlar ile ilgili olarak toplam seksen yedi tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözcükler, alt vücut, erkek cinsel organı, kadın cinsel organı, hayvan cinsel organı, kadın göğsü ve ayak bağlama gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. Yaygın kullanıma sahip örtmece sözcüklerden yirmi altı tanesi erkek cinsel organı için, otuz yedi tanesi kadın cinsel organı ve göğsü için, on dört tanesi geleneksel ayak bağlama için ve bir tanesi de hayvanların cinsel organı içindir. Kullanımları ve anlamları, aşağıda yer alan tablo yorumunda daha detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle yer yön zarfı+ isim, isim+ isim, fiil+ isim, ölç birimi+ isim, sıfat+ isim, isim, fiil ve bir tane deyim olmak üzere çeşitli yapıların kullanıldığı görülmektedir.

Organ adları cinselliği çağrıştırdığı için bahsi esnasında özellikle itina ile yaklaşılacak alanların başında gelmektedir. Bu durum ayıp olgusunu ve utanma duygusunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle organ adlarından bahsederken daha ılımlı ve yumuşak ifade tarzları seçilmektedir. Özyıldırım'a göre terbiyeli olma isteği, bazı durumlarda insanların duygusal rahatsızlık veya utanç hissetmemeleri için örtmece sözcüklerin kullanılmasına sebep olabilmektedir. Bu tür sözcüklerin kullanımıyla, konuşmacılar kötü çağrışımları önlemeyi ve dinleyenlerde olumsuz duyguların ortaya çıkmasını engellemeyi hedeflemektedir. Bu durum, iletişimde naziklik ve saygıyı korumanın bir yolu olarak kabul edilmektedir (akt., Ospanova, 2014, ss. 114-115).

Demirci'nin de belirttiği gibi, cinsel hayat ve cinsel ilişki toplum içinde açıkça yapılması ve bahsi gizli olması gereken konular arasındadır. Dolayısıyla cinsel organlar da üstü kapalı bir şekilde ifade edilmelidir (2008, s. 25). Bu nedenle Türkçede cinsel organlar için "cinsel organ, avret, avret yerleri, edep yeri, ut yeri, üreme organları, üreme uzuvları, tenasül organı, tenasül uzvu, ön, orası, şey" gibi örtülü ifadeler kullanılmaktadır (Ospanova, 2014, s. 115).

Cinsel organlar ve bölümler genellikle özel ve mahrem olarak kabul edilen bölgelerdir. Bu nedenle Çince cinsel organlar için kullanılan bazı örtmece sözler anlamsal olarak “özel”, “uygun olmayan” gibi anlam içeren kelimelerden oluşmaktadır. Örneğin, cinsel organlar için kullanılan “不便处” ve “羞处” örtmece sözleri incelendiğinde “不便” kelimesinin “uygun olmayan”, “处” kelimesinin “bölge” ve “羞” kelimesinin “utanmak” anlamına geldiği görülmektedir. Bu kelimeler, anlamlarından da anlaşılacağı üzere, doğrudan ifade şekline kaçınılarak ve gizliliği artırılarak kolay kullanım imkânı sunmaktadır. Bu nedenle günlük konuşma dilinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

“性器官” kelimesi, cinsel bölge veya genital bölge anlamına gelen ve bu alanlarda kullanılan bir tıp terimidir, dolayısıyla örtmece söz değildir. Geleneksel Çin tıbbi terminolojisinde genital bölgeler için kullanılan terimler arasında “阴”, “阴部”, “阴器”, “阳”, “阳具”, “阳物”, “阳道” gibi kelimeler bulunmaktadır (Li, 2021, s. 51). Geleneksel Çin felsefesindeki “阴阳” kadın ve erkeği temsil etmektedir. “阴” karakteri kadını, dişiliği ve kadınların genital bölgesini temsil ederken, “阳” karakteri erilliği ve erkeğin genital bölgesini temsil etmektedir. “阴” karakterinin sıklıkla kullanılan diğer örtmece sözler ise “阴户”, “阴窍”, “阴门”, “阴沟”, “产门”, “产户”, “阴核”, “阴挺”, “黑木耳” şeklindedir. Bu örtmece sözlerde 阴 karakterinin haricinde “户”, “门” ve “产” karakterinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. 户 ve 门 karakterleri “kapı” anlamına gelirken 产 karakteri hem “doğum yapmak” hem de “üretmek” anlamına gelmektedir. “黑木耳” ifadesi ise aslında bir çeşit siyah mantardır; ancak bu mantarın görsel olarak vajinaya benzemesi nedeniyle cinsel içerikli bir örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Li, 2021, ss. 52-53). Tıp terminolojinde yer alan bu ifadeler günlük dilde de kullanılmaktadır.

Türkçede kadınların cinsel organı için kullanılan örtmece sözler ise “acuk, çillik, fincık, bıbık, pitik, bıcık, bıtık, bızdık, börek, daz, dıllıh, dillik, fink, kapiç, kitik, matan, muncur, pıddık, pıtık, putuh, şafılı, tilak, yirik” (Aslan, 2019, ss. 49-50, 54-60) ve fıstık gibi

kelimelerden oluşmaktadır. Ayrıca, “vulva, vajina, üteruz, döl yolu, döl yatağı, rahim, oğulduruk, argoda anavatan” (Osanova, 2014, s. 117) gibi örtmece sözler hem tıp terminolojisinde hem de toplum içinde kadınların cinsel organı için kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır.

“^{pò mén}魄门”, “^{hòu yīn}后阴”, “^{xià jí}下级”, “^{gǔ dào}谷道”, “^{hòu qiào}后窍”, “^{hòu mén}后门”, “^{biàn mén}便门”, “^{hòu tíng}后庭” gibi kelimeler kadınların kaba eti ve anüsü için kullanılan örtmece sözlerdir. Bu ifadeler hem tıp literatüründe hem de günlük konuşma dilinde yer almaktadır. “^{pò mén}魄门 ruh kapısı”, “^{hòu yīn}后阴 arka Yin”, “^{xià jí}下级 alt tabaka”, “^{gǔ dào}谷道 vadi yolu” gibi tıp literatüründe yer alan bu ifadeler ve daha çok konuşma dilinde kullanılan “^{hòu qiào}后窍 arka delik”, “^{hòu mén}后门 arka kapı”, “^{biàn mén}便门 yan kapı”, “^{hòu tíng}后庭 arka bahçe” gibi kelimeler işlevsel ve benzerlik odaklı metafor kullanımlarına örnek niteliğindedir (Li, 2021, s. 53). Türkçede anüs için “büzzük”, arka, arka kapı gibi ifadeler kullanılırken kaba et için “kalça, kıç, popo, karpuz, döt, oturak, salça, bagaj, defans, çömlek, bohça, küfe, münasip yer, kaba et, kaba, mabat, geri, testi, paket” gibi örtülü ifadeler kullanılmaktadır (Çabuk Çiftöglü, 2015, ss. 145,154; Osanova, 2014, s. 117). Bu örtmece sözler hem isim hem de benzetme yoluyla oluşturulmuştur.

Chen Wangdao “Retorik” (^{chén wàng dào}陈望道-^{xiū cí xué fā fān}修辞学发凡) adlı kitabında “Konuşma dilindeki tabuların çoğunluğu, orijinal kelimeler yerine belirsiz kelimelerin kullanılmasıdır.” şeklinde bir açıklama yapmaktadır (akt., Ruiqin vd., 2016, s. 9). Bu belirsizleştirme yöntemi kelimelerin anlamsal olarak genişlemesine, soyutlanmasına ve gösterge olarak bulanıklaşmasına neden olmaktadır; böylece genel ve genişletilmiş ifadeler kullanılarak anlamda kısıtlanmaya gidilmeden verilmek istenen ifadeler daha net olmaktadır. Örneğin, Çince kadınların göğsünden bahsetmek için “^{rǔ fáng}乳房” kelimesi yerine “^{xiōng}胸” ve “^{xiōng pú}胸脯” kelimeleri kullanılmaktadır (s. 9). “^{rǔ}乳” kelimesi hem “süt” hem de “anne” anlamına gelirken, “^{fáng}房” kelimesi “ev” ya da “oda” anlamına gelmektedir; bu yüzden sadece cinsiyet özelliği olarak değil vücudun bir parçası olarak kullanılan “^{xiōng}胸”, “^{xiōng pú}胸脯” ya da “^{xiōng bù}胸部” kelimeleri tercih edilmektedir. Bu sayede söylem sırasında utanç hissiyatı

engellenmeye çalışılmaktadır. Göğüs kelimesinde olduğu gibi insan vücudunun alt kısmını ifade etmek için iki farklı kelime vardır. “阴部” kelimesi anlam olarak genital bölge, kasık bölgesi; “下身” kelimesi ise vücudun alt kısmı anlamına gelmektedir. Çince “阴部” kelimesi konuşma esnasında uygunsuz olarak kabul edildiği için örtmece söz olarak “下身” kelimesi tercih edilmektedir (s. 22).

Kadınların göğüsleri tabu olarak kabul edilen organlar arasındadır ve gerek Çince gerekse Türkçede göğüs için kullanılan pek çok örtmece söz yer almaktadır. Göğüs için kullanılan örtmece sözlerin büyük çoğunluğu benzetme yoluyla meydana gelmektedir. Örneğin, “紫葡萄 mor üzüm” anlamına gelen bu örtmece söz kadınların göğüs ucunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Benzer kullanım Türkçede “emicik” (Aslan, 2019, s. 56) kelimesi ile karşılanmaktadır. “金钟 altın çan” anlamına gelen bu kelime yine benzetme yöntemi kullanılarak oluşturulan örtmece sözlerden birisidir. Göğsün fiziksel olarak duruşunun şekil itibari ile çana benzetilmesinden kaynaklanmaktadır. Göğüs için kullanılan “双峰”, “巫峰”, “玉峰” ve “玉乳” örtmece sözleri de yine şekil benzerliği neticesinde oluşturulan örtmece sözlerdendir. Bu kelimeler içinde yer alan 峰 karakteri “zirve”, 玉 karakteri “yeşim taşı” anlamına gelmektedir. Bu ifadelerin kullanımı ile kadınların göğsü için yeşim taşı gibi değerli, temiz ve parlak, dağların zirvesi kadar büyük olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Örnek olarak verilen bu ifadeler genel olarak edebi eserlerde kullanılmaktadır. Göğüs için kullanılan örtmece sözlerden de anlaşılacağı üzere benzetmeler, genellikle yeşim taşı ve dağ gibi imgelerin sıklıkla kullanılmasıyla oluşmaktadır.

Göğüs için yapılan bu tarz benzetmeler haricinde “莲房 lotus tohumu kabuğu”, “铜子 bakır para”, “苹果 elma”, “椰果 Hindistan cevizi sütünden yapılan yiyecek türü”, “柚子 greyfurt”, “柠檬 limon”, “挑子 şeftali”, “小球 küçük top”, “圆丘 yuvarlak tepecik”, “雪球 kar topu”, “奶壶 süt kabı” ve “宝宝粮仓 bebek ambarı” gibi örtmece sözler de

kullanılmaktadır. Benzer durum Türkçede de yer almakta ve kadınların göğsü için “elma, armut, üzüm, şeftali, portakal, limon, ham ayva, Washington portakalı, tepe, dağ, top, ikizler, süt deposu, memiş, emme, hava yastığı, balkon, ampul, bomba, tampon, cicik, meme” vb. hem isim hem de benzetmeden oluşan kelimelerin kullanıldığı görülmektedir (Çabuk Çiftoğlu, 2015, ss. 149-156; Ospanova, 2014, s. 117). Genellikle benzetme yöntemiyle oluşturulan bu örtmece sözler olumlu anlamlar içermektedir. Göğsün büyüklüğüne yapılan genel vurgu haricinde Türkçede göğsü küçük olanlar için “düz tahta” ifadesi kullanılmaktadır.

“^{yīn jīng}阴茎” kelimesi tıp terminolojisinde “penis” anlamına gelmektedir ve günlük konuşma dilinde sohbete resmiyet kazandırmak için kullanılmaktadır. Çince erkek cinsel organını ifade eden çok sayıda örtmece söz bulunmaktadır. Yang Ru’ya göre “^{rén dào}人道” örtmece sözü başlangıçta kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi ifade ederken daha sonra erkek cinsel organını tanımlamak için kullanılan bir örtmece söz haline gelmiştir (2019, s. 40). Erkek cinsel organı için kullanılan örtmece sözlerin içinde yaygın olarak “^{gēn}根 kök” karakterinin kullanıldığı, bu kelime ile cinsel organın bir köke benzetildiği görülmektedir. Erkek cinsel organı için kullanılan ve benzetme içeren diğer örtmece sözler ise “^{qiāng yào}枪药 barut”, “^{pào yào}炮药 barut” dur. “^{jī jī}鸡鸡”, “^{què}雀”, “^{què què}雀雀”, “^{niú niú}牛牛” gibi erkek üreme organı için kullanılan örtmece sözler lehçe özelliği taşımaktadır. Özellikle “^{jī jī}鸡鸡” örtmece sözü çoğunlukla çocuklar tarafından kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 52). Bu kullanım, benzer şekilde Türkçede çocukların ifade şekli olan “pipi” olarak karşılık bulmaktadır.

Türkçede erkek cinsel organının doğrudan ifadesi benzer şekilde ayıp ve uygunsuz olarak kabul edilmekte ve bu alan için kullanılan örtmece sözler yer almaktadır. Aslan, Derleme Sözlüğü’nden elde etmiş olduğu bilgiler neticesinde erkek cinsel organı için kullanılan örtmece sözlerin “baba, billur, bobuş, bülük, cücü- çocuk için, cüllük, çamçivisi, çavkın, gagal, gillen, gıyla, godak, guş, hanava, kotak, kür, masa, maslahat, meret,öle, öleşti, öngol, sinkaf, şingirdak, terdek, zagun” (2019, s. 49-53) vb. kelimelerden oluştuğunu ifade etmektedir. Bu ifadeleri yanı sıra “çöp, çam çivisi, cüce (çocuklar için)” (Çabuk Çiftoğlu, 2015, ss. 143,153,154,156), “kamış, alet, torba (er bezleri)” (Demirci, 2008, s.

25) gibi kelimeler de erkeklerin cinsel organı için kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır. Ospanova ise bu ifadelere ek olarak şu örtmece sözleri de eklemiştir:

...genel olarak cinsel organ anlamında cinsel organ, avret, avret yerleri, edep yeri, ut yeri, üreme organları, üreme uzuvları, tenasül organı, tenasül uzvu, ön vs., teklifsiz konuşmalarda ise orası, şey örtülü ifadeleri, ayrıca erkeklik organı için erkeklik organı, erkeğin çiftleşme organı, erkeklik, zeker, penis, fallus, kamaş, çük, silah; çocuk dilinde pipi, argoda alet, adsız parmak, ağır top, baba, babafingo, çivi, kuş, paçacı kemiği, tokmak ve bir erkek adının başına getirilerek o kimsenin erkeklik organı anlamına gelen küçük; 'küçük çocuk çükü' demek olan bamyā örtülü ifadeleri tercih edilmektedir. Erkeklik hormonunu oluşturan erkek cinsiyet bezi için er bezi, haya, husye, testis, argoda erkeklik organıyla er bezleri için kullanılan takım, takım taklavat tabirleri aynı düşüncenin izleridir denilebilir. (Ospanova, 2014, s. 115)

Özet olarak, örtmece söz olarak kullanılan bu kelimelerin çoğunlukla isim ve benzetmeden oluştuğu görülmektedir.

Çin kültüründe cinsel organların yanı sıra küçük ayak olgusu da örtmece sözlerle karşılanan durumlar arasında yer almaktadır. Çin kültüründe kadınların ayaklarının küçük olması onların statüsüne katkı saylayacağına dair inanç hakimdir. Bu gelenek Çin'de Tang hanedanlığı (MS. 618- 907) döneminde başlamış, Song hanedanlığı (MS. 960-1200) zamanında yaygınlaşmış ve Qing hanedanlığının 1912 yılında devrilmesine kadar devam etmiştir. Dönemin kadınlarının küçük ayakları ile yapmış oldukları dans ve esnasında sergilemiş oldukları estetik hareketler erkekler üzerinde erotizm etkisi yaratmıştır. Dans eden kadınların atmış oldukları küçük adımlar ve hareketler onları bir lotus çiçeği gibi narin göstermiş ve hareketlerine zariflik katmıştır. Bu durum ayaklarının küçük olmasına bağlanmıştır. İmre'ye göre;

Kadının sosyal konumunu güçlendirmek ve toplum içerisinde saygınlığını arttırmak amacı ile özgür iradesi dışında sadece gelenekler doğrultusunda davranış ve fiziksel durum oluşturmasına tepki göstermeden kabul etmesi kadının ezilmişliğinin ve erkek hâkimiyetinin sembolü olan bu uygulama Konfüçyüs'ün ahlaki değerleri ve acının insanı olgunlaştırması felsefinin etkisi altında gelişmiştir. (2020, ss. 85-87)

Yazar ayrıca kadının toplum içindeki yerini daha üst seviyelere taşıyan küçük ayak geleneğinin aynı zamanda ataerkil toplumun baskısının sonucu olarak kabul edildiğine de vurgu yapmaktadır.

Lotus çiçeği gibi zarif gösterdiğine inanılan ayak bağlama geleneği uzun yıllar Çin toplumuna hâkim olmuştur.

Çinli kadınların ayaklarını, Lotus çiçeği gibi zarif ve küçük göstermek için keten bant ile sıkıca sarmaları, Çin'de 10.yüzyıldan beri var olan bir gelenek olmuştur. Bu geleneğin kökeni Çin'de hüküm süren Tang Hanedanlığı döneminde İmparator II. Li Yu'nun (937-978) gözdesi Yaoniang altından yapılmış Lotus çiçeği sahenin üzerinde, bağlı küçük ayakları ile küçük adımlarla dans edince, dansı seyreden erkekler tarafından büyüleyici ve erotik bulunmuştur. Böylece, ayak bağlama işlemi öncelikle Kraliyet içindeki hanedan kadınları arasında moda olmuştur (Hong, 1997, s.45). Bu süreç içerisinde Tang Hanedanlığı mahkemelerinde alınan bir karar ile bu uygulama resmileşmiştir. Böylece Hanedan dışındaki kadınlar arasında da beğeni unsuru olmuştur (Brame, 1996, s.56). (s. 86)

Daha sonraları ise ayak bağlama geleneği hem soylu hem de köylü kadınlar tarafından uygulanan bir yöntem haline gelmiştir. Ayak parmaklarının, baş parmak haricinde, kıvrılarak alta doğru bastırılması ve bağlanması ile yaklaşık iki yıl içerisinde ayak şekli zamanla değişikliğe uğramış ve lotus çiçeği modelini almıştır. Bu durum sağlık açısından oldukça tehlikeli olmasına rağmen sırf statü ve sosyal kimlik uğruna birçok kadın bu acılı ve eziyet dolu yöntemi çok küçük yaşlarda uygulamışlardır (s. 88).

Dönemin getirmiş olduğu güzellik algısı ile ayak bağlama geleneği için kullanılan örtmece sözler, ayağın şeklinden dolayı “^{qiào}翘 çarpık/ çarpık durmak”, “^{gōng wān}弓弯 bükülü yay\ yay gibi geriye yere doğru eğilmek”; ayağın artık bir kancaya benzetilmesi ve neticesinde değerli olarak kabul edilmesinden dolayı “^{gōu}钩 kanca”, “^{yù gōu}玉钩 yeşim kanca”, “^{xiāng gōu}香钩 hoş kanca”, “^{yù gōng}玉弓 yeşim yay”, “^{yù sūn}玉笋 yeşim bambu filizi”, “^{xīn sūn}新笋 yeni bambu filizi”, “^{cùn jīn}寸金 bir inç altın”, “^{jīn lián}金莲 altın lotus”, “^{lián bàn}莲瓣 islemeli ayakkabı”, “^{lián gōu}莲钩 lotus kanca”, “^{sān cùn jīn lián}三寸金莲 üç inçlik altın lotus” deyimi gibi ifadelerden oluşmaktadır. Örtmece sözlerde kullanılan yeşim taşı ve altını simgeleyen ifadeler, bu durumun değer ve güzellik anlayışıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, ayakların güzelliğine veya çarpıklığına atıfta bulunurken bu değerli nesnelere benzetme yapılması, güzellik ve değer arayışının önemli bir yansıması olarak görülebilmektedir. Bahsi geçen bu örtmece sözler, sadece ayak bağlamında oluşan fiziksel nitelikleri değil aynı zamanda

toplum tarafından kabul edilen güzellik ve değer standartlarını da yansıtmaktadır. Bulunduğu dönem itibari ile oldukça önemli bir ritüel olan ayak bağlama geleneğinin günümüzde geçerliliğini yitirmesiyle bu örtmece sözler dönemin özelliği olarak kalmıştır (Li, 2021, s. 53).

Örtmece sözlerde kullanılan altın ve in ölçü kavramları ayakların ölçüsüne göre belirlenen değerlerden gelmektedir. Ayak küçültme işleminin ardından ayakkabılar özel olarak tasarlanmakta ve bu ayakkabalara “Lotus” ayakkabı denilmektedir. Ayakları bir nevi lotus şekli alan kadınlar “Altın Lotus” denilen ayakkabıları giyerek toplum içinde bulunan statülerini en üst seviye yükseltmiş ve toplum tarafından kabul görmüş olmaktadır. Lotus ayakkabının üç farklı modeli bulunmaktadır ve bu farklılık ayak tabanın yeniden almış olduğu uzunluk ve kısıklık ile ilgilidir. “Altın Lotus” ayakkabılarının taban uzunluğu yaklaşık üç in veya daha kısa, “Gümüş Lotus” tabanı dört in, “Demir Lotus” ise daha uzun tabana sahip ayakkabılar için kullanılan isimlerdir (Feng; akt., İmre, 2020, s. 90).

3.1.3.2. Fizyolojik İhtiyaç- Salęı ve Boşaltım

Vücut, sistemi gereği boşaltıma ve kendini yenilemeye ihtiyaç duymaktadır ve kendini yenileme ve temizleme işlemini çeşitli yollarla yapabilmektedir. Bu süreçte sıvılar, katılar ve gazlar şeklinde çeşitli atıklar ortaya çıkmaktadır. Bu atıkların oluşturmuş olduğu görüntü ve koku bazen insanlar üzerinde iğrenme duygusu uyandırabilmektedir. Bu durumdan kaçınmak için de örtmece sözler sıklıkla kullanılmaktadır.

Tolan ve diğerlerine göre “Topluluk içerisinde normlardan sapan bireylerin kendi topluluklarından izole edilme riskleri vardır. Birçok konuda olduğu gibi boşaltımla ilgili ifadelerin kullanımında da topluma uyum vardır; çünkü ‘uyuma [uyum], toplumda bireysel varlığın sürdürülebilmesi için en uygun yöntem olarak süregelmiştir” (akt., Demirci, 2008, s. 27).

Vücudun temel fizyolojik ihtiyaı olan salęı genel olarak burun akıntısı, ter, salya-tükürük ve gaz çıkarmayı ifade ederken, boşaltım idrar ve dışkının vücuttan atılmasını kapsamaktadır. Bu durumların yanı sıra kadınların menstrüel dönemi ve cinsel ilişki esnasında ortaya çıkan sıvılar da tabu olarak kabul edilen konular arasında yer almaktadır.

Çincede yer alan fizyolojik ihtiyaçlar için kullanılan örtmece sözler iki farklı tablo içinde ele alınarak incelenmiştir. Birinci tablo fizyolojik ihtiyaç olarak tuvalete gitmek, gaz çıkarmak, terlemek, burun akıntısı, göz yaşı, salya ve tükürük, ikinci tablo ise kadınların özel günlerini, erkeklerin ve kadınların cinsel sıvılarını ifade eden örtmece sözlerle sınırlandırılmıştır.

Tablo 3.8. Çincede Fizyolojik İhtiyaç -Boşaltım İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
xǐ shǒujiān 洗手间	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim
wèishēngjiān 卫生间	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim
guǎn xǐ shì 盥洗室	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim
盥洗间	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim
hángqīng 行清	Genel	Tuvalet	Fiil+ sıfat
máofáng 茅房	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
máo cè 茅厕	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
máofáng 毛房	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
máo sī 毛司	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
mǎ zǐ 马子	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
hǔ zǐ 虎子	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
huì qì 秽器	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
gōngtǒng 恭桶	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
xuě yīn 雪隐	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
zǐ sūn tǒng 子孙桶	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
mǎ tǒng 马桶	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
dōu cè 都厕	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
máolóu 茅楼	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
qīngsōngfáng 轻松房	Genel	Tuvalet	Sıfat+ isim
qīngsōng gé 轻松阁	Genel	Tuvalet	Sıfat+ isim
qīngsōng de dài 轻松地带	Genel	Tuvalet	Sıfat+ isim
qīngsōng yí kè 轻松一刻	Genel	Tuvalet	Sıfat+ isim
xiū xi shì 休息室	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim
xiū xi jiān 休息间	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim
jiě fàng qū 解放区	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim

biàn suǒ 便所	Genel	Tuvalet	Fiil+ isim
nǐ wō zi 泥窝子	Genel	Tuvalet	İsim+ isim
tū 凸	Genel	Tuvalet	Sıfat
āo 凹	Genel	Tuvalet	Sıfat
WC	Genel	Tuvalet	İsim
CS	Genel	Tuvalet	İsim
gēng yī shì 更衣室	Genel	Tuvalet, Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
rú cè 如厕	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
bàn gōng 办公	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
dēng dōng 登东	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
qù xǐ shǒu 去洗手	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
fàng máo 放茅	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
chū gōng 出恭	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ sıfat
chū gōng rù jìng 出恭入敬	Genel	Tuvalet gitmek	Deyim
bǔ yī xià zhuāng 补一下妆	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
qù wài miàn 去外面	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
qù hòu miàn 去后面	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ yer yön zarfı
chū qù yí xià 出去一下	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ zarf
qù xǐ shǒu jiān 去洗手间	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
shàng xǐ shǒu jiān 上洗手间	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
jìng shǒu 净手	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
qù guǎn xǐ shì 去盥洗室	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
xiū xi yí xià 休息一下	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ zarf
qù fāng biàn yí xià 去方便一下	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ zarf
biàn lì 便利	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
fāng biàn 方便	Genel	Tuvalet gitmek	İsim+ isim
qǐ yè 起夜	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
kāi fēng 开风	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
qǐ xuán 起旋	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
jiě shǒu 解手	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
jiě sōu 解搜	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
sǎ sōu 撒搜	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ fiil
qù tàng xǐ shǒu jiān 去趟洗手间	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim
dǎ gè diàn huà 打个电话	Genel	Tuvalet gitmek	Fiil+ isim

qù yí hào 去一号	Genel	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
shàng yí hào 上一号	Genel	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
jiāo gōng liáng 交公粮	Genel	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
qīng lǐ nèi cún 清理内存	Genel	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
shì fàng nèi cún 释放内存	Genel	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
xiè hóng 泄洪	Genel	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
lā bā bā 拉粑粑	Genel-çocuklar için	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
èr hào 二号	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ isim
xiǎo hào 小号	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ isim
xiǎo jiě 小解	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ fiil
xiǎo biàn 小便	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ isim
xiè nì 泄溺	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
biàn xiǎo lì 便利	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
shī shī 湿湿	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Zarf – yansıma
xū xū 嘘嘘	Küçük abdest- çocuklar için	Tuvalete gitmek	Zarf – yansıma
chàng gē 唱歌	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
cǎi duō méi guī huā qù 采玫瑰花去	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim+ fiil
fàng shuǐ 放水	Küçük abdest- erkekler için	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim
gěi cǎo píng sǎ shuǐ 给草坪洒水	Küçük abdest	Tuvalete gitmek	Fiil+ isim+ isim
dà biàn 大便	Büyük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ isim
dà jiě 大解	Büyük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ fiil
yí hào 一号	Büyük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ isim
dà hào 大号	Büyük abdest	Tuvalete gitmek	Sıfat+ isim
jī fēi 积肥	Büyük abdest	Tuvalete gitmek	Fiil+ fiil
èn èn 嗯嗯	Büyük abdest- çocuklar için	Tuvalete gitmek	Zarf – yansıma
nèi jí 内急	Genel	Tuvalete gitmek- sıkışmak	İsim+ isim
huà dì tú 画地图	Genel	Altını ıslatmak	Fiil+ isim
fāng jīn 芳津	Genel	Salya, tükürük	Sıfat+ isim
kǒu zé 口泽	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
shēng jīn 生津	Genel	Salya, tükürük	Fiil+ isim
jīn jīn 金津	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
yù yè 玉液	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim

jīn jīn yù yè 金津玉液	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
jīn yè 津液	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
jīn mò 津沫	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
shuǐ jīn 唾津	Genel	Salya, tükürük	Fiil+ isim
shénshuǐ 神水	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
kǒushuǐ 口水	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
shuǐ mò 唾沫	Genel	Salya, tükürük	Fiil+ isim
shuǐ mò xīng 唾沫星	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim+ isim
shuǐ mò xīng zǐ 唾沫星子	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim+ isim
shuǐ tǔ 唾吐	Genel	Salya, tükürük	Fiil+ fiil
xián 涎	Genel	Salya, tükürük	İsim
shuǐxián 唾涎	Genel	Salya, tükürük	Fiil+ isim
xián dī 涎滴	Genel	Salya, tükürük	İsim+ fiil
xián mò 涎沫	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
xiánshuǐ 涎水	Genel	Salya, tükürük	İsim+ isim
xián tǔ 涎吐	Genel	Salya, tükürük	İsim+ fiil
xiánshuǐ 涎睡	Genel	Salya, tükürük	İsim+ fiil
qióngjiāng 琼浆	Daoizm	Salya, tükürük	İsim+ isim
gān lù 甘露	Daoizm	Salya, tükürük	Sıfat+ isim
jīn jiāng yù lì 金浆玉醴	Daoizm	Salya, tükürük	Deyim
tiān chí shuǐ 天池水	Daoizm	Salya, tükürük	İsim+ isim
yù chí shuǐ 玉池水	Daoizm	Salya, tükürük	İsim+ isim+ isim
yù quán 玉泉	Daoizm	Salya, tükürük	İsim
tiān quán 天泉	Daoizm	Salya, tükürük	İsim+ isim
shénquán 神泉	Daoizm	Salya, tükürük	İsim+ isim
huā chí (shén) shuǐ 花池(神)水	Daoizm	Salya, tükürük	Sıfat+ isim+ isim
tiān hé shuǐ 天河水	Daoizm	Salya, tükürük	İsim+ isim
yún jīn 云津	Daoizm	Salya, tükürük	İsim+ isim
hā lá zǐ 哈喇子	Lehçe- Mançu	Salya, tükürük	İsim
fěn hàn 粉汗	Kadımlar için	Terlemek	İsim+ isim
hóng hàn 红汗	Kadımlar için	Terlemek	İsim+ isim
xiāng hàn 香汗	Kadımlar için	Terlemek	İsim+ isim
yù hàn 玉汗	Kadımlar için	Terlemek	İsim+ isim

jīn dòu dòu 金豆豆	Çocuklar için	Göz yaşı	İsim+ isim
mù zhī 目汁	Genel	Göz yaşı	İsim+ isim
hóng bīng 红冰	Kadınlar için	Göz yaşı	İsim+ isim
hóng lèi 红泪	Kadınlar için	Göz yaşı	İsim+ isim
fēn lèi 粉泪	Kadınlar için	Göz yaşı	İsim+ isim
yù tí 玉啼	Kadınlar için	Göz yaşı	İsim+ isim
bí lóng 鼻龙	Çocuklar için	Burun sıvısı	İsim+ isim
lóng bí tí 龙鼻涕	Genel	Burun sıvısı	İsim+ isim
chánglóng 长龙	Genel	Burun sıvısı	İsim+ isim
yù zhù 玉薯	Budizm	Burun sıvısı	İsim+ isim
fàng qì 放气	Genel	Gaz çıkarmak	Fiil+ isim
shī qì 失气	Genel	Gaz çıkarmak	Fiil+ isim
wèi qì pái fàng 尾气排放	Genel	Gaz çıkarmak	İsim+ fiil
pái qì 排气	Genel	Gaz çıkarmak	Fiil+ isim

Kaynak: Li (2021, ss. 25-30), Ruiqin vd. (2016, ss. 28, 244-246-247), Wang (2011, ss. 266-267), Yang Ru (2019, ss. 41-44), Zhang (1996, ss. 66-68,71-72)

Tabloda, Çince'de yer alan fizyolojik ihtiyaç- boşaltım ile ilgili olarak toplam yüz otuz sekiz tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözcükler tuvalet, tuvalete gitmek, altını ıslatmak, terlemek, göz yaşı, burun akıntısı, salya- tükürük ve gaz çıkarma gibi çeşitli alanlar için kullanılmaktadır. Tuvalete gitme durumu için büyük ve küçük abdest, göz yaşı için kadın ve çocuklar olmak üzere iki kategoride ele alınarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Tuvalet mekânı için otuz iki, tuvalete gitmek için elli dört, salya ve tükürük için otuz dört, göz yaşı için altı, terlemek için dört, burun sıvısı için dört, gaz çıkarma için dört ve altına kaçırma için bir tane örtmece söz tablo içinde yer almaktadır. Tabloda yer alan örtmece sözlere ait kullanım ve anlam bilgileri, aşağıda verilen tablo yorumunda detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle fiil+ isim, isim+ isim, sıfat+ isim, sıfat, isim, zarf+ yansıma ve iki tane deyim olmak üzere çeşitli yapıların kullanıldığı görülmektedir.

Fizyolojik ihtiyaç- boşaltım neticesinde kullanılan örtmece sözcüklerin sayısı oldukça fazladır, bu nedenle kullanım alanları ve yoğunlukları göz önünde bulundurularak belli başlı örtmece sözcükler hakkında detaylı bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

“办公” kelimesi tuvalete gitmek için kullanılan bir örtmece sözdür ve “biraz zaman ayırmak” anlamına gelmektedir. Bu ifade, eskiden kullanılan “出恭” kelimesi ile benzerlik göstermektedir. 公 ve 恭 karakterleri sesteştir. 出恭 kelimesindeki 恭 karakteri “bir işi ya da görevi yerine getirmek” ve “hizmet etmek” anlamına gelmektedir. Günümüzde 出恭 kelimesi yerine tuvalete gitmek için 办公 kelimesi örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Yang Ru, 2019, s. 42). 出恭 kelimesinin tarihi eski zamanlara dayanmaktadır. İmparatorluk sınavlarının yapıldığı eski dönemlerde sınava katılan kişilerin sınav salonuna giriş ve çıkışları kontrollü sağlanmaktaydı. Sınavın yapıldığı alanda üzerinde “出恭入敬” yazılı bir tabela bulunmaktaydı. Bu tabelada yer alan 出恭 kelimesi tuvalete gitmek için izin istemede, 入敬 kelimesi ise tuvalet sonrası saygılı bir şekilde içeri girilmedi kullanılmaktaydı. 出恭入敬 kelimesi sonradan bir deyim olarak tuvalete gitmek için izin istemek anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Tarihte sıklıkla kullanılan bu ifade günümüz konuşma dilinde yaygın değildir (Ruiqin vd., 2016, s. 245).

“采朵玫瑰花去” ifadesi aslında gül toplamaya gitmek anlamına gelirken, örtmece söz olarak küçük abdesti yapmak için tuvalete gitmek olarak kullanılmaktadır. Bu ifadenin, eski dönemlerde tuvaletlerin genellikle arka bahçede bulunmasından dolayı ortaya çıktığı belirtilmektedir. Benzer şekilde, “采朵雏菊去 papatya toplama gitmek” ve “给草坪洒水 çimleri sulamak” ifadeleri de küçük abdest için kullanılan örtmece sözler arasındadır (Yang Ru, 2019, s. 42). Türkçede konuşma dilinde benzer ifade şekilleri yer almaktadır. Çimleri, ağaçları, çiçekleri sulamak ifadeleri küçük abdest yapmak için kullanılan örtmece sözler arasındadır. Bu ifadelerin benzerliğinin görsel kaynaklı olduğu görülmektedir.

Çince de tuvalete gitmek için kullanılan örtmece sözlerde, yön ve eylemin birlikte kullanıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin, “去外面 dışarı çıkmak”, “去后面 arkaya gitmek”, “出去一下 dışarı çıkmak” gibi ifadeler bu tarz örtmece sözler arasında yer

almaktadır. Anlamsal açıdan Türkçe ile kıyaslandığında benzer kullanım şekillerinin olduğu görülmektedir. Çince olduğu gibi Türkçede de dışarı çıkmak, arkaya gitmek gibi ifadeler tuvalete gitmek için kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır. Bu benzerlikler, her iki dilde de tuvalete gitmek gibi bir eylemin gizlenerek, daha nazik bir anlatımla ifade edilmesinde ortak kültürel ve dilbilimsel özelliklerin olduğunun da göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Yer, yön ve eylemin birlikte kullanımı ile numaralandırma sistemi de tuvaleti ve tuvalete gitmeyi ifade etmede kullanılan yapılar arasındadır. Örneğin, “一号/二号 bir/ iki numara” ya da “大号/小号 büyük/ küçük abdest” gibi ifadelerin örtmece söz olarak kullanımı yaygındır. Bu ifadeler arasında büyük ve küçük tasviri Türkçede de görülmektedir. Türkçede genellikle konuşma dilinde küçük ve büyük abdest gibi ifadeler kullanılarak tuvalet ihtiyacı nazik bir şekilde ifade edilmektedir. Bu ifadeler hem Çince hem de Türkçede günlük konuşmada sıklıkla kullanılan yaygın ifadelerdir.

Tuvalet için kullanılan bazı örtmece sözlerin eylem sırasında meydana gelen sese benzetme yöntemiyle oluşturuldukları görülmektedir. Örneğin, “嘘嘘”, “湿湿” kelimelerinin oluşumu küçük abdest sırasında çıkan sese benzetilmektedir. Aynı şekilde “嗯嗯” kelimesi de büyük abdesti ifade etmektedir. Bu örtmece söz genellikle küçük çocuklar ve kadınlar tarafından kullanılmaktadır (Wang, 2011, s. 266). Aileler çocuklarına genellikle “你要嘘嘘吗?” ya da “你要嗯嗯吗?” şeklinde sorarlar. Bu kullanım Türkçede “Çişin mi geldi?” ya da “Kakan mı var?” gibi sorularla benzerlik göstermektedir.

Yaygın kullanıma sahip olan “唱歌” kelimesi aslında şarkı söylemek anlamına gelmektedir; ancak seyahat esnasında küçük abdest için tuvalete gitmeyi ifade eden örtmece söz olarak da kullanılmaktadır ve “卡拉OK” Karaoke olarak da bilinmektedir (Wang, 2011, s. 266). Antik Çin kültüründe tuvalet için kullanılan “恭桶”, “秽器”, “子孙桶”, “马子”, “虎子” ve Budist terimi olan “雪隐” karakterleri artık günümüzde kullanılmamaktadır (Ruiqin vd., s. 244). Boşaltımı ifade eden örtmece sözlerin bazıları

hem benzetme hem de alay anlamı içerebilmektedir. Örneğin, “交公粮^{jiāo gōngliáng} tahıl vergisi ödemek”, “清理内存 RAM’ı boşaltmak^{qīng lǐ nèi cún}”, “释放内存 RAM’ı temizlemek^{shì fàng nèi cún}”, “泄洪 sel suyunu serbest bırakmak^{xiè hóng}”, “积肥 gübrelemek, gübre bırakmak^{jī fēi}” vb. Bu örtmece sözler, günlük konuşma dilinde sıklıkla kullanılmaktadır ve farklı bağlamlarda kullanılarak boşaltım durumuna alaycı bir gönderme yapmaktadır.

Çince de tuvalet için kullanılan örtmece sözlerde Batı dillerinden yapılan alıntılar da mevcuttur. Örneğin, kısaltma olarak kullanılan “WC”, İngilizceden ödünç alınan ve tuvalet için kullanılan örtmece sözdür. “补一下妆^{bǔ yí xià zhuāng}” örtmece sözü ise, İngilizcede kadınların tuvalete gitmek için kullanmış oldukları “powder one’s nose” deyim örtmece sözünün Çinceye çevrilmiş halidir. Aynı ifade şekli olan “WC” ve “makyajını tazelemek” örtmece sözleri Türkçede de kullanılmaktadır. Bu durum, farklı kültürlerin etkileşim halinde olabileceklerinin de göstergesidir. Benzer ihtiyaçlar ve eylemler ana dil farklı olsa da benzer ifadelerle anlatılmaya çalışılmaktadır. Kısaltma olarak kullanılan “CS” ise Çince tuvalet anlamına gelen “厕所^{cè suǒ}” kelimesinin kısaltımıdır. Tuvalet bazen sembolik olarak da belirtilmektedir. “凸^{tū}” karakteri erkek vücudunu simgelediği için erkekler tuvaleti, “凹^{āo}” karakteri kadın vücudunu simgelediği için kadınlar tuvaleti için kullanılan örtmece sözlerdir (Li, 2021, s. 28).

“放茅^{fàng máo}” örtmece sözünün çıkış noktası cezaevindeki mahkumlara tuvalete gitmeleri için izin verilen süreyle ilişkilidir. Mahkumlara belirli saatlerde tuvaleti kullanmalarına izin verilmektedir. Bu nedenle bu ifade tuvalete gitmek için kullanılan örtmece söz haline gelmiştir. Ruiqin ve diğerlerine göre, bazı örtmece sözler her dönem kendini yenileyerek devam etmiştir; ancak bazı örtmece sözler tarihin kalıntısını üzerlerinde taşıyarak bugünlere kadar gelebilmişlerdir. Çince de yer alan “更衣室^{gēng yī shì}”, “茅房^{máo fāng}”, “茅厕^{máo cè}” tuvalet örtmece sözleri bu özelliğe sahip olup uzun zamandır kullanımına devam edilen örtmece sözler arasında yer alırken, “洗手间^{xǐ shǒu jiān}”, “盥洗室^{guàn xǐ shì}”, “一号^{yí hào}” gibi yeni oluşturulan örtmece sözler de vardır. Araştırmacılar, özellikle 一号^{yí hào} kelimesinin ülkelerinde bulunan

tuvaletlerin genellikle bodur çukurlardan oluşan ve iki tahta arasında sıkıştırılmış “^{yī}—bir” kelimesine benzettiklerini ve bu nedenle tuvalet için ^{yī hào}一号 karakterinin örtmece söz olarak kullanıldığına değinmektedirler. ^{gēng yī}更衣 / ^{shì}室 kelimesi anlam olarak “kıyafet değiştirmek” tir. Bu kelimenin tuvalet için kullanılmasındaki neden ise, eskiden soylu insanların uzun kıyafet giymesi ve tuvalete gitmek için kıyafetlerini çıkarmak zorunda kalmalarıdır. ^{gēng yī}更衣 / ^{shì}室 kelimeleri yerine zamanla ^{jiě shǒu}解手 ve ^{jiě sǒu}解溲 kelimeleri de örtmece söz olarak kullanılmıştır; ancak ^{gēng yī}更衣 / ^{shì}室 kelimeleri günümüzde hâlâ aktif olarak kullanılan tuvalet örtmece sözler arasında bulunmaktadır (2016, s. 245).

Tuvalet ve tuvalete gitmek durumları dışında ter ve terleme durumu için de örtmece sözlere başvurulmaktadır. Çince de ter kelimesi “^{hàn shuǐ}汗水” karakteri ile karşılanırken, terlemek “^{chū hàn}出汗” ya da “^{liú hàn}流汗” karakterleri ile ifade edilmektedir. Çince de yer alan terleme örtmece sözlerinin diğer örtmece sözlere kıyasla nadir kullanıldığı görülmektedir; ancak yine de bu durum için kullanılan örtmece sözler vardır. Çince de terleme durumu için kullanılan örtmece sözlerin genellikle kadınlar için özelleştirilmiş benzetmelerden oluştuğu görülmektedir. Örneğin, “^{fěn hàn}粉汗 pudra teri/pembe ter”, “^{hóng hàn}红汗 allık kırmızısı teri/kırmızı ter”, “^{xiāng hàn}香汗 güzel kokulu ter” ve “^{yù hàn}玉汗 yeşim taşı teri” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır. Bahsi geçen örtmece sözlerin kelime analizleri yapıldığında, kadınların makyaj sırasında kullandıkları pudra ve allığa atıf yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, kadınların güzel kokularını ifade etmek için ^{xiāng hàn}香汗 örtmece sözü kullanılırken, derilerinin pürüzsüz ve güzel görünümü için ^{yù hàn}玉汗 örtmece sözü kullanılmaktadır; ancak bu ifadeler gündelik yaşamda sıklıkla kullanılmamakta, daha çok edebi eserlerde karşımıza çıkmaktadır.

Vücut için gerekli olan bir diğer fizyolojik ihtiyaç mukus yani halk arasında bilinen adıyla sümüktür. Türkçede sümük kelimesi genellikle ayıp ve tiksindirici olarak kabul edildiğinden bu durumu ifade etmek için “burun akıntısı” terimi tercih edilmektedir. Bu ifade dışında “boboc, bujma, cilim, cirik, çilm, dıngıl” gibi örtmece sözler

kullanılmaktadır (Şentürk, 2019, s. 242). Çince de ise mukus için “鼻涕” karakteri kullanılırken, burnun akması için “流鼻涕” karakteri kullanılmaktadır. Örtmece söz olmayan bu iki ifade günlük dilde oldukça yaygın kullanıma sahiptir. Ayrıca yetişkinler, küçük çocuklar ağladıkları zaman göz yaşları için “金豆豆 altın fasulye” ve burun akıntıları için “鼻龙 ejderha burun” şeklinde alay anlamı içeren ifadeler kullanılmaktadırlar. “玉著” kelimesi ise Budizm’de, oturur bir şekilde yapılan meditasyon esnasında akan burnu ifade etmek için kullanılan örtmece sözdür. Örtmece söz içinde bulunan 玉 karakteri “yeşim taşı” anlamına gelmektedir ve meditasyon esnasında akan burnun değerli olarak kabul edildiğinin göstergesidir.

Ruiqin ve diğerlerine göre, Çin toplumunda yetişkinler artık günlük yaşamlarında göz yaşı için örtmece söz kullanmamaktadırlar. Göz yaşı için kullanılan “红冰 kızıl buz” ve “红泪 kızıl göz yaşı” gibi örtmece sözler ise genelde sadece edebi eserlerde karşımıza çıkmaktadır. “红泪 kızıl göz yaşı” örtmece sözü özellikle güzel bir kadının göz yaşlarını tasvir etmek için sıklıkla kullanılmaktadır (2016, s. 247). Ayrıca, “玉 yeşim taşı” ve “啼 ağlamak” kelimelerinin bir araya gelerek oluşturmuş olduğu “玉啼” kelimesi de kadınların göz yaşı için kullanılan örtmece sözler arasındadır (Zhang, 1996, s. 72). Bu örtmece sözler, Çin kültüründe kadınların ağlamasının ve göz yaşlarının ne denli önemli ve değerli olduğu vurgulamaktadır. Araştırma esnasında, Türkçede kadınların ağlaması için belirgin bir örtmece söze rastlanmamıştır ancak, genel kullanımda göz yaşının değerine vurgu yapmak için “inci tanesi” gibi benzetmeler yapılmaktadır. Ayrıca, ağlamanın saflığına karşı kötü niyetli anlamı ifade etmek için “timsah göz yaşı” gibi benzetmeler de kullanılabilir. Göz yaşı için yapılan bu benzetmeler, her iki kültürde de duygusal ifadelerin zenginleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Salya ve tükürük için Çince de kullanılan örtmece sözler genellikle geleneksel Çin terminolojisinde, eski tarihi ve edebi eserlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Günlük hayatta salya ve tükürük için kullanılan örtmece sözler çoğunlukla “口水”, “口泽”, “唾沫”, “唾

t ǔ, shuì jīn, xián, shuì xián, xián mò, xiánshuǐ ve Mançu lehçesi olan hā lǎ zǐ gibi kelimeleri içermektedir. Örtmece sözler içinde yoğun kullanıma sahip olan “津”, “沫”, “液”, “涎” karakterinin hepsi salya ve tükürük anlamına gelmektedir, bu nedenle verilen örtmece sözlerin anlamları aynıdır. Göz yaşı, burun sıvısı ve ter ifadesinde olduğu gibi salya ve tükürük için kullanılan örtmece sözlerde de değer bazlı terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “金津 altın salya”, “玉液 yeşim sıvı”, “神水 sihirli/ doğa üstü su” vb. Salya ve tükürük alanında kullanılan örtmece sözlerde Daoizm’ in de etkisi olduğu görülmektedir. Bu salgı türü Daoizm için mucizevi, nadir ve benzersiz olarak kabul edilmektedir, dolayısıyla “琼浆 güzel yeşim sıvısı”, “甘露 tatlı çiy”, “金浆玉醴 yaşam iksiri”, “天池水 göksel gölet suyu”, “玉池水 yeşim gölet suyu”, “玉泉 nefrit taşı”, “天河水 cennet nehri suyu” ve diğerleri gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 30).

Çince de fizyolojik ihtiyaçlar- boşaltım neticesinde kullanılan örtmece sözlerden en az kullanım alanını gaz çıkarmanın oluşturduğu görülmektedir. Gaz çıkarmak normal bir durum olsa da toplum içinde yapılması ayıp karşılanan bir durumdur. Çince de esprili bir şiir türü olan “打油诗 limerick” ile bu durumu anlatan bir şiir örneği vardır: “屁乃是天生之气，它在肚子里转来转去，一不小心，把屁放出，放屁者洋洋得意，闻屁者垂头丧气。” (Ruiqin vd., 2016, s. 238). Bu şiirin çevirisi ise; “Osuruk doğuştan gelen bir gazdır, karnın içinde dönüp dolaşır, dikkat etmezsen osuruk çıkarır, osuran kişi son derece memnun olur, osuruğu koklayanın ise morali bozulur.” Bu şiirden de anlaşılacağı üzere doğal bir ihtiyaç olan gaz çıkarma başkaları için olumsuz etki yaratabilmektedir ve neticesinde örtmece söz kullanılmaktadır. Türkçe açısından değerlendirildiğinde ise “gaz çıkarmak” ifadesi örtülü bir anlatımla osurmak kelimesinin yerine kullanılmaktadır. Bu kelimenin yanı sıra pırt yapmak, yellenmek, tozu dumana katmak, yırtmak, “bombalamak” (Çabuk Çiftoğlu, 2015, s. 151), Osman, Yusuf, içindeki kötülükleri bırakmak, rahatlamak vb. fiilimsi ve isimlendirmenin kullanıldığı örtmece sözler olduğu görülmektedir.

Fizyolojik ihtiyaçlar neticesinde kullanılan örtmece sözlere bakıldığında yaygın kullanımın tuvalet ihtiyacı için olduğu görülmektedir. Oldukça doğal bir durum olan tuvalete çıkma, halk arasında ifade edilme aşamasında örtmece sözlerle karşılanmaya çalışılmıştır. Bu alanda sadece tuvalete çıkma değil tuvalet için bulunan mekanların ifade edilmesinde de sıklıkla örtmece sözlerin kullanıldığı görülmektedir.

İnsanlar ve diğer canlılar hayatta devamlılıklarını korumak için beslenmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu beslenme durumu sonucunda da boşaltım ihtiyacı doğmaktadır. İnsanlığın var olduğu ilk zamanlarda boşaltım ihtiyacı doğada rast gele karşılanırken zamanla ortaya çıkan kötü görüntü ve koku nedeniyle özel bir mekn ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tuvalete çıkmak ve tuvalet zamanla mahremiyet kazanmıştır. Mahremiyet anlayışı ile ayıp ve utanma durumları da meydana gelmiş ve böylelikle örtmece sözlerin kullanımını yaygınlaşmıştır. Horan, Türkçede tuvalete gitmek ve boşaltım için kullanılan örtmece sözlere örnek olarak şu ifadeleri vermiştir;

İdrarını etmek, banyoya gitmek, kk su dökmek, sızdırmak, yılanını akıtmak, sulamak, boruyu sulamak, patatesleri sulamak, sidik kesesini boşaltmak, otları yakmak, radyatörünün suyunu akıtmak, fişkırtmak, pompalamak, pınar fişkırtmak, altına etmek, vdrmek, vızıldamak, kira çıkmak, atlara su vermek, muslukları tamir etmeye gitmek, kablo döşemeye gitmek, siymek, kaşanmak, serpelemek, ngirak, pitonun sifonu, midilliye su vermek, mektup atmak, tembellik etmek, işsizle tokalaşmak, zambağın şebnemini silkelemek, bir gl koparmak, paavralarını çekiştirmek, çöp boşaltmak, bir atla ilgili, biriyle görüşmeye gitmek, poğaçalar pişti mi diye bakmaya gitmek, bir numara, iki numara , motorun suyunu değiştirmek, telefon etmeye gitmek vb. (akt., Akbulak, 2022, s. 275-276)

Tıp dilinde idrar, dışkı, gaita terimleri sıklıkla kullanılırken günlük dilde işini yapmak, idrarını yapmak, dışarıya çıkmak, çiçekleri- çimleri sulamak, gezintiye çıkmak, rahatlamaya gitmek, ihtiyaç gidermek, W.C. 'ye gitmek, lavaboya gitmek, banyoya gitmek, elini yüzünü yıkamaya gitmek, makyajını tazelemek, kısa bir mola vermek, abdestini boşmak/ tazelemek, hacet görmek, sıkışmak, kk abdestini yapmak, büyük abdestini yapmak, kaka yapmak (genellikle çocukların kullandığı ifade), “abdesthane, ayakyolu, hacet yeri, memişhane, hela, kenef, yüz numara, kademhane, kabine, tuvalet, WC” (Akbulak, 2022, s. 276; Demirci K. , 2008, s. 26), “a ardak, apana, apsane, ayağ yolu (ayag yolu, ayah yolu, ayakcak, ayaklık), ayakyolu, arak, evdesthane, gadem tana,

ganere, gez (gezinti, gezme), güllük, kabine, kenent, kola, kul (kula), küllük, lavabo, oturak, suva, taşra (taşıra, taşura), wc, vb.” (Güngör A. , 2006, s. 79) gibi ifadeler hem tuvalet hem de tuvalete çıkmak için kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır.

Bir tür boşaltım olan kusma eylemi de örtmece sözlerle anlatılmaya çalışılan hassas konulardan birisidir. Araştırmalar sırasında Çince açısından kusma bir çeşit hastalık olarak değerlendirildiği görülmüştür ve örtmece söz olarak “^{huán xī}还席” kelimesi verilmiştir (Li, 2021, s. 22). Türkçede kusma, kusmak, kusmuk gibi kelimeler doğrudan ifade edildiği zaman tiksinti uyandırabilmektedir. Bu olumsuz duygunun önüne geçebilmek için “istifra etmek, çıkarmak, rahatlamak” (Demirci K. , 2008, s. 26), “böhürmek, kaytarmak, istifrağ etmek, öğmek, öğümek, yürek etmek” (Gecekuşu, 2006, s. 48) gibi örtmece sözler kullanılmaktadır.

Tablo 3.9. Çince Fizyolojik İhtiyaç- Salgı İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
rù yuè 入月	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ isim
yuè shì 月事	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
yuè hòu 月候	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
yuè mài 月脉	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
yuè shù 月数	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
yuè shuǐ 月水	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
yuè xìn 月信	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
gēng xìn 庚信	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
cháo xìn 潮信	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
jīng xìn 经信	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
xìn shuǐ 信水	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
xìn jiǎ 信假	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
guī shuǐ 癸水	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
tiān guī 天癸	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim

jīng mǎi 经脉	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
chū cháo 初潮	Genel	Kadınların menstrüel dönemi -İlk adet	İsim+ isim
xǐ huàn 洗换	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ fiil
lì jià 例假	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
hóng 红	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim
hóngcháo 红潮	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
yuè yuè hóng 月月红	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
zǐ sūn ruì 子孙瑞	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
jiān xī 间息	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ fiil
hǎo shì er 好事儿	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Sıfat+ isim
lǎo péngyǒu 老朋友	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Sıfat+ isim
hǎo péngyou 好朋友	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Sıfat+ isim
dà mā lái le 大妈妈来了	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Kişi zamiri+ fiil+ durum değişim kipi
dà yí mā lái le 大姨妈来了	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Kişi zamiri+ fiil+ durum değişim kipi
chén mā mā 陈妈妈	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Kişi zamiri
chén lǎo lǎo 陈姥姥	Genel	Kadınların menstrüel dönemi	Kişi zamiri
dà gū niang qí mǎ 大姑娘骑马	Lehçe- Kuzey	Kadınların menstrüel dönemi	Kişi zamiri+ fiil+ nesne
shēnshàng de lái lǐ 身上的来哩	Lehçe- Batı Shanxi jìn xī (晋西)	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ yer yön zarfı+ fiil
shēnshàng lái le 身上来了	Lehçe- Kuzey	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ yer yön zarfı+ durum değişim kipi
zuò hǎo shì 做好事	Lehçe-Hunan (湖 nán 南)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ sıfat
gǎo hǎo lù zi 搞好路子	Lehçe-Hunan (湖 nán 南)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ isim
nà gè 那个	Lehçe-Hunan (湖 nán 南)	Kadınların menstrüel dönemi	İşaret zamiri
wǒ zuò hǎo shì le 我做好事了	Lehçe-Hunan (湖 nán 南)	Kadınların menstrüel dönemi	Tümce
lòu gōu zi 漏勾子	Lehçe- Sichuan (四 chuān 川) (argo)	Kadınların menstrüel dönemi -âdet kanamasının damlayarak veya sızarak gelmesi	İsim+ fiil+ son ek

lái le jīng mài 来了经脉	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ zaman eki+ isim
yuè jīng 月经	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ isim
bú gān jīng 不干净	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	Olumsuzluk eki+ sıfat
wài pó lái 外婆来	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	Kişi zamiri+ fiil
qí mǎ 骑马	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ isim
qí mǎ bù 骑马布	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi -Binicilik bezi (hijyenik ped)	Fiil+ isim
dài le 带了	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ durum değişim kipi
lái le 来了	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ durum değişim kipi
lái shēnshàng 来身上	Lehçe-Shandong shāndōng (山东)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ isim+ yer yön zarfı
lái xǐ 来喜	Lehçe- Jiangxi jiāng xī (江西)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ isim
shēnshàng lái 身上来	Lehçe- Jiangxi jiāng xī (江西)	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ yer yön zarfı+ fiil
shēnshàng xǐ 身上洗	Lehçe- Jiangxi jiāng xī (江西)	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ yer yön zarfı+ fiil
kè rén lái 客人来	Lehçe- Jiangxi jiāng xī (江西)	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ fiil
shēnshàng bú gān jīng 身上不干净	Lehçe- Jiangzhe (江浙)	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ yer yön zarfı+ olumsuzluk eki+ sıfat
xǐ shēnshàng 洗身上	Lehçe Henan hé nán (河南)	Kadınların menstrüel dönemi	İsim+ yer yön zarfı
ǎn lái le shēn zi 俺来了身子	Lehçe- Hebei hé běi (河北)	Kadınların menstrüel dönemi	Zamir+ fiil+ durum değişim kipi+ isim
zuò xiǎo yuè 做小月	Lehçe- güney Jiangxi Hakka lehçesi gàn nán kè jiā fāng (赣南客家方)	Kadınların menstrüel dönemi	Fiil+ isim
rén jīng 人精	Genel	Kadın ve erkek için cinsel sıvı	İsim+ isim
ài qíng zhī zhī 爱情之汁	Genel	Kadın ve erkek için cinsel sıvı	İsim+ isim
yīn jīng 阴精	Genel	Kadınların cinsel sıvısı	İsim+ isim
mèng yí 梦遗	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı -gece emisyonu	İsim+ isim

niú nǎi 牛奶	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı	İsim
guǒ dòng 果冻	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı	İsim
ài qíng zhī jiǔ 爱情之酒	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı	İsim+ isim
yáng jīng 阳精	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı	İsim+ isim
xiāo dú yè 84 消毒液	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı	Sayı+ isim
nǎi yóu 奶油	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı	İsim
nán rén de nǎi 男人的奶	Genel	Erkeklerin cinsel sıvısı	Zamir+ isim

Kaynak: Li (2021, ss. 28-29), Ruiqin vd. (2016, ss. 245-246), Wang (2011, ss. 259-264), Yang Ru (2019, ss. 47-49), Zhang (1996, ss. 68-71)

Tabloda, Çince'de yer alan fizyolojik ihtiyaç- salgı ile ilgili olarak toplam altmış altı tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözler kadınların menstrüel dönemi, erkeklerin cinsel organ sıvısı, kadınların cinsel organ sıvısı ve her iki cinsiyet için cinsel sıvı gibi çeşitli alanlar için kullanılmaktadır. Tabloda yer alan kadınların menstrüel dönemi için kullanılan örtmece sözlerin sayısı elli beş iken cinsel sıvı için kullanılan örtmece söz sayısı on birdir. Kadınların menstrüel dönemi için kullanılan örtmece sözlerde lehçe farklılıklarına da yer verilmiştir. Tabloda yer alan örtmece sözlere ait kullanım ve anlam bilgileri, aşağıda verilen tablo yorumunda detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle isim+ isim, isim+ fiil, fiil+ isim, zamir+ isim, isim+ yer yön zarfı+ fiil, isim olmak üzere çeşitli yapıların kullanıldığı görülmektedir.

Aslan'a göre kadınlar, yaradılışları gereği ince duyarlılığa sahip varlıklardır. Kadınların söz konusu olduğu alanlarda daha özenli, temkinli ve nazik bir dil kullanılması gerekmektedir (2019, s. 54). Danışman'a göre, kadınlar daha çok mitolojik, sosyolojik, antropolojik ve psikolojik açıdan incelemeye tabi tutulmuşlardır, bu nedenle toplum içinde tabularla en çok karşılaşan varlık kadınlardır. Kadınlar, bu tür baskıların da etkisiyle kendilerini ve kendilerine has durumları rahatça ifade edebilmek için özel bir kadın dili oluşturmuşlardır (s. 53). Bu özel dil cinsel organlar, menstrüasyon dönemi gibi özel konuları da içermektedir.

Yeni doğan çocuklar ve kadınların menstrüel dönemi tabu olarak kabul edilmektedir ve bu duruma Güngör "insan tabusu" demektedir (2006, s.75). Menstrüel dönemi ataerkil

toplumsal özelliklere sahip Türk ve Çin toplumunda mahrem bir konu olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, bu hassas ve özel dönemin ifadesi çeşitli kelimeler ve kelime gruplarıyla karşılanmaya çalışılmıştır. Regl veya menstrüel dönemi ifadeleri kadınların özel günleri için kullanılan daha çok tıbbi anlam içeren kelimelerdir. Bu ifadeler günlük konuşma dilinde ay başı, özel gün, adet dönemi, halam geldi, anavatan kan ağlıyor, tatile çıkmak, izinli olmak, haiz olmak kelimeleri ile yer değiştirebilmektedir. Güngör'ün Üçer'den yapmış olduğu aktarımla bu ifadelerin dışında “aybaşı, akıntı, aklık, anahalı, beli açılmak, üst, üst kirlenmek, üstü gelmek, üstü kirlenmek, üstü kirli, üstünden geçmek, üstüne olmak, üstünü görmek, üstünü kirletmek, kerif, yola çıkmak” vb. ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir (2006, s. 79).

Sağlıklı bir kadın, ergenlik döneminden menopoza dönemine kadar her ay düzenli olarak regl (adet) kanaması yaşamaktadır. Menstrüel dönem olarak da bilinen bu süreç fizyolojik açıdan oldukça doğal olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet yapılanmasında kadınlar biyolojik ve cinsel olarak beden üzerinden namus-ayıp-günah vb. kavramlarla kontrol edilmekte, özellikle tamamen biyolojik bir döngü olan regl dönemi gizlenmesi gereken bir durum olarak görülmektedir. Diğer taraftan regl başlangıcı aslında kız çocuklarının toplum gözünde “kadın olma” statüsüne geçiş olduğundan, regl kavramı da toplumsal cinsiyet olgusuna bağlı olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de erkek çocuklarının dini ve/veya sağlık nedenlerine bağlı gerçekleşen sünnet olgusu “erkekliğe geçiş dönemi, erkek olma” vb. kavramlarla pozitif biçimde tamamen toplumsal bir paylaşım ve ritüel olmaktadır. Ancak ülkemizde hala farklı ekonomik, sosyal ve kültürel yapıya bağlı olarak kız çocuklarının regl dönemine geçişi gerek aile içinde gerekse toplumda gizlenmesi gereken negatif bir olgu olarak görülebilmektedir. Buna bağlı olarak kız çocuklarının regl dönemi ile ilgili doğal davranışları, soru sormaları ve paylaşımında bulunmaları vb. beklenmediği gibi arzu edilen bir durum da değildir... Regl konusu aslında sadece kadın doğasının değil tabuların bir parçası olup, kadının toplum dışına itilmesinden, dini olarak bazı görevlerini yerine getirmesinin yasaklanmasına kadar kadın bedeninin toplumsal olarak denetlenmesini de içermektedir. (Elpeze Ergeç vd., 2023, s. 21)

Elpeze Ergeç ve diğerlerinin belirttiğine göre, kadınların menstrüel dönemde olması genellikle kadınların hastalıklı ve erkeğe göre daha güçsüz olduğu algısını yansıtmaktadır. Araştırmacılara göre bu bakış açısı toplumda yaygındır ve hasta olarak kabul edilen kadına negatif anlam yüklenmeye çalışılmaktadır. Bu durum ayrıca menstrüel döneminin

başlangıç aşamasında olan kadınlar üzerinde korkuya da neden olmaktadır. Neticesinde korku ile çekinme ve utanma duyguları da beraberinde gelmektedir.

Kadın bedeninin gelişimi için oldukça önemli olan bu dönem, çok normal bir durum olmasına karşın kültürel ve toplumsal baskılar neticesinde saklanan bir durum haline gelmiştir. Bu özel dönem hakkında yeterli bilgiye sahip olmamak da tabu olarak kabul edilmiş nedenleri arasında yer almaktadır.

Antik çağda, insanlar kadınların menstrüel dönemini bir tabu olarak kabul etmekte, hastalıklar gibi lanetli olduğuna inanmaktaydılar. Çin toplumunda menstrüel döneminde olan kadınlar hasta ve hastalıklı olarak kabul edilmekteydi ve bu dönemde olan kadın ile ilişkiye girilmesi ile erkeğin hastalık kapabileceğine ve hatta ölebileceğine dair düşünce vardı. Menstrüel dönemde ortaya çıkan kanı ve kullanılan özel bakım ürünlerini görmek de şanssızlık olarak kabul görmekteydi. Bu nedenle eski dönemlerde kadınların regl dönemi için “tedavisi olmayan hastalık” anlamına gelen “^{chéng jī zhī jí}程姬之疾”³⁸ deyimini sıklıkla kullanılmaktaydı (Yang Ru, 2019, ss. 48-49).

Geçmişte olan kısıtlı ve kapalı düşüncenin aksine günümüz toplumunda kadınların menstrüel dönemi ve bu dönemin ifade edilmesi oldukça rahat hale gelmiştir. Öyle ki örtmece sözlerin bazılarında alay anlamı taşıyan kelimeler de yer almaktadır. Alaylı kullanım iletişim de rahat olmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum için “^{lǎo péng yǒu}老朋友 eski arkadaş”, “^{hǎo péng you}好朋友 iyi arkadaş”, “^{dà mā lái le}大妈来了 halam geldi”, “^{dà yí mā lái le}大姨妈来了 teyzem geldi”, “^{chén mā mā}陈妈妈 Chen anne/ hala”, “^{chén lǎo lao}陈姥姥 Chen büyükanne”, “^{wài pó lái}外婆来 anneannem geldi” gibi ifadeler örnek olarak verilmektedir. Çince de olan bu kullanım Türkçede “halam geldi” ifadesi ile benzerlik göstermektedir.

Çince de kadınların menstrüel dönemi için “^{xíng jīng}行经” ve “^{yuè jīng}月经” kelimeleri kullanılmaktadır. Bu kelimeler doğrudan menstrüel dönemi ifade etmektedir; ancak “^{yuè jīng}月经” ifadesi Shandong lehçesinde örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Bu durum aynı coğrafyada yaşayan

³⁸ Deyim içinde yer alan ^{chéng jī}程姬 karakteri aynı zamanda bir kadın adı olarak da kullanılmaktadır.

insanların farklı ifade şekillerini tercih edebileceğini göstermektedir. Çince menstrüel dönemi ifade etmek için kullanılan örtmece sözlerde yoğun olarak “月^{yuè} ay” karakteri kullanılmaktadır. Bu kelimenin sıklıkla kullanılmasındaki neden menstrüel dönemin her ay düzenli olarak gerçekleşmesidir. Bir diğer kelime ise “信^{xìn}” dir. Kelime anlamı olarak güven, inanç, kanıt, işaret anlamına gelmektedir. Her ay düzenli gerçekleşen durumun bir kural olarak kabul edilmesi neticesinde bu karakter sıklıkla kullanılmıştır (Zhang, 1996, s. 69) “红^{hóng} kırmızı” ve “水^{shuǐ} su/sıvı” karakterleri de aynı şekilde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kelimelerin kullanımı ve anlamları menstrüel dönemin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır.

Menstrüel dönemin Çince örtmece olarak birçok farklı kullanımı vardır, bunlardan biri de lehçe kullanımıdır. Çince elli altı tane etnik grubun var oluşu farklı lehçelerin de oluşmasını sağlamaktadır. Menstrüel dönem için bölge bölge farklılık gösteren örtmece sözler yaygındır. Lehçe kullanımında genellikle at, ata binmek “骑^{qí}马^{mǎ}” ve binicilik bezi “骑^{qí}马^{mǎ}布^{bù}” ifadelerinin kullanımı ile hijyenik pedlerin ima edildiği görülmektedir. Lehçe özelliği taşıyan örtmece sözlerden “身上^{shēnshàng}来^{lái} üstünde”, “客人^{kè rén}来^{lái} misafir geldi” ve “不干^{bú gān}净^{jìng} temiz değil” ifadeleri Türkçe kullanımları ile benzerlik göstermektedir. Bir diğer benzerlik ise “例^{lì}假^{jiǎ}” kelimesinde görülmektedir. Bu kelime anlam olarak “tatilde olmak” demektir ve benzer kullanım Türkçede de yer almaktadır çünkü menstrüel dönem kadınlar için bir nevi dinlenme süresi olarak kabul edilmektedir. Öyle ki, Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra kadınlar regl dönemlerinde gerekirse izin alabilmektedirler (“Qinjin zhi hao”, t.y.)

Ruiqin ve diğerlerinin belirttiğine göre, menstrüel dönem sadece toplum içinde değil aynı zamanda eğitim alanlarında da dikkat edilen bir konudur. Çin’deki okullarda beden eğitimi derslerine başlamadan önce beden eğitimi öğretmenleri, mola arası anlamına gelen “间^{jiān}息^{xī}” kelimesinin içinde kullanıldığı “是否^{shì fǒu}有人^{yǒu rén}间^{jiān}息^{xī}? mola döneminde olan var mı” sorusunu sorarak menstrüel dönemde olan kız öğrencilerin kenara çekilip dinlenmelerini sağlamaktadır (2016, s. 246). Bu soru ile kız öğrencilerin özel durumları

nazikçe öğrenilmektedir. Fiziki açıdan gayet sıradan olan bu durum özellikle kız öğrenciler arasında gizlenmek ve konuşulmak istenmeyen bir konu olarak sayılmaktadır. Sınıf arkadaşlarının içinde, özellikle erkekler, bu özel dönemde bulunduğu gerçeği açıkça ifade edilmesi tercih edilmemektedir. Bu yüzden bu durumu saklayan, gizleyen, örtbas eden bir çok farklı örtmece söz kullanılmaktadır.

Çince menstrüel dönem için kullanılan “^{guī shuǐ} 癸水”, “^{tiān guī} 天癸”, “^{gēng xìn} 庚信” örtmece sözleri, Çin takviminde bulunan ve on kattan oluştuğuna inanılan göksel gövdeler ile ilişkilendirilmektedir. ^{gēng xìn} 庚信 kelimesi içinde bulunan ^{gēng} 庚 karakteri göksel gövdede yedinci sırada yer alırken; ^{guī shuǐ} 癸水 ve ^{tiān guī} 天癸 kelimeleri içinde yer alan ^{guī} 癸 karakteri onuncu sırada yer almaktadır. ^{guī} 癸 karakteri su ile bağlantılıdır ve ayrıca doğuştan gelen fizyolojik bir olayın işareti olarak kabul edilmektedir (Ruiqin vd., 2016, s. 246; Yang Ru, 2019, ss. 48-49). Bu nedenle bu kelimeler kadınların menstrüel dönemini ifade etmek için kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır. Bu kelimeler günümüz konuşma dilinde pek kullanılmasa da edebi eserler ve geleneksel metinlerde karşımıza çıkabilmektedir.

Menstrüel dönem için kullanılan bir diğer örtmece söz olan “^{zǐ sūn ruì} 子孙瑞” ifadesi, genellikle kadınların menstrüel dönemde yaşadığı acıyı ifade etmekle beraber, bu özel dönemi yaşayan ve acıyı çeken kadınların çocuk doğurma ihtimalinin olduğunun da göstergesi olarak kabul edilmektedir (Ruiqin vd., 2016, s. 246). Bu ifade soyun devamlılığını vurgulayan bir anlam taşımaktadır; ^{zǐ sūn} 子孙 karakteri “soy ve nesil”, ^{ruì} 瑞 karakteri ise “iyi işaret, şans, bereket” anlamına gelmektedir. Gündelik hayatta sıklıkla kullanılmayan bu örtmece sözün Çin kültüründe, edebiyatında ve tarihinde aktif olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.

Menstrüel dönem sürecinde kadınların kullanmış olduğu kişisel temizlik ve bakım ürünleri mevcuttur. Bu alan ile ilgili olarak Türkçede örtmece söz bulunmasa da Çince bu açıdan zengin bir kullanıma sahiptir. Tabloda bir salgı durumu olmadığı için yer almayan bu örtmece sözlere kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Menstrüel dönemde kadınların kullanmış olduğu özel ürünlerin Çince karşılıkları şu şekildedir: “^{wèi shēng dài} 卫生带

hijyenik ped”, “^{wèi shēng jīn}卫生巾 hijyenik ped”, “^{yuè shì bù}月事布 hijyenik ped” ve “^{yuè jīng dài}月经带 hijyenik ped”, “^{yí mā jīn}姨妈巾 hijyenik ped”, “^{jiā bù zǐ}夹布子 hijyenik ped”, “^{jiā dài zǐ}夹带子 hijyenik ped”, “^{hù diàn}护垫 hijyenik ped” vb. ^{yuè shì}月事 ve ^{yuè jīng}月经 karakterleri menstrüel dönemi, ^{wèi shēng}卫生 karakteri temizliği, ^{dài jīn}带, 巾 ve ^{bù}布 karakterleri ise kullanılan ürünü ifade etmektedir. Günümüzde bu nesnelere sözlü dilde kullanımı normal olarak sayılsa da eski zamanlarda durum farklı değerlendirilmektedir. Eskiden insanlar hijyenik ped için “x ^{bù}布” x bezi şeklinde tanımlama yapmakta ve “^{jiā bù zǐ}夹布子”, “^{qí mǎ bù}骑马布”, “^{yuè shì bù}月事布” gibi örtmece sözlere başvurmuşlardır; ancak ^{jiā bù zǐ}夹布子 terimi güncel hayatta hijyenik ped veya ped kılıfı tanımı için hâlâ kullanılmaktadır. Song ve Yuan Hanedanlıkları sonrasında insanlar, kadınların cinsel organını “^{mǎ}马 at” olarak tanımlamışlardır ve ^{qí mǎ bù}骑马布 örtmece sözünü hijyenik ped olarak kullanılmaya başlanmıştır; ancak ^{qí mǎ bù}骑马布 kelimesi günümüzde daha çok argo ifade olarak kullanılmaktadır. Hijyenik ped için kullanılan bu örtmece sözlerin dışında benzetme yoluyla oluşturulmuş farklı örtmece sözler de bulunmaktadır; “^{miàn bāo}面包 ekmek”, “^{hàn bǎo}汉堡 hamburger”, “^{hàn bǎo bāo}汉堡包 hamburger” ve büyük yara bandı anlamına gelen “^{dà chuàng kē tiē}大创可贴” ifadesi vb. (Li, 2021, s. 29). Türkçede bu tarz benzetmeler kullanılmamaktadır. Genel kullanım olarak hijyenik ped ya da ped ifadeleri doğrudan anlatıma sahiptir.

İnsan vücudunda olan salgılar sadece kadınların menstrüel dönemlerini değil, aynı zamanda erkeklerin ve kadınlar cinsel arzuları neticesinde oluşan sıvıları da kapsamaktadır. Bu bağlamda, erkeklerin gece emisyonu için Çince “^{mèng yí}梦遗” kelimesi örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Bu kelimenin bir diğer anlamı “ıslak rüya” olarak verilmektedir ve anlamsal açıdan Türkçe ile benzerlik göstermektedir. Türkçede bu durum için “rüyalanma” tabiri kullanılmaktadır.

Cinsel arzu ve eylem neticesinde erkeklerde meydana gelen sıvılara meni ve sperm, kadınlarda meydana gelen sıvıya ise zevk suyu denilmektedir. “^{rén jīng}人精” ve “^{yīn jīng}阴精” ifadeleri

genel anlamda cinsel sıvı için kullanılmaktadır; ancak sperm ve meni için “精” ve “阳精” karakterleri, kadınlar için “阴精” karakteri kullanılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi “阴阳” kadın ve erkeği temsil etmektedir, bu nedenle sıklıkla bu karakterle oluşturulmuş örtmece sözler kullanılmaktadır. Bu ifadeler hem günlük konuşmada kullanılmakta hem de tıp literatüründe yer almaktadır. Konuşma dilinde erkeklerin salgılamış olduğu sperm ve meni için sıklıkla kullanılan ifadeler arasında koku benzerliği neticesinde “84 消毒液 84 derece dezenfektan”, renk benzerliği neticesinde “奶油 krema”, “牛奶 süt”, “男人的奶 erkeklerin sütü” ve “果冻 jöle”, işlevsel ve fiziksel benzerlik neticesinde “炮药 barut”, “枪药 barut” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 29). Bu ifadelerin dışında Batı dillerinden etkilenerek oluşturulan “爱情之酒 aşk şarabı” ve “爱情之汁 aşk suyu” örtmece sözleri de erkek ve kadınların salgılamış oldukları cinsel sıvı için kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır. Türkçede ise erkeklerin salgılamış oldukları cinsel sıvı için “meni, er suyu, döl suyu, bel, atmık, dikel, sperm, sperma ve beli gelmek, boşalmak” gibi çeşitli ifadeler kullanılmaktadır (Osanova, 2014, s. 139).

Sonuç olarak, Çince ve Türkçede cinsellik, cinsel ilişki, cinsel organlar ve fizyolojik ihtiyaçlar için kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman olay ve durum ile ilişkilendirilen nesnelerin isimlerinin kullanılması, benzetme yöntemi ve mecaz kullanımının yoğun olduğu görülmektedir. İnsanlar genellikle vücuttan çıkan her türlü sıvı, katı ya da gaz fark etmeksizin durumlara karşı temkinli yaklaşmaktadırlar. Vücut için doğal bir süreç olan salgı ve boşaltım insanlar için normal bir durumun dışına çıkabilmektedir. Koku ve görüntü söz konusu olduğunda tiksinti duygusu ön plana çıkmaktadır. Özellikle yetişkin bireyler bu durumlarda kendilerini ifade etme aşamasında dolaylı yollara başvurmaktadırlar.

Çince ve Türkçede yer alan tuvalet için kullanılan örtmece sözlere bakıldığında Çin toplumunda bu alan için daha çok örtmece söz kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan birçok örtmece söz eski zamanlardan günümüze kadar canlılığını korumuş ve kullanımına

devam edilmiştir; birçok örtmece söz ise çağın gereksinimlerine göre yeniden oluşturulmuştur. Bazı örtmece sözler ise yabancı dilden etkilenecek hedef dilin içinde yer almıştır.

Örtmece söz kullanımının yaygın ve popüler olmasındaki neden, bahsi geçen konunun sözel aktarımı esnasında meydana gelebilecek olan olumsuz sonuçlardan kaçınmaktır. Bu olumsuz sonuçların nedeni ise genel olarak tabu olarak kabul edilen olguların korku, tiksinti, ayıp ve günah gibi negatif çağrışımlar içermesidir. Örtmece söz kullanımı ile ifade edilen bir nevi gizli anlatımla aktarılmaya çalışılmaktadır. İfade edilmek istenen durumda anlamsal olarak bir değişiklik olmamakta, sadece ifade ediliş yöntemi değiştirilmektedir. Tablolarda ifade edilmeye çalışılan örtmece sözlere bakıldığında, farklı kültürler, farklı yaşam tarzları, farklı gelenek ve görenekler neticesinde aynı olaya farklı bir bakış açısı ile yaklaşılabilmesi görülmektedir.

Toplumsal ahlak yargıları örtmece sözlerin kullanımını teşvik eden durumlar arasında olabilmektedir. Bu alandaki hassas konular arasında cinsellik, cinsel organlar ve fizyolojik ihtiyaçlar bulunmaktadır ve sözlü aktarım esnasında tiksinti, utanma gibi duygular oldukça etkili olabilmektedir. Bu duyguların hem konuşana hem de dinleyene sirayet etmemesi için Türk ve Çin toplumunda sıklıkla örtmece sözlere başvurulmuş, anlatımda güzel ifadeler tercih edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak güzel adlandırmaların kullanıldığı bu alanlarda yer yer kötü adlandırmaların da kullanıldığı görülmektedir.

3.1.4. Hastalıklar ve Hastalık Adları, Anatomik ve Fizyolojik Engeller, Bedensel Özellikler ile İlgili Örtmece Sözler

Hastalıklar, anatomik ve fizyolojik engeller ve bedensel özellikler genel itibari ile olumsuz bir durum olarak kabul edildiği için acı verici veya nahoş duygular uyandırmakta, sosyal iletişimde doğrudan ifadelerden kaçınılan durumlar arasında yer almaktadır. Bu alanlarda örtmece sözlerin kullanılmasının temel nedeni *kaçınma psikolojisi*dir (Zhang, 1996, s. 55). Bu kaçınma eğilimi, konuya özgü örtmece sözlerin gerekliliğini ortaya koymakta ve iletişimde oluşabilecek baskıyı azaltmaktadır.

Modern tıp biliminin bu kadar ileri seviyede olmadığı zamanlarda sıtma, verem, kanser, cinsel yolla bulaşan hastalıklar tedavisi mümkün olmayan ve konuşulması tabu olan

ölümcül hastalıklar olarak kabul edilmiştir. Anatomik ve fizyolojik engellilik de benzer şekilde kabul edilmiş, doğrudan ifade edilmesi rahatsızlık vermiştir. Bu nedenle bu konular hakkında çoğunlukla örtmece sözler kullanılmıştır. Günümüzde ise, zaman içinde bilim ve teknolojinin gelişmesi ile tedavi edilemeyen, ölümcül hastalık gözüyle bakılan birçok hastalık tedavi edilmeye başlanmıştır, böylece bu durumlar korkulan ya da utanç verici olmaktan çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığı zaman birçok insan artık bu bahsi geçen durumları ifade etme aşamasında tedirginlik yaşamamaktadır. Yine de geleneksel alışkanlıklar ve iletişimde medeniyetin etkisiyle hastalıklar, engeller ve bedensel özellikler eskisi kadar korkutucu, utanç verici ve gizemli olmasa da örtmece sözlerin varlığı modern dilde hâlâ değerini korumaktadır (s. 55).

3.1.4.1. Hastalıklar ve Hastalık Adları

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tanımına göre hastalık, birtakım belirti ve semptomlarla ortaya çıkan bir anomalidir (Torun, 2015, s. 1). Genel bir tanım olan bu ifade toplumdaki topluma, zaman ve çağın özelliklerine bağlı olarak değişmektedir (Cirhinlioğlu; akt., Bolsoy & Sevil, 2010, s. 79). Hatta bu durum aynı toplum içinde yaşayan bireylerin oluşturmuş oldukları sınıfsal farklılıklarda da kendini gösterir (Freund & McGuire; akt., Aytaç & Kurtdaş, 2015, s. 234). Bu nedenle hastalık kavramı, toplumun kendi kültürel, ahlaki, geleneksel, inanç, psikolojik vb. değer yargıları neticesinde farklılık gösterir. Bu farklılık, birçok alanda olduğu gibi tıp alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak da ortaya çıkmaktadır. Geçmişte kötü olarak kabul edilen bir hastalık ilerleyen dönemlerde tedavinin yaygınlaşmasıyla eskisi kadar ciddi ve kötü olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle hem hastalık algısı hem de hastalık için kullanılan örtmece sözler zaman içinde farklılaşmaktadır.

Hastalıkların insanların üzerinde ölümü çağrıştırmalarından dolayı korku oluşturma özelliği vardır (Yang Ru, 2019, s. 31). Wei'ye göre, eski Çin toplumunda, birçok toplulukta olduğu gibi, hastalık ve hastalanma durumu doğüstü varlıklar ve Tanrılarla ilişkilendirilmektedir. İnsanların Tanrıları ve ataları gücendirdikleri, önceki yaşamlarında günahkâr oldukları, düşmanları tarafından lanetlendikleri için hastalandıkları ya da hasta olabileceklerine dair inanç hakimdir. Bu nedenle hastalıklardan korkmuşlar ve hastalık adlarının anılmasını tabu olarak kabul etmişlerdir (2001, s. 19). Benzer görüş Türk

toplumunda da yer almaktadır. Güngör'e göre Türkçede yer alan hastalıkların tanımlanmasında kullanılan nahoş isimlerin ve tanımlamaların nedeni toplumda hâlâ Şamanizm etkilerinin görülmesidir. Bu tür kötü adlandırmalar, kötü ruhlardan, cinlerden ve albastı gibi korkulan varlıklardan korunmak amacıyla yapılan bir tür aldatmacadır. Bu nedenle Güngör'e göre kötü adlandırmalar, toplumun değer yargılarından ziyade genel olarak tabu inancına ve yargılara dayanmaktadır (Güngör , 2006, s. 89).

Çin toplumunda hastalık ve hastalık isimleri tabu olarak kabul edildiği için bu durumlara karşı daha temkinli bir yaklaşım benimsenmektedir. Eskiden insanlar hastalıklardan korunmak için kişi isimleri kullanarak hastalıkları ifade etme eğilimi içindeydiler. Öyle ki, araştırmacı Wei yazmış olduğu makalesinde, Çin'in antik döneminde “霍去病” ve “辛弃疾” gibi hastalıkla bağlantılı isimlere sahip kişilerin yer aldığını; ancak günümüzde bu isimler yerine daha güçlü ve sağlıklı anlamları içeren “张壮” ve “李康” gibi isimlerin kullanıldığını belirtmektedir³⁹. Ayrıca günümüzde modern bir tabir olarak sıklıkla “有什么千万别有病 ne olursa olsun sakın hasta olma (Li, 2021, s. 19)” ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifadeler sayesinde insanların hem geçmişte hem de günümüzde hastalıktan sürekli olarak kaçmaya çalıştıkları görülmektedir. (Wei, 2001, s. 19)

Benzer durum Türk toplumunda da olup, hastalık adlarının doğrudan ifade edilmesiyle hastalığın gerçekleşebileceğine dair olan inanç hakimdir. Bu nedenle hastalığın yaşanmasını önlemek adına örtmece sözlere başvurmaktadırlar. “ ‘Adıyla ve varlığıyla bizden uzak olsun’ psikolojisiyle insanlar istenmeyen şeyleri mümkün olan en uzak ifadelerle geçiştirme yoluna giderler” (Demirci K. , 2008, s. 27). Bu sayede kullanılan örtmece sözlerle hasta kişiye ve yakınlarına bir nevi moral verme ve hastalığı hakkında umutlanıp olumlu düşüncelere sahip olması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda hastalığın defî için “Allah göstermesin, Allah başa vermesin, Allah dert verip derman aratmasın, düşman başına, evlerden irak / uzak (olsun), ev (ler)den dışarı / uzak, ocaklardan uzak, Kaf Dağı'nın arkasına” gibi sözler kullanılmaktadır (Koç, 2010, s. 78).

³⁹ huò qù bìng xīn qì jí bìng jí zhāngzhuàng lǐ
霍去病 ve 辛弃疾 kelimelerinde yer alan 病 ve 疾 karakteri hastalığı ifade ederken; 张壮 ve 李康 kelimelerinde yer alan 壮 ve 康 sağlıklı ve güçlü olmayı ifade etmektedir.

Sarf edilen bu sözlerden de anlaşılacağı üzere hasta olmak hem birey için hem de sevdikleri için kaçınmak istediği durumların en başında gelmektedir. Bu nedenle, Çolak Çelik'in de ifade ettiği gibi hastalıkların genel tanımlamasında örtmece sözlerin yanı sıra Latince karşılıklarına da yer verilmektedir. Örneğin; kanser yerine tümör, verem yerine tüberküloz, sarılık yerine hepatit, şeker hastalığı yerine diyabet, basur yerine hemoroit, koma yerine bitkisel hayat terimleri tercih edilmektedir (2018, s. 120).

Hasta olmak ya da hastalık birey için kendine özel durumlardan sayılmaktadır. Var olan rahatsızlığın başkaları tarafından da biliniyor olması kimileri için rahatsız edici bir durum olabilmektedir. Özellikle Türk toplumunda hastalıklar en yakınlar haricinde genel çevreden saklanan veya bahsedilmesinden hoşlanılmayan durum olabilmektedir. Bu koruma ve korunma duygusunun nedeni toplum tarafından yadırganmak, ötelenmek ya da acıma duygusuna maruz kalınmasından çekinmektir. Bu yüzden Türk toplumunda genel olarak hastalıklar ilk anlamları ile değil daha ılımlı ve belirsiz anlamları ile söylenilmektedir. Örneğin;

Türkçede genel olarak hastalıklar için araz, dert, maraz, maraza, çor, illet, sökellik, sayrılık, zort, yiyik; ölümcül hastalıklar için alıcı, can alıcı, alıfatma, ölet; salgın hastalıklar için kırgan (gıran, gırgan) veya kırgın, kara kıran, salım, orta ağrısı; bulaşıcı, ölümcül olmayan hastalıklar için gezargi veya gezeen, sepici, turnık; uzun süren hastalıklar için ıngıraz, karaağrı; hafif hastalıklar için mırıngırın gibi kelimeler kullanılır. Günümüzde de kanser, AIDS, Avian İnfluenza (H5N1) (kuş gribi) gibi ölüme sebep olabilen hastalıklarda, hastalığın adının zikredilmesi yerine ölümcül hastalık, kötü hastalık, amansız bir hastalık ifadelerine sıkça rastlanır. (Koç, 2010, s. 79)

Ruiqin ve diğerlerine göre, Çince de yer alan bazı hastalık isimleri için kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman edebi tarzda ifade edildiği görülmektedir. Bu durum Çin kültürünün zenginliğini ve çeşitliliğini vurgulamaktadır. Hastalıklar hakkında dilin bu denli farklı tanımlamalara sahip olması ve kullanımını Çin kültürünün yaratıcılığını ve farklı yaklaşım tarzları olduğunu göstermektedir (2016, s. 222).

Tablo 3.10. Çince de Hastalık ve Hastalık Adları İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
bù yù 不豫	İmparator	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ fiil

fú yù 弗豫	İmparator	Hasta, hasta olmak	Zarf+ fiil
wéi yù 违豫	İmparator	Hasta, hasta olmak	Fiil+ fiil
wéi yù 违裕	İmparator	Hasta, hasta olmak	Fiil+ sıfat
fù zī 负兹	Prens	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
fù zǐ 负子	Prens	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
quǎn mǎ 犬马	Devlet adamı	Hasta, hasta olmak	İsim+ isim
quǎn mǎ zhī jí 犬马之疾	Devlet adamı	Hasta, hasta olmak	İsim+ zamir+ isim
quǎn mǎ zhī bìng 犬马之病	Devlet adamı	Hasta, hasta olmak	İsim+ zamir+ isim
fù xīn 负薪	Üst düzey yetkililer ve askerler	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
cǎi xīn 采薪	Üst düzey yetkililer ve askerler	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
cǎi xīn zhī yōu 采薪之忧	Üst düzey yetkililer, askerler, genel	Hasta, hasta olmak	Deyim
cǎi xīn zhī jí 采薪之疾	Genel	Hasta, hasta olmak	Deyim
cǎi xīn zhī huàn 采薪之患	Genel	Hasta, hasta olmak	Deyim
bù shū fu 不舒服	Genel	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
wēi yàng 微恙	Genel	Hasta, hasta olmak	Sıfat+ isim
shī tiáo 失调	Genel	Hasta, hasta olmak	Fiil+ fiil
xū ruò 虚弱	Genel	Hasta, hasta olmak	İsim+ sıfat
zhèng hòu 证候	Genel	Hasta, hasta olmak, semptom	İsim+ isim
chén kē 沉疴	Ciddi hastalık	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
chén gū 沉痼	Ciddi ya da kronikleşmiş hastalık	Hasta, hasta olmak	Fiil+ sıfat
kē jí 痼疾	Nadir görülen ve ciddi hastalık	Hasta, hasta olmak	İsim+ isim
nèi shāng 内伤	İç hastalık	Hasta, hasta olmak	İsim+ isim
wài shāng 外伤	Dış hastalık	Hasta, hasta olmak	İsim+ isim
gǎn jué chà 感觉差	Genel	Hasta, hasta olmak	Fiil+ sıfat
yǒu má fan 有麻烦	Genel	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
wèn tí 问题	Genel	Hasta, hasta olmak	İsim

bú shì 不适	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ fiil
qiàn ān 欠安	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
qiàn jiā 欠佳	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
bú kuài 不快	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
bù ān 不安	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
bù hǎo 不好	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
bù hé 不和	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
bù kāng 不康	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
qiànshuǎng 欠爽	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Fiil+ sıfat
qīngyōng 清恙	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim
bú zì zài 不自在	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ zarf+ fiil
nán huà 难话	Genel – Kuzey lehçesi	Hasta, hasta olmak	Sıfat+ isim/ fiil
bú guài 不怪	Genel – Hebei lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
bù jiàn 不渐	Genel – Hebei lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ fiil
bù qǐ 不起	Genel – Hebei lehçesi	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ fiil
luò kàng 落抗	Genel – Hebei lehçesi	Hasta, hasta olmak	Fiil+ fiil
zhòng luò 重落	Genel – Hebei lehçesi	Hasta, hasta olmak	Fiil+ fiil
bú tài hǎo 不太好	Genel	Hasta, hasta olmak	Olumsuzluk eki+ sıfat
wò chuáng bù qǐ 卧床不起	Genel	Hasta, hasta olmak	Fiil+ isim+ fiil
shēn tǐ qiàn ān 身体欠安	Genel	Hasta, hasta olmak	İsim+ fiil+ isim
shēn tǐ bào yàng 身体抱恙	Genel	Hasta, hasta olmak	İsim+ isim
shí lìng 时令	Mevsimsel	Hasta, hasta olmak, hastalık	İsim+ isim
zhōng jiǔ 中酒	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
zhōng shèng 中圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
zhōng shèng rén 中圣人	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
zhōng xián 中贤	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
zhōng xián shèng 中贤圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim+ isim
dào shèng 到圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ isim

wènxíánshèng 问贤圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Fiil+ isim
xú miǎozhōngshèngrén 徐邈中圣人	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
xú miǎoshèng 徐邈圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
xú miǎojiǔcāngkōng 徐邈酒仓空	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim+ isim+ isim
xú miǎojiǔshèngxián 徐邈酒圣贤	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim+ isim
bēi zhōngshénguài wù 杯中神怪物	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim+ isim
lè shèng 乐圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ isim
zūnzhōngshèng 樽中圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ isim
qīngshèng 清圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ isim
qīngshèngzhuóshèng 清圣浊圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ isim+ sıfat+ isim
zhuóshèngqīngshèng 浊圣清圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ isim+ sıfat+ isim
zhuójiǔzuìxiánrén 浊酒醉贤人	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ isim+ sıfat+ isim
wèngzhùxiánrén 瓮贮贤人	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ sıfat+ isim
měi jiǔ cānshèng 美酒参圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ fiil+ isim
shèngxián 圣贤	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim
shèngxiánzhōng 圣贤中	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
shèngxiánjiǔ 圣贤酒	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
xiánrén 贤人	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim
xiánrénjiǔ 贤人酒	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
xiánshèng 贤圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim
xiánshèng rì zhōng 贤圣日中	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
xiánshèng wù 贤圣物	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
jiǔ wú xiánshèng 酒无贤圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ zarf+ isim
jiǔ shèng 酒圣	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
jiǔ hào xiánrén 酒号贤人	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim+ isim
jiǔ xián 酒贤	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	İsim+ isim
hē duō le 喝多了	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Fiil+ sıfat+ durum değişim kipi
duō hē le jǐ bēi 多喝了几杯	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Sıfat+ fiil+ durum değişim kipi+ isim
hē gāo le 喝高了	Genel	Sarhoş, sarhoş olmak	Fiil+ sıfat+ durum değişim kipi

xiāo kě jí 消渴疾	Genel	Diyabet	İsim+ isim
xiāng rú kě 相如渴	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ sıfat
sī mǎ kě 司马渴	Genel	Diyabet	İsim+ sıfat
duō jí wényuán 多疾文园	Genel	Diyabet	Sıfat+ isim+ isim+ isim
duō jí mǎ qīng 多疾马卿	Genel	Diyabet	Sıfat+ isim+ isim+ isim
wényuánduō jí 文园多疾	Genel	Diyabet	İsim+ isim+ sıfat+ isim
wényuán jí kè 文园疾客	Genel	Diyabet	İsim+ isim+ isim+ isim
xiao kè 消客	Genel	Diyabet	Fiil+ isim
jí sǔn wényuán 疾损文园	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ isim+ isim
jí kě 疾渴	Genel	Diyabet	İsim+ sıfat
jí kě rén 疾渴人	Genel	Diyabet	İsim+ sıfat+ isim
jí xiāng rú 疾相如	Genel	Diyabet	İsim+ isim+ fiil
xiāng rú xiāo kě 相如消渴	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ fiil+ sıfat
xiāng rú jí kě 相如疾渴	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ isim+ sıfat
xiāng rú kě jí 相如渴疾	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ sıfat+ isim
xiāng rú kě bìng 相如渴病	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ sıfat+ isim
xiāng rú bìng 相如病	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ isim
xiāng rú jí jiǔ 相如疾久	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ isim+ sıfat
xiāng rú jiǔ kě 相如酒渴	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ isim+ sıfat
lín qīng kě 临邛渴	Genel	Diyabet	Edat+ isim+ sıfat
mào líng wú jí 茂陵无疾	Genel	Diyabet	İsim+ zarf+ isim
cháng qīng jí 长卿疾	Genel	Diyabet	Fiil+ isim+ isim
cháng yáng 长杨	Genel	Diyabet	Sıfat+ isim
mǎ qīng dài jí 马卿带疾	Genel	Diyabet	İsim+ fiil+ isim
mǎ qīng duō jí 马卿多疾	Genel	Diyabet	İsim+ sıfat+ isim
líng wǔ jí 陵五疾	Genel	Diyabet	İsim+ sayı+ isim
huā liǔ 花柳	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim
huā liǔ bìng 花柳病	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim+ isim
huā liǔ zhèng 花柳症	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim+ isim

àn jí 暗疾	Genel	Zührevi hastalık	Sıfat+ isim
da chuāng 瘩疮	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim
shè huì bìng 社会病	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim
mì mì bìng 秘密病	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim
yīn jí 隐疾	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim
gǎn chuāng 痼疮	Genel	Zührevi hastalık	İsim+ isim
xià gōn 下疳	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	İsim+ isim
zhuǎn xià gōn 转下疳	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	Fiil+ isim+ isim
bìng dú 病毒	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	İsim+ isim
dú chuāng 毒疮	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	İsim+ isim
fēng liú chuāng 风流疮	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	İsim+ isim+ isim
guǎng chuāng 广疮	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	Sıfat+ isim
guǎng dú 广毒	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	Sıfat+ isim
yángméi chuāng 杨梅疮	Genel	Zührevi hastalık- Sifilis (frengi)	İsim+ isim
fù jí 腹疾	Genel	Diyare	İsim+ isim
lā dù zi 拉肚子	Genel	Diyare	Fiil+ isim
hài dù zi 害肚子	Genel	Diyare	Fiil+ isim
nào dù zi 闹肚子	Genel	Diyare	Fiil+ isim
xiè dù zi 泻肚子	Genel	Diyare	Fiil+ isim
lā xī 拉稀	Genel	Diyare	Fiil+ zarf
cuàn xī 窜稀	Genel	Diyare	Fiil+ zarf
bào xià 暴下	Genel	Diyare	Fiil+ fiil
pǎo dù 跑肚	Genel	Diyare	Fiil+ isim
pò fù 破腹	Genel	Diyare	Fiil+ isim
hé yú fù jí 河鱼腹疾	Genel	Diyare	Deyim
hé yú zhī jí 河鱼之疾	Genel	Diyare	Deyim
hé yú zhī huàn 河鱼之患	Genel	Diyare	Deyim
hé yú fù bìng 河鱼腹病	Genel	Diyare	İsim+ isim+ isim

hé yú kuī fù 河鱼溃腹	Genel	Diyare	İsim+ fiil+ isim
hé yú 河鱼	Genel	Diyare	İsim
shuǐ tǔ bù fú 水土不服	Genel	Diyare	Deyim
bēngzhèng 崩症	Genel	Kadın hastalıkları- Metroraji	Fiil+ isim
bēnglòu 崩漏	Genel	Kadın hastalıkları- Metroraji	Fiil+ fiil
bēngzhōng 崩中	Genel	Kadın hastalıkları- Metroraji	Fiil+ isim
bào bēng 暴崩	Genel	Kadın hastalıkları- Metroraji	Fiil+ fiil
bēng 崩	Genel	Kadın hastalıkları- Metroraji	fiil
shī hóngzhèng 失血症	Genel	Kadın hastalıkları- Metroraji	Fiil+ sıfat+ isim
cǎi hào 彩号	Savaş sonrası	Yaralanmak, ağır yaralı olmak, gazi	İsim+ isim
dào cǎi 带彩	Savaş sonrası	Yaralanmak, ağır yaralı olmak	Fiil+ isim
dào huā 带花	Savaş sonrası	Yaralanmak, ağır yaralı olmak	Fiil+ isim
guà cǎi 挂彩	Savaş sonrası	Yaralanmak, ağır yaralı olmak	Fiil+ isim
guà huā 挂花	Savaş sonrası	Yaralanmak, ağır yaralı olmak	Fiil+ isim
guà hóng 挂红	Savaş sonrası	Yaralanmak, ağır yaralı olmak	Fiil+ isim
bó niú zāi 伯牛灾	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	İsim+ isim
bó niú zhī jí 伯牛之疾	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	İsim+ zarf+ isim
bù zhì zhī zhèng 不治之症	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Olumsuzluk eki+ fiil+ zarf+ isim
jué zhèng 绝症	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Sıfat+ isim
dà jiàn 大渐	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Sıfat+ fiil
bù guài 不怪	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Olumsuzluk eki+ zarf
bù jiàn 不渐	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Olumsuzluk eki+ fiil
bù qǐ 不起	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Olumsuzluk eki+ fiil
luò kǎng 落抗	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Fiil+ fiil
zhòng luò 重洛	Genel	Tedavisi mümkün olmayan hastalık	Fiil+ fiil
huō zuǐ 豁嘴	Genel	Yarık damak ve dudak hastalığı	Fiil+ isim
quē chún 缺唇	Genel	Yarık damak ve dudak hastalığı	Fiil+ isim
tù chún 兔唇	Genel	Yarık damak ve dudak hastalığı	İsim+ isim

tù quē 兔缺	Genel	Yarık damak ve dudak hastalığı	İsim+ fiil
xū sūn 虚损	Genel	Tüberküloz	İsim+ fiil
xū láo 虚劳	Genel	Tüberküloz	İsim+ fiil
qiè zhèng 怯症	Genel	Tüberküloz	Sıfat+ isim
bǎi zi 摆子	Genel	Sıtma (Malaria)	Fiil
fā bǎi zi 发摆子	Genel	Sıtma (Malaria)	Fiil+ fiil
dǎ bǎi zi 打摆子	Genel	Sıtma (Malaria)	Fiil+ fiil
chū huā 出花	Genel	Suçiçeği	Fiil+ isim
jiàn xǐ 见喜	Genel	Suçiçeği	Fiil+ isim
shuāng lù zhī jí 霜露之疾	Genel	Soğuk algınlığı	İsim+ zamir+ isim
shuāng lù zhī bìng 霜露之病	Genel	Soğuk algınlığı	İsim+ zamir+ isim
yīn wēi 阴痿	Erkekler	İktidarsızlık	İsim+ isim
yīn xiāo 阴消	Erkekler	İktidarsızlık	İsim+ fiil
shuō huà yǒu diǎn màn 说话有点慢	Genel	Konuşma bozukluğu	Fiil+ zarf+ sıfat
qī ài 期艾	Genel	Konuşma bozukluğu	İsim+ isim
qī qī ài ài 期期艾艾	Genel	Konuşma bozukluğu	İsim+ isim
dēng ài chī 邓艾吃	Genel	Konuşma bozukluğu	İsim+ isim+ fiil
kǒu guò 口过	Genel	Ağız kokusu	İsim+ fiil
kǒu yīn 口吟	Genel	Ağız kokusu	İsim+ fiil
yīn kǒu 吟口	Genel	Ağız kokusu	Fiil+ isim
huán xí 还席	Genel	İstifra etmek	Fiil+ isim
jīngshénbìngrén 精神病人	Genel	Ruhsal hastalık	İsim+ isim
dà fēng 大疯	Genel	Cüzzam (Leprosy)	Sıfat+ sıfat
wēi jí 痿疾	Genel	Atrofi hastalığı	İsim+ isim
zǐ wǔ shā 子午莎	Genel	Kolera	İsim
zhòngzhèng 重症	Genel	Kanser	Sıfat+ isim
qín zhì 秦痔	Genel	Hemoroit	İsim+ isim
pí fū bìng 皮肤病	Genel	Cilt hastalığı	İsim+ isim
mì niào xì tǒng jí bìng 泌尿系统疾病	Genel	Üriner sistem hastalığı	İsim+ isim

chūnbìng 春病	Genel	Aşk hastalığı	İsim+ isim
----------------	-------	---------------	------------

Kaynak: Li (2006, s. 64), Li (2021, ss. 20-23), Ruiqin vd. (2016, ss. 220-221), Wang (2011, ss. 112-114), Wei (2001, ss.19-21), Yang Ru (2019, ss. 32-36), Zhang (1996, ss. 55-60,62)

Tabloda, Çince'de yer alan hastalık ve hastalık adları ile alakalı olarak toplam yüz doksan dokuz tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözler hasta ve hasta olmak, sarhoş ve sarhoş olmak, diyabet, zührevi hastalıklar, diyare, kadın hastalıkları, yaralanmak ve ağır yaralı olmak, tedavisi mümkün olmayan hastalıklar, yarık damak ve dudak hastalığı, konuşma bozukluğu, ağız kokusu, sıtma, tüberküloz, soğuk algınlığı, suçiçeği, iktidarsızlık, atrofi hastalığı, istifra etmek, kanser, kolera, cüzzam, ruhsal hastalık, hemoroit, cilt hastalığı, üriner sistem hastalığı ve aşk hastalığı gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. En çok örtmece sözün yer aldığı hasta ve hasta olmak ile alakalı örtmece sözlerde hem geçmişte hem de günümüzde kullanılan sözlere yer verilirken lehçe farklılıkları da belirtilmiştir. Ayrıca zührevi hastalıklar özellikle kullanım alanları ile verilmiştir. Kullanım şekilleri ve anlamları, aşağıda yer alan tablo yorumunda daha detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle zarf+ fiil, isim+ isim, fiil+ isim, isim+ sıfat, isim+ fiil, isim+ zarf+ isim, sıfat+ isim, olumsuzluk eki+ fiil ve yedi tane deyim olmak üzere çeşitli yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Ruiqin ve diğerlerine göre, günümüz modern Çin'deki insanlar hastalıkları, olduklarından daha küçük ve önemsiz gösterme eğilimlerine sahiptirler. Ciddi olduğu bilinen hastalığın daha az öneme sahipmiş gibi gösterilmesi ve daha sonra tamamen yokmuş gibi davranılması yaygındır. Bu davranış şeklinin sebebi, insanların hastalık karşısında kendilerini psikolojik olarak rahatlatma istekleridir (2016, s. 221). Bu nedenle bu alanda örtmece söz kullanımı oldukça yaygındır.

Çince'de hasta olmak eskiden “^{shēngbìng}生病” kelimesi ile karşılanırken günümüzde bu kelime yerine “^{yǒu yàng}有恙”, “^{bú shì}不适” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır (Tang, 2008, s. 101).

Kullanılan kelimeler orijinal anlama sadıktır; ancak kelime yapısı farklılık gösterebilmektedir. Türkçede ise genel olarak “hastalanmak” ya da “hasta” gibi söylemler

yerine “rahatsızlanmak, kendini iyi hissetmemek, şifayı kapmak, üzerinize afiyet” gibi söylemler tercih edilmektedir. Hastalığın durumunun ağır olduğunu belirtmek için ise “gidip de geri gelmek, gitti de geldi, yorgan döşek yatmak, yatak yorgan (veya döşek) yatmak, yataklara döşenmek, yataklara düşmek” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Osanova, 2014, ss. 80-81).

Çince hasta kelimesi “病”^{bìng} ya da “疾病”^{jí bìng}, hastalanmak “生病”^{shēng bìng} ve hasta kişi “病人”^{bìng rén} karakterlerinin kullanımıyla ifade edilmektedir. Bu ifadeler günlük dilde tabu olarak değerlendirilmedikleri için doğrudan kullanımı yaygındır. Hastalanmayı ve hasta olmayı ifade etmek için daha çok “不舒服”^{bù shū fu} iyi hissetmemek”, “不适”^{bú shì} rahatsız olmak”, “卧床不起”^{wò chuáng bù qǐ} yataktan çıkamamak”, “欠安”^{qiàn ān} iyi olmamak”, “欠佳”^{qiàn jiā} iyi olmamak”, “不太好”^{bú tài hǎo} pek iyi olmamak”, “身体欠安”^{shēn tǐ qiàn ān} vücudu rahatsız olmak”, “身体抱恙”^{shēn tǐ bào yàng} vücutta rahatsızlık olması/ sağlık sorunu”, “不好”^{bù hǎo} iyi olmamak”, “欠爽”^{qiàn shuǎng} hasta olmak”, “不自在”^{bú zì zài} kendinde olmamak/ rahatsız olmak”, “难话”^{nán huà} söylemesi zor” ve tabloda yer alan Kuzey lehçesi özelliği taşıyan diğer ifadeler gibi örtmece sözler tercih edilmektedir (Li, 2006, s. 64; Ruiqin vd., 2016, s. 221). Li’ye göre yukarıda verilen hastalık örtmece sözleri durumu çok ağır olmayan hastalıklar için kullanılırken, “不怪”^{bù guài} doğal olmayan hastalık”, “不渐”^{bù jiàn} düzelmeyen hastalık”, “不起”^{bù qǐ} yataktan kalkamamak”, “落抗”^{luò kàng} yatağa mahkum olmak”, “重洛”^{zhòng luò} tekrar kötüleşmek” gibi örtmece sözler hastalığın ciddiyetini ifade etmek için kullanılmaktadır. Yazara göre bu ifadeler ayrıca Çin’in Hebei eyaletine ait lehçe özelliği taşımaktadır. Hastalıkların ifade edilme aşamasında kullanılan örtmece sözlerin haricinde hastalığın iyileştiğini, sağlıklı olunduğunu ifade etmek için de örtmece sözler kullanılmaktadır. Örneğin; “无药”^{wú yào} ilaçsız/ ilaç kullanmamak”, “无药之喜”^{wú yào zhī xǐ} ilaç olmadan elde edilen mutluluk”, “和胜”^{hé shèng} hastalığı yenmek”, “平愈”^{píng yù} iyileşmek” vb. Bu örtmece sözler genel anlam olarak iyileşmeyi ifade etmektedirler (2021, ss. 20- 21). Ayrıca Ruiqin ve diğerlerinin belirttiği üzere, insanlar eskiden hastalığın ifade edilmesi sırasında

hastalıktan kaçınmak, yok saymak ve hastalığın olmadığını ima etmek amacıyla “霍去病^{huò qù bìng} hastalığın uzaklaşması/ gitmesi” ve “辛弃疾^{xīn qì jí} hastalığın bırakması/ terk etmesi” gibi ifadeler kullanmaktaydılar (2016, s. 221). Bu ifadeler sayesinde insanların hastalanmaktan korktukları, sağlıklı bir yaşam sürmek istedikleri ve dolayısıyla hastalıklarla başa çıkmayı ve hastalıklardan korunmayı umut ettikleri görülmektedir.

Çince hastalık için kullanılan örtmece sözlerin kullanım alanları farklılık göstermektedir. Örneğin, günümüzde hasta olmayı ifade etmek için sıklıkla kullanılan “不适^{bú shì}” örtmece sözü hafif hastalıkların ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Bu örtmece sözü ayrıca “略感不适^{lüè gǎn bú shì}” şeklinde de kullanılmaktadır. “微恙^{wēi yàng}” örtmece sözü de aynı şekilde hafif hastalıklar için kullanılmaktadır ve bu ifade genellikle birinin sorusuna karşı verilen kibar bir cevap niteliğindedir. Örtmece söz içinde yer alan 微 karakteri hafif anlamına gelirken, 恙 karakteri hastalık anlamına gelmektedir. “证候^{zhèng hòu}” örtmece sözü hem hastalık hem de semptom anlamına gelirken, “沉痾^{chén kē}” ve “沉痼^{chén gù}” örtmece sözleri ağır ve kronikleşmiş hastalık, “痾疾^{kē jí}” nadir görülen ve ciddi hastalık, “内伤^{nèi shāng}” iç hastalık, “外伤^{wài shāng}” ise vücudun dış kısmında olan hastalıkları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu gibi örtmece sözler hastalıkların durumundan bahsederken, bazı örtmece sözler ise genel anlama sahip olup, hastalığı bir dert, sorun gibi de aktarabilmektedir. Örneğin, hastalanmak ve hastalık için kullanılan “有麻烦^{yǒu má fan}” örtmece sözü kelime anlamı olarak hem başının belada olması hem de sorun içinde olmak anlamına gelmektedir.

Birçok örtmece sözün oluşturulma aşamasında metafor kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Bu durum hastalığın ifade edilmesinde de sıklıkla kullanılmıştır. Örneğin, “采薪之忧^{cǎi xīn zhī yōu}”, “采薪之疾^{cǎi xīn zhī jí}” ve “采薪之患^{cǎi xīn zhī huàn}” vb. deyimler genel anlamda hastalığın ifade edilmesinde kullanılan örtmece sözlerdir; ancak anlam olarak “odun toplama hastalığı” anlamına gelmektedir. Burada odun toplamak ile ifade edilmek istenen durum hasta olmaktır. Bu deyimlerle kişi rahatsız olduğunu dolaylı yolla anlatmaya çalışmaktadır.

Ünlü düşünür Mengzi (孟子- MÖ 372-289) zamanına dayanan bu ifadelerin kullanımı günümüz sosyal hayatında sıklıkla kullanılmasa da edebi metinlerde karşımıza çıkabilmektedir. (Li, 2021, s. 20) Odun toplama hastalığı olarak ifade edilen 采薪之忧 örtmece sözü ayrıca Çince mütevazı söz olarak da ifade edilmektedir (Wang , 2011, s. 112).

Eski zamanlarda hastalıklar için kullanılan örtmece sözler sosyal kimlik neticesinde de farklılaşmaktadır. Örneğin, bir imparatorun hastalığı için “不豫”, “弗豫”, “违豫”, “违

裕”; bir prensin hastalığı için “负兹”, “负子”; bir devlet adamının hastalığı için “犬马”, “犬马之疾”, “犬马之病”; üst düzey yetkililer ve askerlerin hastalığı için “负薪”, “采薪”, “采薪之忧” ifadeleri kullanılmaktadır. (Ruiqin vd., 2016, ss. 220-221) (Li, 2021, s. 20)

Hastalığın ifade edilmesinde kullanılan karakterler farklı olsa da anlam olarak “hafif bir rahatsızlığı olmak” ve “görevini yerine getirememek” şeklinde ortak anlama sahiptirler.

Bu ifadelerin dışında imparatorun hastalığı için “龙体欠安”, imparatoriçe ya da dul imparatoriçe için ise “凤体欠安” örtmece sözü kullanılmaktadır. Bu ifadelerde kullanılan

欠安 kelimesi örtmece söz olarak hastalığı ifade ederken; “龙体 ejderha bedeni”

imparatoru, “凤体 Anka kuşu bedeni” ise imparatoriçeyi simgelemektedir (Tan, 2005, s.

94). Wei, Ruiqin ve diğerlerine göre bu farklılığın nedeni, Çin kültürünün Konfüçyüs düşünce sisteminden etkilenmesi, alt ve üst hiyerarşi düzeninin olması ve insan ilişkilerinde saygı ve nezaketin ön planda tutulmak istenmesidir. Araştırmacılara göre bu durum aynı zamanda örtmece sözlerin milliyetçilik özelliğini göstermektedir. Farklı sosyal statülerdeki kişilerin hastalığı ve hastalanması için kullanılan bu kelimeler daha çok edebi eserlerde görülmekte, günlük dilde bu ifadeler yerine genel kullanımlara sahip yeni örtmece sözler kullanılmaktadır (2001, ss. 19-20; 2016, s. 221). Ayrıca bu örtmece sözler Çin kültürünün geçmişinde var olan sınıf olgusunun ne kadar güçlü olduğunu, yaşamlarının her aşamasında nasıl etkili olduğunu da göstermektedir.

Çincede sarhoş ve alkolik olma durumu hastalık olarak kabul edilmektedir. Doğrudan aktarımda sarhoş olmak “醉 sarhoş”, “喝醉 sarhoş” ya da “弄卒倒了 piyon düştü” gibi kelimeler ile ifade edilmektedir; ancak dolaylı olarak “喝多了 çok içmek”, “喝高了 çok içmek”, “中酒 sarhoş olmak”, “中圣 sarhoş olmak”, “中圣人 sarhoş kişi”, “乐圣 sarhoş kişi”, “樽中圣 şarap kabının içindeki aziz”, “问贤圣 azize sormak” ve tabloda yer alan diğer örtmece sözler kullanılmaktadır. Bu alanda kullanılan örtmece sözlere bakıldığında zaman aziz ve bilge kişi anlamlarına gelen “圣” ve “圣贤” karakterleri ve yetenekli ve erdemli kişi anlamına gelen “贤” ve “贤人” karakterlerinin sıklıkla kullanıldığı ve bu kelimelerin kullanımı ile kinaye yapıldığını görülmektedir (Li, 2021, s. 22).

Türk toplumunda sarhoş olmak veya sarhoş kişi için hasta ya da hastalık tanımlaması yapılmamaktadır; ancak alkol tüketimi bağımlılık neticesine ulaştığı zaman hastalık olarak kabul edilmektedir. Sarhoş olma durumu hastalık olarak kabul edilmese de toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Türkçede sarhoş kişiler için kullanılan örtmece sözler genel olarak “çakırkeyif, güzel, keyifli, uçuyor” (Çelik, 2011, s. 13), “eserli, leyla” (Çiftoğlu Çabuk, 2015, ss. 142,156), “şaşırmış, uçak, yüklü, ayhar, gaksak, serfoş, tappakiriş, toraman, üsrük, yanşah, zom” (Aslan, 2019, ss. 31-147), “müzmehel, akşamdan kalma, bekrî, dumanlı, dut, esrük, hörül olmak, ösrük, sarhoş” (Gecekuşu, 2006, ss. 40-158), “mastır olmak” (Şentürk, 2019, s. 284) ve alkollü, kafayı bulmuş, kafası iyi, kafası güzel, kafayı çekmek, kendinde olmamak, ayık olmamak, dingin, dolu gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Çelik’e göre sarhoş için kullanılan bu örtmece sözlerin arkasında olan nedenlerden biri sarhoş olmanın toplum tarafından “itibarsızlık” olarak değerlendirilmesidir (2011, s. 13).

Hastalıkların ifadesinde karşılaşılan kaçınma eylemi beraberinde psikolojik açıdan daha az zarar verecek olan örtmece sözlerin oluşmasına neden olmaktadır. İfadesi zor olan hastalıklardan biri de cinsel yolla bulaşan hastalıklardır. Cinsellikle alakalı sergilenen muhafazakâr tavır cinsellik yoluyla bulaşan hastalıkların ifade edilmesinde de ortaya çıkmaktadır. Türkçe karşılığı zührevi hastalık olan bu hastalığın Çincede doğrudan ifadesi

“性病” kelimesi ile karşılanmaktadır; ancak bu kelime yerine hastalık için birden fazla örtmece söz kullanılmaktadır. Çince zührevi hastalıkların araştırılması esnasında frengi için ayrıca kullanılan örtmece sözlere rastlanmıştır. Çince frengi hastalığı tıp literatüründe “梅毒” olarak geçmektedir. İfade edilen kelime içinde yer alan “梅” karakterinin argo karşılığı *testis*, “毒” karakteri ise *virüs* anlamına gelmektedir. Bu ifadeler sayesinde hastalığın cinsel yolla bulaşan bir virüs neticesinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır; ancak bu kelimenin doğrudan aktarımı yerine bazı örtmece sözler kullanılmaktadır. Örneğin; “暗疾 gizli hastalık, utanılan hastalık”, “病毒 virüs”, “毒疮 zehirli yara/ hastalık”, “风流疮 ahlaksız- romantik yara/ hastalık”, “瘩疮 zor yara/ hastalık”, “花柳病 çiçek ve söğüt hastalığı”, “花柳症 çiçek ve söğüt hastalığı”, “社会病 toplum hastalığı”, “秘密病 gizli/ sır hastalık”, “广疮 geniş ve yayılmış yara”, “广毒 yayılmış virüs” ve şekil benzerliğinden dolayı “杨梅疮 defne meyvesi yarası”⁴⁰ vb. kelimeler cinsel hastalıkların dolaylı ifade edilmesi aşamasında kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır (Li, 2021, s. 22; Yang Ru, 2019, s. 32).

Çin toplumunda olduğu gibi Türk toplumunda da bu tarz cinsel bazlı hastalıklarda, toplum tarafından yargılanma, ayıplanma gibi olumsuz durumlara düşmemek için kullanılan örtmece sözler yer almaktadır. Örneğin, *frengi* olarak bilinen *sifiliz*(*syfiliz*) hastalığı ve *gonore* hastalığı bu gruba girmektedir. Frengi için “kötü yara, külleme, şerbetleme, yenirce, kif, seçime” örtmece sözleri kullanılırken, gonore hastalığı için “bel soğukluğu, akarca” örtmece sözleri kullanılmaktadır (Koç, 2010, s. 82).

Ruiqin ve diğerlerinin ifade ettiği gibi, özellikle doktor ve hasta arasında var olan iletişimde örtmece sözlere sıklıkla başvurulmaktadır. Doktor, genellikle hastanın durumunu hastalığın semptomlarını kullanarak ifade etme yolunu seçmektedir. Bu yaklaşım sayesinde hastalığın doğrudan ifade edilmesi esnasında yaşanabilecek olan rahatsızlık önlemekte, dolaylı bir anlatım ile iletişim kolaylaşmakta, hasta kişinin endişesi

⁴⁰ Çin koca yemişi- *myrica rubra*.

azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu duruma en güzel örneklerden biri sıtma hastalığı ve ifade ediliş şekli ile verilmektedir. Geçmiş dönemlerde Çin toplumu sıtma hastalığının nedenini *ruhların işi* olarak benimsemiş ve bu hastalığın ismini tabu olarak kabul etmiştir. Tıp literatüründe “^{nüè jí}疟疾” olarak geçen sıtma hastalığı genelde öncelikle üşüme ve titreme, daha sonra ateş ve terleme ile kendini gösterdiği için örtmece söz olarak “sallanma” ya da “titreme” anlamlarına gelen “^{dǎ bǎi zǐ}打摆子” ve “^{fā bǎi zǐ}发摆子” ifadeleri kullanılmaktadır. Benzer kullanım ishal, rahim kanaması ve su çiçeği hastalığı tanımlarında da görülmektedir. “^{fù}腹泻 ishal” yerine “^{bào xià}暴下 şiddetli düşüş”, “^{xuè bēng}血崩 rahim kanaması” yerine “^{bēngzhèng}崩症 ara kanama (metroraji)”, “^{shuǐ dòu zhèng}水痘症 su çiçeği hastalığı” yerine “^{chū huā}出花 çiçeklerin açması” gibi dolaylı anlatım yöntemi tercih edilmektedir (2016, s.222). Rahim kanama için ayrıca ara kanama anlamına gelen “^{bēng lòu}崩漏”, “^{bēngzhōng}崩中”, “^{bào bēng}暴崩”, “^{bēng}崩” örtmece sözleri ve kanın rengi kullanılarak oluşturulan “^{shī hōngzhèng}失红症” ifadesi de kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 21). Hastalığın belirtilerinden faydalanarak oluşturulan bu örtmece sözler sayesinde hem hasta ve doktor arasında rahat ve saygılı bir iletişim oluşabilmekte hem de hasta psikolojik olarak rahat edebilmektedir. Türkçede sıtma için “üşütme”, ishal için “diyare, törtör, sürgün, ötürük, babisa/ babitsa, bozgun, iç sürme, cırcır/ cırcırın, söggünlük, amel, tırlak/ törlek,”; suçiçeği için “çiçek, kızılçık, bezeme, cıbar, çeçek, deve çiçeği, donanma, kızılca” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Aslan, 2019, ss. 63-66, 74; Çelik, 2011, s. 97; Çiftoğlu Çabuk , 2015, ss. 152, 154, 157; Çolak Çelik, 2018, ss. 143,157). Kabızlık için ise “peklik/ beklik” örtmece sözleri kullanılmaktadır (Koç, 2010, s. 82). İshal için ayrıca bağırsakları bozmak, motoru bozmak, amel olmak, ötürmek gibi örtmece sözler de günlük hayatta sıklıkla kullanılmaktadır.

Çince hastalık örtmece sözlerinin oluşumunda hastalıkların semptomları da görülmektedir. Örneğin Çince ishal (diyare) durumunu ifade etmek için kullanılan “^{pǎo}跑肚” örtmece sözünün ilk karakteri olan ^{pǎo}跑 koşmak, ^{dù}肚 karakteri ise karın anlamına gelmektedir. Bu kelime ishal olan kişilerin tuvalete hızlı bir şekilde gidebilmeleri için

koştuklarını ifade etmektedir. Benzer şekilde “破腹” kelimesinde bulunan 破 yırtılmak veya patlamak, 腹 ise karın anlamına gelmektedir. Bu kelime ise ishalin vermiş olduğu şiddetli karın ağrısını ifade etmektedir. Ayrıca nehir balıklarının çürümesi ile yapılan benzetmeler de ishal için kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır. Bu anlamlara sahip olan “河鱼腹疾”, “河鱼之疾”, “河鱼之患” deyimleri ve “河鱼腹病”, “河鱼溃腹” kelimeleri ishal durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır. İfadeler içinde yer alan 河鱼 kelimesi nehir balığı, 腹 karakteri karın anlamına gelmektedir. Nehir balıklarının çürümesi karın bölgelerinden başladığı için, bu kelimeler ishal hastalığının karın ağrısı semptomu göstermesiyle ilişkilendirilmiş ve bu hastalığın tanımlanması için metafor olarak kullanılmıştır (Yang Ru, 2019, ss. 33-34). İshal için kullanılan “闹肚子 gürültülü karın” ve “泻肚子 dökülen karın” ifadeleri de ishal sırasında karında duyulan sese benzetme yapılarak oluşturulan örtmece sözler arasında yer almaktadır (Li, 2021, s. 21).

Hastalıkların ifade ediliş aşamasında semptomlardan faydalanılmakla beraberin hastalığın dış görünüşü ile benzerlik kurulan durumların aktarımı de yer almaktadır. Bu durum için belki de en güzel örnek *yarık dudak ve damak hastalığı* olarak bilinen *palatoschisis* hastalığıdır. Bu hastalık için Çince “豁嘴” ve “缺唇” kelimeleri kullanılmaktadır; ancak dolaylı aktarım sırasında hastalığın dış görüntüsünden dolayı tavşanların üst dudaklarına benzetme yapılarak tavşan dudağı anlamlarına gelen “兔唇” ve “兔缺” örtmece sözleri kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 24; Yang Ru, 2019, s. 36). Benzer durumun ifadesi Türkçede de olup, “tavşan dudak, mırh” örtmece sözleri kullanılmaktadır (Aslan, 2019, s. 76).

Çince hastalıkların dolaylı ifade edilmesinde kullanılan bir diğer yöntem ise hastalığı keşfeden bilim adamının ya da hastalanan kişinin adının kullanılması ile oluşmaktadır. Han Hanedanlığında yaşamış olan edebiyatçı 司马相如’nun “消渴疾 tip 2 diyabet” hastalığı yüzünden hayatını kaybettiği, bu nedenle bu hastalığın daha sonra yapılan

tanımlamalarında “相如渴”^{xiāng rú kě} olarak adlandırıldığı ifade edilmektedir. Bir diğer örnek ise Konfüçyüs’ün öğrencilerinden olan 伯牛^{bó niú} lakabıyla bilinen 冉耕^{rǎn gēng}’dir. 冉耕^{rǎn gēng} tedavisi mümkün olmayan bir hastalık neticesinde hayatını kaybetmiştir. Konfüçyüs bu ölümden dolayı yaşamış olduğu üzüntüsünü dile getirerek, tedavisi mümkün olmayan korkutucu hastalıklar için “伯牛灾”^{bó niú zāi} Bo Niu’nun hastalığı” anlamına gelen tanımlamayı kullanmıştır. Hastalıkların kişi ile ifade edilmesiyle yapılan bu tanımlamalar Tang dönemi eserlerinde görülmektedir⁴¹(Li, 2021, s. 24; Ruiqin vd., 2016, s. 223; Zhang, 1996, s. 55). Türkçede benzer durum “Atatürk hastalığı” şeklinde ifade edilen siroz hastalığının tanımlanmasında görülmektedir. Hastalığın ifade edilmesinde kullanılan bu yöntem sayesinde hasta kişi ön plana çıkarken hastalığın ciddiyeti arka planda kalmaktadır. Siroz hastalığı için ayrıca “çiloz ve şiroz” gibi örtmece sözler de kullanılmaktadır (Koç, 2010, ss. 87,93).

Tedavisi mümkün olduğu için konuşma bozukluğu da hastalık olarak kabul edilmektedir. Konuşma bozuklukları genelde kekemelik ya da pelteklik olarak ifade edilmektedir. Kekemelik, akıcı konuşma bozukluğu olarak değerlendirilmektedir. “Amerikan Konuşma-Dil-İşitme Birliği’nin (Legislative Council of the American Speech-Language-Hearing Association, ASHA) tanımına göre, kekemelik (disfemi, stuttering) konuşmanın akışında, ritminde, tizliğinde vurgularında, ses birimlerinin çıkarılmasında ve anlaşılmasında bir bozukluğun olması durumudur” (Okan İbilioğlu, 2011, s. 705). Peltek ve kekeme konuşması olan kişiler için ise “口吃”^{kǒu chī} peltek konuşma” veya “大舌头”^{dà shé tou} dil problemi” ifadeleri yerine örtmece söz olarak “说话有点慢”^{shuō huà yǒu diǎn màn} konuşması biraz yavaş” anlamına gelen ifade şekli tercih edilmektedir (Xu, 2009, s. 450). Kekeme hastalığı için kullanılan “期艾”^{qī ài} örtmece sözü ise iki farklı kişinin konuşma durumundan esinlenerek oluşturulmuş bir örtmecedir. Batı Han Hanedanlığında 周昌^{zhōuchāng} adlı kişinin kekeme rahatsızlığı yüzünden sık sık “期”^{qī} hecesini tekrarladığı, Üç Krallık döneminde yaşayan

⁴¹ 唐·李商隐《汉宫词》：“侍臣最有相如渴，不赐金茎露一杯。唐·王维《哭褚司马》诗：“谁言老龙吉，未免伯牛灾。” (Ruiqin vd., 2016, s. 223)

dèng ài 邓艾 adlı kişinin de sık sık “艾” hecesini tekrar ettiği söylenilmektedir. Bu nedenle daha sonraları *kekeme* anlamına gelen “口吃” kelimesi yerine “期艾”, “期期艾艾”, “邓艾吃” kelimeleri kekemeler için kullanılan örtmece söz haline gelmiştir (Yang Ru, 2019, s. 36). Türkçede kekeme bireyler için ise konuşma zorluğu yaşayan veya düzgün konuşamayan, “yava, zaza” (Aslan, 2019, s. 89) ve “ılat” (Gecekuşu, 2006, s. 50) gibi örtülü ifadeler tercih edilmekte, kişinin duygularını incitmeden durum anlatılmaya çalışılmaktadır.

Çincede şeker hastalığı için oldukça fazla sayıda örtmece söz kullanılmaktadır ve bu örtmece sözlerin neredeyse hepsinde çıkış noktası olan kişinin isim karakteri yer almaktadır. Türkçede ise bu durum daha farklıdır. Şeker hastalığı için günlük hayatta en çok “diyabet” kelimesi kullanılmaktadır (Gecekuşu, 2006, s. 25). Diyabet kelimesinin yanı sıra “ağşıs” kelimesinin de kullanıldığı görülmektedir (Koç, 2010, s. 85).

Geçmiş zamanlarda bazı hastalıklar tedavisi zor ya da mümkün olmayan hastalıklar olarak kabul edilmekteydi. Bu hastalıkların belki de en yaygını ve korku verici olanları verem, kanser, kolera vb. hastalıklardır. Çincede verem (tüberküloz) hastalığı tıp literatüründe “肺结核” şeklinde geçmektedir; ancak konuşma dilinde “怯症”, “虚劳”, “虚损” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 22). Verem hastalığı her ne kadar günümüzde tedavisi mümkün olan bir hastalık olsa da geçmişte oldukça korkulan ve ciddi bir hastalık olarak kabul edilmiştir ve bu nedenle verem hastalığının doğrudan aktarımı çekinilen bir durum olmuştur. Bu nedenle verem yerine Türkçede “adı bellisiz, adı batası, akarca, gelincik, güzel hastalık, güzelleme/güzelleme, güzelağrı, ince ağrı, ince hastalık, ince dert, ince illeti, kel hastalık, kurudan, öpke avruu, sütçe, yılcık, ince hastalık” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Koç, 2010, s. 79). Kanser hastalığına yaklaşım da benzer şekilde olmuş ve söylemi esnasında örtmece sözlere başvurulmuştur.

Çincede kanser hastalığı “癌症” kelimesi ile ifade edilmektedir; ancak örtmece söz olarak ağır hasta anlamına gelen “重症” kelimesi kullanılmaktadır. Kanser için Çincede örtmece söz kullanımı Türkçede olduğu kadar yaygın değildir. Türkçede ise kanseri tanımlamak için “incitmebeni, dokunmabana, amansız hastalık, kötü hastalık, yeyilme, yiyici yara, yöreme, basıra, eşek gummas” (Çolak Çelik, 2018, ss. 141,148; Koç, 2010, s.

4-18; Ospanova, 2014, s. 86) vb. örtmece sözler yer almaktadır. Aynı şekilde kolera için “霍乱” kelimesi yerine “子午莎”, akli dengesi yerinde olmayan için “人疯了” yerine “精

神病人” kelimeleri örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Kolera için kullanılan 子午莎 örtmece sözünün, kolera hastalığının başlangıcının çok şiddetli olduğu, daha çok öğle saatlerinden ağır seyirde olması ve ölümlerin bu saatlere denk gelmesi nedeniyle özellikle seçilmiş bir örtmece söz olduğu belirtilmektedir. (Ziwusha, t.y.) Türkçede kolera hastalığı için “çapıt hastalığı, kirli paçavra, çarık çıkartmaz, göğertme ~ gövertme, iç ağrısı, kusağ ~ kusah, ölet” örtmece sözleri kullanılmaktadır. Verem, kanser ve kolera gibi kötü kabul edilen hastalıklardan olan veba için “kara ölüm, kırran, yumrucak, baba”; tifo için “kara humma, ağrıter, yatalak, terecik, terleme, terletme, yorgaca, karayatalıg~ karayatılıg, ter hastalığı”; cüz zam için “ miskin hastalığı, baba, cudam, dönük, kötü yara, yenirce ”; çıban için “adı batası, köstebek, akarca, başlı, başsız, bulgur püskürtmesi, kara mübarek, gara gabarcuk, morca, kuş kuyruğu, tilkiburnu, gelincik, göğündürme lalesi, güzellik, haspa, incibar, yumrucak, it memesi, kedi memesi, kedi biciği, kedi daşağı” gibi birçok örtmece söz kullanılmaktadır (Aslan, 2019, s. 61; Koç, 2010, ss. 79-80,82).

Bir diğer hastalık ise *atrofi* hastalığıdır. Günümüzde oldukça sık duyulmaya başlanan bu hastalığın Çincesi “痿疾” karakteri ile karşılanmaktadır. Bu örtmece söz Türkçede körelme olarak bilinmektedir. Atrofi “Körelme anlamına gelen atrofi, beslenme bozukluğu, iltihaplanma veya kasların kullanılmaması sonucu hücrenin, uzvun, organın ya da herhangi bir dokunun incilmesi, küçülmesi veya kaybıdır.” (Memorial, 2023) Son zamanlarda oldukça sık duyduğumuz SMA hastalığı atrofi hastalığının bir çeşidi olup, kasların zamanla güçsüzleşmesi ve hareket kısıtlılığı ile kendini göstermektedir.

Çince hastalık olarak kabul edilen bir diğer durum ise ağız kokusudur. Ağız kokusu hem bir hastalığın belirtisi hem de kişisel bakım ve dış görünüş ile ilgili bir konudur. Ağız kokusuna neden olabilecek etkenler arasında ağız hijyeni, diş ve diş eti rahatsızlığı gibi durumlar yer aldığı için bir çeşit hastalık olarak değerlendirilmektedir. Ağız kokusu hoş olmayan bir durumdur ve bu durumu yaşayan kişi ve yanında bulunan kişi için oldukça rahatsız edici ve utanç duyulacak bir durumdur. Çince ağız kokusunu ima etmek için

“口臭 kötü nefes” anlamına gelen kelime yerine “口过”, “口吟” ve “吟口” gibi örtmece

sözler tercih edilmektedir. Ortak kullanıma sahip olan □ karakteri ağız anlamına gelmektedir. □^{kǒu guò} örtmece sözü özellikle dışten kaynaklı olan ağız kokularını ifade etmek için kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 23; Yang Ru, 2019, ss. 35-36). Türkçede ağız kokusunun ifade edilmesi bir tabu olarak kabul edilmediği için bu alanda kullanılan konuya özel örtmece sözlere rastlanılmamıştır. Ancak, bu durum ile karşılaşılması halinde nazik ve kibar anlatım yöntemi tercih edilmektedir.

Hastalıklar genel olarak çeşitli virüslerden meydana gelmektedir ancak, bazı hastalıklar kişinin kendi aklının oyunu da olabilmektedir. Bu duruma en güzel örnek şüphesiz tıp literatüründe *erotomani* olarak geçen *aşk hastalığı*dır. Aşk hastalığı kişinin başka bir kişi tarafından karşılıksız ya da platonik olarak sevildiğine, âşık olunduğuna dair olan takıntılı inancından kaynaklanmaktadır. Bir çeşit zihin ve ruh hastalığı olarak kabul edilen aşk hastalığı nadir görülen bir hastalıktır. Halk arasında *Eros hastalığı* veya *karşılıksız aşk hastalığı* olarak da bilinmektedir (İşler, 2023). Benzer şekilde bu hastalık Çin toplumunda da görülmektedir. Çince tıp literatüründe “^{xiāng sī bìng}相思病” olarak geçen aşk hastalığı halk arasında “^{chūn bìng}春病” örtmece sözü ile ifade edilmektedir. “^{chūn}春 bahar” anlamına gelen bu karakter aynı zamanda aşkı da simgelemektedir. Bu nedenle örtmece söz olarak kullanımda yer almaktadır (Zhang, 1996, s. 56).

Bir kişinin fiziksel sağlığı kadar zihinsel sağlığı da son derece önemlidir. Doğru düşünebilme, doğru karar verebilme ve doğru hareket edebilme becerisi, bir nevi özgürlük olarak sayılmaktadır. Geçmişte toplumlar, zihin sağlığı yerinde olmayan kişilerin doğa üstü güçler tarafından cezalandırıldığına inanmaktaydı. Bunun neticesinde ise bu hastalığa sahip olan kişiler toplum tarafından hor görülmekte, dışlanmaktaydı; ancak bu bakış açısı toplumların düşünce sistemlerine göre farklılaşabilmektedir, bu nedenle genelleme yapmak doğru olmayacaktır. Öyle ki Ospanova'nın da ifade ettiği gibi, Türk İslam inancında ve kültüründe akıl hastaları toplum tarafından dışlanmamakta, koruma altına alınarak yardım edilmeye çalışılmaktadır. Yazarın Oğuz ve Yılmaz Öztuna'dan yapmış olduğu aktarım ile, hastalığı ciddi seviyede olan kişiler özel hastanelerde tedavi edilirken, hastalığının seyri hafif olanlar halk tarafından Allah'ın sevgili kulu ve velisi olarak sayılmış ve kendilerine saygı gösterildiği; bu kişilere deli demek yerine daha

sevgi ve şefkat anlamları içeren “mecnun, şeyda, divâne” kelimeleri kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca günümüzde “klinik vaka, zihinsel özürlü, zihinsel engelli, akli dengesi bozuk, akıl hastası” gibi örtmece sözlerin de sıklıkla kullanıldığı ifade edilmektedir (akt., Ospanova, 2014, s. 90). Bu ifadelerin dışında “duygusal/ psikolojik travma geçirmiş kişi” vb. örtmece sözler de kullanılmaktadır (Çolak Çelik, 2018, s. 18).

Demirci’ye göre hastalık ve üzüntü verici durumlarda kullanılan örtmece sözlerde, diğer örtmece söz kullanılan alanlara kıyasla, süperego ve sosyal kontrolün doğrudan bir etkisi yoktur (2008, s. 28). Aytaç ve Kurdaş’a göre ise “Toplumun hastalık hakkındaki değer oryantasyonu, tutum ve inançları kültürün karakterini yansıtır” (2015, s. 238).

Bazı hastalıkların doğrudan aktarımı esnasında yaşanan çekinme durumu inanç bazlı korkulardan da oluşabilmektedir. Beyin fonksiyonlarının kısa süreli olarak bozulması neticesinde nöbetlerle birlikte ortaya çıkan epilepsi (sara) hastalığı bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Bu hastalık her ne kadar beyinle alakalı bir durum olsa da toplum tarafından cin ve büyü kaynaklı olduğu düşünülmekte ve bu nedenle hastalığın tanımında “al basma, bayılma, cin çarpması, dışarlık, eser ~ eserge, koyanavrul, turalga ~ tutak ~ turalık ~ tutar ~ tutarak ~ tutarı ~ tutarık, uğrak, yellenme” ve “pericik, peri hastalığı” gibi örtmece sözlere başvurulmaktadır (Ospanova, 2014, s. 89). Bir diğer inanç bazlı korkudan meydana gelen hastalık örtmece sözü ise *raşitizm* hastalığıdır. Hastalık neticesinde iştahtan kesilen ve huysuz olan çocuklar için “*değiştirme*” örtmece sözü kullanılmaktadır. Bu örtmece sözün kullanılmasının nedeni ise şeytanın hasta çocuğu değiştirdiğine dair olan inançtır. Yeni doğum yapmış kadınların lohusalık döneminde yaşamış oldukları sıkıntı da bu durumlar arasında yer almaktadır. Lohusa kadınların ateşli hastalığa yakalanmasına neden olarak, yalnız kalan lohusa kadının perili kızlar tarafından ciğerinin alındığına dair inancın olmasıdır. Bu nedenle halk arasında “lohusalık humması” olarak bilinen bu hastalık için “albastı, alkarası, kara basma, karabasan” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Koç, 2010, s. 81). Yeni doğum yapan kadınların lohusalık döneminde bu sıkıntıyı yaşamamaları için, bir nevi eylemsel örtmece olarak kırmızı eşarp, kırmızı taç ya da kırmızı saç tokası taktıkları görülmektedir.

Çabuk Çiftoğlu Derleme Sözlüğü’nden ve bazı araştırmacıların eserlerinden faydalanarak aktarmış olduğu Türkçede yer alan diğer hastalık isimleri ve örtmece sözleri şu

şekildedir⁴²: Kızılyel: albümin hastalığı; kuruyel: romatizma; ordubozan: varis; sütsızma: bir çeşit çocuk hastalığı; tuzlubalgam: egzama; uğrak- sara/ cin çarpması; eserli: saralı olan kimse; incilli: gözde çıkan arpacık; AIDS (Acquired Immune-Deficiency Syndrome): insanlarda bağışıklık sisteminin çökmesine neden olan bulaşıcı bir hastalık; KOAH: kronik obstrüktif akciğer hastalıkları; kıkı: guatr; takır: fitık; adı batası: köstebek de denilen çıban, kemik veremi, sıraca; adını eller alsın: müzmin yara, oğlanlık da denilen ateşli bir çocuk hastalığı; akıl hastası: deli; ara hastalığı: nezle- grip; kızıl yara: şirpençe hastalığı; dana memesi: büyük çıban; güzellik: şark çıbanı; it elli: felçli, çolak kimse; tilki burnu: koltuk altında çıkan kan çıbanı; koma: bitkisel hayat; ateş gömleği: kızıl hastalığı; et yaran: daha çok parmaklarda olan bir çeşit çıban, dolama; kaşıntı: uyuz hastalığı; kursaklı: boğazında ur olan kimse; çarık çıkartmaz: kolera hastalığı; gelincik: verem, kalp hastalığı, yılcık hastalığı, gözde arpacık, böbrek hastalığı, lenfa düğümü iltihabı, yüzde olan bir çeşit çıban, süt çocuklarında görülen öldürücü bir hastalık; yıldırım: inme, felç; Alı Fatma: öldürücü, ateşli bir hastalık; Alil: sakat, kör, gözleri görmez, âmâ, illetli, sık sık gelerek rahatsız eden bir hastalığı olan; hemoroyit: basur; lepra: cüzzam (2015, s. 141-157).

3.1.4.2. Anatomik ve Fizyolojik Engeller

Çitil'e (2017) göre engellilik, duyuşal organlarda meydana gelen zedelenmelerin sonucu olarak bireylerin sosyal çevreleri ile iletişim esnasında yaşadıkları yetersizliklerden kaynaklanan problem durumudur (akt., Arı, 2022, s. 590). Engelli kişi ise doğum esnasında ya da sonrasında yaşanan hastalıklar veya meydana gelen kazalar neticesinde duyuşal, ruhsal ve fiziksel yeteneklerde kayıplar yaşayan ve bunun neticesinde toplumun normlarına ayak uydurmakta zorluk çeken bireyler olarak ifade edilmektedir (MEB; akt., Arı, 2022, s. 590).

Anatomik ve fiziksel engellilik konuları, günlük iletişimde direk ifade edilmesinden kaçınılması gereken hassas konular arasında yer almaktadır. Bu alanda örtmece sözlerin kullanılmasıyla muhatap olunan kişinin anatomik veya fiziki engelleri vurgulanmadan incinmesini önleyerek daha anlayışlı ve kolay bir iletişim kurulması hedeflenmektedir. Engelli bir kişinin hayat kalitesi, normal sağlıklı bir bireyle kıyaslandığı zaman

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Çabuk Çiftöğlü, 2015.

engelinden dolayı daha düşük olabilmekte ve bu durum doğal olarak kişi üzerinde psikolojik bir baskı yaratabilmektedir. Bu nedenle, bu durumlar için örtmece sözlerin kullanımı önem arz etmektedir. Toplumsal ahlak ve edep kuralları gereği Türk kültüründe bu durumu özetleyen çok güzel bir olgu yer almaktadır: kendini karşıdaki kişinin yerine koymak. Fikir bu denli nazik ve kibar olunca eylemler ve söylemler de doğal olarak nazik ve kibar olacaktır.

Fiziksel engellilik ister doğuştan ister sonradan olsun, genel olarak üzücü ve yaralayıcı bir durum olarak kabul edilmektedir. Kişinin sahip olduğu bedensel engellilik durumu psikolojik olarak da yıpratıcıdır. Bu nedenle, Çince de bu alanda kullanılan çeşitli örtmece sözler mevcuttur. Bu örtmece sözlerin bazılarının, sesteş kelimelerden faydalanılarak kelime oyunları ile yeniden oluşturulduğu görülmektedir. Örneğin, “笨蛋, 白痴, 神经质” kelimeleri aptal ve sinirsel sorunlar yaşayan kişiler için kullanılan argo ifadelerdir ancak, bu üç kelimedenden de birer karakter ödünç alınıp “蛋白质” şeklinde kısaltılarak yeni bir kelime oluşturulmuş ve böylece anlam bütünlüğü tek kelime üzerine yüklenerek argo olmaktan uzaklaştırılmıştır. Aynı şekilde doğuştan aptal anlamına gelen “天生蠢才” kelimesi eksiltme yöntemi ile “天才” olacak şekilde yeniden şekillendirilerek örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Bir diğer kelime oyunu ise sinirsel sorunları olan çocukları ifade etmek için kullanılan “神经病儿童” kelimesidir. Bu kelime de diğerlerinde olduğu gibi eksiltme yöntemi ile “神童” olarak yeniden kullanıma sunulmaktadır. Kelimelerin ilk kullanımları üzerinde yapılan bu değişiklikler ile anlamlara mizah katılarak “蛋白质 protein”, “天才 dahi/ doğuştan yetenekli” ve “神童 dahi çocuk” ifadeleri örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Ruiqin vd., 2016, s. 221). Çince de olan bu sistem Türkçe de imalardan oluşmaktadır. Benzer şekilde birinin zekâ seviyesini sorgulamak ya da ima etmek için et kafalı, doğuştan zekâ küpü, çok zeki/sin gibi ifadeler kullanılmaktadır. Her iki dilde de var olan bu benzerlik, durumu tiye alarak iletişime sorunsuz devam etmeyi ve olumsuz eleştirilerden kaçınmayı hedeflemektedir.

Anatomik ve fiziksel engelli olma durumu toplumda bazen yanlış yorumlanarak kusur veya özürlü olarak algılanabilmektedir, bu nedenle kusurlu, özürlü ifadesinin doğrudan kullanımı hoş karşılanmamaktadır. Kusur “eksiklik, noksan, nakısa; özür”, kusurlu “kusuru olan”; özür “sakatlık, bozukluk, eksiklik veya elverişsizlik, kusur”, özürlü “özrü olan”, özürlülük “özürlü olma durumu” anlamlarına gelmektedir (Akalın, 2011, ss. 1541, 1872). Kelimelerin sözlük anlamlarına da bakıldığı zaman işlevsel eksikliklerin ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir; ancak sosyal hayatta dile yansıma aşamasında bu eksiklikler konuşanın ve dinleyicinin rahatsız olmayacağı şekilde aktarılması gerekmektedir. Bu nedenle engellilik için örtmece sözlerin kullanımı yaygındır.

Türkçede “kötürüm, sakat” veya “özürlü” kelimelerinin yerine “engelli”⁴³ örtmece kelimesi kullanılmaktadır. Engel kelimesi TDK’da “bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, mâni, mahzur, müşkül, pürüz, mânia, handicap”, engelli “engeli olan, mâniyalı”, engellilik “engeli olma durumu” şeklinde tanımlanmaktadır (Akalın, 2011, s. 800). Çince de bunun eş değer durumunu görmekteyiz. Çince “sakat” kelimesinin yerine tuǐ jiǎo bù fāngbiàn “腿脚不方便 ayağı, bacağı rahat olmamak” ya da xíngdòng bú biàn “行动不便 hareket edememek, hareket etmesi kolay olmamak” gibi ifadeler kullanılmaktadır (Liu, 2016, s. 1825). Her iki dilde de engelli olma durumu farklılık gösterdiği için duruma göre farklı örtmece sözlerin kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 3.11. Çince Anatomik ve Fizyolojik Engeller İçin Kullanılan Örtmece Sözler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
<small>shī xīn</small> 失心	Zihinsel engelli	Engelli	Fiil+ isim
<small>shī xīnfēng</small> 失心疯	Zihinsel engelli	Engelli	Fiil+ isim+ sıfat
<small>shī xīn jí</small> 失心疾	Zihinsel engelli	Engelli	Fiil+ isim+ isim
<small>shī xīn ér</small> 失心儿	Zihinsel engelli	Engelli	Fiil+ isim
<small>dī zhì</small> 低智	Zihinsel engelli	Engelli	Sıfat+ isim
<small>zhì zhàng rén shì</small> 智障人士	Zihinsel engelli	Engelli	İsim+ isim+ isim
<small>zhì cán rén</small> 智残人	Zihinsel engelli	Engelli	İsim+ fiil+ isim

⁴³ 3 Mayıs 2013 tarihli Resmî Gazete ’de yayınlanan 6462 sayılı kanun ile “özürlü” kelimesinin yerine “engelli” kelimesinin kullanılmasına karar verilmiştir (Resmi gazete, 2013).

nǎo zi jìn le shuǐ 脑子进了水	Zihinsel engelli	Engelli	İsim+ fiil+ isim
nǎo zi bèi lú tí le 脑子被驴踢了	Zihinsel engelli	Engelli	İsim+ edilgen çatı+ fiil
ruò zhì 弱智	Zihinsel engelli	Engelli	Sıfat+ isim
dà nǎo bìng 大脑病	Zihinsel engelli	Engelli	İsim+ isim
ěr duo bù líng 耳朵不灵	Duyuma engelli	Engelli	İsim+ olumsuzluk eki+ sıfat
ěr yǒu diǎn bèi qì 耳有点背气	Duyuma engelli	Engelli	İsim+ zarf+ fiil
tīng lì yǒu diǎn zhàng ài 听力有点障碍	Duyuma engelli	Engelli	İsim+ zarf+ isim
ěr bèi 耳背	Duyuma engelli	Engelli	İsim+ fiil
shī cōng zhě 失聪者	Duyuma engelli	Engelli	Fiil+ isim
zhòng tīng 重听	Duyuma engelli	Engelli	Sıfat+ fiil
shī tīng 失听	Duyuma engelli	Engelli	Fiil+ fiil
shī cōng 失聪	Duyuma engelli	Engelli	Fiil+ isim
jìng shēn 净身	Kastrasyon (hadım)	Engelli	Fiil+ isim
bù nán 不男	Kastrasyon (hadım)	Engelli	Olumsuzluk eki+ isim
qīn suí 亲随	Kastrasyon (hadım)	Engelli	İsim+ fiil
cháng bān 长班	Kastrasyon (hadım)	Engelli	Fiil+ isim
jiā dīng 家丁	Kastrasyon (hadım)	Engelli	İsim+ isim
bàn dāng 伴当	Kastrasyon (hadım)	Engelli	İsim+ fiil
cāng tóu 苍头	Kastrasyon (hadım)	Engelli	Sıfat+ isim
tiě guāi lǐ 铁拐李	Ayak ya da bacağından engelli	Engelli	İsim+ isim
tǔ jiǎo bù fāng biàn 腿脚不方便	Ayak ya da bacağından engelli	Engelli	İsim+ olumsuzluk eki+ sıfat
tǔ jiǎo bù dé jìn 腿脚不得劲	Ayak ya da bacağından engelli	Engelli	İsim+ olumsuzluk eki+ sıfat
zǒu lù bù fāng biàn 走路不方便	Ayak ya da bacağından engelli	Engelli	Fiil+ olumsuzluk eki+ sıfat
xíng dòng bù biàn 行动不便	Ayak ya da bacağından engelli	Engelli	Fiil+ olumsuzluk eki+ sıfat
jiǎo bù líng biàn 脚不灵便	Ayağından engelli	Engelli	İsim+ olumsuzluk eki+ sıfat
shī míng 失明	Görme engelli	Engelli	Fiil+ isim
shī míng zhě 失明者	Görme engelli	Engelli	Fiil+ isim
máng rén 盲人	Görme engelli	Engelli	Sıfat+ isim
quē shì rén 缺视人	Görme engelli	Engelli	Fiil+ fiil+ isim

yǎn jīng bù hǎo shǐ 眼睛不好使	Görme engelli	Engelli	İsim+ olumsuzluk eki+ sıfat
fèi jí 废疾	Genel	Engelli	Sıfat+ isim
cán jí 残疾	Genel	Engelli	Sıfat+ isim
bìng cán 病残	Genel	Engelli	İsim+ sıfat
shāng cán rén 伤残人	Genel	Engelli	Sıfat+ isim
róng jūn 荣军	Askerler için	Gazi	Sıfat+ isim
róng yù jūn rén 荣誉军人	Askerler için	Gazi	Sıfat+ isim+ isim
shāng cán jūn rén 伤残军人	Askerler için	Gazi	Sıfat+ isim
cǎi hào 彩号	Askerler için	Gazi	İsim+ isim
luó guō 罗锅	Kambur	Engelli	Fiil+ isim
luó guō zǐ 罗锅子	Kambur	Engelli	Fiil+ isim
luó guō er 罗锅儿	Kambur	Engelli	Fiil+ isim
shī shǒu 失手	El	Engelli	Fiil+ isim
shī yǔ zhě 失语者	Konuşma engelli	Engelli	Fiil+ isim
sì zhī cán jí 四肢残疾	Dört uzuvdan da engelli	Engelli	İsim+ isim
jué dài jiā rén 绝代佳人	Çocuk sahibi olamama	Engelli	Deyim

Kaynak: Li (2021, ss. 20-24), Ruiqin vd. (2016, ss. 36-37), Wei (2001, ss.19-21), Yang Ru (2019, ss. 35-36), Zhang (1996, ss. 55, 60-62)

Tabloda, Çince'de yer alan anatomik ve fizyolojik engeller ile alakalı olarak toplam elli iki tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözler zihinsel, uzuv, duyma, görme, konuşma, savaş neticesinde gazi olma, hadım ve çocuk sahibi olamama gibi durumlarını kapsamaktadır. Kullanım şekilleri ve anlamları, aşağıda yer alan tablo yorumunda daha detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle isim+ isim, fiil+ isim, fiil+ fiil+ isim, fiil+ isim+ isim, fiil+ isim+ sıfat, sıfat+ isim, isim+ fiil, isim+ olumsuzluk eki+ fiil/ sıfat ve deyim gibi çeşitli yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Engellilik fiziksel, zihinsel, duyuşsal ve algısal olmak üzere birçok farklı şekilde yaşanabilen, kişinin sosyal hayatını birçok açıdan kısıtlayan bir durumdur. Kişinin hayatını önemli derecede kısıtlayan bu durumun doğrudan ifadesi hoş

karşılanmamaktadır. Bu nedenle sık sık dolaylı anlatım olarak örtmece sözlere başvurulmaktadır. Örtmece sözlere sayesinde, en azından sosyal iletişim açısından, engelli bireylerin kendilerini ifade etme şekilleri ve toplumun engelli bireylerle iletişime geçme şekilleri kolaylaşabilmekte, karşılıklı empati duygusu oluşabilmektedir. Bu sayede toplum içinde engelinden dolayı kısıtlanan ya da kısıtlandığını düşünen bireyler daha özgür ve özgüvenli bir şekilde yer alabilmektedir.

Çince genel anlamda engelli bireyleri ya da engellilik durumunu ifade etmek için önceden “^{cán fèi rén} 残疾人” kelimesi kullanılırken, günümüzde “^{cán jí rén} 残疾人” kelimesi kullanılmaktadır. Sakat ya da topal insan anlamlarına gelen “^{quē zǐ} 瘸子” ve “^{bō zǐ} 跛子” kelimeleri kaba olarak kabul edildiği için insanlar bu durum için genellikle “^{tú jiǎo bù fāng biàn} 腿脚不方便 hareket kabiliyeti kısıtlı”, “^{jiǎo bù líng biàn} 脚不灵便 ayakları tam çalışmıyor”, “^{zǒu lù bù fāng biàn} 走路不方便 yürümesi zor”, “^{xíng dòng bú biàn} 动不便 hareketi zor ve kısıtlı” vb. örtmece sözleri tercih etmektedirler. Dört uzvundan da engeli olan bireyler için ise “^{sì zhī cán jí} 四肢残疾” örtmece sözü kullanılmaktadır. ^{sì} 四 karakteri dört, ^{zhī} 肢 karakteri uzuv ve ^{cán jí} 残疾 karakteri engel anlamına gelmektedir. Bu ifadeler haricinde görme engelli olan kişiler için “^{xiǎ zǐ} 瞎子 kör” kelimesi yerine genellikle “^{shī míng} 失明 görme engelli”, “^{shī míng zhě} 失明者 görme engelli”, “^{yǎn jīng bù hǎo shǐ} 眼睛不好使 gözleri iyi olmamak” vb.; duyma engelli olan kişiler için “^{lóng zi} 聋子 sağır” kelimesi yerine “^{shī tīng} 失听 duyma engelli”, “^{shī cōng zhě} 失聪者 duyma engelli”, “^{ěr duo bù líng} 耳朵不灵 kulakları geri kalmış” ve “^{ěr bèi} 耳背 duyma engelli”, “^{ěr yǒu diǎn bèi qì} 耳有点背气 kulakları biraz zayıf” vb.; konuşma engelli olan kişiler için “^{yǎ ba} 哑巴 dilsiz” kelimesi yerine “^{shī yǔ zhě} 失语者 konuşma engelli” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır (Li, 2006, s. 65; Tang, 2008, s. 101; Xiao, 2004, s. 98). Bu sayede engelli bireylerin duygusal ve psikolojik açıdan acı çekmelerinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşım tarzı Türkçe ile benzerlik göstermektedir. Türkçede de “ayaklarım eskisi gibi çevik ya da iyi değil, kulaklarım ağır işitiyor, gözlerim artık güçlü ya da keskin değil” vb. ifadelerin kullanıldığı

görülmektedir. Ayrıca, Türkçede genel olarak sakat yerine özürlü, engelli, handicap, oturak; topal kelimesi yerine aksak, topallamak yerine bacağını çekmek; kör yerine görme engelli, âmâ, alîl; kör olmak yerine gözü sönmek, şaşî gözler yerine şehla, şaşî bakmak yerine şehla bakmak; dilsiz yerine konuşma engelli, konuşma özürlü, dili kapalı, lal, kazak, sağır yerine işitme engelli, kulağı iyi duymamak yerine kulağı ağır işitmek, ağır duymak; sağır ve dilsiz yerine ahraz vb. örtmece sözler kullanılmaktadır (Çolak Çelik, 2018, s. 20; Demirci, 2008, s. 28; Gecekuşu, 2006, s. 47; Ospanova, 2014, s. 95). Yaşanılan kaza sonucu kişinin engelli durumunu belirtmek için sakat kaldı ifadesi yerine yürüme yetisini kaybetti, bacaklarını/ kollarını kaybetti, artık yürüyemeyecek gibi ifadeler tercih edilirken, aynı şekilde kör oldu demek yerine görme yetisini kaybetti, gözlerini kaybetti gibi ifadeler kullanılmaktadır (Çolak Çelik, 2018, s. 20).

Ayağından engelli olan kişilerin ifadesinde kullanılan ve *Demir bastonlu Li* anlamına gelen “^{tiě guāi lǐ}铁拐李” örtmece sözü Daoizm inancında yer alan efsanevi bir hikâyeye dayanmaktadır. Li adındaki bu efsanevi kişi, Çin mitolojisinde yer alan “Sekiz Ölümsüz” olarak bilinen kişilerden ilkidir. Karakteristik olarak sakat bir ayağı ve elinde demir bastonu olarak betimlenmektedir. Alternatif tıp ve akupunktur alanında oldukça uzman bir doktordur. Bir Tanrı ve doktor olarak tasvir edilmesine rağmen topal olarak betimlenmesiyle, Tanrıların bile bazen her şeye gücünün yetemeyeceği, kişinin yalnızca kendi eksikliklerini kabul ederek gerçekten mükemmel olabileceğini, hayatın kusurlu ve insan doğasının kırılğan olduğu mesajı verilmektedir (Xingchen, 2023).

Gazileri ifade etmek için kullanılan örtmece sözler de zamanla değişikliğe uğramıştır. Önceden “^{cán fèi jūn}残废军” kelimesi kullanılırken, günümüzde “^{shāng cán jūn rén}伤残军人” kelimesi tercih edilmektedir. Eski kullanımlarda yer alan “^{fèi}废 yararsız, kullanışsız, atık” anlamına gelen bu karakter zamanla tabulaşmış ve örtmece söz olarak kullanımını kaybetmiştir (Pan, 2004, s. 42). Çince gaziler için kullanılan diğer örtmeceler sözler ise “^{róng yù jūn rén}荣誉军人”, “^{cǎi hào}彩号” ve “^{róng jūn}荣军” olup, bu kelimeler aynı zamanda yaralı askerleri onurlandırmak için kullanılmakta ve *şerefli asker* anlamı taşımaktadır (Li, 2021, s. 23; Yang Ru, 2019, s. 35). Bu onursal ünvan Türk toplumunda da kullanılmaktadır. Gazi unvanı yaralı askerlerin

durumunu ifade etmek için kullanılan bir örtmece söz olmanın yanı sıra artık bireyin ömür boyu gurur duyacağı bir unvandır.

Bir diğer önemli engellilik ise kişinin bilişsel işlevlerinde kısıtlamaların olduğu, doğru şekilde düşünme, karar verme ve eyleme dökme aşamasında sıkıntıların yaşandığı zihinsel engelli olma durumudur. “Zihinsel engel, zihinsel işlevlerde önemli derecede normalin altında olma durumu olarak belirtilmektedir” (Kumcağız vd., 2018, s. 2).

Çince zihinsel engelli bireylerin tanımlanmasında kaba bir ifade olan “精神病 akıl hastası” yerine “大脑病 beyin rahatsızlığı” kelimesi örtmece söz olarak tercih

edilmektedir (Ruiqin vd., 2016, s. 20). Bu alanda ayrıca genel olarak “失心 aklını

kaybetmek”, “失心疯 aklını kaybetmek”, “失心疾 akıl hastalığı”, “失心儿 akıl hastası”,

“低智 zihinsel engelli”, “智障人士 zihinsel engelli”, “智残人 zihinsel engelli” ve “脑

子进了水 beynine su gitmiş”, “脑子被驴踢了 beynini eşek tepmiş” gibi argo ifadelerin

sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Li, 2021, ss. 21-24). Zihinsel engelli bireyler için

kullanılan “弱智” örtmece sözü ayrıca “弱智儿童 zihinsel engelli çocuk” ve “弱智教育

zihinsel engelli bireyler için eğitim” şeklinde tanımlamalarda da kullanılmaktadır. Ayrıca

Çin’de fiziki veya zihinsel engeli olan çocukların okulları için “特殊教育 özel eğitim”

örtmece sözü kullanılmaktadır. Türkiye’de ise “Özel Öğretim Kurumları/ Okulları” adı

kullanılmaktadır. Bu okullar; özel anaokulu, özel görme engelliler ilkokulu, özel işitme

engelliler ilkokulu, özel ortopedik engelliler ilkokulu, özel hafif düzeyde zihinsel

engelliler ilkokulu ve ortaokulları, özel eğitim uygulama merkezi (okulu) I. ve II. kademe,

özel eğitim mesleki ve iş uygulama merkezi (okulu) III. kademe olarak belirlenmektedir

(Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012, s.1). Türkçede zihinsel engelli ve anlama kabiliyeti

sınırlı olan bireyler için argo bir tabir olan kalın kafalı kelimesi yerine “ben derim bayram

haftası; o anlar mangal tahtası” (Gecekuşu, 2006, s. 63), “akıldan gayrı müsella”

(Osanova, 2014, s. 296), “ılgıdır, mavuk, mismis, tuyuk, tüm, uğuz” (Aslan, 2019, ss.

115- 140), “dedem akıllı, horasan, hoylu, ibiş, mahmut, ozan, tankuş” (Gecekuşu, 2006,

ss. 49, 50, 51, 52) gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır.

Çincede yer alan anatomik ve fizyolojik örtmece söz kullanımlarına bakıldığı zaman kamburluk ve hadım gibi alanlarda da kullanımın olduğu görülmektedir. Çincede kambur bireyler için kullanılan örtmece sözün aslında tek bir kelime olduğu ve diğer kelimelerin başka karakteri ek olarak almasıyla türetildiği görülmektedir. Çincede “^{tuó bèi}驼背kambur” kelimesi kaba bir ifade olarak kabul edildiği için yerine “^{luó guō}罗锅” örtmece sözü kullanılmaktadır. “^{luó}罗 taşımak” ve “^{guō}锅 tencere” kelimeleri kullanılarak kambur olan kişinin sırtında tencere taşıyormuş gibi gözüktüğüne dair benzetme yapılmıştır (Yang Ru, 2019, s. 36). Çin kültüründe hadım olmak da bir çeşit engellilik olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle hadım anlamına gelen “^{zhōng guì rén}中贵人”, “^{gōnggōng}公公”, “^{nèi xiāng}内相”, “^{huángmén}黄门” ifadeler, kaba ifade olarak sayılmış, bu ifadeler yerine daha kibar ifade tarzları olan “^{qīn suí}亲随 özel hizmetçi”, “^{cháng bān}长班 hizmetçi”, “^{jiā dīng}家丁 hizmetçi”, “^{bàn dāng}伴当 hizmetçi”, “^{cāng tóu}苍头 hizmetçi” örtmece sözleri getirilmiştir (Ruiqin vd., 2016, s. 36). Türkçede kambur yerine omurga eğriliği olan kimse, kifozlu ve “coz, hegbeli, kağrul, kukur, süksüncek, bellik, kambur” örtmece sözleri kullanılırken; hadım yerine “çırça” örtmece sözü kullanılmaktadır. (Aslan, 2019, ss. 64-79, 88; Gecekuşu, 2006, ss. 92, 153)

Çocuk sahibi olmak ne kadar güzel bir durumsa çocuk sahibi olamamak da bir o kadar üzücü olabilmektedir. Çin kültüründe çocuk sahibi olmanın öneminden, soyun devamı için olmazsa olmazlardan sayıldığından daha önceki bölümlerde detaylı olarak bahsedilmiştir. Toplumsal yapı içinde bulunan bu değer yargısının olumsuz olması engellilik olarak kabul edilmekte ve bu durum çocuk sahibi olmayan kadınlar için kullanılan örtmece sözlere de yansımaktadır. Bu durum için Çincede eskiden “^{bú xià dàn de}不下蛋的” ifadesi kullanılmaktaydı. “Yumurtlamayan tavuk” şeklinde bir anlama sahip olan bu ifade oldukça rencide edici ve küçük düşürücüdür, bu nedenle bu ifade şekli zaman içinde değişmiş, yerini “eşsiz güzel kadın” anlamına gelen “^{jué dài jiā rén}绝代佳人” ifadesine bırakmıştır (Ruiqin vd., 2016, s. 222). Bu ifade değişikliği ile toplumsal değer yargılarının ve dilin zaman içinde nasıl farklılaşıp geliştiğini, insanların bu gibi özel durumlarda daha hassas yaklaşımlar sergilediklerini ve nazik bir dil kullanma çabasında olduklarını

görmekteyiz. Sonuçta çocuk sahibi olmak bireyin özgür hür iradesi neticesinde olan ve mutluluk kaynağı olarak görülen bir durum ise aynı şekilde çocuk sahibi olmak istememek ya da istenildiği takdirde olunamaması yine kişinin bireysel mutluluğunu ve psikolojisini etkileyen bir durumdur. Bu nedenle, özellikle bedensel konular oldukça hassas kabul edilmektedir ve bu alanlarda iletişime dikkat edilmesi gerekmektedir. Türkçede ise bu durum için kısır kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime ahlaki açıdan hoş karşılanmadığı için örtmece söz olarak “eremik (kısır, hiç doğurmamış kadın), gurat (kısır kadın), karadon (çocuğu olmayan kadın ya da erkek), taba (çocuğu olmayan kadın)” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Aslan, 2019, ss. 56-59).

Tıp dilinde inme olarak bilinen felç durumu engel olarak kabul edilen bir diğer önemli rahatsızlıktır. Vücudun belli bir bölümünün hareket etmemesi ve his kaybı ile ortaya çıkan bu rahatsızlık için “nüzull, inme, selamünkavlen”; felç olma durumu için “inme inmek, üstüne uğramak selamünkavlen gelmek, felç dokunmak”; felçli birey için ise “inmeli, nüzüllü” örtmece sözleri kullanılmaktadır. Ospanova özellikle *selamünkavlen* örtmece sözünün bir dua niteliğinde olduğunu belirterek, sözün gücüne dikkat çekmektedir (2014, s. 88). Çince de yer alan anatomik ve fizyolojik engeller için yapılan araştırmalar esnasında felç ya da felçli olma durumu için kullanılan örtmece söze rastlanmamıştır.

Yukarıda ifade edilen örtmece sözlerin yanı sıra, Türkçede anatomik ve fizyolojik engellilik durumunu tanımlayan başka örtmece sözler de bulunmaktadır. Şentürk’ün Derleme Sözlüğü’nden elde etmiş olduğu bilgilere göre,

...çarkıt (sakat), göz yeringeci (hastalıklı, sakat kimse), hederli (özürlü, kusurlu), mehenkli (sağlığı bozulmuş, özürlü), özürlenmek (sakatlanmak), paymak (el yada ayağında sakatlığı olan kimse), top olmak (kötürüm olmak), topaç (kötürüm), ayvaz (kör/ kel), gıyih (şaşı), göz buğu (körlük), kötürüm (kör), sokur (kör), şellef (kör), avalla (sağır ve dilsiz), kazak (dilsiz), lalık (dilsiz), tat (dilsiz), tilkov (kekeme), tinsiz (dilsiz), gıçuk-gılcır (topal), maytah (topal), yanbastı (topal, aksak), yanıç (topal, yan yan yürüyen), yantır (topal, aksak), yekelik (topallık). (2019, ss. 258- 260)

gibi terimler de yer almaktadır. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere kişilerin engelleri ya da eksikleri hakkında doğrudan ve açıkça konuşmak, onların toplum içinde aşağılanmasına ve dışlanmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, bireyin psikolojik olarak zarar görmemesi için, engellilikle alakalı konuların konuşulması esnasında kibar

ve nazik bir tutum benimsenmesi önemlidir. Bu yaklaşım örtmece sözlerin kullanımı ile kolaylıkla sağlanabilmekte ve bu sayede engelli bireylere karşı daha anlayışlı ve saygılı bir tavır sergilenebilmektedir.

3.1.4.3. Bedensel Özellikler

Güzellik algısı dünya genelinde estetik değerler taşıması açısından büyük önem taşımaktadır; ancak yaradılış itibari ile her canlının kendine özgü bir yapıya sahip olduğunu unutmamak gerekmektedir. Dünya üzerinde yaşamış ve yaşamakta olan insanlar aynı ırka ait olsalar bile görünüş olarak birbirlerinden farklı olabilmektedirler. Bireylerin dış görünüşleri diğer bireyler tarafından güzel ya da çirkin kavramlarına sıkıştırılmaya, tek bir kalıba sokulmaya çalışılmaktadır. Günümüz dünyasında güzellik anlayışı geçmiş zamanlara göre farklılık gösterebilmektedir; ancak her bireyin güzellik anlayışı yaşanan çağdan bağımsız olarak şekillenebilmektedir. Bir kişinin güzel olması genel olarak dış görünüş ile ilişkilendirilse de her birey için bu kısıtlı ölçü birimi geçerli değildir. Bireyin kendisini nasıl gördüğü ya da nasıl görmek istediği önemli bir detaydır. Toplum içinde dış görünüş yüzünden eleştirilme durumu sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bireyin boyu, kilosu, ten rengi vb. dış görünüş özellikleri beğeni algısına göre farklılık göstermekte ve ona göre de olumlu ya da olumsuz olarak eleştiri alabilmektedir. Bu nedenle birine karşı vücut özellikleri hakkında kaba bir anlatım yolu seçmek hoş karşılanmamakta, ayıp olarak kabul görmektedir. Bu durumun neticesinde de örtmece sözler kullanılmaktadır.

İnsanların dış görünüşleri hakkında tabuların yanı sıra, estetik psikolojisi de örtmece sözlerin ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Çin milletinin estetik anlayışları ve vücut şekline (özellikle kadın vücut şekline) ilişkin tutumları çağın gelişimiyle birlikte değişmiştir. Geçmiş dönemlerde bazen dolgun ve kilolu vücut güzel kabul edilirken bazen de ince ve zayıf vücut güzel kabul edilmekteydi (Zhang, 1996, s. 120). Günümüz modern toplumunda ise kilo verme ve vücut geliştirmenin tüm dünyada popüler olmasıyla ince ve zayıf olan vücut güzel olarak kabul edilmektedir, bu nedenle sürekli olarak bununla ilgili örtmece sözler üretilmektedir (Li, 2021, s. 51).

Tablo 3.12. Çincede Bedensel Özellikler İçin Kullanılan Örtmece Sözcükler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
yí kǒng 移孔	Genel	Zayıf	Fiil+ isim
liáo dǎo 潦倒	Genel	Zayıf	Sıfat+ fiil
qīngshòu 清瘦	Genel	Zayıf	Sıfat+ sıfat
sūn hào 损耗	Genel	Zayıf	Fiil+ fiil
xiāo jiǎn 消减	Genel	Zayıf	Fiil+ fiil
yào diàn lóng 药店龙	Genel	Zayıf	İsim+ isim
diào gāo 凋槁	Genel	Zayıf	Fiil+ isim
pú liǔ 蒲柳	Genel	Zayıf	İsim
pú zhì 蒲质	Genel	Zayıf	İsim+ isim
pú zī 蒲姿	Genel	Zayıf	İsim+ isim
hóu jīng 猴精	Genel	Zayıf	İsim+ isim
lú wěi 芦苇	Genel	Zayıf	İsim
xiū cháng 修长	Genel	Zayıf	Fiil+ sıfat
lú chái bàng 芦柴棒	Genel	Zayıf	İsim+ isim
xiān xì 纤细	Genel	Zayıf	Sıfat+ sıfat
jiān sī hóu 尖腮猴	Genel	Zayıf	Sıfat+ isim+ sıfat
xiáng yún hè 翔云鹤	Genel	Zayıf	Fiil+ isim+ isim
xiū zhú tǐng 修竹挺	Genel	Zayıf	İsim+ sıfat
má jié gān 麻秸秆	Genel	Zayıf	İsim+ isim
gāo tiāo ér 高挑儿	Genel	Zayıf	Sıfat+ fiil
diàn xiàn gān 电线杆	Genel	Zayıf	İsim+ isim
qīng liàng jí 轻量级	Genel	Zayıf	Sıfat+ isim+ isim
ruò bù jīn fēng 弱不禁风	Genel	Zayıf	Deyim
jīn gǔ hǎo de rén 筋骨好的人	Genel	Zayıf	İsim+ sıfat+ isim
lǎo le de yú yīng 老了的鱼鹰	Genel	Zayıf	Sıfat+ durum değişim kipi+ isim
tiě zhù bān de shēn qū 铁柱般的身躯	Genel	Zayıf	Sıfat+ isim

gǔ jià jiānshí de rén 骨架坚实的人	Genel	Zayıf	Sıfat+ isim
zhǎngxiàngjīnghàn de rén 长相精悍的人	Genel	Zayıf	Sıfat+ isim
xiù qì 秀气	Çocuk	Zayıf	Fiil+ isim
dòu yá cài 豆芽菜	Kız çocuğu	Zayıf	İsim+ isim+ isim
shēncái shuòcháng de rén 身材硕长的人	Genç	Zayıf	İsim+ sıfat+ isim
gǔ gàn 骨干	Kadın	Zayıf	İsim+ isim
miáotiáo 苗条	Kadın	Zayıf	İsim+ isim
qīngyīng 轻盈	Kadın	Zayıf	Sıfat+ fiil
qīnglíng 轻灵	Kadın	Zayıf	Sıfat+ isim
tíngtíng yù lì 亭亭玉立	Kadın	Zayıf	Deyim
jīngōn 精干	Erkek	Zayıf	İsim+ isim
dào cǎo 稻草	Erkek	Zayıf	İsim+ isim
dào cǎo rén 稻草人	Erkek	Zayıf	İsim+ isim+ isim
shòu gǔ lín xūn de rén 瘦骨嶙峋的人	Yaşlı	Zayıf	Deyim
fēngōn mù nǎi yī 风干木乃伊	Yaşlı	Zayıf	Fiil+ isim
lǎo shù gàn 老树干	Yaşlı	Zayıf	Sıfat+ isim
chángjiǎoluó sī 长脚螺蛳	Şangay atasözü	Zayıf	Sıfat+ isim+ isim
jī máo dān zǐ shēncái 鸡毛掸子身材	Şangay lehçesi	Zayıf	İsim+ isim
zhuàngshí 壮实	Genel	Kilolu	Sıfat+ sıfat
fā fú 发福	Genel	Kilolu	Fiil+ isim
jiāngjūn dù 将军肚	Genel	Kilolu	Fiil+ isim+ isim
mí lè fó 弥勒佛	Genel	Kilolu	İsim
yuán gǔn gǔn de 圆滚滚的	Genel	Kilolu	Sıfat+ fiil+ yardımcı ek
shēn tǐ yuán le qǐ lái 身体圆了起来	Genel	Kilo almak	İsim+ sıfat+ fiil
fēngmǎn 丰满	Kadın	Kilolu	Sıfat+ sıfat
tǐ tài fēngyíng de 体态丰盈的	Kadın	Kilolu	İsim+ sıfat+ yardımcı ek
xiàngtǎn kè chē 像坦克车	Yaşlı kadın	Kilolu	Sıfat+ isim
kuí wú de 魁梧的	Erkek	Kilolu	İsim+ isim+ yardımcı ek
fù tài 富态	Erkek	Kilolu	Sıfat+ isim

bèi kuò xiōngkuān 背阔胸宽	Erkek	Kilolu	İsim+ sıfat+ isim
dà fù piànpian 大腹便便	Erkek	Kilolu	Deyim
tǐ qū kuān dà de 体躯宽大的	Erkek	Kilolu	İsim+ sıfat+ yardımcı ek
piāohàn jiànzhuàng de 剽悍健壮的	Erkek	Kilolu	Sıfat+ fiil+ sıfat+ yardımcı ek
dūn shí 敦实	Erkek	Kilolu	Sıfat+ isim
cū zhuàng 粗壮	Erkek	Kilolu	Sıfat+ sıfat
sǎo nǎo ér 扫脑儿	Genel	Kel	Fiil+ isim
tū piào ér 秃瓢儿	Genel	Kel	Sıfat+ isim+ son ek
tóngdiān 童颠	Genel	Kel	İsim+ isim
tóngshǒu 童首	Genel	Kel	İsim+ isim
xiè dǐng 歇顶	Genel	Kel	Fiil+ isim
xiè dǐng 谢顶	Genel	Kel	Fiil+ isim
píngpíng 平平	Genel	Dış görüntüsü sıradan, normal	Sıfat
yì bān 一般	Genel	Dış görüntüsü sıradan, normal	Sıfat
xiàngmào píngpíng 相貌平平	Genel	Dış görüntüsü sıradan, normal	İsim+ sıfat
qí mào bù yáng 其貌不扬	Genel	Dış görüntüsü sıradan, normal	Deyim
wǔ guān qí zhěng 五官齐整	Genel	Dış görüntüsü sıradan, normal	İsim+ isim
kǒnglóng 恐龙	Kadın	Dış görüntüsü güzel olmayan	İsim
ǎi shēncái 矮身材	Genel	Kısa boylu	Sıfat+ isim
gēn hào èr (√2) 根号二 (√2)	Erkek	Kısa boylu	İsim+ sayı
tài pínggōngzhǔ 太平公主	Kadın	Küçük göğse sahip olmak	İsim

Kaynak: Li (2021, ss. 55), Wang (2011, ss. 239-243), Zhang (1996, ss. 60-62, 126-129)

Tabloda, Çince'de yer alan bedensel özellikler ile alakalı olarak toplam altmış tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözler zayıf, kilolu, kel, genel dış görünüş ve boy gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. Kullanım şekilleri ve anlamları, aşağıda yer alan tablo yorumunda daha detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle isim+ isim, fiil+ isim, fiil+ fiil+ isim, fiil+ isim+ isim, fiil+ isim+ sıfat, sıfat+ isim, isim+ fiil, isim+ olumsuzluk eki+ fiil/ sıfat, deyim, atasözü ve lehçe özellikleri de dahil olmak üzere çeşitli yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Bireyin vücut yapısı ve fiziksel özellikleri aynı zamanda bedensel özelliklerini ifade etmektedir. Bedensel özellikler genellikle boy ve kilo, yüz ve vücut yapısı, vücut şekli, cilt rengi, saç tipi gibi etkenlerden oluşmaktadır. Günümüz modern dünyasında popüler kültürün de etkisiyle dış görünüş oldukça önemli bir durum olarak kabul edilmektedir. Güzellik algısı her dönem farklılaşabilmektedir. Bazı toplumlarda ten rengindeki beyazlık, bazı toplumlarda da bronzluk güzel olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde kilo ve boy algısı da çeşitlilik gösterebilmektedir.

Eskiden Çin toplumunda kilolu olmak can sıkıcı bir durum niteliğinde değildi. Bir kadının kilolu olması onun için sağlıklı ve doğurganlığın ifadesiydi. Bu nedenle kilolu insanlarla dalga geçme söz konusu değildi. Öyle ki bir toplumda “kilo aldım” ya da “kilo almışsın” demek kibarlık olarak kabul edilmekteydi (Wang, 2013, s. 61); ancak çağımızda bu durum ne yazık ki tam tersidir. Herkesin güzellik anlayışının göreceliği olduğu durumu, zamanla zayıf olanın kilolu olana daha güzel olması, zayıflanırsa güzel olunacağına dair bir kabullenişle yer değiştirmiştir. Kilolu bireye, kadın ya da erkek fark etmeksizin, kilosunun fazla olduğunu ima edecek sözlerin kullanılması hoş karşılanan bir durum değildir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere örtmece sözlerin kullanımı var olduğu zamanın sosyal yaşam değerlerine göre farklılık göstermektedir.

Çince bedensel özellikler neticesinde kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman zayıflık ile alakalı örtmece sözlerin kullanımının diğerlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Çince “瘦 zayıf” kelimesinin karakter analizi yapıldığı zaman karakterde bulunan “疒” yardımcı imin hastalık imi olduğu görülmektedir. Genel olarak kişinin zayıf olduğunu ifade etmek için “瘦 zayıf” kelimesi yerine “苗条 narin, ince belli (kadın)”, “精干 zayıf ama güçlü ve yetenekli (erkek)”, “秀气 narin (çocuk)” kelimeleri kullanılmaktadır. 苗条 örtmece sözünde bulunan 苗 karakteri filiz anlamına gelmektedir. Kadınların zayıf olma durumu, bitkilerin çiçek açıp meyve vermeden önceki hali gibi ince ve narin olduğu için bu ifade örtmece söz olarak kullanılmıştır. Bu ifade aslında kadının zayıflığına yapılmış bir övgü olarak güzel adlandırmadır (Wang , 2011, s. 241). Çince yer alan zayıf kelimesinde bulunan hastalık imi için kelime anlamına direk hasta anlamı yüklediğini söylemek yanlış olacaktır. Çince karakterlerin oldukça eski tarihleri vardır ve

birçok kelime eski zamanda kullanıldıkları şekilleri ile günümüze kadar ulaşmış ve şekillerini korumuşlardır. Geleneksel Çin’de zayıflık bir hastalık olarak algılanmış ve kelimenin biçimsel özelliğine bu durum yansımış olabilir; ancak günümüzde bu durum kelimenin kullanım şeklinde geçerli değildir. Ayrıca zayıflık durumunun ifade edilmesinde şişmanlığın ifade edilmesi kadar katı bir durum yoktur. Günümüzde popüler kültürün getirmiş olduğu sıfır beden algısı belki de bu durumu destekler niteliktedir. Biri için çok şişman demek çekinilecek bir durum olabilirken çok zayıf demek belki de çok yaralayıcı bir durum olmayabilir; ancak yine de bu durumun kişinin sağlığı ile ilgili olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Zayıflık için kullanılan “^{gǔ gàn}骨干” örtmece sözü anlam bakımından Türkçe ile benzerlik göstermekte, her iki dilde de kemik yığını anlamında ifade edilmektedir. Bu örtmece söz her ne kadar anlamsal olarak kötü çağrışım içerse de Wang’a göre günümüz popüler kelimeleri arasında yer almaktadır ve ayrıca ^{miào tiáo}苗条 örtmece sözünde olduğu gibi genç kızlar arasında zayıflığa yapılan olumlu söylem ve övgüyü içermektedir (2011, s. 242). Aynı şekilde genç kızlar arasında güzel adlandırma olarak ince ve zarif anlamına gelen ^{qīng yíng}“轻盈” ve ^{qīng líng}“轻灵” örtmece sözleri tercih edilirken, yüz hatları keskin ve çenesi zayıflıktan maymun gibi ince ve sivri olması nedeniyle zayıf erkekler için ^{jiān sāi hóu}“尖腮猴 sivri çeneli maymun” örtmece sözü kullanılmaktadır. ^{hóu jīng}“猴精” örtmece sözü de aynı şekilde zayıflığın maymunlara benzetilmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki bu konuyla alakalı olarak Çince “^{hóu zi jīng jìng luò de yī bǎ guāng gǔ tóu}猴子精净落得一把光骨头。” şeklinde bir atasözü yer almaktadır. Bu atasözü genel olarak çok fazla zayıflayan, bu yüzden neredeyse sadece kemik ve deriden ibaret olan insanların ifade edilmesi aşamasında kullanılmaktadır (s. 242). Çince zayıflığın durumunu betimlemek için kullanılan atasözünün benzer kullanımı Türkçede “bir deri bir kemik kalmak” deyimini ile karşılık bulmaktadır (Çolak Çelik, 2018, s. 135).

Çince bedensel özelliklerden zayıflığın ifade edilmesinde hem benzetme hem de cinsiyete göre farklı yapıların kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, kişinin uzun ve ince olduğu ^{xiū cháng}“修长 uzun ve ince” anlamına gelen örtmece söz ile ifade edilirken, ayrıca

benzetme sonucu oluşturulan “^{lú wěi}芦苇 kamış” örtmece sözü de kullanılmaktadır. Bu örtmece sözler dışında hem zayıf hem de ince olan erkekler için “^{dào cǎo}稻草 pirinç saman ” veya “^{dào cǎo rén}稻草人 bostan korkuluğu”; aşırı derecede zayıf olan kadınlar için “^{gǔ gàn}骨干 omurga, direk” örtmece sözü ve “^{tíngtíng yù lì}亭亭玉立 uzun ve güzel” deyimi; küçük kız çocukları için “^{dòu}豆芽 fasulye filizi”; uzun ve zayıf gençler için “^{shēn cái shuòcháng de rén}身材硕长的人 uzun boylu kişi”; yaşlılar için vücutlarındaki çizgilerin ağaç gövdesine benzetilmesi ile “^{lǎo shù gàn}老树干 yaşlı ağaç gövdesi” örtmece sözü ve aşırı derecede zayıf olduklarını vurgulamak için “^{shòu gǔ lín xún de rén}瘦骨嶙峋的人 kemik ve deriden oluşmak” deyimi, ölümün eşliğinde olan yaşlılar için “^{fēng gān mù nǎi yī}风干木乃伊 havayla kurutulmuş mumya” gibi çeşitli ifadeler kullanılmaktadır. Ayrıca abartı derecede zayıf bireyler için “^{lú chái}芦柴 aşırı derecede zayıf”, “^{lú chái bàng}芦柴棒 kuru odun-kamış kadar zayıf kişi”, “^{xiān xì de}纤细的 belli belirsiz”, “^{xiáng yún hè}翔云鹤 turna kuşu gibi bulutlarda daire çizmek”, “^{xiū zhú tǐng}修竹挺 bambu gibi uzun ve dik”, “^{má jiē gǎn}麻秸秆 susam samanı”, “^{gāo tiāo er}高挑儿 uzun ve zayıf”, “^{diàn xiàn gǎn}电线杆 telefon direği”, güçsüz ve zayıf kişiler için “^{qīng liàng jí}轻量级 düşük kilolu ve hafif sıklet”, Şangay atasözü olan “^{cháng jiǎo luó sī}长脚螺蛳 uzun bacaklı salyangoz”, uzun ve inceliği vurgulamak için “^{liǔ tiáo sì de}条似的 sepetçi söğüdü gibi olmak”, son derece narin ve rüzgara karşı duramayacak kadar zayıf anlamına gelen “^{ruò bù jīn fēng}弱不禁风” deyimi, tüy gibi ince ve uzun olan narin ve zayıf vücudunu tanımlamak için “^{jī máo dǎn zǐ shēn cái}鸡毛掸子身材 tüylü toz alma püskülü gibi vücut”, “^{gǔ jià jiān}骨架坚实的人 kemikleri güçlü kişi”, “^{jīn gǔ hǎo de rén}筋骨好的人 kemikleri sağlam olmak”, “^{zhǎng xiàng jīng hàn de rén}长相精悍的人 sert ve güçlü görümlü kişi”, zayıf olmasına rağmen güçlü olduğuna vurgu yapmak için “^{tiě zhù bān de shēn qū}铁柱般的身躯 demirden bir sütun” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır. Bu ifadelerin haricinde zayıf bireylerin tanımında hayvanlara yapılan benzetme de yer almaktadır. Örneğin, “^{lǎo le de yú yīng}老了的鱼鹰” örtmece sözünde yer alan “^{lǎo le de}老了的” yaşlanmayı, “^{yú}鱼

“鹰”^{yīng} ise balıkçıl kuşunu ifade etmektedir. Balıkçıl kuşlarının vücutlarında çok fazla et olmaması ve çok zayıf olmaları nedeniyle bu şekilde bir benzetme yapılmıştır (Wang, 2011, ss. 241-243).

Benzer şekilde zayıf bireyler için kullanılan “移孔”^{yí kǒng} örtmece sözünün asıl anlamı kemerde bulunan delikleri hareket ettirmek demektir. “移”^{yí} karakteri hareket ettirmek anlamına gelirken, “孔”^{kǒng} karakteri delik anlamına gelmektedir. “药店龙”^{yào diàn lóng} eczanedeki ejderha kemiği” anlamına gelen bu örtmece söz ise vücudun çok zayıf olduğuna vurgu yapmak için kullanılan bir metafordur. “凋槁”^{diāo gǎo} kelimesi, bir bitkinin solgun ve bitkin olmasına yapılan benzetme ile çok zayıflamış ve bu nedenle bitkin görünen kişiler için kullanılan bir örtmece sözdür. “蒲柳”^{pú liǔ} örtmece sözünün asıl anlamı oldukça narin bir ağaç olan su kavağıdır ve kişinin fiziksel olarak zayıflığını ifade etmek için kullanılan bir metafordur. Aynı şekilde “蒲姿”^{pú zī} örtmece sözü zayıflığı vurgulamak için kullanılan örtmece sözdür. Bu örtmece söz ayrıca erkenden yaşlanmayı ifade etmek için de kullanılmaktadır (Li, 2021, s. 55).

Türkçede zayıf bireylerin tanımlanmasında kullanılan örtmece sözler ise; “ağdeş, cinkoz, çemçük, gertlez, hesek, ılgıdır, ırgın, iğli, ilek, kacer, kesik, kevre, mudara, sırkıncılık (aşağılamak için), sürüntü, şamtin, taktakı, tekdamar, teletür, teneşir horazı, tığlı, tıkna, tırkış (çocuk), tingoz, vırınık, yalın damar, yufka, zılgıt, sünmek (zayıflamak), yüksünmek, ilbiz, mırık, palaz, şor, teleme, tingirdemek” (Aslan, 2019, ss. 60-153), “akarcalı, aydaş, dirayetsiz” (Gecekuşu, 2006, ss. 83-99), “kakanoz” (Çiftoğlu Çabuk, 2015, s. 144), “kara maşa (zayıf, esmer, ufak tefek kadınlar); mezar kaçkını” (Ospanova, 2014, ss. 246, 258) ve iskelet, tahta, çubuk, sıska, çalı, süpürge sapı, yürüyen ölü, ayaklı cenaze gibi olumsuz ifadelerin yanı sıra düşük kilolu, zayıf, ince, sıfır beden gibi olumlu ifadelerden oluşmaktadır.

Zayıf bireylerin tanımlanmasında olduğu gibi kilolu bireylerin tanımlanmasında da örtmece sözlerin kullanımı yaygındır. Çince kilo almak “发胖”^{fā pàng}, kilolu ise “胖”^{pàng} ve “肥”^{fēi}

胖”^{pàng} kelimeleri ile karşılanmaktadır. Bu kelimeler doğrudan anlatım sırasında tercih edilen kelimelerdir; ancak anlamsal olarak negatif etki yarattıkları için bu ifadeler yerine daha olumlu anlamlara sahip olan “富态^{fù tài} zengin ve sağlıklı”, “发福^{fā fú} bolluk ve zenginlik”, “丰满^{mǎn} dolu ve güzel”, “壮实^{zhuàng shí} güçlü ” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır. Şişman kelimesinin doğrudan kullanımı uygun kabul edilmediği için yerine kullanılan bu kelimeler anlamsal olarak aynıdır; ancak kelime bazlı değerlendirildiği zaman örtmece sözler içinde yer alan 福^{fú}, 富^{fù}, 丰^{fēng} ve 壮^{zhuàng} gibi zenginlik, bereket, bolluk, güçlü, sağlıklı olma gibi olumlu anlamlar içeren karakterlerin kullanıldığı görülmektedir. Bunun nedeni ise geleneksel Çin kültüründe özellikle şişman kadınların bereketi ve doğurganlığı simgelemesidir (Li, 2006, s. 64; Tang, 2008, s. 101; Xiaoling ve diğerleri, 2012, s. 67). Zayıflığın ifadesinde kullanılan örtmece sözlerde cinsiyet bazlı sınıflandırma yapıldığı gibi kilolu olma durumunda da aynı şekilde sınıflandırılma yapıldığı görülmektedir. Örneğin, “富态^{fù tài} zengin ve sağlıklı”, “魁梧的^{kuí wú de} gürbüz”, “背阔胸宽^{bèi kuò xiōngkuān} geniş sırtlı ve göğüslü kişi, güçlü”, “体躯宽大的^{tǐ qū kuān dà de} koca gövdeli”, “剽悍健壮^{piāo hàn jiàn zhuàng de} sağlam, dayanıklı”, “敦实^{dūn shí}, 粗壮^{cū zhuàng de} sağlam ve sert” ve “大腹便便^{dà fù pián pián} göbekli” deyimi erkekler için kullanılırken; “丰满^{fēng mǎn} dolu ve güzel” ve “体态丰盈^{tǐ tài fēng yíng de} zengin duruşlu, tombul” örtmece sözleri kadınlar için, “圆滚滚^{yuán gǔn gǔn}的手臂^{de shǒu bì} yuvarlak kollu” örtmece sözü çok kilolu olan bebek ve çocuklar için, “像坦克车^{xiàng tǎn kè chē} tanka benzemek” örtmece sözü vücut ağırlığı yüzünden zor yürüyen yaşlı kadınlar için kullanılmaktadır. Genel açıdan kullanılan “将军肚^{jiāng jūn dù}” örtmece sözü içinde yer alan 将军^{jiāng jūn} kelimesi general, 肚^{dù} ise karın anlamına gelmektedir. Kişinin göbekli olmasıyla generallere benzetildiği ve general havası taşıdığı ima edilmektedir. 将军肚^{jiāng jūn dù} kelimesi ayrıca bira göbeği anlamına da gelmektedir. “弥勒佛^{mí lè fó}” örtmece sözünün asıl anlamı Budizm inancında yer alan Maitreya Buda’dır. Gülen Buda olarak da bilinen ve dış görünüşün kilolu ve mutlu olması nedeniyle bu alanda kullanılan örtmece sözlerden biridir. “圆滚滚^{yuán gǔn gǔn de} yuvarlak, yusuvarlak” anlamına gelen örtmece söz ise aşırı derecede

kilolu kişiler için kullanılmaktadır (Wang, 2011, ss. 239-241). Türkçede dış görünüş ile ilgili olarak, kişinin kilolu olması durumunda şişko, tombik, patates, duba, yarım ay, domuz gibi, ayı gibi vb. kullanımlar argo söz olarak kabul edilmekte ve hoş karşılanmamaktadır. Bu tarz kötü söylemler yerine kilosuz, etine dolgun, balık etli, obez, aşırı kilolu, kalıplı, büyük beden ya da “kilolu, toplu” (Ospanova, 2014, s. 95) gibi daha naif anlamlar içeren örtmece sözler kullanılmaktadır. Ayrıca, Şentürk’ün Derleme Sözlüğü’nden edinmiş olduğu bilgiler neticesinde, “abur, abut, ardaf, avan, boğazsak, boğaccı, boğazlı, boğarsırak, dennak, kota, köşmen, kuduz, langar, lappaş, lepeş, leşko, lokko, lüpcük, öğünsüz, ömmen, sömek, taplı, tılar, tomsa, topan, toraş, tortman, tuluk, tuşba, ubur” (2019, ss. 254- 257) gibi çeşitli örtmece sözlerin yer aldığı görülmektedir. Bu ifadelerin dışında özellikle kilolu kadınlar için “fossuk, eşelek, zambalak” (Aslan, 2019, ss. 56, 89) ve “findıkkurdu” (Ospanova, 2014, s. 246) gibi çeşitli örtmece sözler de kullanılmaktadır.

Çince “^{yǔ yì yángshēng}语意扬升 semantik yükseltme” olarak adlandırılan bir kavram bulunmaktadır.

Bu kavram, tabu veya kaba olarak kabul edilen kelimeleri daha nazik ve övgü dolu bir şekilde ifade etmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem örtmece sözlerin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Olumsuz anlam taşıyan kelimelerin yerine eş anlamlı veya benzer kelimeler kullanılarak, ciddiyet ve utanç yaratan sert ifadelerden kaçınılması ve daha hafif bir ton elde edilmesi amaçlanmaktadır (Ruiqin vd., ss. 19- 20). Bir kişiye şişman ya da cılız demek ne kadar ayıp ise çirkin demek de aynı derece ayıp

sayılmaktadır. Çince çirkin ifadesi “^{chǒu}丑” ve “^{chǒu lòu}丑陋” kelimeleri ile karşılanmaktadır;

ancak bu ifadeler yerine sıradan güzelliği vurgulamak için “^{píng píng}平平 sıradan, normal”, “^{yì}一

^{bān}般 genel”, “^{xiàngmào píng píng}相貌平平 ortalama görünüm”, “^{wǔ guān qí zhěng}五官齐整 genel ve düzgün yüz hatları”

örtmece sözleri veya “^{qí mào bù yáng}其貌不扬 çekici olmayan görünüm” deyimini kullanılmaktadır.

Özellikle bir kadının güzel olmadığını ifade etmek için dinazor anlamına gelen “^{kǒnglóng}恐龙”

örtmece sözü kullanılmaktadır. Türkçede ise benzer şekilde çirkin demek yerine orta halli, standart gibi dolaylı anlatım içeren kelimeler tercih edilmektedir. Bu ifadelerin dışında çirkin kelimesi yerine çirkin ve sevimsiz kadın anlamına gelen “kakanoz” (Çiftoğlu

Çabuk, 2015, s. 144), fakir ve çirkin anlamına gelen “ayransız” (Aslan, 2019, s. 102), “çemçük, söşüret, şebek, ülgüsüz” (Aslan, 2019, ss. 89, 108), “çehre zügürdü, ırşat/ irşat, surat düşkünü” (Gecekuşu, 2006, ss. 49, 50, 52) gibi birbirinden farklı örtmece sözler kullanılmaktadır. Güzellik ve çirkinlik göreceli bir kavram olduğu için bu durumun ifade edilmesinde genellikle “zevkler ve renkler tartışılmaz” söylemi de sıklıkla tercih edilmektedir.

Çince de dış görünüş bakımından saç önemli bir durumdur. Saç kişinin aksesuarı olup, güzellik algısına da etki edebilmektedir. Bazı durumlarda ise genetik faktörler, hormonal değişiklikler, hastalıklar ve yaşlanma neticesinde saç kaybedilmesi yaşanabilmektedir. Bu kayıp tamamen olduğu zaman tanımı kellik ya da kel olma şeklinde yapılmaktadır. Kellik estetik kaygısı yaratabileceği ve kişide özgüven eksikliğine neden olabileceği için doğrudan ifade edilmesi hoş karşılanan bir durum olmamaktadır. Bu nedenle kel kelimesi yerine gerek Çince de gerekse Türkçede örtmece söz kullanımı yaygındır. Çince de kel kelimesi “秃顶” karakteri ile karşılanmaktadır; ancak bu kelime yerine “扫脑儿temiz kafa”, “秃瓢儿 kel kafa”, “歇顶 dinlenmiş kafa” gibi örtmece sözler tercih edilmektedir. Türkçede ise “ayvaz, tırak” (Aslan, 2019, ss. 88, 89), “ağbaş, alazlık, ayaz, bozalak, kıtır (kel hastalığı)” (Gecekuşu, 2006, ss. 48, 49, 51) gibi örtmece sözler kullanılmaktadır. Bu örtmece sözler dışında dazlak, şimşir kafa, ışıl ışıl kafa, yalnız tarak gibi argo sözler de kullanılmaktadır.

Saç gibi boy da güzellik anlayışını şekillendiren durumlar arasında yer almaktadır. Genel olarak uzun boylu olmak güzel bir durum olarak kabul edilirken kısa boylu olmak dikkat çekici olabilmektedir. Bu nedenle kısa boylular uzun boylulara kıyasla çok daha kolay bir şekilde alay konusu olarak görülmektedir. Çince de kısa boylu kişileri tarif ederken “矮子 cüce” kelimesi yerine “矮身材 kısa boylu” (Yang Ru, 2019, s. 35) ve özellikle kısa boylu erkekler için karekök iki anlamına gelen “根号二 (√2)” (Ruiqin vd., 2016, s. 222) kelimeleri örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Türkçede ise “ecene, haçar, meççik, mıdık, ufaktan” (Şentürk, 2019, ss. 257- 258), “cuda” (Aslan, 2019, s. 102) vb. terimler örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Bu ifadelerin dışında kişinin vücut yapısının küçük

olduğunu ifade etmek için minyon, minik, findık ya da bodur gibi ifadeler de tercih edilmektedir.

Bu alanda bahsi geçen örtmece sözlerin dışında Aslan (2019), yapmış olduğu tez çalışmasında, Derleme Sözlüğü'nde yer alan olumsuz fiziksel özelliklerle alakalı olarak şu örtmece sözlere de yer vermiştir; “döşmeldek (göbekli kimse); çıpıl (tüysüz); kalak (ince sesli, hareketleri kadın gibi olan erkek); kevrek (ağzı çarpak olan); kırgız (davranışları erkek gibi olan kız); meşmeş (kadın yaradılışlı erkek); sökel (güçsüz, düşkün); sömürtkan (asık yüzlü, somurtkan); şorutlu (salyalı) (ss. 88-89). Bu ifadelerin dışında “ılkış (şışı); lokma göz (iri ve dışarı fırlamış göz, patlak göz); sis (yüzdeki çil); sislenmek (yüz çillenmek, lekelenmek); tepegöz (sakar kimse)” (Gecekuşu, 2006, ss. 50-52) gibi örtmece sözler de kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, insan vücudu için olumsuz kabul edilen her türlü kusur, hastalık ve özelliklerin tanımlanmasında ve ifade edilmesinde sıklıkla örtmece sözlere başvurulduğu tespit edilmiştir. Gerek Çin toplumunda gerekse Türk toplumunda bu alana dikkatli yaklaşıldığı ve bireylerin rencide edilmesinden kaçınıldığı görülmektedir. Her iki topluma ait örnek olarak verilen örtmece sözlere bakıldığında yaşam şekli, inanç sistemi, kültürel alt yapı ve psikolojik etkenlerin bu alanda kullanılan örtmece sözlerin şekillenmesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Her iki toplumda da birey için sosyal yaşamda dezavantaj olarak kabul edilen bu konular için tercih edilen örtmece sözler sayesinde bireyler hassas ve duyarlı bir yaklaşım sergilemiştir.

3.1.5. Meslekler ile İlgili Örtmece Sözler

Çalışmak, iş sahibi olmak bireylerin para kazanmaları ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için önemli ve gerekli durumların başında gelmektedir. Bu sayede her birey toplumda bir yer edinebilmekte, üretimin bir parçası olabilmekte ve emeklerinin karşılığını bir şekilde alabilmektedir. Günümüz dünyasında ve ekonomik şartlar nedeniyle ne yazık ki çalışmadan hayata tutunmak imkansızdır. Gelirin giderden az olduğu çağımızda ufak da olsa her birey bir işin peşinden koşmaya çalışmaktadır. Kimi iş kolları statü olarak yüksek, kimi iş kolları alt seviye olarak kabul edilmektedir. Toplum içinde değer yargıları bazı durumlarda sahip olduğunuz meslek ve gelire göre de şekillenebilmektedir. Takım elbiseli ve kravat takan bir kişi ya da üniformaya sahip olan

bir kişi “etiket” algısı yüzünden sokakta çalışan birine göre daha fazla saygı ve değer görebilmektedir. Durumun böyle olması nedeniyle de kişiler sahip oldukları mesleklerden hoşnut değillerse ya da toplum tarafından rencide edilmemek adına iş tanımlarını yaparken örtmece sözleri kullanmaktadırlar. Bu durum sadece işi yapan kişi tarafından değil aynı zamanda işi yapan kişiye hitap eden ya da açıklayıcı tarafından da tercih edilmektedir.

Ruiqin ve diğerlerine göre, meslek örtmece sözleri genellikle toplum tarafından düşük statüye sahip olarak tanımlanan meslekler için kullanılan yüceltici ve daha güzel bir isimlendirme yöntemidir. Meslek örtmece sözleri çeşitli şekillerde ifade edilerek, düşük statü olarak tanımlanan meslek gruplarının itibarlı hale getirilmesini ve sektörün kelime dağarcığının zenginleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Genellikle işçi tabiri kullanıldığında, insanlar bunu düşük gelirli ve basit, mekanik aletlerle tekrarlayıcı işler ile ilişkilendirme eğilimindedirler; ancak işçi tabiri yerine “beyaz yakalı” kelimesine karşılık olarak “mavi yakalı” kelimesi tercih edildiğinde, bir nevi statü eşitliği duygusu yaratılmaya çalışılmaktadır. İşin ve çalışanın statüsüne göre oluşturulan örtmece sözler işini kaybetme ve işsizlik⁴⁴ gibi durumlarda da kendini göstermektedir. Her iki durumda hassas konu olarak sayıldığı ve kişiye rahatsızlık verdiği için örtmece sözlerin kullanımı yaygındır (2016, ss. 248-249). Yazarlara göre ayrıca, eski Çin toplumunda “láo xīn zhě zhì rén 劳心者治人, láo lì zhě zhì yú rén 劳力者治于人 zihinsel emek verenler insanları yönetir, fiziksel emek verenler insanlara hizmet eder” anlayışı oldukça önemli bir yere sahiptir. Feodal sistemin Çin’de uzun yıllar hâkim olması nedeniyle ezilen sınıfın kölelik durumu asla iyileşmeye gitmemiştir. Bu durum Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar devam etmiştir; ancak kuruluşun bu yana “gōng zuò bù fēn guì jiàn 工作不分贵贱 işin değeri düşük ya da yüksek diye ayırt edilmemeli” ve “láo dòng rén 劳动人民 mín zui guāngróng 最光荣 çalışanlar, insanların en şerefliisidir” söylemleri ve düşünce modelleri hakim olmuştur. Bu bağlamda, planlı ekonomi döneminde uygulanan eşitlikçi anlayış örtmece sözlerin dönem içinde yaygın olmasının önüne geçerek zayıflattığı görülmektedir. Ancak, zamanla “sān bǎi liù shí háng 三百六十行, háng háng chū zhuànguānyuán 行行出状元 üç yüz altmış meslek var ve her mesleğin de bir

⁴⁴ Çincece mesleklerin tanımlamalarının yanı sıra işsiz ve işsizlik ile ilgili kullanılan oldukça fazla örtmece söz yer almaktadır. Bu alanda kullanılan örtmece sözler Tablo 14’te verilmiştir.

ustası vardır” şeklindeki atasözü ile eşitlikçi anlayışı sekteye uğratılmış, mesleklerin yüksek ve düşük olduğu yönündeki algılar yok edilememiştir. Reform ve açılım süreciyle birlikte gelir farkları daha da belirgin hale gelmiş ve bazı mesleki grupların ifade edilmesinde yeni örtmece sözlerin çıkmasına neden olmuştur (2016, s. 252; Xiao , 2004, s. 98).

Çin ve Türk toplumları baz alınarak, geçmiş dönemlerde meslek dalları günümüzde olduğu kadar çeşitli ve karmaşık olmadığı görülmektedir. Günümüzde iş sahasının artması, iş bölümünün daha ayrıntılı ve detaylı hale gelmesiyle hem meslek tanımları hem de o alanda çalışan kişilerin tanımlanmasında farklılıklar ve çeşitlilikler oluşmuştur. Bu nedenle kimi meslek grupları için kullanılan örtmece sözlerin sayısı artmıştır. Aşağıda yer alan tabloda Çince yer alan çeşitli meslek dalları ve çalışanları için kullanılan örtmece sözlere yer verilmiştir.

Tablo 3.13. Çince Meslekler İçin Kullanılan Örtmece Sözcükler

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
bàn bǎo mù dāng 伴禄母当	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ isim+ fiil
zūn jì 尊纪	Genel	Özel hizmetçi	Fiil+ isim
zūn shǐ 尊使	Genel	Özel hizmetçi	Fiil+ fiil
zūn jiè 尊介	Genel	Özel hizmetçi	Fiil+ fiil
zūn jià 尊价	Genel	Özel hizmetçi	Fiil+ isim
shèng cóng 盛从	Genel	Özel hizmetçi	Sıfat+ fiil
cāng tóu 苍头	Genel	Özel hizmetçi	Sıfat+ isim
shì lì 事力	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ isim
jiā rén 家人	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ isim
jiā dīng 家丁	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ isim
gān bàn 干办	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ fiil
guǎn bàn 管办	Genel	Özel hizmetçi	Fiil+ fiil
yuàn gōng 院公	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ isim
guān shēn 官身	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ isim

èr yé 二爷	Genel	Özel hizmetçi	Sıfat + isim
zǒu shǐ 走使	Genel	Özel hizmetçi	Fiil+ fiil
zǒu shǐ 走史	Genel	Özel hizmetçi	Fiil+ isim
bàn cháng 伴常	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ sıfat
bàn děng 伴等	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ fiil
bàn dǎng 伴挡	Genel	Özel hizmetçi	İsim+ fiil
qīn suí 亲随	Genel	Özel hizmetçi	Sıfat+ fiil
méi xiāng 梅香	Kadın	Özel hizmetçi	İsim+ sıfat
qīng yī 青衣	Kadın	Özel hizmetçi	Sıfat+ isim
yā huán 丫环	Kadın	Özel hizmetçi	İsim+ isim
yā huán 丫嬛	Kadın	Özel hizmetçi	İsim+ isim
xiǎo yù 小玉	Kadın	Özel hizmetçi	Sıfat+ isim
bàn dāng 伴当	Erkek	Özel hizmetçi	İsim+ fiil
cháng bān 长班	Erkek	Özel hizmetçi	Sıfat+ isim
cháng suí 长随	Erkek	Özel hizmetçi	Sıfat+ fiil
cháng nián 长年	Erkek	Özel hizmetçi	Sıfat+ isim
xiāng bāng 相帮	Erkek	Özel hizmetçi	Zarf+ fiil
xī zài 西崽	Erkek	Özel hizmetçi	İsim+ isim
xì zài 细崽	Erkek	Özel hizmetçi	Sıfat+ isim
xiǎo láng 小郎	Erkek	Özel hizmetçi	İsim+ isim
bàn dú 伴读	Okulda yardımcı kişi	Özel hizmetçi	İsim+ fiil
jiā tíng fú wù yuán 家庭服务员	Evde yardımcı kişi	Özel hizmetçi	İsim+ isim
jiā zhèng fú wù yuán 家政服务员	Evde yardımcı kişi	Özel hizmetçi	İsim+ isim
xī fu 媳妇	Evde yardımcı kişi	Özel hizmetçi	İsim+ isim
yuán dīng 园丁	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
dǎo shī 导师	Genel	Öğretmen	Fiil+ isim
shī zhǎng 师长	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
dà shī 大师	Genel	Öğretmen	Sıfat+ isim
zōng shī 宗师	Genel	Öğretmen	İsim+ isim

zōngjiàng 宗匠	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
jiàoshòu 教授	Genel	Öğretmen	Fiil+ fiil
bó shì 博士	Genel	Öğretmen	Sıfat+ isim
sī shī 思师	Genel	Öğretmen	Sıfat+ isim
fù shī 父师	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
fū zǐ 夫子	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
xī xí 西席	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
shé gēng 舌耕	Genel	Öğretmen	İsim+ fiil
shī zūn 师尊	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
shī biǎo 师表	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
yè shī 业师	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
zuò shī 座师	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
xiān shī 先师	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
jiǎng xí 讲席	Genel	Öğretmen	Fiil+ isim
jiàngzhàng 绛帐	Genel	Öğretmen	Sıfat+ isim
jiào yǐ gōngchéng shī 教育工程师	Genel	Öğretmen	İsim+ isim
rén lèi líng hún de gōngchéng shī 人类灵魂的工程师	Genel	Öğretmen	İsim+ isim+ isim
qīn suí 亲随	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	Sıfat+ fiil
cháng bān 长班	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	Sıfat+ isim
jiā dīng 家丁	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	İsim+ isim
bàn dāng 伴当	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	İsim+ fiil
cāng tóu 苍头	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	Sıfat+ isim
jìngshēn rén 净身人	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	Sıfat+ isim
huángmén 黄门	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	Sıfat+ isim
huǒ zhě 火者	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	İsim+ son ek (zamir)
xūn zǐ 熏子	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	Fiil+ isim
zhōng guì rén 中贵人	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	İsim+ isim
gōnggōng 公公	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	İsim+ isim

nèi xiāng 内相	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	İsim+ fiil
sī bái 私白	Genel	Hadım kişi, özel hizmetçi	Sıfat+ sıfat
jī nǚ 妓女	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
huā kuí 花魁	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
yān huā nǚ 烟花女	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
fēngchén nǚ 风尘女	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
xiǎo jiě 小姐	Genel	Hayat kadını	Sıfat+ isim
àn mó nǚ (láng) 按摩女 (郎)	Genel	Hayat kadını	Fiil+ isim
fà lángmèi 发廊妹	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
péi chá xiǎo jiě 陪茶小姐	Genel	Hayat kadını	Fiil+ isim+ isim
hǎo hǎo 好好	Genel	Hayat kadını	Sıfat+ sıfat
qiū niáng 秋娘	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
yáo jiě 窑姐	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
qīng lóu nǚ zǐ 青楼女子	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
马路公主	Genel	Hayat kadını	İsim+ isim
ā yí 阿姨	Kadın	Bakıcı, okul öncesi öğretmeni	İsim
bǎo mǔ 保姆	Kadın	Bakıcı	Fiil+ isim
bǎo mǔ 褓姆	Kadın	Bakıcı	İsim
bǎo mǔ 媵姆	Kadın	Bakıcı	İsim+ isim
yā jì 丫鬟	Kadın	Bakıcı	İsim+ isim
xiǎo nī zǐ 小妮子	Kadın	Bakıcı	Sıfat+ isim
xiǎo bǎo mǔ 小保姆	Kadın	Bakıcı	Sıfat+ isim
xiǎo ā yí 小阿姨	Kadın	Bakıcı	Sıfat+ isim
yā tóu 丫头	Kadın	Bakıcı	Sıfat+ son ek
yā huán 丫鬟	Kadın	Bakıcı	İsim+ isim
xiǎo huán 小鬟	Kadın	Bakıcı	Sıfat+ isim
mó mó 嬷嬷	Kadın	Bakıcı	İsim+ isim
qīng jié gōng 清洁工	Temizlik işçisi	İşçi	Fiil+ sıfat+ isim
chéng shì měiróng shī 城市美容师	Temizlik işçisi	İşçi	İsim+ isim

huánbǎodīng yī rén 环保丁一人	Temizlik işçisi	İşçi	İsim+ isim
huánwèi gōngchéng shī 环卫工程师	Temizlik işçisi	İşçi	İsim+ isim
huánwèi gōng rén 环卫工人	Temizlik işçisi	İşçi	İsim+ isim
cóng yè yuán 从业员	Genel	İşçi	Fiil+ isim
gōngyǒu 工友	Genel	İşçi	İsim+ isim
chī láo jīn 吃劳金	Genel	İşçi	Fiil+ isim
jī shī 技师	Teknisyen	İşçi	İsim+ isim
jì shù yuán 技术员	Teknisyen	İşçi	İsim+ isim
lì tǐ jiāotōngguǎn lǐ yuán 立体交通管理员	Asansör operatörü	İşçi	Sıfat+ isim+ isim
dǎ gōng zǎi 打工仔	Genç erkek	Çiftti	Fiil+ isim+ isim
dǎ gōng mèi 打工妹	Genç kız	Çiftti	Fiil+ isim+ isim
tián shè wēng 田舍翁	Yaşlı	Çiftçi	İsim+ isim+ isim
gēng fū 耕夫	Genel	Çiftti	Fiil+ isim
nóng fū 农夫	Genel	Çiftti	İsim+ isim
tián zhōng láng 田中郎	Genel	Çiftti	İsim+ isim
tián gōng 田公	Genel	Çiftçi	İsim+ isim
tián jùn 田峻	Genel	Çiftçi	İsim+ isim
sè fū 啬夫	Genel	Çiftçi	Sıfat+ isim
tián shè gōng 田舍公	Genel	Çiftçi	İsim+ isim+ isim
chuī xiǎo 吹箫	Genel	Dilenci, dilenmek	Fiil+ isim
dǎ lián huā lào 打莲花落	Genel	Dilenci, dilenmek	Fiil+ isim
tǎo kǒu 讨口	Genel	Dilenci, dilenmek	Fiil+ isim
tǎo kǒu zǐ 讨口子	Genel	Dilenci, dilenmek	Fiil+ isim
tǎo mǐ 讨米	Genel	Dilenci, dilenmek	Fiil+ isim
chuī xiǎo wú shì 吹箫吴市	Genel	Dilenci, dilenmek	Fiil+ isim+ isim
wú shì chuī xiǎo 吴市吹箫	Genel	Dilenci, dilenmek	İsim+ isim+ fiil
shēnshǒu dà jiāng jūn 伸手大将军	Genel	Dilenci, dilenmek	Fiil+ isim
yán mén tuō bō 沿门托钵	Genel	Dilenci, dilenmek	Deyim
yán mén chí bō 沿门持钵	Genel	Dilenci, dilenmek	İsim+ fiil+ isim

bái yī zhàn shì 白衣战士	Doktor, Hemşire	Sağlık çalışanı	Sıfat+ isim
bái yī tiān shǐ 白衣天使	Doktor, Hemşire	Sağlık çalışanı	Sıfat+ isim
yī jiā 医家	Doktor	Sağlık çalışanı	İsim+ isim
yī shī 医师	Doktor	Sağlık çalışanı	İsim+ isim
fāng jiā 方家	Doktor	Sağlık çalışanı	İsim+ isim
xián yī 贤医	Doktor	Sağlık çalışanı	İsim+ isim
liáng yī 良医	Doktor	Sağlık çalışanı	İsim+ isim
míng yī 名医	Doktor	Sağlık çalışanı	İsim+ isim
jiàn kāng wèi shì 健康卫士	Doktor	Sağlık çalışanı	İsim+ isim
chū jiā 出家	Rahip, Rahibe, Keşiş	Din adamı	Fiiil+ isim
chū jiā rén 出家人	Genel	Din adamı	Fiiil+ isim
luò fā 落发	Rahip, Rahibe, Keşiş	Din adamı	Fiiil+ isim
luò tì 落替	Rahip, Rahibe, Keşiş	Din adamı	Fiiil+ fiil
luò zān 落簪	Rahibe, Keşiş	Din adamı	Fiiil+ isim
dà shī 大师	Rahip	Din adamı	Sıfat+ isim
kāi shì 开士	Keşiş	Din adamı	Fiiil+ isim
shàng rén 上人	Keşiş	Din adamı	Sıfat+ isim
chī liáng 吃粮	Asker	Silahlı kuvvetler	Fiiil+ isim
liáng zi 粮子	Asker	Silahlı kuvvetler	İsim
qiū bā 丘八	Asker	Silahlı kuvvetler	İsim+ sıfat
chéng shì wèi shì 城市卫士	Asker ve polis	Silahlı kuvvetler	İsim+ isim
gōng hé guó wèi shì 共和国卫士	Asker ve polis	Silahlı kuvvetler	İsim+ isim
gōng gōng zhì xù de shǒu hù shī 公共秩序的守护师	Polis	Silahlı kuvvetler	İsim+ fiil+ isim
měi shí pēng tiáo shī 美食烹调师	Genel	Mutfak şefi	İsim+ fiil+ isim
chú shī 厨师	Genel	Mutfak şefi	İsim+ isim
dà sī wù 大司务	Genel	Mutfak şefi	Sıfat+ isim
huō fū 伙夫	Genel	Mutfak şefi	İsim+ isim
dà shī fu 大师傅	Genel	Mutfak şefi	Sıfat+ isim
yōu líng 优伶	Aktör, aktris	Sanatçı	İsim+ isim

pái yōu 俳優	Aktör, aktris	Sanatçı	İsim+ isim
líng rén 伶人	Aktör, aktris	Sanatçı	İsim+ isim
líng lún 伶伦	Genel	Sanatçı	İsim+ isim
dān qīngshǒu 丹青手	Ressam	Sanatçı	İsim+ isim
zhì tú yuán 制图员	Teknik ressam	Sanatçı	Fiil+ isim+ isim
měiróngmèi fā shī 美容美发师	Genel	Kuaför	İsim+ isim
měiróng shī 美容师	Genel	Kuaför	İsim+ isim
lǐ fā yuán 理发员	Genel	Kuaför	Fiil+ isim+ isim
lǐ fā shī 理发师	Genel	Kuaför	Fiil+ isim+ isim
fā xíngshè jì shī 发型设计师	Genel	Kuaför	İsim+ fiil+ isim
yuè xià lǎo rén 月下老人	Genel	Çöpçatan	İsim+ isim+ sıfat+ isim
hóngniáng 红娘	Genel	Çöpçatan	Sıfat+ isim
bīng rén 冰人	Genel	Çöpçatan	İsim+ isim
méi rén 媒人	Genel	Çöpçatan	İsim+ isim
yuè lǎo 月老	Genel	Çöpçatan	İsim+ sıfat
shāng gǔ 商贾	Genel	İş adamı	İsim+ isim
gǔ rén 贾人	Genel	İş adamı	İsim+ isim
shì gǔ 市贾	Genel	İş adamı	İsim+ isim
shāng lǚ 商旅	Genel	İş adamı	İsim+ isim
mǎi mai rén 买卖人	Genel	İş adamı	Fiil+ fiil+ isim
jī wěi jiǔ tiáo jiǔ shī 鸡尾酒调酒师	Genel	Barmen	İsim+ isim
jiǔ bó shì 酒博士	Genel	Barmen	İsim+ isim
jiǔ bǎo 酒保	Genel	Barmen	İsim+ isim
jiǔ shēng ér 酒生儿	Genel	Barmen	İsim+ isim
kōngzhōngxiǎo jiě 空中小姐	Genel	Kabin memuru	İsim+ isim
kōng jiě 空姐	Genel	Kabin memuru	İsim+ isim
fēi jī fú wù yuán 飞机服务员	Genel	Kabin memuru	İsim+ isim
kōng sāo 空嫂	Orta yaşlı kadın	Kabin memuru	İsim+ isim
xìn shǐ 信使	Genel	Postacı	İsim+ fiil

qīngniǎo 青鸟	Genel	Postacı	Sıfat+ isim
lǜ yī shǐ zhě 绿衣使者	Genel	Postacı	Sıfat+ isim+ fiil+ son ek (zamir)
lǜ yī rén 绿衣人	Genel	Postacı	Sıfat+ isim+ isim
āi shāng zhī liáo zhuān jiā 哀伤治疗专家	Genel	Cenaze işleri görevlisi	İsim+ fiil+ isim
bīn yí zhǐ shì 殡仪执事	Genel	Cenaze işleri görevlisi	Fiil+ isim+ isim
sāngzàng zhǐ dǎo 丧葬指导	Genel	Cenaze işleri görevlisi	İsim+ fiil
bīn yí zhǐ dǎo 殡仪指导	Genel	Cenaze işleri görevlisi	Fiil+ isim+ fiil
xiāoshòu dài biǎo 销售代表	Genel	Satış danışmanı	Fiil+ isim
xiāoshòujīng lǐ 销售经理	Genel	Satış danışmanı	Fiil+ isim
diànyǒu 店友	Genel	Satış danışmanı	İsim+ isim
sī jī 司机	Genel	Şoför	İsim+ isim
shū jì 书记	Genel	Şoför, sekreter	İsim+ isim
mì shū 秘书	Genel	Sekreter	İsim+ isim
xíngzhèngzhù lǐ 行政助理	Genel	Sekreter, yönetici asistanı	İsim+ isim
gōngguānxiǎo jiě 公关小姐	Kadın	Reklamcı	İsim+ isim
gōngguānxiānshēng 公关先生	Erkek	Reklamcı	İsim+ isim
gōng pú 公仆	Genel	Devlet memuru	İsim+ isim
guānshēn 官身	Genel	Devlet memuru	İsim+ isim
jīng jì rén 经纪人	Genel	Komisyoncu	İsim+ isim
zhōng jiè rén 中介人	Genel	Komisyoncu	İsim+ isim
diàndōu zhī 店都知	Genel	Mağaza çalışanı	İsim+ isim
zhí yuán 职员	Genel	Mağaza çalışanı	İsim+ isim
fú wù yuán 服务员	Genel	Garson	Fiil+ isim
chá bó shì 茶博士	Çay evi çalışanı	Garson	İsim+ isim
jiā jū zhuānghuángshè jì shī 家居装潢设计师	Genel	İç mimar	İsim+ fiil+ isim
xiāngōng 相公	Genel	Çırac, alim, akademisyen	İsim+ isim
bǎo ān 保安	Genel	Güvenlik görevlisi	Fiil+ isim
yì shù zǒngjiān 艺术总监	Genel	Sanat yönetmeni	İsim+ isim

xiǎo bó shì 小博士	Genel	Stajyer	Sıfat+ isim
gōngjiàng 工匠	Genel	Zanaatkar	İsim+ isim
fā míng jiā 发明家	Genel	Mucit	Fiil+ isim+ isim
jiǎo fū 脚夫	Genel	Hamal	İsim+ isim
pǎo jiē xiānshēng 跑街先生	Genel	Seyyar satıcı	Fiil+ isim+ isim
hóng mǎ jiǎ 红马夹	Genel	Borsacı	Sıfat+ isim+ fiil
gōngzhèng rén 公正人	Genel	Hakem	Sıfat+ isim
shí huāng zhě 拾荒者	Genel	Geri dönüşümcü	Fiil+ isim+ son ek (zamir)

Kaynak: Li (2021, ss. 90-97), Ruiqin vd. (2016, ss. 248-256), Wang (2011, ss. 277- 288), Yang Ru (2019, s. 51-56), Zhang (1996, ss. 195- 207)

Tabloda, Çince'de yer alan meslekler ile alakalı olarak toplam iki yüz yirmi iki tane örtmece söze yer verilmiştir. Bu örtmece sözler özel hizmetçi, öğretmen, çiftçi, işçi, hadım kişi, sağlık çalışanı, silahlı kuvvetler mensupları, aşçı, dilenci, bakıcı, hayat kadını, din adamı, çöp çatan vb. kırk üç farklı alanda kullanılmaktadır. Kullanım şekilleri ve anlamları, aşağıda yer alan tablo yorumunda daha detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle isim+ isim, fiil+ isim, fiil+ isim+ isim, fiil+ isim+ sıfat, sıfat+ isim, isim+ fiil, fiil+ fiil+ isim, isim+ fiil+ son ek ve deyim gibi çeşitli yapılardan oluştuğu görülmektedir.

Çin'in geleneksel kültüründe saygınlığın sıralaması “天 gökyüzü”, “地 yeryüzü”, “君 hükümdar”, “亲 ebeveyn” ve “师 öğretmen” şeklindedir. Bütün değerler oldukça önemlidir; ancak öğretmene karşı özel bir saygı vardır. Bu nedenle öğretmen ve usta kelimesinin ifade edildiği 师 karakteri, sosyal hayatta geniş yelpazede kullanılmaktadır. Bu ifade sayesinde tanımı yapılan durumun sosyal açıdan statüsü ve kimliği yükseltilmeye çalışılmakta, böylece saygı ve hayranlık duyguları ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu durum Çince'de yer alan birçok meslek tanımında da görülmektedir. Örneğin, restoranda çalışan bir aşçı için “美食烹调师 gurme şef”, barmen için “鸡尾酒调酒师 kokteyl uzmanı/ barmen”, kuaför için “美容美发师 güzellik ve saç bakım

uzmanı”, terzi için “服装裁剪设计师” giysi tasarım uzmanı”, iç mimar için “家居装

潢设计师 ev dekorasyon uzmanı” gibi mesleklerde 师 karakteri kullanılmaktadır.

Benzer durum teknisyen anlamına gelen “技师” örtmece sözünde de görülmektedir. 技师 örtmece sözü ilk kullanım alanı olarak teknisyenler için kullanılmanın yanı sıra

hamamda kese, masaj ve ayak bakımı gibi işleri yapan kişiler için de kullanılan bir örtmece sözdür. Kelime analizi yapıldığında ise 技 karakteri yetenek, 师 karakteri de usta anlamına gelmektedir. Mesleklerin yüceltilmesinde kullanılan bir diğer kelime ise

Çince akademik alanda doktora yapmış kişi için kullanılan “博士 doktor” kelimesinin kullanımı ile olmaktadır. Örneğin, çay konusunda çok bilgili olduğu düşünülen çay evi

çalışanlarına “茶博士 çay doktoru”, barmenler için “酒博士 içki doktoru”, stajyerler için

“小博士 küçük doktor” gibi saygı içeren ünvanlar verilmektedir. 酒博士 örtmece sözü

aslında yabancı dilden ödünç alınmış bir örtmece sözdür. Bu nedenle yabancı ülkelerde barmen ya da Dr. Likör olarak da ifade edilen bu kelime Çince daha çok içkiyle alakalı derin bilgisi olan kişilere hitap olarak da kullanılmaktadır (Wang, 2011, s. 283). Çince

师 ve 博士 karakterleri gibi 公 karakteri de mesleklerin yüceltilmesinde ve statü sembolü

olarak kullanılmaktadır. Örneğin, eskiden çiftçilere karşı saygı göstermek için “田公

çiftçi”, büyük bir evin kapısında bekleyen, posta alımını kontrol eden kişiler için ise “院

公 hizmetkar” kelimeleri kullanılmıştır⁴⁵. Düşük statü olarak kabul edilen bu ve bu gibi

mesleklerin tanımlarında 师, 博士 ve 公 gibi karakterlerin kullanılmasının nedeni,

mesleği yapan kişinin alanında ne denli uzman ve başarılı olduğunun göstergesidir. Bu

tarz iş kolları düşük seviye olarak kabul edildiğinden, mesleğin bir beceri ve ustalık gerektirdiğine vurgu yapılmak istenmiştir, bu sayede meslek dalları ve çalışanları

⁴⁵ 田 kelimesi tarla anlamına gelirken 院 kelimesi bahçe anlamında kullanılmaktadır.

yüceltilerek toplumda daha iyi bir konumda yer edinmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır (Ruiqin vd., 2016, ss. 252-254; Yang Ru, 2019, s. 53).

Öğretmenlik, hiç şüphesiz en saygın ve en kutsal mesleklerden biridir. Çince, öğretmenlik mesleği için çok sayıda örtmece söz kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadelerin bazıları başka meslek grupları ile yapılan benzerlikler sonucunda oluşturulmuştur.

Örneğin, “^{yuán dīng}园丁” örtmece sözü ilk anlam olarak bahçıvanlık mesleğini ifade etmek için kullanılmaktadır; ancak aynı zamanda öğretmenler için kullanılan bir güzel adlandırma örneğidir. Bu kelimenin öğretmen için kullanılmasının nedeni, bir bahçıvanın çiçekleri özenle yetiştirmesi gibi bir öğretmenin de öğrencilerini özenle yetiştirmesi, onlara çiçek gibi bakması ve bilgilerle beslemesidir. Bazı örtmece sözler ise genel anlamlarda kullanılmaktadır. Örneğin, öğretmen için kullanılan “^{dào shī}导师” örtmece sözü geniş alanda kullanılmaktadır. Bu ifade daha çok toplumun ilerlemesinde etkili olan düşünürler, siyasetçiler, toplumsal reformcular gibi saygın ünvanlara sahip kişiler için kullanılmaktadır, çünkü onlar da insanlığın bir öğretmeni olarak kabul edilmektedir.

Çince öğretmenlik için kullanılan örtmece sözler aslında birer ünvan niteliğindedir. Örneğin, “^{shī zhǎng}师长 öğretmen” daha kıdemli öğretmenler için; “^{dà shī}大师 üstat”, “^{zōng shī}宗师 üstat” ve “^{zōngjiàng}宗匠 üstat” belirli bir alanda uzmanlaşmış, üstün başarı elde etmiş, geniş kitlelerce tanınmış, saygı duyulan bilim insanları ve sanatçılar için; “^{sī shī}思师 akıl hocası” bir rehber gibi hayatın her alanında yardımcı olan, emekleri çok olan öğretmenler için; “^{fù shī}父师 üstat”

yaşlı öğretmenler için kullanılan onursal ünvanıdır. “^{bó shì}博士” örtmece sözü doktora derecesine sahip kişileri ifade etmek için kullanılmanın yanı sıra belirli bir alanda uzmanlaşmış ve sağlam temele sahip öğretmenlerin veya bilgili kişilerin ifade edilmesinde kullanılan bir örtmece sözdür. Bazı örtmece sözler ise hem meslek tanımında hem de imalarda kullanılmaktadır. Örneğin, “^{jiào shòu}教授” kelimesi anlam olarak profesör demektir; ancak aynı zamanda mizah için de kullanılmaktadır. Genel olarak belli bir konu hakkında bilgili olduğu düşünülen ve iyi konuşan kişiler için kullanılan bir örtmece sözdür ve bu açıdan Türkçe ile benzer kullanıma sahiptir. “^{fū zǐ}夫子 üstat” anlamına gelen bu örtmece söz eskiden öğretmenler için bir saygı ifadesi olarak kullanılmaktaydı. Öyle ki,

“孔夫子” kelimesi Konfüçyüs (孔子) için kullanılan onursal bir ünvardır ve yine Konfüçyüs anlamına gelmektedir; ancak günümüzde bu örtmece söz daha çok eski kitapları okumayı seven ve modası geçmiş fikirlere sahip olan kişiler için “kitap kurdu” ya da çok çalışın öğrenciler için “inek” anlamlarında kullanılan alaycı bir ifade tarzıdır. “西席” batı koltuğu” örtmece sözü ise dönem dönem birden fazla kullanıma sahip olmuştur. Bu örtmece söz ilk olarak Çin’in antik döneminde öğretmenler için kullanılan saygın bir ünvardır; ancak zamanla misafire saygı olarak kullanıldığı görülmektedir. Çin kültüründe batı yönü oldukça önemli olarak kabul edildiğinden eskiden eve gelen misafirler ağırlandıken batı tarafına, ev sahibi de doğu tarafına otururdu. Günümüzde ise edebiyata ilgi duyan kişiler mektuplarında yaşlılara karşı hitapta bu kelimeyi kullanmaktadırlar. İnsan ruhunun mühendisi anlamına gelen “人类灵魂的工程师” örtmece sözü öğretmenler için kullanılan övgü dolu bir hitap şekli olmakla beraber aynı zamanda eserleriyle insanları etkileyen yazar ve sanatçılar için de kullanılmaktadır. Bu ifade, insanları eğiterek ve ruhlarını şekillendirerek onların ahlaklı ve erdem sahibi birer birey olmalarını sağlayan kişileri işaret etmektedir (Wang, 2011, ss. 277- 279).

Çince, bazı mesleklerin ifade edilmesi o mesleğin özelliklerinin belirtilmesiyle olmaktadır. Bu yaklaşım, mesleğin gerekliliklerini, önemini ve doğasını vurgulamakla mesleğin sadece adı değil aynı zamanda mesleği icra eden kişilerin niteliklerine ve görevlerine de atıfta bulunmaktadır. Bu sayede meslekler sadece birer isim olmaktan çıkarak, toplumdaki yerleri, önemleri ve katkıları yansıtılmaya çalışılmaktadır. Budist rahip, rahibe ve keşişler için genel ifade olarak “出家人” din adamı” örtmece sözü kullanılmaktadır. Yang Ru’ya göre bunun nedeni, onların dünya işleri ile uğraşmayan kimseler olmasıdır. Ayrıca Budizm inancında manastıra girmek için kişilerin saçlarını tıraş etmesi zorunlu olduğundan, bu kişileri ifade etmek için saçını tıraş etmek anlamına gelen “落发” ve “落替” örtmece sözleri de kullanılmaktadır. “上人” keşişler için kullanılan örtmece sözdür. 上 karakteri üst, 人 karakteri ise insan anlamına gelmektedir. Keşişlere, içlerinde erdem ve bilgeliği barındırmaları, dışlarında ise mükemmel davranışlar sergilemeleri nedeniyle diğer insanlardan üstün tutularak bu ünvan verilmiştir (Zhang, 1996, s. 200). Benzer durum geçmişte ressamların ifade edilmesinde de

görülmektedir. Eskiden ressamıar için “丹青手” örtmece sözü sıklıkla kullanılmıştır. Ressamların genellikle “丹 kırmızı” ve “青 mavi” renkleri kullanmaları ve resim için kullandıkları en önemli uzvun “手 el” olması örtmece sözün oluşturulmasında önemli bir detaydır (Yang Ru, 2019, s. 54). Kelime kelime bakıldığı zaman mesleğin tanımını için oldukça özenle seçilmiş karakterlerin olduğu görülmektedir. Resim sanatı gibi kelime sanatı da itinayla ortaya konulmuştur. Günümüzde ise bu mesleğin tanımında tabu sayılan bir durum yoktur ve doğrudan anlatımda “画家 ressam”, “画师 ressam” gibi kelimeler rahatlıkla kullanılmaktadır. Zanaatkar anlamına gelen “工匠” örtmece sözü ise yetenekli işçiler için kullanılmaktadır. Örtmece söz içinde yer alan 匠 karakteri el işi becerisi olan kişileri ifade etmektedir. Bu nedenle usta ya da usta başı demek yerine zanaatkar kelimesi tercih edilmektedir.

Mesleğin içeriğini, nasıl icra edildiğini ifade eden örtmece sözler hamal, seyyar satıcı ve işportacı olarak tanımlanan meslek dallarında da görülmektedir. Hamal “ücretle yük taşıyarak geçinen kimse, taşıyıcı, yükçü olarak tanımlanmaktadır” (Kolukırık vd., 2008, s. 298). Seyyar satıcılık ise “herhangi bir mekâna bağlı olmaksızın, mal veya hizmet sunan kişiler anlamında iken; işportacı, belediyeye kayıtlı olan ve vergi veren satıcılar anlamında kullanılmaktadır” (Yıldız, 2008, s.344). Ertuğrul ve Seren’e göre (2010, s.y) seyyar satıcılık ve işportacılık mesleklerini kayıt dışı sektörlerdendir. Çince de hamal için “搬运工 hamal” kelimesi yerine “脚夫 hamal” kelimesi örtmece söz olarak kullanılmaktadır. 脚 karakteri ayak anlamına gelirken, 夫 karakteri beden işçisi anlamına gelmektedir. Hamallık mesleğinin genellikle yük taşımakla alakalı bir iş olmasından dolayı, ayak ve bedenin kullanımı örtmece sözde özellikle belirtilmektedir. Benzer durum seyyar satıcılık mesleğinin tanımında da görülmektedir. Seyyar satıcılar genellikle sokaklarda işlerini yapmaktadırlar, bu nedenle Çince de bu meslek için “跑街先生 bay sokak koşucusu” örtmece sözü kullanılmaktadır. Türkçede ise seyyar satıcısı veya işportacı ifadeleri kullanılmaktadır. Bu tanımların haricinde, kişi genellikle hangi ürünü satıyorsa o ürünle adı anılmaktadır; örneğin “simitçi”, “karpuzcu”, “mısırcı” vb. Hamal

kelimesi ise tabu olarak kabul edilmemekle birlikte “işçi ve emekçi anlamındaki amele” (Kolukırık vd., 2008, s. 298) kelimesi ya da yük taşıyıcı gibi daha naif ifadeler kullanılmaktadır. Benzer durum hakemlik mesleğinin tanımında da görülmektedir. “公正^{gōngzhèng} 人^{rén}” kelimesi çeşitli spor etkinliklerinde hakemlik yapan kişiler için kullanılan bir saygı ifadesidir. Örtmece söz içinde yer alan “公正^{gōngzhèng}” kelimesi adil ve tarafsız anlamına gelmekte ve mesleğin önemini vurgulamaktadır.

Bir diğer önemli meslek kolu ise silahlı kuvvetlerdir. Silahlı kuvvet mensupları toplum ve devlet için oldukça önemli bir yapı taşıdır. Devleti iç ve dış tehditlere karşı koruyan silahlı kuvvetler sayesinde ülkenin ve toplumun güvenliği ve huzuru sağlanmaktadır. Bu nedenle Çince silahlı kuvvetler için kullanılan örtmece sözlere bakıldığında zaman koruma ve güvenlik anlamlarına gelen karakterlerin kullanıldığı görülmektedir. “城市卫士^{chéngshì wèishì} şehir muhafızları”, “公共秩序的守护者^{gōnggòngzhì xù de shǒu hù shī} kamu düzeni koruyucusu”, “共和国卫士^{gòng hé guó wèishì} Cumhuriyet Muhafızları” gibi örtmece sözler asker ve polisler için kullanılan örtmece sözlerdir. “共和国卫士^{gòng hé guó wèishì} Cumhuriyet Muhafızları” örtmece sözü ayrıca Çin Halk Kurtuluş Ordusu’na katılanlara verilen onursal bir üvandır (Wang , 2011, s. 287). Ayrıca eskiden askerler için kullanılan geleneksel örtmece sözler olan “吃粮^{chī liáng}”, “粮子^{liáng zǐ}”, “丘八^{qiū bā}” gibi ifadeler günümüzde kullanımdan düşmüştür ve yerlerini doğrudan “兵人^{bīng rén}”, “士兵^{shì bīng}” gibi asker anlamına gelen kelimelere bırakmıştır.

Eski dönemlerde Çin toplumunda, çayevlerinde çalışanlar için “茶馆招待员^{chá guǎnzhāo dài yuán} çayevi garsonu”, meyhanede ve barda çalışanlar için “酒馆招待员^{jiǔ guǎnzhāo dài yuán} meyhane/ bar garsonu” kelimeleri yerine “茶博士^{chá bó shì} çay doktoru”, “酒博士^{jiǔ bó shì} içki doktoru” kelimeleri örtmece söz olarak kullanılmıştır; ancak daha sonraları bu örtmece sözler güncelliğini kaybetmiştir ve günümüzde daha çok “酒生儿^{jiǔ shēng ér} barmen çocuk” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Deng Xiaoping’in (邓小平^{dèngxiǎopíng}) 19.yüzyılda gerçekleştirmiş olduğu reformdan sonra kuaförlük mesleğini icra eden kişilere “剃头的^{tì tóu de} berber”, “剃头匠^{tì tóu jiàng} berber ustası” yerine

“美容师 güzellik uzmanı” ya da “发型设计师 saç stilisti” denilmeye başlanmıştır. Son zamanlarda ise temizlik işi yapan kişilere “清洁工 temizlikçi, çöpçü, hademe”, “垃圾工人 çöpçü”, “扫马路的工人 yolları süpüren kişi”, “扫街 sokakları temizlemek” kelimeleri yerine “环保丁一人 çevreciler”, “环卫工人 temizlik işçisi”, “城市美容师 şehir güzellik uzmanı”, “环卫工程师 temizlik mühendisi” ve çöplerden topladıkları atıklarla geri dönüşüme katkı saylayan kişiler için “拾荒者 geri dönüşümcü”; mutfakta çalışan işçilere “伙夫 mutfak görevlisi”, “大师傅 usta”, “炊事员 mutfak çalışanı” yerine “厨师 şef”; şehirlere çalışmaya gelen genç çiftçilere “青年农民 genç çiftçi” yerine “打工仔 çalışan genç erkekler” ya da “打工妹 çalışan genç kızlar”; “推销人员 satış elemanı” yerine “销售代表 satış danışmanı”, “销售经理 satış danışmanı”; “跟班 garson”, “跑堂 garson”, “听差 garson”, “店小二 otel görevlisi” yerine “服务员 hizmet elemanı”, “店都知道 mağaza çalışanı”; “伙计 hizmetli” yerine “职员 mağaza çalışanı”; “拉车的 araba çekici”, “车夫 arabacı” yerine “司机 şoför”; “捎客 aracı” yerine “经纪人 komisyoncu”; “门卫 kapı bekçisi” ve “保镖 koruma” yerine “保安 güvenlik görevlisi”; “开电梯的人 asansör operatörü” yerine “立体交通管理员 çok katlı ulaşım yöneticisi”; “舞台设计人员 sahne tasarımcısı” yerine “艺术总监 sanat yönetmeni”; “保姆 dadı” yerine “阿姨 teyze” veya “家政服务员 ev hizmetçisi” çeşitli iş kollarında çıraklık yapan kişiler ve stajyerler için “相公 usta”, “小博士 stajyer”; bar veya otelde çalışanlar için “店都知道 mağaza çalışanı”; “殡仪人员 cenaze görevlisi” yerine “哀伤治疗专家 yas terapisti”; üst düzey kişilerin özel hizmetçileri için “伴当 yoldaş”; insanların evlenmesinde aracılık eden kişilere çöptatan yerine “月老 aracı”; okullarda ya da kurumlarda çalışan vasıfsız işçiler için “工友 çalışma arkadaşı”; kayıkçılara “驾长 kaptan”; şoför için kullanılan “司机 şoför” yerine

de ses benzerliğinden dolayı “书记” gibi onursal ünvan olarak kullanılan örtmece sözler verilmekte ve bu sayede düşük statülü olarak kabul edilen mesleklere daha saygın ve olumlu bir anlam kazandırılmaktadır. Bu insan odaklı yaklaşım tarzı, hoşgörü ve uyumu da beraberinde getirmektedir (Guo & Zhang, 2010, s. 63; Ruiqin ve diğerleri, 2016, ss. 248- 256; Yang Ru, 2019, s. 51-52). Benzer durumun çiftçilik mesleğinde kullanılan örtmece sözlerde de yaygın olduğu görülmektedir. Günümüzde çiftçilik mesleği değer olarak daha farklı bir konumda olduğu için “农民 çiftçi” kelimesi doğrudan anlatımda kullanılan bir ifadedir; ancak geçmiş dönemlerde “田畯 tarla ağası, şefi”, “耨夫 hasatçı”, “田公 çiftçi”, “田舍公 çiftçi”, “田舍翁 yaşlı çiftçi” gibi daha farklı kelimeler kullanılmıştır (Li, 2021, s. 94). Türkçede var olan kullanımlara bakıldığı zaman benzerlik olduğu görülmektedir. Örneğin çöpçü demek kişinin gururunu incitebileceği düşüncesi ile belediye işçisi, temizlik görevlisi/ işçisi, hizmetli; temizlikçi yerine temizlik işlerine yardımcı kişi, hademe; kapıcı yerine apartman görevlisi; tezgahtar yerine satış danışmanı, sekreter yerine asistan gibi kelimeler örtmece söz olarak kullanılmaktadır (Çolak Çelik, 2018, s. 21; Demirci, 2008, s. 23). Genel olarak Türkçede aşçı, çırak, şoför, garson, kuaför, çiftçi gibi mesleklerin tanımında örtmece sözler çok tercih edilmemekte, doğrudan kullanımın yaygın olduğu görülmektedir.

Ruiqin ve diğerlerine göre, Çince mesleki alanda kullanılan örtmece sözlerin çoğalmasında reform ve dışa açılma ile batı kültürünün doğu kültürüne olan etkisi oldukça önemlidir. Yazarlar ayrıca, günümüzde insanların, fiziksel işlerde ve hizmet sektöründe çalışan kişilerin zekâ seviyelerinin düşük veya yetersiz olduğunu düşündüklerini, bu nedenle bu alanlarda olan mesleklerin hâlâ çok fazla takdir görmediğini belirtmektedirler. Bu düşüncüyü destekler bir şekilde de özellikle ebeveynlerin çocukları okumaya teşvik etmek için sıklıkla “eğer iyi çalışmazsan gelecekte sadece sokakları temizlemek ve dilenmek zorunda kalırsın” gibi söylemleri olduğunu da belirtmektedirler (2016, s. 256). Bu söyleme benzer durum Türk toplumunda da görülmekte, okumak istemeyen çocuklar için söylenen “okumazsan adam olamazsın”, “okumazsan seni sanayiye çırak olarak veririm”, “herkes memur olacak da sokakları kim temizleyecek” ve “oku, baban gibi eşek olma” gibi hem tehdit hem de alay anlamı içeren söylemler yer almaktadır. Her iki toplumda da benzer durumun görülmesi eğitime verilen

önemin de göstergesidir; ancak meslekler hakkında bu denli aşağılayıcı söylemler doğal olarak o mesleklerin değer kaybetmesine ve tercih edilen meslekler arasından çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu gibi toplum tarafından aşağı görülen meslek grupları için çeşitli örtmece sözler kullanılarak hem mesleğe karşı hem de o mesleği icra eden kişilere karşı saygı ve eşitlikçi bir yaklaşım oluşturulması daha doğru olacaktır.

Çin feodal dönemde bazı mesleklerle ilgili kullanılan örtmece söz kalıpları günümüzde farklı şekilde kullanılmaktadır. Feodal sistemin hâkim olduğu dönemlerde bazı düşük seviyeli meslek grupları ve hizmet sektöründe bulunan kişilerin mesleki tanımlamaları, bu mesleklerin günümüzde olmaması nedeniyle ortadan kaldırılmıştır. Bu mesleklerden biri hadımlıktır. Hadımlar Çin tarihinde oldukça eski bir tarihe sahiptirler. Sarayda mahremiyetin korunmasında ve hükümdarların yakın çevrelerinde yer alan önemli kişilerdir. Bu nedenle özellikle siyaset, bürokrasi, ceza sistemi, sanat ve sosyal hayat gibi önemli birçok alanda etkili olmuşlardır ve bu sayede sıradan bir hizmetçi olmaktan daha çok toplumun önemli bir kısmını temsil eden kişiler olarak tanımlamaktadırlar. Çin tarihinde hadım etme ve hadım kimliğinin oluşmasında savaş oldukça büyük bir etkidir. Savaş sırasında yenilen düşmana ceza ve intikam amacıyla hadım işlemi uygulanmış, askeri üstünlüğün ve zaferin simgesi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca hadım edilen kişi ya da kişilerin zayıf düşeceği ve böylece daha kolay bir şekilde yönetileceğine dair inanç da hakimdir (Görez, 2016, ss. 77- 78).

Eskiden Çince hadımlar için “寺人”, “宦官”, “阉人”, “腐人”, “中官”, “太监”, “貂瑯”, “宦寺”, “阉寺”, “貂寺”, “中瑯”, “内瑯” gibi hadım anlamına gelen çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Hadımları özellikle aşağılamak ve onları hor görmek için yine hadım anlamına gelen “宦竖”, “阉竖”, “中竖” kelimeleri kullanılırken, saygı duyulduğunu göstermek için ise “公公” ve “老爷” kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca özellikle cinsel organlarının olmadığını ifade eden “刑人”, “刑余”, “熏余”, “私白”, “净身” vb. çeşitli kelimeler de kullanılmaktadır (Görez, 2017, ss. 34-37); ancak daha sonraları bu tanımlamalar ortadan kaldırılarak yerine özel hizmetçi anlamına gelen ve daha kibar ifade tarzları olan “亲随”, “长班”, “家丁”, “伴当”, “苍头”

kelimeleri getirilmiştir (Ruiqin vd., 2016, s. 36). Hadımlar için kullanılan bir diğer adlandırma yöntemi ise görev yapmış oldukları bölümlerle ilgilidir. Örneğin, eskiden Doğu Han Hanedanlığı'nda, saray görevlilerinden oluşan saray içi memurlarının liderleri “^{huáng mén}黄门 sarı kapı” olarak adlandırılmaktaydı. Bu görevde yer alan kişiler ise genellikle hadımlardan oluşmaktaydı, bu nedenle daha sonra ^{huáng mén}黄门 terimi sarayda çalışan hadımlar için kullanılmaya başlanmıştır. Hadımlar için kullanılan bir diğer eski örtmece söz ise “^{huǒ}火者” dır. ^{huǒ}火 karakteri ateşi, ^{zhě}者 karakteri ise kişiyi ifade etmektedir. Eskiden sarayda hadımların sünnet işlemi sonrasında yaranın iyileşmesi için yara ateşle mühürlenirdi. Bu kelimelerin seçilmesinin nedeni de yapılan işlemde kaynaklanmaktadır. “^{xūn zǐ}熏子” örtmece sözü de ^{huǒ zhě}火者 örtmece sözü ile aynı anlamı ifade etmektedir (Zhang, 1996, ss. 198, 202). Geçmişte sıklıkla kullanılan bir diğer örtmece söz ise “^{jìng shēn rén}净身人” dir. Temizlenmiş kişi anlamına gelen bu örtmece sözde asıl vurgulanmak istenen kişinin cinsel arzularını kaybetmiş olmasıdır (s. 199).

Türk tarihinde hadımlar saraya ve hareme hizmet etmeleri için alınan erkek kölelerdir. Hadımların geçmişi Osmanlı zamanına dayanmaktadır.

Osmanlı devletinde hadımların kesin olarak hangi tarihten itibaren kullandıkları net olmamakla beraber, Ata Efendi, hadım ağalarının harem hizmetine alınmasının II. Murad zamanında olduğunu yazar. Uluçay'a göre ise II. Murad zamanında Rumeli Beylerbeyi bulunan Hadım Şahabeddin Paşa'nın yaşı göz önünde bulundurulursa, hadımların Osmanlı sarayında görevlendirilmelerinin Çelebi Mehmet zamanına rastlaması gerektiği savunulur (Uluçay, 2013: 206). Seyyahların kitaplarına göre ise, 24 Fatih zamanında siyah ve beyaz hadımların haremde çalıştıkları anlaşılmaktadır (Miller, 1979: 91). (akt. Görez, 2017, ss. 23-24)

Türkçede hadım kelimesinde genel olarak bir kısıtlama olmaksızın yaygın kullanıma sahiptir. Çin tarihinde yer alan hadımlar ile Türk tarihinde yer alan hadımlar görevleri açısından benzerlik göstermelerine rağmen özellikle hadım edilmesi durumundan farklıdırlar. Çin tarihinde kişinin hadım olması için yapılan işlem yine Çinliler tarafından

yapılmıştır; ancak Türk tarihinde hadım kişilerin hepsi Orta Afrika ya da Habeşistan'dan getirilen, önceden hadım edilmiş kölelerdir (s. 24).

Eskiden Çin toplumunda sanatçılar statüsü düşük insanlar olarak kabul edilmekteydi; ancak günümüzde sanatın ve sanatçının daha çok değer görmesi ve popüler bir meslek haline gelmesi nedeniyle durum değişmiştir. Bu nedenle eskiden sanatçılar için kullanılan, sanatçı, aktör- aktris anlamlarına gelen “^{yōu líng} 优伶”, “^{pái yōu} 俳优”, “^{líng rén} 伶人”, “^{líng lún} 伶伦” örtmece sözlerine günümüzde ihtiyaç duyulmamaktadır. Sanatçı anlamına gelen “^{yǎn yuán} 演员” kelimesi doğrudan kullanılmaktadır. Bazı meslek grupları geçmişte tabu olarak kabul edildiği için örtmece sözlerin kullanıldığını görmekteyiz; ancak bu durum bütün meslek grupları için geçerli değildir. Hizmetçi ve dadılık katı hiyerarşinin hâkim olduğu dönemlerde sıradan bir meslek olarak kabul edilmesi nedeniyle ifade edilmesi esnasında örtmece sözlere ihtiyaç duyulmamaktaydı; ancak günümüzde katı hiyerarşinin ortadan kalkmasıyla bu mesleklerin sosyal hayat içindeki konumu değişmiştir. Bu nedenle “^{yōng rén} 佣人 hizmetçi” ya da “^{bǎo mǔ} 保姆 dadı” kelimelerinin kullanımının mesleği icra eden kişilerin onuruna dokunabileceği gerekçesiyle “^{jiā tíng fú wù yuán} 家庭服务员 ev işlerine yardımcı kişi” veya “^{ā yí} 阿姨 bebek bakıcısı” gibi daha naif ifadeler örtmece söz olarak kullanılmaya başlanmıştır (Ruiqin vd., 2016, ss. 36-37).

Meslek dallarının birçoğu resmi olarak kabul edilmiş olanlardan oluşmaktadır; ancak bazıları ise her ne kadar resmi bir meslek olarak kabul edilmese de sosyal hayat içinde varlıkları barizdir. Bu duruma en güzel örnek belki de hayat kadınları ve yapmış oldukları işlerdir. Hayat kadınları yapmış oldukları işten dolayı toplumda dışlanmaktadırlar. Bu dışlanma onları ifade eden örtmece sözlerde de kendini göstermektedir. Eski zamanlarda Çin kültüründe hayat kadınları için “^{ji nǚ} 妓女 hayat kadını”, “^{huā kuí} 花魁 hayat kadını- oiran”, “^{yān huā nǚ} 烟花女 hayat kadını”, “^{fēng chén nǚ} 风尘女 hayat kadını” kelimeleri örtmece söz olarak kullanılmaktaydı; ancak günümüzde örtmece sözlerin değişebilirliği neticesinde yeni örtmece sözler oluşmuştur. Bu yeni örtmece sözler ise “^{xiǎo jiě} 小姐 genç bayan”, “^{àn mó nǚ láng} 按摩女 (郎) masajcı kız”, “^{fā láng mèi} 发廊妹 kuaför kız”, “^{péi chá xiǎo jiě} 陪茶小姐 çaya eşlik eden bayan” ve “^{mǎ lù gōng zhǔ} 马路公主 yol

prensesi” şeklindedir (Ruiqin vd., 2016, s. 23; Yang Ru, 2019, s. 51). Örtmece sözlerin anlamları ve ifade ettikleri durumlar aynıdır; ancak örtmece sözlerin oluşturulmasında seçilen kelimeler sayesinde yine anlamsal açıdan dolaylı anlatım olduğu görülmektedir. Hayat kadını için kullanılan bir diğer örtmece söz ise “窑姐 hayat kadını” ve “青楼女子 hayat kadını”dır. Bu örtmece sözler hem işi hem de işin nerede yapıldığı hakkında bilgi vermektedir. Kelimeler içinde yer alan 窑 ve 青楼 karakterleri eskiden hayat kadınlarının müşteri toplamak için toplandıkları yeri, genel evi ifade etmektedirler (Wang , 2011, s. 288).

Artantaş, fuhuşla ilgili kayıtların ilk kez Mezopotamya’da bulunduğunu ve bu nedenle fahişelik mesleğinin insanlık tarihinin en eski mesleği olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre fuhuş bütün toplumlarda görülmektedir ve fuhuş ya da seks işçiliği, aslında ticarileşmiş cinsel davranışı ifade etmektedir. Siegel’e göre ise “fuhuş, fahişe ve müşteri ile bazı durumlarda fahişenin işvereni veya dostu (kadın satıcısı/sevgilisi) arasındaki bir anlaşmaya dayanan, evlilik dışı, ticari seks alışverişidir.” Bazı kimselere göre bu mesleği icra eden kadınlar topluma fayda sağlamaktadırlar, bu nedenle onlara “seks işçisi” demek daha uygun bir tanımdır, çünkü bu ifade kadınlara *sözde* özgürlük hissiyatı vermektedir. (akt., Artantaş, 2021, s. 2-3)

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 128’inci maddesi uyarınca çıkarılan Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü’nün 16’ncı maddesi uyarınca genelev; genel kadınların bir arada oturarak fuhuş yaptıkları veya bu maksat için toplandıkları yerlerdir. Tüzüğün 15’inci maddesine göre ise genel kadın; başkalarının cinsi zevkini menfaat karşılığı tatmin etmeyi sanat edinen ve bunun için değişik erkeklerle münasebette bulunan kadınlardır (Köroğlu Ölmez, 2022, s. 1059).

Türkçede bu meslek için birden fazla tanım yapılmaktadır ve bu işi yapan kişilere argoda orospu ya da fahişe tanımı sıklıkla kullanılmaktadır; ancak örtmece söz olarak hayat kadını kelimesi tercih edilmiştir. Genel olarak fuhuş ve fuhuş yapan kişi için, “kutsal evlilik”, “köle ticareti”, “kadın ticareti”, “seks işçiliği”, “fahişe”, “kutsal fahişe”, “odalık”, “metres”, “yosma”, “aşüfte”, “kapatma”, “kiralık kız”, “telekız”, “haraşo”, “nataşa”, “genel kadın”, “seks işçisi”, “kaldırım çiçeği”, “sokak kadını”, “yasak ilişki”, “yasal olmayan”, “yolsuz ilişki”, “harama uçkur çözmek”, “para karşılığı birlikte olmak”,

“mama”, “randevucu”, “godoş”, “kodoş”, “muhabbet tellalı”, “çaça”, “abla”, “anne”, “başbayı”, “astik”, “organizatör”, “çiçekçi”, “esnaf”; fuhuş yapılan yer için, “kutsal tapınak”, “randevu evi”, “özel ev”, “genelev”, “harem-i hümayun”, “birleşme evi”, “umumhane”; kadın ticareti yaparak kazanç sağlayanlar için, “köle tüccarı”, “kızlarağası”, “kabadayı”, “belalı”, “muhabbet tellalı”, “dost”, “fedai”, “patron”, “dümbük”, “zavak”, “koruyucu”, “pazarlamacı”, “aracı”, “girişimci”, “işadamı” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır (Açıklalın, 2013, s. 244; Gecekuşu, 2006, s. 32; Ospanova, 2014, s. 126). Çolak Çelik, farklı kaynaklardan derlemiş olduğu bilgiler neticesinde hayat kadınları için ayrıca kullanılan örtmece sözleri şu şekilde sıralamaktadır: “alûfe, addırık, alaşa, andız, aspak, ayağı bozuk, ayağı dışarı, ayakçı karısı, başı dışarı, bardel, baştan çıkgın, böcek, damarı kırık, düşkün, düşkün kadın, ergi, eli beratlı, ellenmiş dillenmiş, eteği eğri, fettan, güvende, hayat kadını, hoşu, iffetsiz, kaynaşık, kaldırım kuşu, kınalı, koket, kötü kadın, makine, muameleci, malta, oynak kadın, önlük, paçoz, seçme, sermaye, sinek, şıllık, tensuz, ters ayakkabı, vesikalı, yollu” (2018, ss. 104-105).

Hayat kadını için Türkçede kullanılan örtmece sözler Çince kullanımlara göre daha fazladır. Bazı örtmece sözler ise kendi içlerinde özel anlamlar ve kullanım yerlerini de içermektedirler. Örneğin, Açıklalın’a göre hayat kadınları için kullanılan “Haroşa” ve “Nataşa” örtmece sözlerinin kullanılması ithal fuhuş simgesidir (2013, s. 256). “Genel kadın” örtmece sözü ise genellikle daha çok hukuk terimi olarak kullanılmaktadır.

Çince yer alan bazı meslek örtmece sözlerinin meslek gereği giyilen üniformaların şekillerine göre oluşturulduğu görülmektedir. Örneğin; doktorlar, hemşireler ve sağlık görevlileri genellikle beyaz üniforma giydikleri için “白衣天使 ^{bái yī tiān shǐ} beyaz kıyafetli melek” ve “白衣战士 ^{bái yī zhàn shì} beyaz kıyafetli savaşçı” kelimeleri örtmece söz olarak kullanılmaktadır; ancak günümüzde hemşireler için “护士 ^{hù shì}” kelimesi doğrudan kullanıma sahipken, doktorlar için eskiden kullanılan “医匠 ^{yī jiàng}” kelimesi yerine güncel olarak “医生 ^{yī shēng}”, “大夫 ^{dà fū}”, “医家 ^{yī jiā}”, “医师 ^{yī shī}” ve “方家 ^{fāng jiā}” gibi kelimeler doğrudan kullanılmaktadır. Doktor için sıklıkla kullanılan 医 ^{yī} karakteri hem doktor anlamına hem de tedavi etmek anlamına gelmektedir.

方家 ^{fāng jiā} örtmece sözü ise doktorların tedavi için “方剂 ^{fāng jì} reçete” yazmaları ile

ilişkilendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu ifadeler dışında doktorlar için “^{xián yī}贤医 bilge doktor”, “^{míng yī}名医 ünlü doktor” ve “^{jiànkāng wèi shì}健康卫士 sağlık muhafızları” gibi çeşitli örtmece sözler de kullanılmaktadır. Postacılara eskiden “^{yóu chāi}邮差” denilirken günümüzde giymiş oldukları yeşil üniformaları nedeniyle “^{lǜ yī shǐ zhě}绿衣使者 yeşil kıyafetli elçi” örtmece sözü kullanılarak hitap edilmektedir. Ayrıca postacıların güzel haberler getireceğine dair olumlu düşünce neticesinde, müjdeyi getiren kuş olarak “^{qīngniǎo}青鸟 mavi kuş” örtmece sözü kullanılmaktadır. Benzer şekilde eskiden hizmetçi kızlar siyah kıyafet giydikleri için kıyafete ve rengine atıf yapılarak “^{qīng yī}青衣” örtmece sözü hizmetçi kızların adlandırılmasında kullanılmıştır. Bu ifade daha sonraları “^{zhèng dàn}正旦” kelimesi ile eş anlamlı olarak Pekin operasında yer alan kadın karakterleri ifade etmek için de kullanılmıştır (Li, 2021, ss. 90-97; Ruiqin vd., 2016, s. 253). Sağlık çalışanları için kullanılan beyaz melek örtmece sözü Türkçede de kullanılmaktadır. Bu ifadenin dışında ayrıca, hayat kurtaran, kutsal eller, sağlık savaşçısı, şifa dağıtan kişiler gibi farklı ifadeler de mesleğin önemini ve kutsallığını vurgulayan örtmece sözler arasında yer almaktadır.

“Dilenme ve dilencilik geçmişten bugüne her toplumda birbirine çok benzeyen davranış örüntüleri gösterebilen, ancak toplumların kendilerine özgü kültürel yapısına, hayata, insana ve eşyaya bakış açılarına göre farklılıklar içeren sosyal bir olgudur” (Koçak, 2023, s. 224). Ruiqin ve diğerlerinin belirttiği üzere tarihte, Çin hanedanlık değişimleri sırasında, birçok kişi yaşanan savaş ve felaket yüzünden evlerini terk etmek zorunda kalarak sürgüne gönderilmiş ve bu yüzden dilencilik yapmak zorunda kalmıştır. Zamanla da dilencilik bir meslek haline dönüşmüş ve hatta dilenci çeteleri bile oluşmuştur. Çince dilenci kelimesi “^{qī gǒu}乞丐” karakteri ile ifade edilmektedir; ancak bu kelimenin doğrudan aktarımı pek tercih edilmemektedir. Bu kelime yerine insanlar, hayatlarını dilencilik yaparak geçindirdiklerini ifade etmek için dolaylı olarak “^{chuīxiǎo}吹箫 flüt çalmak”, “^{dǎ lián huā luò}打莲花落 lotus düşüşü oynamak”, “^{tǎo kǒu}讨口 yemek için yalvarmak” gibi örtmece sözler kullanmışlardır (s. 254). Bu ifadelerin dışında dilencilik için yapılan eylemlerin anlatıldığı örtmece sözler de vardır. Örneğin, “^{shēnshǒu dà jiāng jūn}伸手大將軍 elini uzatan komutan”

örtmece sözü ile dilenci olarak yaşamak için elini uzatmanın bir yaşam tarzı olduğu vurgulanırken, “沿门持钵” örtmece sözü ve “沿门托钵” deyimini ile de kapı kapı dolaşıp yiyecek ve sadaka istendiği anlatılmak istenmektedir (Zhang, 1996, ss. 200, 202).

Dilenci ya da dilencilik, sadece geçmişin değil günümüzün de önemli konuları arasında yer almaktadır. Dilenmek genellikle çeşitli sebepler nedeniyle çalışma durumu olmayan ya da çalışmayan insanların hayatta kendilerini idame edebilmek için seçmiş oldukları bir yöntem ve hayat tarzıdır. Dilencilik bazı kişi ya da kişiler tarafından bir meslek olarak algılanmaktadır ki bu yanlış algı genellikle maddi sıkıntısı olmayan; ancak yine de dilenmeyi tercih eden kişiler tarafından öne sürülmektedir (Vatandaş, 1999, s. 179).

Dilenmek, Türkçede kendisini acındırarak bir kimseden bir şey talep etmek, istemek, dilencilik etmek anlamındadır (Şemseddin Sami, 1317 (1901), s.644; Tietze, 2002, s.619) Arapçada, “s-e-l” kökünden türeyen “suâl, tese’ül ve mesele” kelimeleri de “sorma, isteme ve dilenme” (Toksarı, 1994, s. 298) anlamlarına gelir. Farsçada dilenme, yoksul, fakir anlamına gelen kelime ise, “ged, gedâ”dır (Şükûn, 1967, s. 1640). Dolayısıyla dilimizde, dilenci, sail, sailci, gedâ kelimeleri dilenen insanlar için kullanılmagelmiştir. (Koçak, 2023, s. 224)

Eskiden Çin’de var olan feodal sistemin etkisi, mesleklerin tanımı esnasında cinsiyete göre yapılan farklı adlandırmalarda da kendini göstermektedir. Örneğin, hizmetçi

anlamına gelen “伴当”, “长班”, “长年”, “长随”, “相帮”, “西崽”, “细崽” kelimeleri erkek hizmetçileri ifade ederken, “丫鬟”, “丫环”, “丫嬛” kelimeleri kadın hizmetçileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bazı durumlarda ise hizmetçinin görevinin özellikle

vurgulandığı görülmektedir. Örneğin, “伴读” örtmece sözü ile kişinin sahibi ile eğitim

alması ve ona eğitim hayatında yardımcı olması gerektiği belirtilmektedir (Yang Ru, 2019, s. 51). Eskiden saray sisteminde var olan kadın bakıcılar da çocukların yetiştirilmesinden sorumlu oldukları için özel hizmetçi olarak sayılmaktaydı. Bakıcılar için bakıcı ve dadı

anlamlarına gelen “保姆”, “裸姆”, “媒姆”, “裸母” gibi kelimeler sıklıkla kullanılmıştır;

ancak bu ifadelerin dışında özellikle genç yaşta olan bakıcılar için “丫髻 küçük bakıcı”,

“小妮子 küçük kız”, “小保姆 küçük bakıcı” ve “小阿姨 küçük teyze” anlamlarına gelen

örtmece sözler de kullanılmıştır. Sarayda yer alan bakıcı kızların genellikle bekar olması ve yaşlarının küçük olması nedeniyle saç şekilleri de farklı olmaktadır. Saçları yukarıdan her iki yana doğru bağlı olması nedeniyle ve dış görünüş itibarıyla “丫头 bakıcı kız”, “丫头 bakıcı kız”, “小鬟 küçük bakıcı kız” kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Yaş olarak daha büyük ve deneyimli bakıcılar için ise daha çok “嬷嬷 anne” ya da “阿姨 teyze” gibi örtmece sözler kullanılmaktadır (Ruiqin vd., 2016, s. 256). Bu durum Türkçede de benzerlik göstermektedir ve genellikle yardımcı abla, bakıcı abla, bakıcı kadın gibi ifadeler yer almaktadır. Ev işlerinde yardımcı evli kadınlar için ise hizmetçi anlamında “媳妇” kelimesi örtmece söz olarak kullanılmaktadır. Geçmişte bakıcı ve hizmetçi için kullanılan bu ifadeler sayesinde yaş, medeni durum ve yakınlık derecesi gibi önemli detayların örtmece sözlerin oluşumunda etkili olduğu görülmektedir.

Benzer şekilde oda görevlileri ve hizmetçiler “尊纪 itaatkar”, “尊使 onurlu elçi”, “尊介 saygıdeğer rehber”, “尊价 onurlu hizmetkar”, “盛从 sadık yandaş” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır. Bu örtmece sözlerde yer alan 尊 karakteri saygılı, onurlu ve kıdemli kişi anlamına gelmektedir. Hizmetçiler için verilen bu örtmece sözler sayesinde hizmet eden kişiler için oldukça güzel adlandırmalar seçildiği ve bu sayede kişinin ve mesleğinin yüceltmeye çalışıldığı görülmektedir. Hizmetçiler için kullanılan bazı örtmece sözler ise kişinin işine karşı olan duruşunu ve dış görünüşüne göre belirlenmektedir. Örneğin, kişinin kıyafeti ve saç tokası baz alınarak “苍头” örtmece sözü kullanılırken, sorumluk sahibi olması, yeteneği ve iş bitirme kabiliyetini belirtmek için “事力” örtmece sözü kullanılmaktadır. Ayrıca, aileden biri gibi kabul edilmesi durumunda “家人” ve “家丁” gibi örtmece sözler kullanılırken, uzun süre beraber çalışmayı ifade etmek için “走使”, “走史”, “伴常”, “伴等”, “伴当”, “伴挡”, “伴读”, “亲随”, “小郎”, “长班”, “长随” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır. Örnek olarak verilen örtmece sözler kullanım alanları açısından farklı olsa da anlam olarak hepsi hizmetçi ve yoldaş anlamlarına gelmektedir.

Sonuç olarak, yapılan iş ne olursa olsun emeğe saygı duyulmalıdır. Mesleklere ve yapılan işlere karşı değer, fark gözetmeksizin verilmelidir, çünkü toplumun bütün meşru meslekleri yine toplumun normal düzeni ve işleyişi için vazgeçilmezdir. Günümüz dünyasında her ne kadar meslek ayırdımı olsa da bütün sektöre eşit gözle bakılmalı ve tanımlamalar esnasında güzel ve naif bir dil tercih edilmelidir.

Tablo 3.14.Çince İşişizlik İÇin Kullanılan Örtmece Sözlere

Kelimenin Çincesi	Kullanım Alanı	Türkçe Karşılığı	Dilbilimsel Analizi
bì lù 避禄	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
gāo yǎng 告养	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
guà guān 挂冠	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
huan hù 还笏	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě cháo zǎn 解朝簪	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě guī 解龟	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě bá 解拔	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě guān 解冠	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě jiǎ 解甲	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě jiàn 解剑	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě shòu 解绶	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě yīng 解纓	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě biàn 解弁	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě pèi 解佩	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě yìn shòu 解印绶	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě zǎn 解簪	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě zhuàn 解篆	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
jiě zǔ 解组	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
nà lù 纳禄	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
qǐ yǎng 乞养	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
zì píng 自屏	Genel	İşsiz, işsizlik	Zamir+ fiil

chǎogōng yú 炒鱿鱼	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
juǎn pù gài 卷铺盖	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ fiil+ isim
xià yě 下野	Genel	İşsiz, işsizlik	İsim+ isim
zǒu lù 走路	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
dài gǎng 待岗	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
xià gǎng 下岗	Genel	İşsiz, işsizlik	İsim+ isim
bèi wú xián 贝武闲	Genel	İşsiz, işsizlik	İsim+ isim+ isim
huǎngǎng 缓岗	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
dà xiū 大休	Genel	İşsiz, işsizlik	Sıfat+ fiil
fàngcháng jiǎ 放长假	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ sıfat+ isim
xiē shēng yì 歇生意	Genel	İşsiz, işsizlik	Fiil+ isim
hǎi guī guī biàn hǎi dài 海归（龟）变海带	Genel	İşsiz, işsizlik	İsim+ fiil+ isim

Kaynak: Zhang (1996, ss. 203-207)

Tabloda, Çince yer alan işsiz ve işsizlik ile alakalı olarak toplam otuz üç örtmece söze yer verilmiştir. Kullanım şekilleri ve anlamları, aşağıda yer alan tablo yorumunda daha detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Dilbilimsel açıdan incelendiğinde, genellikle fiil+ isimden oluştuğu görülmektedir.

İstifa etmek ya da işten ayrılmak kişinin kendi isteği doğrultusunda ya da dış etkenler tarafından zorunlu olarak gerçekleşebilmekte ve bu durumun sonucunda da kişi işsiz kalmaktadır. Zhou'nun ifadesiyle, 1970'lerin öncesinde planlı ekonomi sistemi nedeniyle bu durum işsizlik, iş arıyorum, iş bekliyorum anlamlarına gelen “待业”, “待岗” kelimelerinin örtülü kullanımı ile karşılanmaktaydı. Aslında bu ifadelerin arkasında iş için bir fırsat aramak anlamı yatmaktadır. Bugün ise yeni ekonomik sistemi ile işsizlik, işi bırakmak ve boşta olmak anlamlarına gelen “下岗” ve “贝武闲” karakterleri ile ifade edilmektedir, ki bu da sosyal açıdan büyük bir değişim yaşandığını göstermektedir. Aynı zamanda Zhou bu durumun insanların pasif bir şekilde iş beklemediklerinin, yeni bir iş için çaba gösterdiklerinin de işareti olduğunu belirtmektedir (2006, s. 45).

Geçmişte Çin toplumunda istifa etmek devlet memurluğu kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Kendi isteği ile işinden ayrılan kişiler için bu durum olumsuz bir his yaratmamaktadır; çünkü bu karar bireyin özgür iradesiyle gerçekleşmektedir ve bu durum ifade edilirken genellikle örtmece sözler kullanılmaktadır. Örneğin, “^{bì lù}避禄 memur maaşı alamamak”, “^{gào yǎng}告养 yaşlı ebeveynlere bakmak için izin istemek”, “^{guà guān}挂冠 tacını asmak” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır. “^{guà guān}挂冠 tacını asmak” ifadesi ile eski dönemlerde memurların taç taktığı, bu nedenle tacı çıkarmak ile istifa ve görevden ayrılmaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise bu örtmece söz sadece istifa etmek anlamında kullanılmaktadır. Geçmişte istifa etmek için kullanılan diğer örtmece sözlere bakıldığında kişilerin meslekleri ve görevleri gereği kullandıkları özel eşyalar ile ilişkilendirilerek oluşturulduğu ortaya çıkmaktadır. “^{guà guān}挂冠 tacını asmak” örtmece sözünde olduğu gibi “^{hái}还 ^{hù}笏 tören tabletinin iade edilmesi” örtmece sözü de görevli kişinin bütün yetkilerini bırakarak istifa ettiğini belirtmektedir. Benzer şekilde “^{jiě cháo zān}解朝簪 saç tokasını çözmek” örtmece sözü ile görevli kişinin saçında bulunan uzun bir iğneye benzeyen aksesuarın çıkarılması ile artık görevli ve yetkili kişi olmadığı ifade edilmektedir. Geçmiş dönemde özellikle sarayda çalışan kişilerin yetkili kişi olduğunu belirten özel simgeler kullandığı bilinmektedir. Bu simgelerden biri de kaplumbağa figürlü mühürdür. İstifa etmek bu mühür ile bağdaştırılarak “^{jiě guī}解龟 kaplumbağayı/ resmi mührü kaldırmak” örtmece sözü kullanılmaktadır. Kılıcını bırakmak anlamına gelen “^{jiě jiàn}解剑” örtmece sözü, üzerinde mühür olan kemeri çözme anlamına gelen “^{jiě shòu}解绶” örtmece sözü, yetkili kişilerin saçlarına taktıkları taç süsünü çözmek anlamına gelen “^{jiě yīng}解纓” örtmece sözü, maaşını iade etmek anlamına gelen “^{nà lù}纳禄” örtmece sözü, yaşlı ebeveynlere bakmak için izin isteme anlamına gelen “^{qī yǎng}乞养” örtmece sözü, kendini ve dünya işlerini terk etmek anlamına gelen “^{zì píng}自屏” örtmece sözü eski zamanlarda sıklıkla istifa etmek yerine kullanılan örtmece sözler arasında yer almaktadır. İşten çıkarılmak yani kovulmak kelimesi Çince “^{jiě gù}解雇” ve “^{cí}辞 ^{tuì}退” karakteri ile karşılanmaktadır; ancak bu ifadeler yerine daha olumlu anlamlar içeren

örtmece sözler kullanılmaktadır. Örneğin, son zamanlarda istifa etmek ve işsizlik için sote kalamar anlamına gelen “炒鱿鱼” örtmece sözü kullanılmaktadır. Kalamarın işlem sırasında rulo haline gelip kapanmasıyla metafor yapılmıştır. “卷铺盖” toplanıp çıkmak”, “下野 görevden ayrılmak”, “走路 ayrılmak”, “待岗 işten ayrılmak”, “下岗 işten çıkarılmak”, “缓岗 işten geçici olarak ayrılmak”, “大休 uzun süreli dinlenme”, “放长假 uzun süreli tatil”, “歇生意 iş/ ticarete ara vermek” gibi ifadeler son dönemlerde işsizlik için kullanılan popüler örtmece sözler arasında yer almaktadır. İşsizlik için kullanılan en gülünç ifade ise “海归（龟）变海带” söylemi olarak kabul edilmektedir ve aslında bu söylem ile uzun yıllar yurt dışında bulunmuş olan gençlerin Çin’e döndükleri zaman işsiz kalmalarına dikkat çekilmiştir (Li, 2021, ss. 90-97; Ruiqin vd., 2016, s. 255).

Yu’ya göre işsizlik aslında işten ayrılmanın ya da çıkarılmanın örtülü halidir. Çince de bu durum için oldukça fazla sayıda örtmece söz kullanılmaktadır. “解朝簪”, “解拔”, “解冠”, “解龟”, “解甲”, “解剑”, “解弁”, “解佩”, “解绶”, “解印绶”, “解纓”, “解簪”, “解篆”, “解组” örtmece sözlerinin hepsi aynı şeyi ifade etmektedir; bir memurun istifası. 解 kelimesi bütün karakterlerde görülmektedir. Anlam olarak bir şeyin çıkarılması, bırakılmasını demektir ve yetkili bir kişinin görevinden ayrılışını sembolize etmektedir. Yapı olarak ise fiil+ nesneden oluşmaktadırlar. 解 karakterinin ardından almış olduğu diğer karakterler de genel olarak “佩 kemer”, “纓 püskül”, “朝簪 saç tokası”, “冠 başlık” ya da görev esnasında yanlarında taşıdıkları “印绶 mühürlü şerit” gibi kişinin görevi ile ilgili çeşitli eşyaların isimlerinden oluşmaktadır. Bu simgeler yetkili kişi ile bir bütün olarak değerlendirildiği için istifa etmek kavramında da belirtilmektedir (2008, s. 56).

Türkçede ise işsiz, güçsüz kişiler için “amele, avare, aylak, eli koynunda, kaldırım mühendisi, serbest meslek, serbest meslek sahibi” gibi çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır (Çelik, 2011, s. 94; Çolak Çelik, 2018, s. 29). İstifa etme durumunda ise işten ayrılmak, işi bırakmak, mola vermek, süresiz ya da belli bir süre için tatile çıkmak,

kafa dinlemek, kendine zaman ayırmak, yenilenmek istemek gibi çeşitli ifadeler kullanılmaktadır.

SONUÇ

Dilin içinde yer alan bazı özel kavramlar, nesiller boyu canlılığını sürdürebilmiş ve her dönemde aktif kalabilmiştir. Bu kavramlardan biri de hiç şüphesiz örtmece sözlerdir. Örtmece sözler, bir dil parçası olması nedeniyle canlıdır ve kültürel bir imzadır. Bu nedenle örtmece sözler için asla değişmez ve katıdır demek yanlıştır. Örtmece sözler, toplumun dil ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak zamanla evrilmekte ve değişebilmektedir. Aynı zamanda üzerinde taşımış olduğu kültürel değerlerin gelişmesi, yaygınlaşması ve toplumlar arasındaki iletişimin genişlemesi ile kültürel evrenselliğe de dönüşebilmektedir. Her toplumun değer yargıları, inançları ve sosyal normları değiştikçe, örtmece sözlerin anlamları ve kullanımları da değişebilmektedir. Böylece, örtmece sözler hem geçmişin mirasçısı hem de günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir dil aracı olmuştur.

Örtmece sözler insanların yaşam anlayışlarından kesitler sunarak, çeşitli alanlarda nasıl davranılması ve nasıl iletişim kurulması hakkında bir yol göstericidir ve bireylere ifade etmek istedikleri her konuyu daha zarif bir şekilde anlatma fırsatı sunmaktadır. Türk ve Çin toplumlarının kültürleri, tarihleri, inançları, sosyal hayat tarzları, düşünce yapıları gibi birçok alanda farklılık göstermesi, örtmece sözlerin kullanım şekillerinin de farklı olmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, örtmece sözler sosyokültürel yapıların bir parçası olarak etkileşimi ve iletişimi kolaylıkla aktarabilmektedir.

Örtmece sözlerin ortaya çıkmasında en önemli etken tabulardır. Tabuların var olması toplumun kendine sınırlar belirlemesi ile ilişkilidir. İnsan, kendine ve topluma getirdiği yasaklama ve kısıtlamaları kendi iradesiyle gerçekleştirmektedir. Bu durumu hafifletmek için yapılan yenilikler de yine bireyin kendisi tarafından ortaya konulmaktadır. Bu açıdan tabu ve örtmece sözler, insanların kendi kendilerine oluşturdukları ve oluşturmaya devam ettikleri iki önemli kavramdır. Sorun oluşturan ve çözümü üreten yine aynı varlıktır:

insandır. Dil ise bu karmaşa içinde ayakta durmak zorunda olandır. Tabuların kaynakları oldukça çeşitli olabilmektedir; inanç, gelenek, din ve insan psikolojisi gibi çeşitli faktörler tabu oluşumunda etkilidir. Tarih boyunca insanlar genellikle dini değerler, ölüm, yaş, doğa üstü varlıklar hastalık, hamilelik, cinsellik, fizyolojik ihtiyaç, engellilik ve meslekler gibi konular hakkında konuşmaktan kaçınmışlardır. Günlük hayatta, insanlar genellikle bu konular hakkında konuşmaları gerektiğinde, muhatap oldukları kişilerin psikolojik olarak zarar görmelerini önlemek amacıyla daha nazik ifadeler kullanmayı tercih etmektedirler.

Örtmece sözler, genellikle bir kelime ya da kısa bir ifadeden oluşmaktadır. Örtmece sözlerin kullanım amacı, yaşamın içinde çeşitli alanlarda ortaya çıkan nahoş, olumsuz, kaba ve dile getirilmesi zor olan ifadelerin yerine kullanılması ile dilsel iletişime katkı sağlamaktır. Bu nedenle örtmece sözler neredeyse bütün ülkelerin insanların dilsel iletişim süreçlerinde ortaya çıkan bir dil olgusudur.

Bu çalışmada özellikle Çince yer alan örtmece sözlerin dil bilim teorileri ışığında dil bilim, anlambilim açısından hangi alanlarda sıklıkla kullanıldığı, hangi anlamlara geldiği, nasıl ve neden oluşturulduğu üzerinde durulmuş, Türkçe kullanım alanları ile olan benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiştir. Çalışmamızın yöntemini Ferdinand de Saussure'ün ikilikleri arasında bulunan art zamanlı- eş zamanlı inceleme oluşturmaktadır. İncelenen örtmece sözlerin tasnif edilmesi ise sosyal yaşamın çeşitli alanlarını kapsamaktadır: dini değerler, ölüm, yaş, cinsellik, cinsel organlar, fizyolojik ihtiyaçlar, evlilik, hamilelik, doğum, hastalık ve hastalık adları, anatomik ve fizyolojik engeller, bedensel özellikler ve meslekler. Bu çalışma, Türkçe ve Çince örtmece sözlerinin dil bilimi ve semantik açıdan karşılaştırılması yoluyla yapılmış olup, sonucunda yapısal ve seslendirme açısından oldukça büyük farklılıklar göstermesine rağmen, iki dilde de birçok ortak yönünün olduğu tespit edilmiştir. Her iki dilde de yer alan örtmece sözlerin mecaz, metafor ve belirsizleştirme gibi yöntemlerle oluşturulduğu, aynı zamanda kültürel arka planlarının da oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Türkçe, ikinci bölümünde ise Çince yer alan örtmece ve tabu kavramları açıklanmıştır. Türkçede “örtmece söz” ifadesi birçok araştırmacı tarafından yaygın kullanıma sahipken, aynı zamanda güzel adlandırma, iyi adlandırma olarak da yer almaktadır. Örtmece söz terimi genel bir kavram olarak kabul edilmektedir;

ancak örtmece sözlerin kullanım alan farklılıklarına göre güzel ve kötü adlandırma ya da açık ve gizli örtmece söz şeklinde farklı ifadeler de kullanılmaktadır. Güzel adlandırma, ifade ediliş sırasında korku, üzüntü, iğrenme gibi çeşitli olumsuz duygu yaratabilecek durumların yerine daha hoş ifadelerin kullanımı ile oluşurken, kötü adlandırma güzel adlandırmanın zıttı olarak kabul edilmekte ve daha çok küçümseyici ve alay anlamları içeren kelimelerin kullanımı ile oluşmaktadır. Çince ise örtmece söz kelimesi 委婉语 (wēi wǎn yǔ) terimi ile karşılanmaktadır ve anlam olarak hafif, dolambaçlı ve düşünceli demektir. Çince yer alan örtmece sözlerin temelinde Türkçede olduğu gibi tabular yatmaktadır; ancak kültürel nezaket ve saygı olgusu da oldukça önemli etkenler arasındadır.

Üçüncü bölümde çalışmanın ana konusu olan Çincedeki örtmece sözlerin dilbilimsel ve semantik açıdan incelemesi yapılmış ve Türkçe ile karşılaştırılmasına yer verilmiştir. İlk olarak Çince ve Türkçede yer alan inanç, yaşlılık ve ölüm ile ilgili olan örtmece sözler incelenmiştir. İnanç neticesinde kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman Çinceye göre Türkçede kullanımın daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeni Çin'de var olan inanç sistemlerinin birden fazla olması ve inancın hayat içindeki değerinin farklı olmasıdır; ancak yaşlılık konusuna gelindiğinde durumun değiştiği ve Çince bu alanda kullanılan örtmece sözlerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Çin toplumuna göre yaşlılık ve yaş almak bir tabu değildir, aksine saygı duyulan ve insan hayatının en önemli dönemlerinden biridir. Türk toplumunda yaşlılık daha çok alay konusu olarak algılanırken, Çin toplumunda yaşlı birey evin bereketi olarak kabul edilmektedir. Ölüm ile ilgili olarak bakıldığı zaman yine Çince kullanılan örtmece sözlerin daha fazla ve çeşitli olduğu görülmektedir. Çince yer alan ölüm örtmece sözlerin yaş, sosyal kimlik, vatan, din, intihar, kaza, aile bireyleri gibi çeşitli alanlarda kullanıldığı görülmektedir.

Üçüncü bölümün bir diğer alt başlığını evlilik, hamilelik ve doğum ile ilgili örtmece sözler oluşturmaktadır. Bu alanlarda kullanılan örtmece sözlere bakıldığı zaman Çince kullanımın daha yoğun olduğu görülmektedir. Çince evlilik için kullanılan örtmece sözler, kadın veya erkeğin evlenmesi, ilk evlilik ve ikinci evlilik olarak farklı kullanımlara sahiptir. Hamilelik alanında kullanılan örtmece sözler ise genel kullanıma sahip olmakla beraber bebeğin cinsiyetine göre hamile kadının ifade edilmesinde de farklılık gösterirken, bu durumun özellikle belirtilmesinde ataerkil toplum yapısının etkisi olduğu görülmektedir. Hamileliğin son aşaması olarak kabul edilen doğum için ise yine cinsiyet

farklılıklarının da belirtildiği örtmece sözler kullanılmaktadır. Türkçede yer alan hamilelik ve doğum örtmece sözlerinde ise bu durum çok sık belirtilmese de benzer kullanımlar mevcuttur.

Cinsellik, cinsel organlar ve fizyolojik ihtiyaçlar hem Türkçede hem de Çince sıklıkla örtmece sözlere başvuru konularının başında gelmektedir. Cinsellik ve cinsel organların doğrudan ifade edilmesi her iki kültür tarafından da ayıp ve müstehcen olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle özellikle Çince çok çeşitli örtmece sözler kullanılmaktadır. Cinsel organların ifade edilmesinde Türkçe ve Çince örtmece sözlerde birçok benzerlik olduğu görülürken, sadece bir alanda benzerlik bulunamamıştır: ayak bağlama geleneği. Bu gelenek Çin kültürünün geçmişinde oldukça popülerken günümüzde bu özelliğini kaybetmiştir. Fizyolojik ihtiyaçlar neticesinde oluşan örtmece sözler ise boşaltım ve salgı olarak iki farklı alanda değerlendirilmiştir. Boşaltım konusu tuvalet, tuvalete gitmek, altını ıslatmak, terlemek, göz yaşı, burun akıntısı, salya- tükürük ve gaz çıkarma gibi çeşitli konuları kapsarken, salgı konusu kadınların menstrüel dönemi, erkeklerin cinsel organ sıvısı, kadınların cinsel organ sıvısı ve her iki cinsiyet için cinsel sıvı gibi çeşitli alanlar için kullanılan örtmece sözleri kapsamaktadır.

Bir diğer alt başlık olan hastalıklar ve hastalık adları, anatomik ve fizyolojik engeller, bedensel özellikler ile ilgili örtmece sözler de her iki dilde oldukça yaygın ve sık kullanılan örtmece sözleri kapsamaktadır. Hastalıkların ve engelli olma durumunun insanlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkiler, sözlü aktarımda örtmece sözler ile daha basite indirgenmeye çalışılmaktadır. Ölüm konusunda olduğu gibi Çince hastalıkların ifade edilmesinde de statü farklılıkları neticesinde kullanılan farklı örtmece sözler olduğu görülmektedir. Türkçede ise böyle bir kullanım yaygın değildir. Hastalıkların incelenmesi sırasında sarhoş olmanın Çince bir hastalık olarak kabul edildiği ortaya çıkmıştır. Türkçede ise sarhoş olmak, bir hastalıktan ziyade insan sağlığına zarar veren kötü bir alışkanlık olarak değerlendirilmektedir. Anatomik ve fizyolojik engeller bedensel özellikler, her iki toplum için de oldukça hassas olduğu için yine çok sayıda örtmece söz kullanılmaktadır. Bedensel özellikler için kullanılan örtmece sözlere bakıldığında Çince zayıf için kullanılan örtmece sözün Türkçede kullanıma göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Son alt başlık olan meslekler ile ilgili örtmece sözler, her iki toplumda da yaygın olsa da Çince kullanım yoğunluğu daha fazladır. Çeşitli meslek dalları için kullanılan örtmece sözlerin yanı sıra eski feodal sistemin etkisi ile oluşan özel hizmetçilik ve günümüzde bir meslek olmayan hadımlar da incelenmiştir. Ayrıca, Çince yer alan örtmece sözlerde en çok kullanımın meslek örtmece sözlerde olduğu görülmektedir. Gerek diğer örtmece sözler gerekse meslekler için kullanılan örtmece sözlere bakıldığında zaman, her iki toplumunda örtmece sözleri oluşturma aşamasında özenli ve titiz olduğu görülmektedir.

Türkiye ve Çin, her ne kadar iki farklı coğrafyada yer alsalar da tarih boyunca birçok açıdan ortak noktaları paylaşmışlardır. Bu paylaşımlar kültürel alışverişlerin yanı sıra dil açısından da oluşmuştur ve etkileri örtmece sözlerin kullanım alanları ve kullanım şekilleri ile de kendini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman, örtmece sözlerin her iki kültürde de oldukça önemli bir yere sahip olduğu aşikârdır.

“Bir toplumun dili, o toplumun kültürünün bir parçasıdır. Dil ile kültür arasındaki ilişki, parça ve bütün arasındaki ilişkiye benzer (Guo & Zhang , 2010, s. 63).” Örtmece sözler, içinde var olduğu toplumun sosyal toprağında derin köklere sahiptir. Bu nedenle toplum hakkında zengin kültürel özellikler barındırmaktadır. Türkçe ve Çince yer alan örtmece sözlere bakıldığında zaman birçok açıdan benzerlik keşfedilmesine rağmen, farklılıklar da olduğu görülmektedir.

Türkçe ve Çince yer alan örtmece sözler kullanım alanları olarak oldukça geniş bir alana sahiptir. Sadece eski zamanlarda değil günümüzde her iki kültürde de yer alan ve kullanılan örtmece sözlerin birçok benzer yönü mevcuttur. İncelemiş olduğumuz alt başlıklar bunları açıklar niteliktedir. Örtmece sözlerde her iki kültüründe kendine has özellikleri yer almaktadır. Bu özellikler dil, inanç, yaşam tarzı, ahlaki değerler, siyasi görüşler, hayata bakış tarzları vb. gibi önemli olgularla çeşitlenmiştir. Çince yer alan örtmece sözlere bakıldığında zaman Konfüçyüs düşünce sisteminin ve eskiden var olan feodal sistemin etkileri fazlasıyla görülmektedir. Bu etkiler toplum içinde sınıfsal farklılıkları oluştururken aynı zamanda saygıyı da beraberinde getirmektedir. Türkçe ve Çince yer alan örtmece sözlerin oluşum yöntemleri açısından da benzerlikleri vardır. Örneğin, her iki dilde de örtmece sözler oluşturulurken kaçınma, metafor kullanma, dolambaçlı anlatım, eş anlamlı veya benzer (analoji) kelimeler kullanımı, dini terimler,

siyasi terimler, edebi terimler tercih edilmektedir. Bu nedenle her iki hedef dil farklı olsa da yöntemin ortak olduğu tespit edilmiştir.

Benzerliklerin yanı sıra örtmece sözlerde karşılaşılan farklılıkların ise, dilsel olguların yanı sıra toplumun kültürel değerleri, dini inançları, gelenek ve görenekleri, toplumsal alışkanlıklar, psikoloji, siyasi anlayış gibi pek çok etkenden kaynaklandığı görülmüştür. Bu çeşitlilik farklılıkları ve dolayısıyla güzellikleri de ortaya çıkartmaktadır. Bu durum ise her iki ülkenin de hem kültürel değerler hem de dil açısından ne kadar zengin olduğunu bir kez daha göstermiştir. Sebebi ne olursa olsun örtmece sözlerin gelişimi ve işleyişi, toplum içinde istikrarlı ve huzurlu bir düzen oluşturmak içindir. Bu nedenle örtmece sözlerin sürekli olarak ortaya çıkması ve gelişmesi kaçınılmazdır. Örtmece sözlerin yaygın olarak kullanıldığı toplumlarda, başka toplumlara ve insanlara yönelik ilginin, saygının, empati duygusunun olduğu da görülmektedir. Sosyal iletişime önemli bir katkı sağlayan örtmece sözler, toplumsal ahlak ile de derinden bağlıdır.

Sonuç olarak, tabu ve örtmece sözler, insanın kültürel ve sosyal yapısının bir yansımasıdır. Dil, bu kavramların ifade edilmesinde esnek ve uyumlu bir araç olarak, insanın hem kendisiyle hem de toplumuyla olan ilişkisini düzenler ve geliştirir. Farklı toplumlar, kendi dilleri ve özel dinamikleri neticesinde doğal olarak farklı örtmece sözler kullanmaktadır; ancak örtmece sözlerin araştırma konusu olarak daha çok incelenmesi, farklı kültürel yapılardan oluşan insanların daha çok etkileşim ve iletişim içinde olmasıyla, bu örtmece sözlerin zamanla daha genel kabul gören ve evrensel bir anlam kazanması mümkün olabilmektedir. Yapılan bu tez çalışmasında, yalnızca iki farklı dil ve kültür incelenmesine rağmen, anlamsal ve kullanım alanları bakımından pek çok benzerlikler olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, kapsamı genişleterek yapılacak araştırmaların, daha fazla benzerlik ve ortak kullanım alanlarını ortaya koyabileceği düşünülmektedir. Böyle bir genişletilmiş araştırma, örtmece sözlerin evrensel dil ve kültürel anlayışlar üzerindeki etkisini daha iyi anlamaya yardımcı olmakla kültürel iletişim ve anlayışının da gelişmesine katkı sağlayabilecektir. Bu sayede örtmece sözler evrensel bir anlam kazanarak, farklı toplumlar arasında empati ve ortak bir dil oluşmasının geliştirilmesinde de olanak sağlayabilecektir. Bu açıdan bakıldığı zaman örtmece sözlerin sadece bir dil bilimi konusu olmadığı, aynı zamanda kültürel ve sosyal bilimler gibi farklı disiplinler içinde önemli bir kaynak olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıklan, N. (2013). Fuhuş pazarında sermaye olmak: Mersin örneği. *Çalışma ve Toplum*, 3(38), 243-282. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71774/1155053> (Erişim tarihi: Mayıs 17, 2024)
- Ağılkaya, Z. (210). İntihar ve din: intihar girişiminde bulunanlar üzerine empirik bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(38), 173-202. <https://doi.org/10.15370/muifd.86904>.
- Akalın, A. E. (2006). *Ölümün ve ölmenin sosyolojisi üzerine kuramsal bir çalışma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük* (11 b.). Türk Dil Kurumu.
- Akbulak, Ö. (2022). Örtmece sözlere bir örnek olarak tuvalet sözcüğünün değerlendirilmesi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*(15), 271-287. <https://doi:10.46250/kulturder.1198382>
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim (1.2.3. Ciltler)* . Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy Derya, Y., Timur Taşhan, S., Uçar, T., Karaaslan, T., & Tunç, Ö. A. (2017). Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumların cinsel tabulara etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), s. 1-8. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumussagbil/issue/32271/358511> (Erişim tarihi: Mart 29, 2024)
- Argunşah, M. (1988). Ebulgazi Bahadır Han'ın şecere-i terâkime (Türklerin soy kütüğü)si'nde ölüm. *Türk Dünya Dergisi*(16), s. 59-60. https://www.academia.edu/22474493/Ebulgazi_Bahadır_Han_in_Şecere_i_Terakime_Türklerin_Soy_Kütüğü_sinde_Ölüm?email_work_card=view-paperr (Erişim tarihi: Mart 5, 2020)
- Arı, A. (2022). Türkiye'de engellilik ve engellilerin eğitimi üzerine bir derleme. *Humanistic Perspective*, 4(3), 589-605. <https://doi:10.47793/hp.1117918>
- Arık, D. (2010). Türk halk inanışlarında örtmece ve gerçeği gizleme ile ilgili uygulamalar: doğum ve ölüm örneği. *Dini Araştırmalar*, 13(36), 1-20. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/da/issue/4473/61680>. (Erişim tarihi: Mart 5, 2020)
- Arpacı, F., & Ersoy, A. (2007). Türk toplumunda yaşlılık: yetişkin bireylerin yaşlılık dönemi görüşlerine ilişkin bir araştırma. 38. *Uluslar Arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, (ss. 61-78). <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ARPACI-Fatma-ERSOY-Ali-Fuat-TÜRK-TOPLUMUNDA-YAŞLILIK-YETİŞKİN-BİREYLERİN-YAŞLILIK-DÖNEMİ-GÖRÜŞLERİNE-İLİŞKİN-BİR-ARAŞTIRMA.pdf> (Erişim tarihi: Şubat 19, 2024)
- Arslan Erol, H. (2006). Tabu ve kelimelerin anlam alanlarına etkisi . *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* , 50 (2002/2) , 35-56. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45231/566439> (Erişim tarihi: Nisan 15, 2020)

- Artantaş, G. (2021). Bir sapma davranışı olarak fuhuş. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(1), 1-29. <https://doi:10.33629/auhfd.905283>
- Aslan, S. (2019). *Derleme süzlüğündeki örtmece kelimeler üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ataseven, A.& Şener,M. (1994). Domuz. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (9.cild).(ss.507-509). <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/9/C09003555.pdf> (Erişim tarihi: Kasım 11, 2022)
- Ateş, F. (2017). Âşık Veysel'in şiirlerinde örtmece ifadeler/ güzel adlandırmalar. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(9), 144-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turuk/issue/42734/517036> (Erişim tarihi: Eylül 26, 2022)
- Aytaç, Ö., & Kurtdaş, M. Ç. (2015). Sağlık- hastalığın toplumsal kökenleri ve sağlık sosyolojisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 231-250. <https://doi:10.18069/fusbed.31544>
- Bagua. (t.y.). 八卦 (Bagua). İçinde *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Bagua#Bagua_map (Erişim tarihi: Mayıs 5, 2023)
- Baykara, S. (2020). *Yeni Uygur Türkçesinde örtmece sözler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Bayraktar, D. (2017). *Türkçe sözlük'te evlilik kavramı (adlar ve eylemler)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beyaz, D. (2018). *Türk halk kültüründe cinler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilginer, H. (2001). Batı dillerinde ve Türkçede güzel adlandırmalar. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (598), 441-445.
- Bolsoy, N., & Sevil, Ü. (2010). Sağlık- hastalık ve kültürel etkileşimi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(3), 78-87. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunihem/issue/2634/33892> (Erişim tarihi: Nisan 18, 2024)
- Bu zhengdang guanxi. (t.y.). 不正当关系什么意思? (Yasadışı ilişkinin anlamı nedir?). İçinde *Wenku*. https://wenku.baidu.com/view/f2f023215bfafab069dc5022aeea998fcd22406c.html?_wkt_s=1710158635087&bdQuery=不正当关系什么意思?%3F&needWelcomeRecommand=1 (Erişim tarihi: Mart 11, 2024)
- Burcu, E., & Akalın, E. (2008). Ölüm olgusu üzerine sosyolojik tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*(8), 29-54. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16675/340884> (Erişim tarihi: Ekim 21, 2023)
- Buxiao yousan. (2020). 不孝有三，无后为大 (Üç büyük itaatsizlik vardır, en büyüğü soyunu devam ettirmemektir). İçinde *Baidu*. <https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%8D%E5%AD%9D%E6%9C%89%E4%B>

8%89%EF%BC%8C%E6%97%A0%E5%90%8E%E4%B8%BA%E5%A4%A7/3565640?fr=ge_ala (Erişim tarihi: Şubat 12, 2024)

Chele. (t.y.). 彻乐 (Chele). İçinde *Baidu*. <https://baike.baidu.com/item/彻乐/10330552> (Erişim tarihi: Kasım 30, 2023)

Chu, M. (2009). Chinese cultural taboos that affect their language & behavior choices. *Asian Culture and History*, 1(2), 122-139. www.ccsenet.org/journal.html (Erişim tarihi: Aralık 3, 2022)

Condon, J. (2000). *Kelimelerin büyüğü dünyası: Anlambilim ve iletişim*. (M. Çiftkaya, Çev.) İnsan Yayınları.

Çabuk Çiftoğlu, A. (2015). Türkçede örtmece sözlerin oluşum yolları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 136-160. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40500/485202> (Erişim tarihi: Nisan 15, 2019)

Çağrı, M. (1993). “Cin” TDV islam ansiklopedisi (8. Cilt) içinde. <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08016298.pdf> (Erişim tarihi: Nisan 2, 2021)

Çataloğlu, S. (2018). Yaşlılık, değer ve teknoloji. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 27-35. <https://doi:10.35235/uicd.434005>

Çelik, C. (2011). *Türkiye Türkçesinde örtmece ve tabu kelimeler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Doğu Akdeniz Üniversitesi Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.

Çiftoğlu Çabuk, A. (2015). Türkçede örtmece sözlerin oluşum yolları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 136-160. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40500/485202> (Erişim tarihi: Nisan 15, 2019)

Çolak Çelik, G. (2018). *Türkiye Türkçesi basın dilinde örtmece (efemizm- disfemizm)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Daxian. (t.y.). 大限 (Daxian). İçinde *Baidu*. https://baike.baidu.com/item/大限?fromModule=lemma_search-box (Erişim tarihi: Mayıs 27, 2023)

Death of Buddha. (t.y.). Orijinal Buddhas. <https://www.nepal-tibet-buddhas.com/about-buddha/death-of-buddha/> (Erişim tarihi: Temmuz 23, 2023)

Demir Öztürk, N. (2021). Arapça kökenli örtmece söz varlığı üzerine. *Karabük Türkoloji Dergisi* (3), 1-13. <https://doi:10.7596/katud.20102021.001>

Demirci, K. (2008). Örtmece (euphemism) kavramı üzerine. *Millî Folklor*(77), 21-34. <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=77&Sayfa=18> (Erişim tarihi: Nisan 15, 2021)

Eker, S. (2006). Terör örgütlerinde dil kullanımı ve terörist söylemlerin dil bilimsel yöntemlerle meşrulaştırılması. *Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/suer_eker_teror_organlerinde_dil_kullanimi_dilbilimsel_mesrulasirma.pdf (Erişim tarihi: Aralık 25, 2022)

- Elpeze Ergeç, N., Kantar Davran, M., Yarpuz-Bozdoğan, N., Avcıbay, B., Yazgan, H., & Karacan, O. (2023). Regl döneminin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*(27), 20-40. <https://doi.org/10.26650/iukad.2023.1293397>
- Ertuğrul, C., & Serel, H. (2010). Türkiye'de kayıt dışı bir sektör: seyyar satıcılık ve işportacılık. *Mevzuat Dergisi*(150). <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/06.htm> (Erişim tarihi: Mayıs 11, 2024)
- Euronews. (2023, Mart 31). *Türkiye'de eğitim seviyesine göre Allah'a inanan ve inanmayanların oranı | Araştırma*. Euronews. <https://tr.euronews.com/2023/03/31/arastirma-turkiyede-allah-inanci-yuzde-94-dindarlar-laiklerden-daha-ozgur> (Erişim tarihi: Nisan 12, 2024)
- Fischer, S. R. (2020). *Dilin tarihi* (6 baskı.). (M. Güvenç, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Frazer, J. (2022). *Tabu: tabu şeyler, tabu kişiler*. (C. Akaş, Çev.) Can Sanat Yayınları.
- Freud, S. (2020). *Totem ve tabu*. (K. Şipal, Çev.) Say Yayınları.
- Gao, C. (2013). A contrastive study of Chinese and English address forms. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(1), 190-194. <https://doi:10.4304/tpls.3.1.190-194>
- Gecekuşu, A. (2006). *Güzel adlandırma*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Geng, D. (2014). Yīnghàn wēiwǎn yǔ duìbǐ yánjiū (英汉委婉语对比研究) (İngilizce-Çince örtmece sözlerin karşılaştırmalı incelenmesi). *Time Education*(4), s. 30. <https://doi: 10.3969/j.issn.1672—8181.2014.08.024>
- Gökenç Gülez, S. (2016). Çin'in antik dönemdeki ölüm ve cenaze merasimi kültürü'nün Çince imlere yansımaları. *Current Research in Social Sciences*, 2(2), 86-89. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uresosc/issue/24870/262811> (Erişim tarihi: Kasım 15, 2020)
- Görez, F. (2016). Üçüncü cinsiyetin dünyası: Çinli hadımlar. *Uluslararası Sosyal Ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(6), 76-86. <https://doi:10.20860/ijoses.279877>
- Görez, F. (2017). *Çin tarihinde hadım olgusu ve hadımların hanedanlık yönetim sistemindeki etkileri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Guaren aiji. (2021, Ağustos 9). “寡人”“哀家”是什么意思? (Guaren ve aijia ne demek?) İçinde *Baidu Tiku*. <https://easylearn.baidu.com/edu-page/tiangong/questiondetail?id=1731318197276794614&fr=search> (Erişim tarihi: Aralık 30, 2021)
- Guo, Z., & Zhang, L. (2010). Yīnghàn wēiwǎn yǔ tànjiū (英汉委婉语探究) (İngilizce ve Çince örtmece sözler üzerine bir çalışma). *Journal of Education Institute of Taiyuan University*, 28(4), 62-65. <https://doi:10.14152/j.cnki.1673-7016.2010.04.011>
- Guo, Q. (2010). Cultural differences in Chinese and English euphemisms. *Cross-Cultural Communication*, 6(4), 135-141.

<http://www.cscanada.net/index.php/ccc/article/download/j.ccc.1923670020100604.005/1012/> (Erişim tarihi: Ağustos 19, 2020)

- Guxi zhi nian. (t.y.). 古稀之年 (Yetmiş yıl). İçinde *Baike*. https://www.baike.com/wikiid/2505453713022934264?view_id=4jicdh9bhee000. (Erişim tarihi: Nisan 11, 2023)
- Güngör, A. (2006). Tabu-örtmece (euphemism) sözler üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(29), 69-93. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2868/39202> (Erişim tarihi: Eylül 9, 2020)
- Güven, A. (2015). *Türkiye'de günümüze kadar yapılmış olan toplumsal dilbilim çalışmalarına genel bir bakış* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hanying weiwanyü duibi. (t.y.). 汉英委婉语对比分析 (Çince ve İngilizce örtmece sözlerin karşılaştırmalı bir analizi). İçinde *Lunwen Wang*. <http://www.lunwenf.com/wenxueyishu/3059.html> (Erişim tarihi: Şubat 20, 2023)
- Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. (3.baskı) Engin Yayınları.
- Holder, R. W. (2002). *How not you say what you mean- a dictionary of euphemisms*. (3.baskı) Oxford Universty Press.
- Hong. (t.y.). 薨 (Hong). İçinde *Baidu*. <https://baike.baidu.com/item/薨/4596170> (Erişim tarihi: Şubat 2, 2023)
- Hu, X. (2019). Yīnghàn wěiwǎn yǔ yǔ yòng duìbǐ yánjiū (英汉委婉语语用对比研究) (İngilizce-Çince örtmece sözlerin pragmatikleri üzerine karşılaştırmalı çalışma). *Overseas English*, 239-251. [https://doi:1009-5039\(2019\)21-0239-02](https://doi:1009-5039(2019)21-0239-02)
- Huang, C, Zhuo,J.and. Meisterer,B. (Dü.). (2019). The routledge handbook of Chinese applied linguistics. *Routledge*. <https://doi:10.4324/9781315625157>
- Huang, L. J. (2018). *Intentionality: a cognitive study of euphemisms* (委婉语词的意向观研究) (Kasıtlılık: örtmecelerin bilişsel bir çalışması). Sichuan University Press.
- Huanghua gui nü (t.y.). 黄花闺女 (Sarı çiçekli kız). İçinde *Baidu Hanyü*. <https://hanyu.baidu.com/zici/s?from=aladdin&query=采花大盗%20什么意思%3F&smpid=&srcid=51368&wd=采花大盗> (Erişim tarihi: Mart 11, 2024)
- Hui, Y. (2002). Xīn shìjì hàn yīng dà cídiǎn (新世纪汉英大词典) (Yeni Yüzyıl Çince-İngilizce Sözlük). *Foreign Language Teaching and Research Press*.
- İmre, H. (2020). Güzellik ve sosyal konum göstergesi olarak lotus ayak ve ayakkabı. *Uluslararası Disiplinlerarası Ve Kültürlerarası Sanat*, 5(11), 85-102. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijjia/issue/62975/954873> (Erişim tarihi: Mart 26, 2023)
- İspirli, Ö. L. (2012). Günümüzde eğretileme anlayışı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 29-43. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopsbad/issue/48562/616643> (Erişim tarihi: Mayıs 1, 2024)

- İşler, A. (2023). *Erotomani nedir? karşılıksız aşk sendromu nasıl anlaşılır?* Hiwell. <https://www.hiwellapp.com/blog/erotomani-karsiliksiz-ask-sendromu> (Erişim tarihi: Nisan 26, 2024)
- Junhang, S. (2016). *Örtmece sözler üzerine araştırma*. Shanghai Jiaotong Daxüe.
- Kalkır, N. (2018). Konfüçyüs'ün yönetim anlayışı üzerine bir analiz. *Current Research in Social Sciences*, 4(3), 97-107. <https://doi:10.30613/uresosc.449190>
- Karabulut, F., & Ospanova, G. (2013). Örtmece sözlerin mantığı: Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde karşılaştırmalı model analizi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(2), 122-146. <https://doi.org/10.7884/teke.156>
- Karakuş, G., Öztürk, Z., & Tamam, L. (2012). Ölüm ve ölüm kaygısı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(1), 42-79. <https://dergipark.org.tr/pub/aktd/issue/2213/29402> (Erişim tarihi: Ekim 21, 2023)
- Kartal, A. (2023). Türkiye'de evlilik ve evlenme kültürü: geleneksel normlara halkbilim perspektifinden bir bakış. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 730-753. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1372403>
- Killi, G. (2006). Hakas türkçesinde tabu sözler ve örtmece. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 50-65. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/III-3_Eylul2006/42_MTAD_3-3_GKilli_50-65.pdf](http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/III-3_Eylul2006/42_MTAD_3-3_GKilli_50-65.pdf) (Erişim tarihi: Aralık 14, 2020)
- Koç, A. (2010). Hastalık isimlerinde örtmece. *Türk Dünyası Araştırmaları*(188), 77-94. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/aylin_koc_hastalik_isimlerind_e_ortmece.pdf (Erişim tarihi: Aralık 7, 2020)
- Koçak, A. (2023). Edebiyat sosyolojisi bağlamında dilenme ve dilencilik: hayattan sayfalar ve miskinler tekkesi örneği. *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, 63(1), 219-244. <https://doi:10.26650/TUDED2023-1284244>
- Kolukırık, S., Öztürk, Y., Oğuz, Z. N., & Gürsoy, E. (2008). Formel ve enformel emek biçimi olarak hamallık ve hamallar: Isparta örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 297-312. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/86980/> (Erişim tarihi: Mayıs 15, 2024)
- Koroğlu Ölmez , B. (2022). Sigortada ahlâka aykırılık: genelev örneği. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2), 1047-1074. <https://doi:10.54704/akdhfd.1169324>
- Kumcağız, H., Bozkurt, Y., & Kurtoğlu, E. (2018). Zihinsel engelli öğrencilerin ailelerinin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-9. <https://dergipark.org.tr/pub/jshs/issue/40545/411707> (Erişim tarihi: Mayıs 2, 2024)
- Kur'an-ı Kerim*. (t.y.). Ankebut suresi. İçinde Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Ankeb%C3%BBt-suresi/3397/57-60-ayet-tefsiri> (Erişim tarihi: Temmuz 5, 2023)
- Kur'an-ı Kerim*. (t.y.). Bakara suresi. İçinde Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/161/154-ayet-tefsiri> (Erişim tarihi: Temmuz 5, 2023)

- Kurt, H. (2012). İslam inancına göre şehitlik. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 189-220. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4291/238859> (Erişim tarihi: Temmuz 5, 2023)
- Lei, J. (2006). Dui hàn yīng yǔyán zhōng bùtóng sīwáng wēiwǎn yǔ de jiědú (对汉英语言中不同死亡委婉语的解读) (Çince ve İngilizce dillerinde farklı ölüm örtmecelerinin yorumlanması). *Journal of Ankang Teachers College*, 18(3), 39-43. <https://doi:10.16858/j.issn.1674-0092.2006.03.011>
- Li, J. (2004). Guānyú wēiwǎn yǔ de dìngyì (关于委婉语的定义) (Örtmece Tanımı Üzerine). *Journal of Xiangtan University (Philosophy and Social Sciences)*, 28(4), 162-165. <https://doi:10.13715/j.cnki.jxupss.2004.04.043>
- Li, J. H. (2021). Shèhuì yǔyán xué shìjiāo xià de hànyǔ wēiwǎn yǔ yánjiū (社会语言学视角下的汉语委婉语研究) (*Sosyodilbilim perspektifinden Çin örtmeceleri üzerine araştırma*). Xiangtan University Press.
- Li, S. (2006). Lùn yīnghàn wēiwǎn yǔ de shèhuì gōngnéng (论英汉委婉语的社会功能) (İngilizce ve Çince de örtmecelerin toplumsal işlevi üzerine). *Journal of Xi'an Petroleum University Social Science Edition*, 63-66. [https://doi:1008-5645\(2006\)03-0063-04](https://doi:1008-5645(2006)03-0063-04)
- Liu, R., Han, S. & Zhang, H. (2016). Yīnghàn wēiwǎn yǔ duìbǐ yánjiū (英汉委婉语对比研究) (İngilizce ve Çince Örtmece Sözcüklerine Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme). (1.basım). Ningxia People's Publishing House.
- Liu, W. (2016). Analysis on the comparison between English and Chinese euphemisms. 2nd International Conference on Economy, Management and Education Technology (s. 1824-1827). Atlantis Press.
- Long, J. (t.y.). *Hanyu Zhong de Weiwan Yu (汉语中的委婉语)*. Baidu Wenku. https://wenku.baidu.com/view/ab44ccd380eb6294dd886c52.html?_wkts_=1685019956646 (Erişim tarihi: Mayıs 25, 2023)
- Ma, X., & Liu, Z. (2020). A comparative study of Chinese and English taboos. *Proceedings of the 2nd International Conference on Literature, Art and Human Development (ICLAHD 2020)*. 497, ss. 365-370. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Atlantis Press.
- Mandıracıoğlu, A., Lüleci, N., & Özvurmaz, S. (2017). Türkiye ve Türk cumhuriyetlerinde toplumun yaşlılara yönelik görüşleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 76-86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasad/issue/30342/295029> (Erişim tarihi: Şubat 19, 2024)
- Marsen, S. (2008). Book review: Keith Allan and Kate Burridge, *Forbidden Words: Taboo and the censoring of language*. *Discourse Society*, 411-414. <https://doi:10.2307/416552>
- Masatoğlu, M. (2020). Dharma kavramı ve purushārthalar. 23(57), 195-208. <https://doi:10.15745/da.709326>
- Memorial (2023, Haziran 26). *Atrofi nedir? atrofi nedenleri ve tedavisi*. Memorial: <https://www.memorial.com.tr/hastaliklar/atrofi-nedir> (Erişim tarihi: Nisan 28, 2024)

- Mian hua wo liu shenme yisi. (t.y.). 眠花卧柳什么意思? (Mian hua wo liu ne demek?). İçinde *Baidu Hanyü*. <https://hanyu.baidu.com/zici/s?from=aladdin&query=眠花卧柳%20什么意思%3F&spid=&srcid=51368&wd=眠花卧柳> (Erişim tarihi: Mart 11, 2024)
- Miliu. (t.y.). 弥留 (Miliu). İçinde *Baidu*: https://baike.baidu.com/item/弥留/1567610?fromModule=lemma_search-box (Erişim tarihi: Mayıs 27, 2023)
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *Özel eğitim okullarının 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamında dönüşümleri*. Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü. [chrome extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_11/02105931_zeleitimokularn12yllkzorunlueitimkapsamndadnmleri.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_11/02105931_zeleitimokularn12yllkzorunlueitimkapsamndadnmleri.pdf) (Erişim tarihi: Mayıs 3, 2024)
- Okan İbilioglu, A. (2011). Kekemelik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(4), 704-727. doi:doi:10.5455/cap.20110332
- Okay, B. (2017). *Konfüçyüs ve Çin felsefesinin temelleri*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Online Etymology Dictionary. (t.y.). Euphemism (n). <https://www.etymonline.com/word/euphemism>. (Erişim tarihi: Ocak 21, 2021)
- Ospanova, G. (2014). *Türkiye Türkçesinde örtmeceler* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ospanova, G. (2016). Yunus Emre divanı'nda ölümü güzelleştiren ifadeler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(41), 131-149. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/23718/252640> (Erişim tarihi: Temmuz 18, 2020)
- Örnek, S. V. (2014). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat, efsane*. BilgeSu Yayıncılık.
- Örnek, S. V. (2017). *Etnoloji sözlüğü*. BilgeSu Yayıncılık.
- Pan, M. (2004). Yīnghàn wěiwǎn yǔ de duībǐ fēnxī (英汉委婉语的对比分析) (İngilizce ve Çince örtmece sözlerinin karşılaştırmalı analizi). *Journal of Huaiyin Institute of Technology*, 13(4), 42-44. <https://doc.taixueshu.com/journal/20040153hygxyxb.html> (Erişim tarihi: Aralık 7, 2020)
- Pipa bie bao. (t.y.). 琵琶别抱 (Pipa sakın kucaklama). İçinde *Baidu Baike*. <https://baike.baidu.com/item/%E7%90%B5%E7%90%B6%E5%88%AB%E6%8A%B1/4437603> (Erişim tarihi: Şubat 26, 2024)
- Polat, K., & Yılmaz, A. E. (2022). Dilde ölümü gölgelmek: safâyî tezkiresi'nde ölümle ilgili örtmeceler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı*, 6(3), 302-324. <https://doi:10.34083/akaded.1147108>
- Qinjin zhi hao. (t.y.). 秦晋之好 (Qin ve Jin arasındaki aşk). İçinde *Baidu Baike*. <https://baike.baidu.com/item/%E7%A7%A6%E6%99%8B%E4%B9%8B%E5%A5%BD/1559033> (Erişim tarihi: Şubat 26, 2024)
- Quangguo gedi nüren dui lai yuejing de jiao fa. (t.y.). 全国各地女人对来月经的叫法 (Ülkedeki kadınların regl dönemi dediği şey). İçinde *Xunyiwenyao*: <https://www.xywy.com/fk/65b611445.html> (Erişim tarihi: Mart 18, 2024)

- Redhouse. (1994). *İngilizce- Türkçe/ Türkçe- İngilizce sözlük*. Redhouse Yayınevi.
- Resmî Gazete. (3 Mayıs, 2013). 6462 sayılı kanun: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm> (Erişim tarihi: Ocak 5, 2021)
- Ruiqin, L., Shuqin, H., & Hong, Z. (Dü). (2016). *Yīnghàn wěiwǎn yǔ duìbǐ yánjiū (英汉委婉语对比研究) (İngilizce Çince örtmece sözler üzerine araştırma)*. Ningxia People's Publishing House.
- Sağol Yüksekaya, G. (2018). Türklerde ölümün algılanışı 'ölmek' karşılığı kullanılan kelimelerden kareketle. İçinde. E. Gürsoy Naskali, & G. Sağol Yüksekaya (Ed.), *Uçmağa varmak* (ss. 3-40). Kitapevi Yayınları.
- Sağol, Yüksekaya, G. (2005). Türklerde evliliğin algınası- “evlenmek” karşılığı kullanılan kelimelerden hareketle. İçinde. *Şinasi Tekin'in Anısına- Uygurlardan Osmanlıya* (ss. 661-684). Simurg Yayınları. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/gulden_sagol_yuksekkaya_turklerde_evlilikin_algilanisi.pdf (Erişim tarihi: Şubat 26, 2024)
- Samoskaite, L. (2011). *21st century political euphemisms in English newspapers: semantic and structural study* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Vilnius Pedagogical University Faculty of Philology Department of English Philology.
- San chang sı duan (t.y.). 三长四短 (Üç uzun dört kısa). İçinde *Baidu*. https://baike.baidu.com/item/三长四短/4567514?fr=ge_ala (Erişim tarihi: Eylül 2, 2023)
- Sarıkavak, K. (2017). Türk-İslam geleneğinde yaşlılara verilen değer. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 281-287. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeusbed/issue/33268/342219> (Erişim tarihi: Şubat 20, 2024)
- Shan, G. K. (2022, Ocak 25). *Luán wèishéme jiào luán, fèng wèishéme jiào fèng, luán hé fèng dàodǐ yǒu shé me qūbié? (鸾为什么叫鸾, 凤为什么叫凤, 鸾和凤到底有什么区别?) (Luan'a neden Luan deniyor? Feng'e neden Feng deniyor? Luan ve Feng arasındaki fark nedir?)*. Baidu. <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1722843070218872490&wfr=spider&for=pc> (Erişim tarihi: Mart 13, 2024)
- Shao, J. (2016). *Wěiwǎn Yǔ Yánjiū (委婉语研究) (Euphemism Araştırması)* (1. baskı). Shanghai Jiaotong University Press.
- Shuixing yanghua shenme yisi. (t.y.). 水性扬花什么意思? (Shuixing yanghua ne demek?) İçinde *Baidu Wenku*. https://wenku.baidu.com/view/addf3824a1116c175f0e7cd184254b35eefd1aff.htm?_wkts_=1710160738357&bdQuery=水性扬花+什么意思%3F&needWelcomeRecommand=1 (Erişim tarihi: Mart 11, 2024)
- Siheyuan. (t.y.). 四合院 (Siheyuan). İçinde *Baidu*. https://baike.baidu.com/item/四合院/2930995?fr=ge_ala (Erişim tarihi: Eylül 25, 2023)

- Söylemez, Ü. (1993). *Euphemism, as a reflection of culture on language*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şentürk, Ş. (2019). *Derleme sözlüğü'ndeki örtmeceler üzerine dilbilimsel bir inceleme* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mania Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tan, N. (2016). Deyim araştırmalarına katkılar: dört deyim üzerine. *Türk Dili Dergisi*, s. 92-98. Türk Dil Kurumu. <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/20160622.pdf> (Erişim tarihi: Temmuz 5, 2023)
- Tan, W. (2005). Yīnghàn wěiwǎn yǔ duìbǐ yán (英汉委婉语对比研) (İngilizce ve Çince örtmece sözlerinin karşılaştırmalı bir çalışması). *Journal of Chongqing Three Gorges University*, 21(4), 93-95. <https://doi:10.13743/j.cnki.issn.1009-8135.2005.04.025>
- Tang, F. (2008). Cóng měixué yǔyán xué de shìjiǎo kàn yīnghàn wěiwǎn yǔ (从美学语言的视角看英汉委婉语) (Estetik dilbilim perspektifinden İngilizce-Çince örtmece sözler). *Journal of Hefei Teachers College*, 26(1). <https://www.cqvip.com/qk/97202a/20081/26626119.html> (Erişim tarihi: Eylül 10, 2020)
- Tianya, M. (t.y.). Cóng yīnghàn wěiwǎn yǔ kàn zhōng xī wénhuà de chāyì (从英汉委婉语看中西文化的差异) (İngilizce ve Çince örtmece sözleri açısından Çin ve batı kültürleri arasındaki farklar). 百 度 文 库 : <https://wenku.baidu.com/view/ea1a12d1ad51f01dc281f180.html> (Erişim tarihi: Nisan 16, 2022)
- Tokyürek, H. (2018). Budist Uygur metinlerinde mandal kılmak töreni üzerine. *Türkiyat Mecmuası*, 28(1), s. 163-178. <https://doi:10.18345/iuturkiyat.437790>
- Torun, F., Torun, S. D., & Özyayın, A. (2011). Erkeklerde cinsel mitlere inanma oranları ve mitlere inanmayı etkileyen faktörler. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 24(1), s. 24-31. <https://doi:10.5350/DAJPN2011240103>
- Torun, S. (2015). Sağlık sosyolojisi. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://abs.cu.edu.tr/Dokumanlar/2015/HML215/4794390_saglik_sosyolojisi_2015-2.pdf (Erişim tarihi: Nisan 18, 2024)
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Gerilla. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: Şubat 5, 2022)
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Libido. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: Nisan 13, 2023)
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Metres. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: Mart 29, 2024)
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Örtmece. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: Eylül 28, 2022)
- Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023), yaşlanma*. Ankara: Özel İhtisas Komisyonu Raporu. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YaslanmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf (Erişim tarihi: Şubat 19, 2024)
- Türkmen, S. (2009). Türkçedeki örtmece sözler. *Karadeniz Araştırmaları*, 23(23), 131-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/10073/124204> (Erişim tarihi: Nisan 15, 2021)
- Uzdu Yıldız, F. (2021), Use of euphemisms in youth language, *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(Special Issue 2), 1117–1128, orcid: 0000-0003-1813-5432
- Üstüner, A. (2009). Örtmece sözlerle ilgili terimler. *Journal of Turkish Studies*, 166-176. <https://doi:10.7827/TurkishStudies.946>
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü* (2.baskı). Multilingual Yayınları.
- Vatandaş, C. (1999). Dilenci ve dilencilik (sosyolojik bir araştırma). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 170-183. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sbd.aku.edu.tr/IV1/15Celal ettinVatandas.pdf (Erişim tarihi: Mayıs 17, 2024)
- Weisbergs, A. (2000). *Euphemisms in general (monolingual and bilingual) dictionaries*. Corpus ID: 146636308
- Wang, Y. J. (Dü.). (2011). *Wēiwǎn yǔ yìngyòng cídiǎn* (委婉语应用辞典) (Uygulamalı örtmece söz sözlüğü). Shanghai Dictionary Publishing House.
- Wang, X. M. (2013). Hǎn yīngyǔ zhōng shēnghuó wēiwǎn yǔ de yìtóng-yǐ měijù “shēnghuó dà bàozhà” wéi lì (汉英语中生活委婉语的异同-以美剧《生活大爆炸》为例) (Çince ve ingilizce'deki yaşam örtmecelerinin benzerlikleri ve farklılıkları- Amerikan draması “Hayatın büyük patlaması” örneği). *Journal of Fuyang Vocational and Technical College*, 24(2), 60-63. https://wenku.baidu.com/view/23e7406b5a8102d276a22fdc?bftype=new&_wks_ =1698315913874 (Erişim tarihi: Şubat 15, 2020)
- Wang, Y. (2002). *Yīnghàn wēiwǎn yǔ bǐjiào yánjiū* (英汉委婉语比较研究) (İngilizce ve Çince Örtmece Sözler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma). [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Xiamen University.
- Wang, Y. J. (Dü.). (2005). *Shíyòng wēiwǎn yǔ cídiǎn* (实用委婉语词典) (Pratik örtmece sözler sözlüğü). Shanghai Dictionary Publishing House.
- Wei shu- Shi lao zhi. (t.y.). *魏书释老志* (Yaşlıların tarihini anlatan Wei kitabı). İçinde *Baidu*. https://baike.baidu.com/item/%E9%AD%8F%E4%B9%A6%E9%87%8A%E8%80%81%E5%BF%97/630187?fr=ge_ala (Erişim tarihi: Kasım 10, 2023)
- Wei, Z. (2001). Yīnghàn “shēnglǐ xiànxàng” wēiwǎn yǔ duìbǐ fēnxī (英汉“生理现象”委婉语对比分析) (İngilizce ve Çince 'fizyolojik fenomenler' örtmece sözlerinin karşılaştırmalı analizi). *Foreign Languages and Their Teaching*, 7, 19-21. <https://doi:10.13458/j.cnki.f latt .002261>

- Weiwān yǔ de dīngyǐ jī qīyuán. (t.y.). 委婉语的定义及起源 (Örtmecenin tanımı ve kökeni). İçinde *Wenku Baidu*. <https://wenku.baidu.com/view/caa4d8060740be1e650e9aaf.html> (Erişim tarihi: Aralık 7, 2021)
- Williams, M. (1986). *A Sanskrit- English dictionary*. Clarendon Press.
- Xiandai hanyu weiwanyu qianxi. (t.y.). (现代汉语委婉语浅析) (Modern Çincedeki örtmece sözlerin kısa bir analizi). İçinde *Douding*. <https://www.docin.com/p-2478181498.html> (Erişim tarihi: Haziran 6, 2022)
- Xiao , L. (2004). Yīnghàn wēiwǎn yǔ de wénhuà duìbǐ (英汉委婉语的文化对比) (İngilizce ve Çince örtmecelerin kültürel bir karşılaştırması). *Journal of Shaoyang University (Social Science)*, 3(3), 97-99. https://xueshu.baidu.com/usercenter/paper/show?paperid=1s3108s0dg2v0gd0p83s0ac0qk327908&site=xueshu_se (Erişim tarihi: Aralık 7, 2020)
- Xiaoling, W., Meng, Z., & Hailin, D. (2012). Cross-cultural contrastive sstudy of English and Chinese euphemisms. *Cross-Cultural Communication*, 8(6), 66-70. <http://doi:10.3968/j.ccc.1923670020120806.1356>
- Xin tang shu bai guan zhi. (t.y.). 新唐书 • 百官志 (Yeni Tang tarihi kitabı-yüz resmi kayıt). İçinde *Baïke Zhishi*. <https://www.jendow.com.tw/wiki/新唐書#成書歷程> (Erişim tarihi: Şubat 2, 2023)
- Xingchen, D. (2023). Tiě guāi lǐ shì bāxiān zhī shǒu, wèihé bù bǎ zìjǐ de tuǐ zhì hǎo? (铁拐李是八仙之首，为什么不把自己的腿治好?) (Tieguai Li, sekiz ölümsüzden ilkidir, neden bacağını iyileştirmiyorsun?). Baidu: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1764496944650776736&wfr=spider&for=pc> (Erişim tarihi: Mayıs 1, 2024)
- Xiyang hong. (2023). 夕阳红是什么意思? (Gün batımı kırmızısı ne anlama geliyor?). İçinde *Baidu*. <https://zhidao.baidu.com/question/371729123690074572.html> (Erişim tarihi: Kasım 18, 2023)
- Xu, Y. (2009). Qiǎn xī yīnghàn wēiwǎn yǔ de duìbǐ (浅析英汉委婉语的对比) (İngilizce ve Çince örtmeceler arasındaki karşılaştırmanın kısa bir analizi). *Science and Technology Information*(12), 450. <https://doi:10.3969/j.issn.1001-9960.2009.12.377>
- Yang Ru, Y. (2019). *The comparison of Chinese and Vietnamese euphemisms and the interaction of teaching and learning in Vietnam* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yangzhou University
- Yang, J. (2019). A Study into the translation of Chinese Euphemism from the intercultural perspective. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*(378), 461-466. <https://doi:10.2991/assehr.k.191217.105>
- Yazoğlu, R. (2005). Dil-kültür ilişkisi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2(5), 123-143. <https://dergipark.org.tr/pub/muhafazakar/issue/55981/767869> (Erişim tarihi: Eylül 1, 2022)
- Yiğit, F. (2020). İslam filozoflarına göre ölümün mahiyeti. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 717-741.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauifd/issue/54762/732881> (Erişim tarihi: Ekim 21, 2023)

- Yolaç, C. (2016). *Herkes için Çin tarihi- siyaset, kültür ve medeniyet*. Olasılık Yayınları.
- Yu, H. (2008). Hànyǔ wěiwǎn yǔ de yuánxíng—fànchóu chǎnshì (汉语委婉语的原型—范畴阐释) (Çin örtücülüğünün prototipi - kategori açıklaması). *Journal of Xihua University (Philosophy & Social Sciences)*, 27(4), 54-58. <https://doi:10.19642/j.issn.1672-8505.2008.04.013>
- Zhang, G. G. (Dü.). (1996). *Hànyǔ wěiwǎn yǔ cídiǎn* (汉语委婉语词典) (Çince örtmece sözlüğü). Beijing Language and Culture University Press
- Zheng, P. & Zhang, X. (t.y.). Yīngyǔ zhòng wěiwǎn yǔ de biǎodá fāngshì (英语中委婉语的表达方式) (İngilizce örtmece söz ifadeleri). <http://www.cnki.com.cn/> (Eriřim tarihi: Aralık 17, 2020)
- Zhou, X. (2018). Qiǎn xī hànyǔ wěiwǎn yǔ de wénhuà yǐngshè (浅析汉语委婉语的文化映射) (Çince örtmece sözlerin kültürel haritasının kısa bir analizi). (8). <https://www.qikan.wang/thesis/view/4442802> (Eriřim tarihi: Ocak 12, 2023)
- Zhou, X. Q. (2006). *Yīnghàn wěiwǎn yǔ kuà wénhuà duìbǐ yánjiū* (英汉委婉语跨文化对比研究) (İngilizce-Çince Örtmece sözlerin kültürler arası karşılaştırmalı çalışması) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yangzhou University.
- Zirak Ghazani, A. (2020). A comparative study of taboos and euphemisms in Turkish and Iranian-Azeri languages. *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 4(2), s. 47-62. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijshs/issue/57028/809471> (Erişim tarihi: Ekim 22, 2021)
- Ziwusha. (t.y.). 子午痧 (Ziwusha). İçinde *CidianWang*. <https://www.cidianwang.com/cd/z/ziwusha62961.htm> (Erişim tarihi: Nisan 20, 2024)